

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés

Varga Márton

Budapest, 2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Varga Márton:

**A Száhel-övezet regionális válsága – déli fenyegetés az Európai
Unió számára**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető: Dr. habil. Remek Éva
egyetemi docens

Budapest, 2022

TARTALOM

TARTALOM	2
AZ ÉRTEKEZÉSRŐL	4
BEVEZETÉS	4
A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA	4
SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
KUTATÁSI CÉLOK, KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK	9
MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEK ÉS ESZKÖZÖK	11
A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE	12
I. ELMÉLETI KERET	14
1. 1. A multiszektorális biztonság elmélete	14
1. 2. A regionális biztonsági komplexumok elmélete	16
1. 3. Terrorista szervezetek túlélőképessége	26
II. A SZÁHEL-ÖVEZET VÁLSÁGA	31
2. 1. A Száhel-övezet	31
2. 2. A Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexum elméletében	33
2. 3. A Száhel-övezet biztonsága	46
2. 4. Humánbiztonság és a Száhel-övezet	58
2. 5. A mali polgárháború a régió válsága - esettanulmány	71
2. 5. 1. A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig	72
2. 5. 2. A terrorizmus szerepe a társadalmi bizonytalanságban	86
2. 5. 3. Az aszimmetrikus hadviselés megjelenése a mali polgárháborúban	100
2. 5. 4. Mali a polgárháború után	108
2. 5. 5. Mali esetének konklúziói	116
2. 6. Részösszegzés	117
III. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A SZÁHEL-ÖVEZET	120
3. 1. Az Európai Unió mint biztonsági komplexum	120
3. 2. Déli fenyegetés az Európai Unióban	127
3. 3. A Száhel-övezet válságának hatása az Európai Unióra	136
3. 4. Az Európai Unió lépései a déli fenyegetés hatásai ellen	143
3. 4. 1. Az Európai Unió, mint külpolitikai aktor	145
3. 4. 1. 1. Az uniós külpolitika előzményei	145

3. 4. 1. 2. Az uniós külpolitika legitimációja	155
3. 4. 2. Partnerség a déli fenyegetés csökkentéséért	164
3. 4. 3. Az Európai Unió válságkezelési mechanizmusa	179
3. 4. 4. A pénzügyi támogatások	181
3. 4. 5. Az Európai Unió belső politikái	185
3. 4. 6. Nagyhatalmi játszma	190
3. 5. Az európai külpolitika kilátásai	193
3. 6. Részösszegzés	199
ÖSSZEGZÉS ÉS EREDMÉNYEK	202
A KUTATÁS EREDMÉNYEI	202
A HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE	205
ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	206
A KUTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK	207
IRODALOMJEGYZÉK	209
FELHASZNÁLT IRODALOM	209
SAJÁT, A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK	239
FÜGGELÉK	241
ÁBRÁK JEGYZÉKE	241
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	242
MELLÉKLETEK	245

AZ ÉRTEKEZÉSRŐL

BEVEZETÉS

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA

Az Európai Unió (továbbiakban EU, Unió, Közösség) az integráció hosszú folyamata során regionális hatalommá növekedett, jelenleg 27 állam közössége. Az integráció a tagállamok életének szinte minden területére hatással van. A Közösség jelenleg a szupranacionális és a kormányközi intézmények egyensúlyára épül. Az Európai Unió összetettsége abban is megmutatkozik, hogy egyes területeket érintő hatások a tagállamokat magukat, de a közösség egészét is befolyásolják. Ilyen hatásokat találhatunk többek között a gazdaság és a kereskedelem területén, de akár egyes külpolitikai, energiapolitikai vagy éppen migrációs kérdések esetében is. Az Európai Unió tehát egy speciális entitás a nemzetközi rendszerben, mely több jogosultsággal rendelkezik, mint a nemzetközi szervezetek általában, de nem éri el egy állam szintjét. A szupranacionális jellemzőkből és ebből a különleges jellegéből adódóan az Európai Unió önálló regionális egységet alkot. Ezt támasztja alá a regionális biztonsági komplexumok elmélete.¹ Önálló régióként szükséges vizsgálnunk, hogy milyen viszonyban áll a nemzetközi rendszer más egységeivel, például Afrika kontinensével, illetve annak szűkebben vett régióival, melyek hatással vannak az Unióra, az Unió biztonságára.

Európa csendes,² abban az értelemben, hogy a tagállamok egymás közötti kapcsolataiban mára hosszú és tartós békére találtak az integráció által. De vajon valós ez a csend? Vagy a vélt biztonság elkényelmesítette a tagállamokat és Európa valójában nem vívta ki a szabadságát?

Európának történelmi kapcsolataival mellett komplex gazdasági és kulturális kapcsolataival is vannak Afrika országaival, melynek egyaránt láthatóak előnyei és velejáró következményei is. A kontinensek közötti szoros kapcsolatok, valamint a földrajzi közelségük okán Afrika problémái gyorsan képesek éreztetni hatásukat Európában.

---

¹ Az elméletet részletesen az alábbi könyvben mutatták be a szerzők: Barry Buzan, Ole Wæver: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003. dec. 4.

² „Európa csendes, újra csendes, / Elzúgtak forradalmi... / Szégyen reá! lecsendesült és / Szabadságát nem vívta ki.” Petőfi Sándor: *Európa csendes, újra csendes...*

Az afrikai kontinens viszonylag fiatal államai törékeny gazdasági és társadalmi rendszerekre épülnek, melynek következtében különböző problémákkal küzdenek. A kontinens egyik legjelentősebb válságzónája a Száhel-övezet térsége. A Száhel-övezet országainak konfliktusai számos ponton kapcsolódnak egymáshoz, így kijelenthető, hogy a térség egy összetett regionális válságzónát alkot. A régióban egyszerre találhatóak meg etnikai, vallási és kulturális határvonalak, olykor egy-egy államon belül, mely tényezők alapvetően konfliktusos környezetet teremtenek. A bukott és gyenge államoktól kezdve, a súlyos környezetváltozás okozta élelmiszer- és vízhiányon át, a rendkívül magas szegénységig a biztonság különböző dimenzióinak szinte mindegyike jelentős problémákkal terhelt ebben a régióban. A növekvő népességszám és a folyamatosan romló életkörülmények miatt kiemelten fontos, hogy a sikerüljön megoldani a problémákat, melyben a nemzetközi közösség is egyre nagyobb szerepet vállal.³

Európának figyelemmel kell lennie a környező régiókra. Ha a Földközi-tenger térségét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy az Észak-Afrikában és a Közel-Kelet (MENA térség - Middle East and North Africa) területén történt politikai változások érezhető hatást gyakoroltak az Európai Unióra. Bár a Száhel-övezet konfliktusai mélyen gyökereznek és hosszú előzményekre vezethetőek vissza, hatásuk az utóbbi évtizedekben jelentősen megnövekedett a régió közvetlen környezetében, de érezhetően növekszik Európa irányába is. A fentiek alapján kutatásomat elsősorban az 1990-es évektől kezdődő időszakra alapozom. Látható, hogy a Száhel-övezet instabil rendszere az Európai Unió déli fenyegetettségének egyik okozója, mely alátámasztja témaválasztásom időszerűségét (erről részletesebben később).

Az előrejelzések alapján a migrációs nyomás Afrika irányából jelentősen növekedni fog a század közepére.⁴ Az instabil államok, a radikális szervezetek terjedése, az illegális kereskedelem szintén számos negatív hatással bírnak az EU számára. Az Unió jövőbeni céljai szempontjából fontos kérdés, hogy miként tudja érdekeit a szomszédos régiókban érvényesíteni, milyen módon tudja támogatni a környezetében található területeket. A regionális konfliktusok hatékony kezeléséhez nemzetközi együttműködés szükséges. Ezért fontos, hogy az EU partnerségi kapcsolatokat építsen ki a szűkebb és tágabb szomszédságában,

---

³ United Nations: United Nations integrated strategy for the Sahel, 2013 https://oses.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_integrated_strategy_for_the_sahel_s-2013-354.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴ Az ENSZ előrejelzései szerint 2100-ra csak Afrika fog növekvő lakosságszámmal rendelkezni. Akkorra már több mint 4 milliárd lakosa lesz a kontinensnek. Jelenleg körülbelül 1,2 milliárdan élnek Afrikában. Forrás: Department of Economic and Social Affairs: World Population Prospects The 2015 Revision.

továbbá, hogy együttműködjön más nemzetközi szervezetekkel. Ezt támasztja alá az EU Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa című, 2016-ban bemutatott globális stratégiája,⁵ mely hangsúlyozza a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést, valamint újfajta célzott támogatási rendszer kialakítását a gazdaság fejlesztésére és ezzel a válságok okainak csökkentésére. A Száhel-övezetben végzett válságkezelési tevékenységében legfőbb partnerei az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és az Afrikai Unió (AU) lehetnek. E szervezetek, valamint további más szervezetek is említésre kerülnek a dolgozatban, mely főként a könnyebb megértést, a jobb átláthatóságot szolgálja, de csak a feltétlenül szükséges mértékben, magyarázó jelleggel, tekintettel arra, hogy kutatásom középpontjában az Európai Unió áll.

A regionális konfliktusok, azon belül pedig konkrétan a Száhel-övezet és az Európai Unió kapcsolata iránti érdeklődésem kezdete egybe esik a 2012-ben Maliban kitört polgárháborúval. Akkori tanulmányaim (európai és nemzetközi igazgatás mesterképzés) elsősorban az Európai Unióra koncentráltak és nem a biztonságpolitikára, de részletesen foglalkoztam az uniós válságkezelés kérdéseivel diplomamunkámban (Az uniós válságkezelés kialakulása és működésének vizsgálata a mali konfliktuson keresztül). A téma alaposabb megismerése, tudásom bővítése és egy későbbi kutatási tevékenység megalapozása érdekében folytattam tanulmányaimat biztonság- és védelempolitika szakon, ahol már a biztonsági tanulmányok elméleti keretei között vizsgáltam a Száhel-övezetet (Száhel-övezet: regionális válság az Európai Unió küszöbén, OTDK 1. hely, 2017). Tekintettel arra, hogy a biztonságpolitika, valamint az Európai Unió fejlődése egyaránt fontos szerepet tölt be érdeklődési körömben, ezért a doktori kutatásban mindkettőre alapozva választottam témát. A disszertációs kutatómunkám megvalósítása során, összekötve a két korábbi mesterképzésben elsajátított ismereteket, a kutatást horizontálisan és vertikálisan is el tudtam végezni.

A kutatásban az Európai Unió működési mechanizmusait, továbbá a regionális biztonság elméleteit kívánom összekötni. Az elméletek és gyakorlat összehasonlítása révén kívánok rámutatni azokra az ellentmondásokra, melyek a stratégiákban deklarált célok és a valós cselekvések között húzódnak. Bár az Európai Unió kül- és biztonságpolitikája folyamatosan fejlődik, mégis azt látni, hogy a felmerülő konfliktusokat nem képes megelőzni,

---

⁵ Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa - Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

a megjelenő veszélyforrásokra általában hosszas döntéshozatali folyamatok után és útján tud csak reagálni.

A kutatásom során elsősorban arra keresem a választ, hogy az Európai Unió egy olyan régióban, amely számára jól azonosítható és növekvő fenyegetést jelent, hogyan képes részt venni a térség problémáinak kezelésében? Mennyire hatékonyak és elégségesek azok az eszközök, melyek rendelkezésére állnak? Munkám során olyan eredményeket kívánok elérni, melyek az az Európai Unió és tagállamainak biztonsága szempontjából hasznos megállapításokat adnak, elősegítve az uniós szintű stratégiai gondolkodást, növelve a regionális szintű európai szemléletet.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A kutatásom elméleti alapjait a koppenhágai iskola által lefektetett tézisek alkották, melyek újszerű megközelítést hoztak a biztonsági tanulmányok tudományterületébe. A koppenhágai iskola ezen tevékenységének három központi alakja Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde voltak. Műveik közül feltétlenül ki kell emelni a *Security: A New Framework for Analysis*,⁶ a *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*⁷ továbbá a *Regions and Powers - The Structure of International Security*⁸ című műveiket. Az általuk végzett tudományos tevékenység elmozdította a biztonsági tanulmányok fókuszát a katonai biztonság kérdéséről és szélesre nyitotta annak határait.⁹ A biztonsági tanulmányok terén hozott újdonságaik révén átértékelődött a biztonságról alkotott képünk, az államközpontúság mellé a regionális gondolkodás is beépült, mely számos konfliktust új megvilágításba helyezett.

Azzal együtt, hogy a koppenhágai iskola jelentősen megreformálta a gondolkodást, a biztonsági környezet dinamikus változásainak hatására ezek az elméletek kibővültek, átalakultak, és kaptak kritikákat is annak a mai életben való hasznosíthatóságát illetően. A

---

⁶ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde: *Security - A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

⁷ Barry Buzan: *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Wheatsheaf Books, 1983.

⁸ Barry Buzan - Ole Wæver: *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, 2003.

⁹ Bár a fókusz változott, a katonai biztonság nem veszítette el jelentőségét, sőt, napjainkban ismét egyre hangsúlyosabb szerepet kap. A biztonság jellemzői ugyanis folyamatosan változnak és ezzel újabb és újabb kutatásokat inspirálnak. Kutatásom során azonban nem a katonai biztonság a meghatározó elem a biztonság dimenziói közül.

magyar szakirodalomban Marton Péter munkáját emelem ki, aki újszerű megközelítést, nevezetesen a kérdésspecifikus megközelítési módot javasolt a biztonsági komplexumok területén. *Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai*¹⁰ című munkája kutatásom fontos részét képezi.

Dolgozatom elméleti háttérének felépítése során igyekeztem a legújabb kutatási irányokat is figyelembe venni. Stig Jarle Hansen *Horn, Sahel, and Rift: Fault-lines of the African Jihad*¹¹ című munkája újszerű megközelítésben mutatja be a dzsihadista terrororganizációk működését és hasznos következtetésekre világít rá, melyek többek között épp a kutatásom középpontjában álló Száhel-régióra vonatkoznak.

Kutatásom forrásai közül természetesen kihagyhatatlanok azok a dokumentumok, melyek a különböző nemzetközi szervezetekhez köthetőek. Ennek megfelelően megjelennek az Európai Unió elsődleges jogforrásai, korábbi és jelenleg hatályos szerződésai. Ezek mellett a forrásaim között megtalálhatóak a releváns stratégiai dokumentumok, melyek a kül-, biztonság- és védelempolitikai szakterületét meghatározzák, illetve a speciálisan Afrikát, illetve a Száhel-övezetet célzó stratégiák egyaránt. Az Európai Unió mellett megjelennek más nemzetközi szervezetek, melyek a teljesség igénye nélkül: ENSZ, NATO, Afrikai Unió, G5 Sahel, Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS), Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ).

A felhasznált források között egyaránt építettem a külföldi és a hazai irodalomra. Afrika esetében a francia nyelv megkerülhetetlen, így számos francia nyelvű forrást használtam, melyek között megtalálhatóak francia kutatók (Alban Dignat, Gérard-François Dumont, Amandine Gnanguénon) munkái, afrikai források (Modibo Goïta, Boubé Namaïw), továbbá egyéb francia nyelvű kutatások (Bruno Charbonneau) egyaránt. A francia mellett az angolszász szakirodalom művei is megtalálhatóak a felhasznált irodalomban. A különböző térségek kutató központjai, intézetei, kutatói által készített tanulmányok alapján jól látható volt az Afrikához fűződő viszonyok változatossága, akár az európai és amerikai viszonylatban, akár Európán belül francia és például észak-európai (finn, svéd) relációban.

A szakirodalom áttekintése során látható volt, hogy egyre több olyan kutatás jelenik meg a magyar szakirodalomban is, amely vagy az afrikai folyamatokra, vagy a terrorizmusra

---

¹⁰ Marton Péter: *Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai*, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2019.

¹¹ Stig Jarle Hansen: *Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad*, Hurst & Company, London, 2019

koncentrál. A munkám során számos olyan kutatás segítségemre volt, melyek nem feltétlenül a Száhel-övezetre vonatkozó tudományos munkák, de az azokban leírt jellemzők és folyamatok segítettek a Száhel-övezet működésének jobb megértését, a terrorizmus újdonságainak átláthatóságát. A teljesség igénye nélkül néhány hazai Afrika szakértőt kiemelve, akiknek munkái közvetlenül vagy közvetve segítettek kutatásomat: Besenyő János, Búr Gábor, Marsai Viktor, Tarrósy István, Benkes Mihály. A terrorizmus működésével kapcsolatban két hazai kötetet szeretnék külön kiemelni, melyek jelentős segítségemre voltak: *Afrikai terrorista és szakadár szervezete*,¹² *Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0.*¹³ Az Európai Unió működéséről, az európai folyamatokról, a biztonság- és védelempolitika területéről is számos hazai kutató munkáját tudtam hasznosítani. Szintén a teljesség igénye nélkül említeném Gazdag Ferenc, Molnár Anna, illetve Balázs Péter nevét. Kiemelném továbbá témavezetőmet, hiszen Remek Éva több tanulmányát is felhasználtam, melyek az Európai Uniót és Afrikát érintő fejezetekben egyaránt hasznos részeit képezték a kutatásomnak.

Tekintettel arra, hogy a kutatásomban a politikai ambíciók, a különböző célkitűzések, valamint a gyakorlatban tényleges megvalósult szerepvállalásoknak jelentősége van, ezért többször hivatkozok olyan szereplőkre, akik egy-egy nemzetközi szervezet vezetőjeként, vagy éppen egy-egy állam politikai vezetőjeként voltak hatással az érintett területre. Ennek megfelelően megjelennek többek között a korábbi ENSZ főtitkárok Boutros Boutros-Ghali, Kofi Annan, és Ban Ki Mun munkái, gondolatai. Többször hivatkozok Emmanuel Macron francia elnökre, mivel a francia hatás jelentősen befolyásolja az Európai Unió és Afrika kapcsolatát, illetve magát az Unió külpolitikai működését is. Megjelennek továbbá az Unió korábbi vagy jelenlegi vezető tisztségviselőinek gondolatai is, így például Jean-Claude Juncker, Ursula von der Leyen vagy éppen Federica Mogherini is idézésre kerül.

KUTATÁSI CÉLOK, KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Kutatásom a biztonságelméletek, a regionális biztonsági tanulmányok, a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi jog tanulmányozása által levonható következtetések után kíván

---

¹² Kiss Álmos Péter (szerk.): *Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2.* bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.

¹³ Besenyő J.-Patner Z.-Speidl B.-Vogel D.: *Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0*, Kossuth Kiadó, 2016.

ajánlásokat tenni a válságok hatékony megelőzésére és a konfliktusok hosszú távú kezelésére a térségben. A kutatás során fel kívánom tární:

1. a Száhel-övezet regionális jellemzőit;
2. a Száhel-övezet és az Európai Unió regionális kapcsolatait;
3. a Száhel-övezet regionális válságának okait, lehetséges megoldási lehetőségeit;
4. az Európai Unió válságkezelésének jövőbeli lehetőségeit, valamint globális hatalmi ambícióit a Száhel-övezetben folytatott tevékenysége alapján

Az értekezésemet az alábbi hipotézisekből kiindulva kívánom felépíteni:

1. A Száhel-övezet regionális egységet alkot, válságát regionális konfliktusként kell értelmezni, és csak nemzetközi szinten lehet megoldani. A térség államai önállóan nem tudják a problémákat kezelni.
2. A Száhel-övezet válságát kizárólag átfogó és összehangolt támogatásokkal lehet feloldani, tekintettel annak összetettségére és kiterjedésére.
3. A Száhel-övezet válsága közvetlenül veszélyezteti az Európai Unió biztonságát rövid és hosszú távon egyaránt. A két régió biztonsága szoros kapcsolatban áll egymással.
4. Az Európai Unió számára politikai és gazdasági céljai mellett biztonságának megőrzése miatt is kiemelten fontos, hogy elősegítse a Száhel-övezet válságának megoldását. Jelenlegi keretein belül azonban nem képes a hatékony fellépésre, szükséges további mélyítő intézkedéseket tenni az intézményi és integrációs fejlődés során.

A kutatásom során az alábbi eredményeket kívánom elérni:

1. bizonyítani, hogy a Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerinti egységet képez;
2. igazolni, hogy a Száhel-övezetnek regionális egységként saját belső mechanizmusai vannak, így a válságának okait is a regionálisan kell keresni;
3. igazolni, hogy a Száhel-övezet mint régió, hatással van a vele kapcsolatban álló Európai Unióra, és válságának hatásai az EU biztonságát fenyegetik,

4. az Európai Unió számára megoldási javaslatot készíteni, mely segítséget nyújt az Unió globális hatalmi ambícióinak eléréséhez ezzel együtt a Száhel-övezet válságának megoldásához;

MÓDSZERTANI ALAPVETÉSEK ÉS ESZKÖZÖK

A doktori értekezés megírása során analitikus kutatási stratégiát követve használtam fel a témához kapcsolódó elméleteket, a vonatkozó uniós és egyéb nemzetközi stratégiákat, továbbá a korábbi stratégiák végrehajtásának nemzetközi tapasztalatait. Az értekezésben elsőként meghatároztam azokat az elméleti kereteket melyek között a kutatást végeztem. A legmeghatározóbb ilyen alapokat a multiszektorális biztonság elmélete, valamint a regionális biztonsági komplexumok elmélete adta. Tekintettel azokra a jellemzőkre, melyek a kutatás során is felmerültek, miszerint a nemzetközi kapcsolatok rendszere és a biztonságpolitika elméleti és gyakorlati szempontok szerint is dinamikus fejlődésen ment végbe, ezért az elméleti keretet annak kritikáival együtt használtam.

Kutatásom alkalmazott kutatás, mivel célom, hogy az analitikus kutatás révén a gyakorlatban hasznosítható következtetéseket vonjak le. A következtetések eléréséhez elsőként a Száhel-övezet válságának okait, következményeit és hatásait elemeztem. Ezen belül is több ponton a 2012-ben indult mali polgárháborút használtam esettanulmányként. Ennek legfőbb oka, hogy a feltárt esettanulmány révén a régió egészének problémája könnyebben megérthető, a hatások azonosíthatóak. Az átláthatóság érdekében a második és a harmadik fejezet hasonlóan épül fel. Mindegyik azonos módon az elméleti keret régióra történő leképezésével indul. Így egyfelől azonosításra kerülnek maguk a földrajzi keretek, melyeket a régiók meghatározása segít, másfelől azonos megközelítés révén lehet összekapcsolni a két régiót. A régiók közötti kapcsolat feltárása által jön létre az az ok-okozati viszony mely a kutatásomban megfogalmazott déli fenyegetést megtestesíti.

A kutatásban törekedtem arra, hogy a megfogalmazott elméletek mellett a hozzájuk fűzött kritika is megjelenjen. A közzétett hivatalos dokumentumok, alapszerződések, stratégiák által megfogalmazott célokat a gyakorlatban végrehajtott tényleges lépések tükrében mutattam be. A kutatás ezáltal hozza létre azt a teljesebb képet, amely az elméleti és a gyakorlati síkon egyaránt megalapozza a következtetéseimet, javaslataimat.

A kutatással kapcsolatosan szükséges megtenni bizonyos lehatárolásokat. Az értekezés tartalmaz történeti áttekintéseket, melyek a Száhel-övezetről szóló második fejezetben a válság gyökereinek megértését szolgálják, az Európai Unióról szóló harmadik fejezetben pedig elsősorban a fejlődési ívet mutatom be. A két régió kapcsolatában főleg a közelmúlt eseményeit dolgoztam fel, melyet 2012-től, a mali polgárháború kitörésétől számítottam. Emellett fontos kiemelni, hogy a Száhel-övezet válsága, az európai biztonsági környezet és az Európai Unió érintett szakpolitikái is rendkívül aktív témakörök, melyek folyamatosan biztosítanak újdonságot. Ennek megfelelően 2020 decembere utáni események említés szintjén előfordulnak az értekezésben, de a kutatás alapját már nem képezik.

A kutatásom elsősorban a nemzetközi biztonsági tanulmányok keretein belül értelmezendőek. Tekintettel e terület interdiszciplináris jellegére, a kutatás számos tudományterület irányába kitekintést tesz, illetve szakpolitikát érint, ezek azonban kizárólag a szélesebb megértést segítik elő és nem érintik a nemzetközi biztonsági tanulmányok elsődleges szerepét.

A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

A disszertációt a bevezetést követően négy fejezetre bontva készítettem el. A bevezetésben a kutatással kapcsolatos alapvető problémafelvetést, módszertani és szakirodalmi áttekintést kutatási célokat és hipotéziseket mutatom be.

Az első fejezet az elméleti kereteket foglalja össze, amelyek a kutatásom alapját képezték. A két fő elmélet, amelyeket felhasználtam a kutatás során a multiszektorális biztonság elmélete és a regionális biztonsági komplexumok elmélete, melyek mind a koppenhágai iskolához köthetőek. Ez a két elmélet, kritikáikkal együtt meghatározóak a biztonsági tanulmányokban a mai napig.

A második fejezetben a Száhel-övezet válsága kerül bemutatásra különböző szemszögekből. A válság részletes feltárása érdekében Malit használtam esettanulmányként, mivel ez az ország a régió egyik legrosszabb helyzetben lévő állama, és a térség válságának minden eleme megtalálható benne.

A harmadik fejezetben az Európai Unióval foglalkozom, mely egy globális hatalmi szerepet betölteni kívánó regionális szervezet. Ennek megfelelően vizsgálom az Uniót, mint régiót, globális hatalmi eszközeit a külpolitika szemszögéből, valamint Afrikával és főként a Száhel-övezettel való kapcsolatát, mely hosszú távú veszélyeket rejt az Unió számára.

A negyedik fejezetben összefoglalom a kutatás eredményeit, illetve feltárom, hogy a kutatás elején megfogalmazott hipotéziseimre milyen válaszokat találtam. Ezek alapján bemutatom a kutatásom új tudományos eredményeit, illetve ezek gyakorlati hasznosíthatóságának lehetőségeit.

A kutatás lezárásának ideje 2021. december 31.¹⁴

---

¹⁴ 2022-ben az európai és az afrikai biztonságot illetően is jelentős változások történtek. Bár az orosz-ukrán háború, illetve Franciaország és Mali kapcsolatának megromlása és ezáltal a francia csapatok kivonása Maliból jelentősen befolyásolják az Európai Unió és a Száhel-övezet biztonságát, a dolgozat időbeli lehatárolása miatt, továbbá terjedelmi korlátok miatt már nem kerültek be az értekezésbe.

I. ELMÉLETI KERET

A 20. század vége és a 21. század első évtizedei jelentős változást hoztak a biztonságelméletek területén. A felmerülő új kihívások, a megváltozott biztonsági dinamikák ugyanis új elméleti megközelítést követeltek. Ezen új megközelítések egyik meghatározó irányát a koppenhágai iskola adta, amely megfogalmazta a multiszektorális biztonság elméletét továbbá a biztonsági komplexumok teóriájával is részletesen foglalkozott.

Annak ellenére, hogy a változó biztonsági környezetben eredeti formájukban már nem adnak pontos leírást és emiatt mindkét elméletet számos kritika érte, mégis kiindulásként kutatásomban ezeket használom, mivel jelentős hatást gyakoroltak a biztonságelméletekben történő mai gondolkodásra. Az elméletek módosításai, illetve a megfogalmazott kritikák is ezt támasztják alá.

1. 1. A multiszektorális biztonság elmélete

Az 1990-es években alapvetően változott meg a globális biztonsági rendszer és a biztonságról alkotott kép is. A koppenhágai iskola, melynek vezető alakjai Barry Buzan és Ole Wæver és Jaap de Wilde voltak, egyik fontos újítása volt az államközpontú biztonság szemlélet társadalom központúvá alakítása. Ennek eredményeként a biztonság fogalma tágabb értelmezési keretet kapott.

Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde a *Security: A New Framework for Analysis* (A biztonsági elemzés új keretei) című tanulmányban¹⁵ új szemlélet szerint csoportosították a biztonság különböző dimenzióit (multisectoral security). E tanulmány alapján a biztonság fogalmába a hagyományos fenyegetések (katonai, politikai) dimenziói mellé az értelmezési keretbe bekerültek a nem hagyományos szektorok is (gazdasági, társadalmi, környezet). Az alábbiakban a biztonság különböző szektorainak rövid jellemzése következik a tanulmány alapján.

A katonai biztonságot Buzanék az állam létének fenyegetettsége szempontjából közelítik meg, ezáltal azt mondják, hogy nem minden katonai kérdés biztonsági kérdés is egyben. Példaként említik a békefenntartó missziókat, amely során az állam részéről egy távoli országban történő segítségnyújtás történik, de magát az állam létét nem fenyegeti veszély. A

---

¹⁵ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap De Wilde: *Security - A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

katonai szektort földrajzilag koherens egységként írják le, melyben elsősorban az államok, illetve az állam és az államon belüli helyi erők versenghetnek egymással.

A gazdasági biztonság kérdése rendkívül összetett, hiszen egy jól működő gazdaságban természetes dolog, ha vállalkozások jönnek létre vagy szűnnek meg, változnak a piaci igények, és folyamatosan új kihívásokra kell választ adni. Ez a terület önmagában főként akkor értelmezhető, ha a nemzetgazdaság egésze kerül olyan helyzetbe, hogy annak létfenyegető hatása lenne, amely eshetőség viszonylag ritkán fordul elő. Ezen felül számos olyan gazdasági eshetőség van, ami biztonsági kérdéssé válhat, de hatása a biztonság más dimenzióiban realizálódik.

A politikai biztonság leegyszerűsítve minden olyan, az állam létét veszélyeztető elemet tartalmazza, ami nem katonai eredetű. Ide sorolható minden olyan kérdés, ami az államot, mint eszmét fenyegeti, az állami intézményrendszert veszélyezteti, az állam legitimitását, szuverenitását kérdőjelezi meg. Ezek a fenyegetések megjelenhetnek az állam szintjén, de szupranacionális szinten is értelmezhetőek, hiszen vannak olyan intézmények, amelyek államszerűen működnek. Továbbá regionális méretben is kialakulhatnak, amennyiben van egy olyan szereplő a régióban, ami határokon átnyúlva fejt ki hatását és gyengíti a régió tagjainak államiságát. Ez a szereplő lehet egy állam, például a Szovjetunió, aki az érdekszférájába került államok hatalmát csökkentette, de lehet egy terrorszervezet is, melynek célja az államok destabilizációja.

Az államot és az azt alkotó társadalmat nehéz szétválasztani, mégis, míg a politikai és a katonai biztonság főként magát az államot helyezi előtérbe, addig a társadalmi biztonság egy más aspektusból közelíti meg a biztonság kérdését. Ebben a dimenzióban nem a nemzet az, ami a rendező elvet adja, hanem az önálló identitással rendelkező csoportok, mely identitás lehet törzsi/nemzeti, vallási, kulturális. Azokban a térségekben, ahol akár az államon, akár a régióon belül választóvonal található a különböző identitás alkotó elemek között, ott nagy eséllyel a társadalmi biztonság erős kihívásokkal néz szembe. A negatív hatásokat erősítheti az erős elvándorlás, akár államok között, de államokon belül is, a felülről irányított nemzetépítési törekvések, de akár az integrációs folyamatok is.

A környezeti biztonság esetén lehet talán legnehezebben értelmezni az állami szintet, hiszen a környezeti hatások sokkal inkább a lokális, regionális és globális térben jelennek meg. Ez az a terület, ahol a globális biztonságiasítás legerősebben megjelenik, azzal együtt, hogy a tényleges cselekvésnek a lokális szinten kell megtörténnie, annak érdekében, hogy a

környezetváltozás hatásait csökkenteni lehessen. A globális szintnek köszönhetően viszont talán ez az a terület, ami napjainkban a legjobban tematizálja a mindennapokat. A környezeti biztonság erős kapcsolatban van más dimenziókkal, hiszen a környezeti változások hatásai gyorsan érződhetnek a létfenyegetés szintjén, ami számos következményt hordoz magában.

Ahogy azt Buzanék is írták a biztonság tágabb értelmezése során látni kell, hogy ezek a szektorok szorosan kapcsolódnak egymáshoz, az egyes területek dinamikusan változhatnak. Ennek megfelelően a biztonság átfogó, komplex megközelítése ma ennél is bővebb értelmezési teret kap. Az elmélet fejlődésével és a kritikák megjelenésével nem csak a fenyegetések értelmezése változott, de a biztonság által védett tárgyakra is születtek új megközelítések. Ennek keretében olyan területek is önállóvá értelmezési szintté válnak, mint például az informatikai, az energia-, a víz-, vagy éppen az élelmiszerbiztonság, de vitathatatlan, hogy az egészségbiztonság területe is a globális biztonsági rendszer fontos részévé növekedett.

Míg a koppenhágai iskola megközelítése főként államot, esetenként a társadalmi csoportokat tette a biztonság középpontjába, addig ma már az állam, mint központi szereplő mellett megjelenik az egyéni és a globális szint egyaránt. Vannak ugyanis olyan kérdések, amiket hatásaik miatt nem lehet az állam szintjén értelmezni, mert vagy olyan átfogóak, hogy azt az ökológiai rendszer egészen kell vizsgálni, vagy éppen azért, mert az egyén oldalán értelmezhetőek kizárólag.¹⁶ Az egyén biztonsága, azaz a humánbiztonság elmélete gyorsan fejlődő terület, mára már komplex mérőszámok alapján mérik az egyének biztonságát. A humánbiztonság területét a II. fejezetben részletesebben is bemutatom, azonban ez a terület inkább kiegészítő elemként jelenik meg a munkámban.

Az egyes szektorok biztonsági kihívásait a kutatásom szempontjából releváns két terület, a Száhel-övezet, valamint az Európai Unió (EU) tekintetében a későbbiekben részletezni fogom.

1. 2. A regionális biztonsági komplexumok elmélete

A regionális biztonsági komplexum elmélete (regional security complex theory - RSCT) az egyik legfontosabb elmélet a nemzetközi biztonság regionális megközelítésében. Bár az elmélet egyes részeit korábban már alkalmazták helyi erőegyensúlyok leírására, azonban a teljes nemzetközi rendszer összefoglalása a *People, States, and Fear: The National Security*

---

¹⁶ Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: Biztonsági tanulmányok, Új fogalmi keretek, és tanulságok a Visegrádi országok számára, Antall József Tudásközpont, 2015., 141. o.

Problem in International Relations¹⁷ című műben jelent meg először. Az elméletet később Barry Buzan és Ole Wæver a Regions and Powers - The Structure of International Security (a továbbiakban csak Regions and Powers) című könyvükben átdolgozták.¹⁸ E könyvben a szerzők folytatták a Security: A New Framework for Analysis című munkájukban megkezdett elméletük bemutatását. A Regions and Powers részleteiben tartalmazza az elmélet egyes elemeit, továbbá a regionális biztonsági rendszert területi egységekre bontva is leírja.

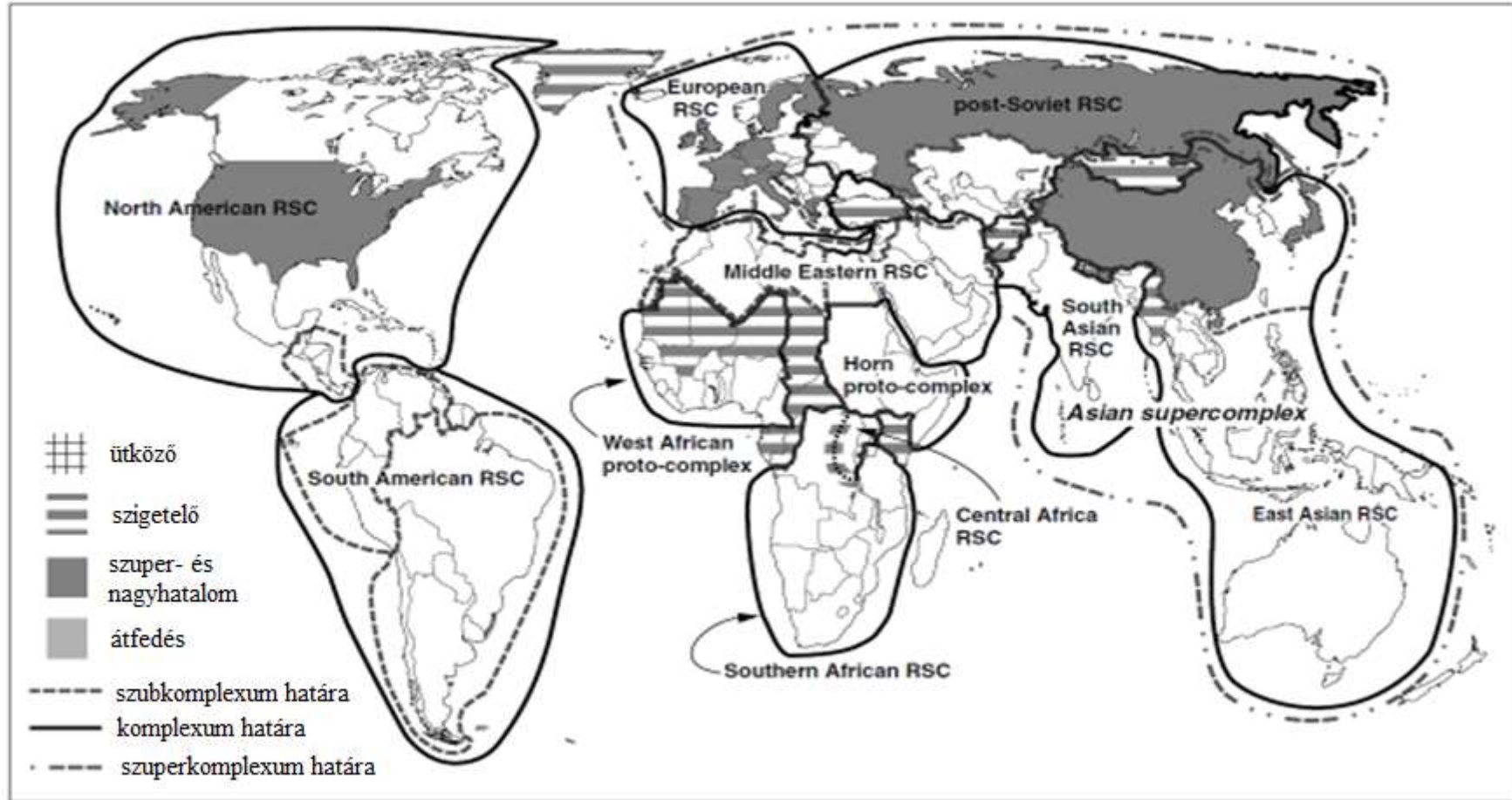
A hidegháború vége alapjaiban változtatta meg a nemzetközi biztonsági rendszert. Új elméletek, új megközelítések kezdtek kibontakozni, új kapcsolati struktúrák, új szereplők jelentek meg a globális játéktéren az 1990-es években. A regionális biztonsági komplexumok elméletének szerepe jelentősen nőtt ebben az időben, mivel egy teljesen újszerű gondolat volt. A regionális biztonsági komplexumok elmélete új minőséget adott az elemzésnek, ami szélesebb és sokkal összetettebb szemléletet biztosít az államok szintjén történő vizsgálatokhoz képest. Ugyanakkor alkalmas arra, hogy az általános elméleteknél szűkebben vizsgálódjon, így ad lehetőséget az egyes régiók elemzésére.

A regionális megközelítés rendkívül hasznosnak bizonyult a bipoláris rendszer összeomlása és az unipoláris pillanat elmúlását követően. Miután az Amerikai Egyesült Államok (USA) és a Szovjetunió rivalizálása véget ért, a regionális hatalmak szerepe jelentősen megnövekedett. Wæver és Buzan a globális rendszert 1+4+11 csoportosítás szerint írta le. Ebből az egyes szám az egyetlen globális hatalmat, az Amerikai Egyesült Államokat jelöli. Mellette négy regionális nagyhatalom található: Kína, Japán, Oroszország és az Európai Unió (EU). Továbbá a rendszerben található tizenegy régió: Észak-Amerika, Dél-Amerika, Európa, Közel-Kelet, Közép-Afrika, Dél-Afrika, posztszovjet térség, Dél-Ázsia, Kelet-Ázsia regionális komplexumai, továbbá a nyugat-afrikai és az Afrika szarva protokomplexum (1. ábra).

---

¹⁷ Barry Buzan: People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books, 1983.

¹⁸ Barry Buzan - Ole Wæver: Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, 2003.

1. ábra: A regionális biztonsági komplexumok rendszere¹⁹

¹⁹ Buzan - Wæver (2003): i.m. xxvi.

Mit nevezünk regionális biztonsági komplexumnak?

A regionális komplexumok története három nagy szakaszra bontható.²⁰ 1500 előtt nem lehet egységes globális szintről és rendszerről beszélni, sokkal inkább egymástól különálló vagy limitált kapcsolattal rendelkező önálló területekből állt a világ. Az első szakasz így 1500 és 1945 közé tehető.²¹ Ez az időszak az európai befolyásról szól, hiszen a világ nagyrésze az európai hatalmak gyarmati befolyása alá került, vagy szoros kapcsolatban állt ezekkel a hatalmakkal. Ebben az időszakban a mai régiók nem voltak értelmezhetőek, sokkal inkább alkotott a világ egy nagy régiót, melyet az európai birodalmak uraltak. A második világháborút követően a rendszer megváltozott és a dekolonizáció folyamatával számos új állam jött létre, vagy nyerte el újra függetlenségét. Az új államok és új régiók között a korábbiakhoz képest más dinamizmusok léptek működésbe. Ezzel párhuzamosan pedig megkezdődött a bipoláris világrend kialakulása is az USA és a Szovjetunió között. Ez a kétpólusú befolyás volt a második szakasz fő rendezőelve 1945 és 1990 között. A Szovjetunió bukása után kezdődött el a harmadik szakasz, ami az unipoláris pillanattal kezdődött. Ez volt az a rövid idő, amikor a világon gyakorlatilag egyetlen globális hatalom, az USA maradt, mely meghatározta a nemzetközi rendszert, majd ez az egypólusú állapot változott meg a multipoláris rend irányába. Ebben a nemzetközi rendszerben az államok elvesztették korábbi biztonsági hálójukat, nem voltak már a keleti vagy a nyugati blokk részei, és saját szerepüket kellett megtalálniuk az új nemzetközi biztonsági rendszerben.

A regionális biztonsági komplexum megértéséhez két definíciót fogalmazott meg Buzan és Wæver. 1983-ban Buzan eredeti leírása szerint: államok egy csoportja, melyeket biztonságuk fő elemei annyira összekötnek, hogy a nemzeti biztonságuk nem különíthető el egymástól észszerűen. 1998-ban a szerzők újradefiniálták ezt a meghatározást, az államok helyett olyan egységeket említenek, amelyeknek a biztonságiasítási folyamatai összekapcsolódnak.²² Az elmélet alapja nem változott, de elhagyta az államközpontú szemléletet és az elsősorban katonai biztonság felőli megközelítést.²³ Mit jelent ez a definíció? A szereplők között egyfelől valamilyen kulturális, történelmi, gazdasági, vallási vagy földrajzi kapocs lehet, emellett nélkülözhetetlen valamilyen biztonsági kapcsolódási pont is.²⁴ A regionális biztonsági

---

²⁰ Buzan - Wæver (2003): i.m. 105-114. o.

²¹ Buzan - Wæver (2003): i.m. 15. o.

²² Háda Béla – Tóth Péter szerk.: Regionális biztonsági tanulmányok. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetközi Intézet, 2014.

²³ Buzan - Wæver (2003): i.m.: 44. o.

²⁴ Buzan - Wæver (2003): i.m. 43-44. o.

komplexumban az államok között kölcsönös biztonsági függőség alakul ki, ami meghatározza a régiót. Ezek a kapcsolatok lehetnek negatív hatásúak, mint a félelmek, vagy a progresszív egymás ellen irányuló törekvések. A biztonsági kapocs nem csak a szereplőket összetartó erőt jelenti, hanem egy olyan jellemzőt is, amit megkülönbözteti őket más biztonsági régióktól.²⁵

Az államok összehasonlítása

Az államok fő jellemzői (politikai rendszer, földrajz, kultúra) általában meghatározzák a régió biztonsági dinamizmusait. A demokratikus béke teóriája²⁶ alapján példának okáért a demokratikus országok közötti háborúskodás valószínűsége alacsony. Az is igaz azonban, hogy a különböző változók alapján a kombinációk száma végtelen, így szinte lehetetlen az államokat egyértelműen tipizálni. Másrészt létezik olyan tipológia, ami alapján egy spektrumon tudjuk az országokat vizsgálni, a gyenge és erős államok skáláján. Eszerint a beosztás szerint az országokat sorba állíthatjuk az „államiságuk” szintje alapján. Ez az „államiság” megmutatja az adott ország társadalmi-politikai szintjét, azaz, hogy milyen kohézió alakult ki az állam közhatalmi rendszere és civil társadalom között. Ezen a skálán az állami szuverenitás mértéke szerint gyenge és erős államok spektrumát lehet meghatározni. Az erős államok esetén a fenyegetések, félelmek eredete államon kívüli, míg a gyenge államoknak jelentős belső kihívásokkal kell szembenézni, amik a külső fenyegetésekkel szemben is kiszolgáltatottabbá teszik őket.²⁷ A társadalmi-politikai kohézió többek között a demokrácia szintjén, a jogi reformokon, a jó kormányzáson, az emberi jogok betartásán, az áruk, a munkaerő vagy a tőke szabad áramlásán keresztül válik mérhetővé.²⁸

További vizsgálati szempont lehet az államok tekintetében a modern, posztmodern és premodern kategóriák használata. A modern állam a középső elem ebben a felosztásban, ami a veszfáliai állam típust jelenti, erős kormányzati hatalommal és szuverenitással. A modern állam képes szembenézni a külső gazdasági, politikai és kulturális hatásokkal. A modern állam ugyanakkor nem feltétlenül jelent demokratikus vagy éppen fejlett kapitalista államot, és egyaránt találhatunk ebben a kategóriában gyenge vagy erős államokat is.

---

²⁵ Buzan - Wæver (2003): i.m. 48. o.

²⁶ Michael W. Doyle: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3., 1983.

²⁷ Buzan - Wæver (2003): i.m. 20-22. o.

²⁸ Buzan - Wæver (2003): i.m. 25. o.

A posztmodern államok fő képviselői az Európai Unió tagállamai. Az ide sorolandó államok ugyanis főként olyan demokratikus államok, akiket a gazdaság és a kultúra területén a nyitott gondolkodás jellemez. Ezek az államok gyakran építenek határokon átnyúló együttműködések a társadalom szolgálata érdekében. A biztonság területén már nem elsősorban a külső vagy belső fenyegetésekkel szembeni félelmek a meghatározóak, hanem sokkal inkább a különböző kapcsolatok, együttműködési formák kiépítése, mely minél inkább összeköti őket.

Premodern országokat elsősorban Afrika és Közép-Ázsia területein találhatunk. E kategóriában általában olyan gyenge államokat találunk, amik még a működőképes állami struktúra kiépítésének elején járnak. Mellettük ide sorolhatjuk még az olyan bukott államokat, ahol az állami szint alatti szereplők befolyásolják a biztonságot.²⁹

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy különböző államok külső és belső jellemzők változatos kombinációja, és ezek folyamatos változása alapján, bármely biztonsági komplexumban feltűnhetnek gyenge és erős, valamint premodern, modern, vagy posztmodern államok is. Ezek a különbözőségek jelentik a biztonsági komplexumok belső dinamikájának egy részét.

Miután bemutatásra került néhány, az államok jellemzésére alkalmas kategória, megvizsgálhatjuk, hogy milyen kapcsolat van a regionális biztonsági komplexumok között. A belső kapcsolataik alapján az RSC-k formája lehet rivalizáló, erő-egyensúlyi, valamint szövetségi. Buzan és Wæver szerint ezeket a belső kapcsolatokat nagyban befolyásolja a komplexum tagjai közötti barátság és ellenségeskedés tartós mintái. Ezek a viszonyok sok esetben hosszú történelmi múlttal rendelkező helyi, vagy regionális kapcsolatok.

A szerzők azt is kijelentették, hogy az RSC-k egymást kizáróak.³⁰ Ez azt jelenti, hogy az egész világot fel lehet osztani biztonsági komplexumokra, globális szereplőkre (olyan államok, akik képesek több komplexumot is befolyásolni) és szigetelő államokra (ami nem azonos az ütközőállam fogalmával³¹). A kisebb államok általában a saját komplexumukon belüli limitált kontrollal rendelkeznek. A nagyhatalmak ezzel szemben meghatározzák a belső viszonyokat saját régiójukban, és képesek saját biztonságuk érdekében cselekedni más

---

²⁹ Buzan - Wæver (2003): i.m. 22-25. o.

³⁰ Buzan - Wæver (2003): i.m. 48.

³¹ Buzan - Wæver (2003): i.m. 41. o.

komplexumokban is. A szuperhatalmak pedig képesek ennél is szabadabban cselekedni, és akár vezető szerepet játszani bármelyik komplexumban.

Minden regionális biztonsági komplexumnak négy alapvető változója van:³²

1. határvonal, ami elválasztja más komplexumoktól;
2. anarchikus struktúra, ami azt jelenti, hogy a komplexum legalább két egymástól független tagból áll;
3. polaritás, ami magába foglalja a hatalom megoszlását a tagok között;
4. kialakult viszonyrendszer, amiben megtalálható a tagok közötti barátság és ellenségeskedés egyaránt.

A bemutatott négy változó alapján Wæver és Buzan két fő típust, valamint további speciális típusokat alakított ki.³³ Az első csoport a központosított komplexum, ami tovább osztható az egypólusú és az integrált formákra. Az egypólusú típusban a vezető szerepet egy szuperhatalom tölti be, mint Észak-Amerikában az Egyesült Államok, vagy a Független Államok Közösségében Oroszország. Ennél speciálisabb az integrált forma, ahol nem egy állam, hanem egy nemzetközi integráció jelenti a központi elemet a térség biztonsági viszonyaiban. Erre a legmegfelelőbb példa az Európai Unió.³⁴ A központosított komplexum esetén tehát jellemző, hogy megnevezhető egy hatalmi szereplő, legyen az ország, vagy nemzetközi szervezet, ami dominálja a biztonsági folyamatokat a régió belül.

Ezzel szemben az általános komplexumban nem nevezhető meg egyetlen szereplő, ami önállóan tudná befolyásolni az adott régiót. Ez nem jelenti persze, hogy nincsenek regionális hatalmak ezekben a komplexumokban, mindössze nem alakult ki egyik hatalmi szereplőnek sem vezető szerepe. Az általános komplexum szintén lehet egypólusú, mint a dél-afrikai komplexum, ahol a regionális hatalom szerepét a Dél-afrikai Köztársaság jelenti. Lehet továbbá többpólusú, mint a dél-ázsiai komplexum a két rivális hatalommal, Indiával és Pakisztánnal. Ezeket a struktúrákat a tagok közötti viszony formája (rivalizáló, egyensúlyi, szövetségi, baráti) határozza meg.

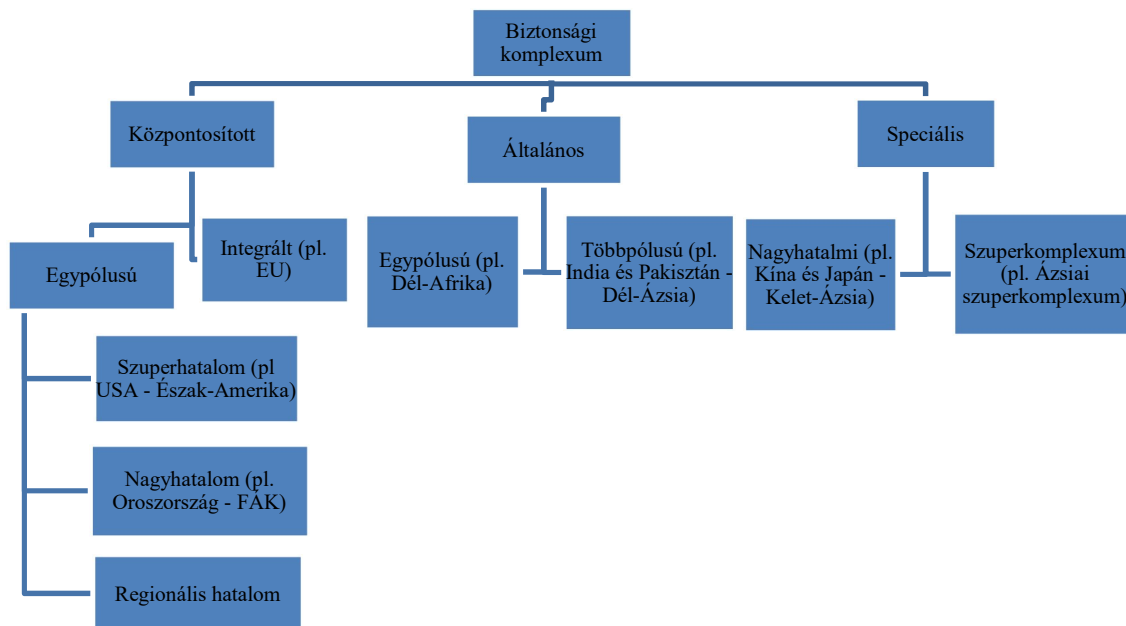
---

³² Buzan - Wæver (2003): i.m. 53.

³³ Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. *Hadtudomány*, 17. évf. 1. sz. 30–40. 2007.

³⁴ Buzan - Wæver (2003): i.m. 54-61. o.

A globális szinten található még néhány olyan speciális komplexumot, ami nem sorolható az általános és a központosított kategóriákba. Az egyik ilyen speciális eset a nagyhatalmi komplexum, ami legalább két nagyhatalmat foglal magába, mint például a kelet-ázsiai komplexum Japánnal és Kínával. A másik speciális eset pedig a szuperkomplexum, amelyben az interakciók a régiók között olyan erősek, hogy egy nagy egység jöhet létre belőlük. A komplexumok típusait az 2. ábra mutatja.

2. ábra A biztonsági komplexumok típusa (Saját szerkesztés)³⁵

A biztonsági komplexum típusainak áttekintését követően szükséges még megemlíteni a biztonsági komplexumok hiányát.³⁶ A komplexum hiánya két okból eredeztethető, ha valami ok miatt nem alakulhat ki, vagy ha nem alakul ki. Az első esetben egy szuperhatalom, vagy egy nagyhatalom befolyása miatt a régió tagjai nem képesek a saját biztonsági dinamikájukat kialakítani és működtetni. Erre megfelelő példa a hidegháború alatti Európa, ahol a két szuperhatalom befolyása elnyomta az európai komplexum kialakulását.

³⁵ Forrás: Buzan - Wæver (2003): i.m. A csoportosítás során Buzan és Wæver példáit használtam, de az ő munkájuk alapján számos további értelmezés született. Így például a Közel-Kelet komplexumot három szubkomplexumra (Levante, Öböl és Maghreb) lehet osztani, vagy a Földközi-tenger térségében értelmezhető az euro-mediterrán regionális biztonsági komplexum. Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I. Nemzet és Biztonság, 5. sz. 4–30. 2017.

³⁶ Buzan - Wæver (2003): i.m. 61. o.

A komplexum hiányának másik esete a strukturálatlan komplexum. Az ilyen régióban egyfelől lehetséges, hogy az államok nem képesek arra, hogy akaratukat regionális szinten érvényesítsék, mivel a törékeny, vagy bukott államok közé tartoznak, korlátozott képességekkel. Másfelől a régió adottságai is okozhatják a hiányt, oly módon, hogy az országok annyira elkülönülve léteznek, hogy minimális kapcsolat jön létre köztük, például a szigetcsoportok esetében. Buzan és Wæver szerint a szubszaharai-Afrika és a Csendes-óceán térsége két kiváló példa a komplexum hiányára.

Biztonsági komplexum kritikája³⁷

Ahogy korábban már említettem, a regionális biztonsági komplexumok elmélete kapott már kritikát közzététele óta. A bírálatok között különböző érvek találhatók, így például a koppenhágai iskola rendszerének merevsége, a komplexumok kizárólagossága, egyes globális hatások figyelmen kívül hagyása, vagy éppen az, hogy nincs tekintettel a folyamatosan változó globális biztonsági rendszer változásaira. A magyar szakirodalomban Marton Péter foglalta össze a meglévő kritikákat, illetve fogalmazott meg újakat.

A Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai című könyvében felhívja a figyelmet, hogy Buzanék lehatárolása számos szempontot figyelmen kívül hagy és valós kapcsolatokat vág el önkényes lehatárolása révén.³⁸ Annak ellenére, hogy a globális erőkihívítási képességek egy része (repülőgép-hordozók, nagy hatótávolságú rakéták, nukleáris fegyverek, tengeralattjárók, stratégiai bombázók, légiutántöltés, stb.) már a II. világháborúban megjelentek, és onnantól folyamatos fejlődés következett be ezen a területen, nem jelennek meg reálisan a buzani rendszerben.

Fontos kiemelni továbbá, hogy bizonyos területek, így például az Északi-sark térsége önálló komplexumba vonzza a térségébe eső államokat. Ezzel egy olyan régiót alkot, ami mind az USA, mind Oroszország, továbbá az EU vagy NATO (North Atlantic Treaty Organization - Észak-atlanti Szerződés Szervezete) szemszögből is fontos terület lesz a jövőben. De ugyanígy vizsgálhatjuk például a Földközi-tenger komplexum alkotó hatását is.

---

³⁷ Tekintettel arra, hogy a kutatás során jelentős mértékben építettem a biztonsági komplexumok kritikáira és kritikai elméletekre, ezért indokoltnak tartom, hogy ezeket már ebben a fejezetben, az elméleti alapvetéseknél bemutassam.

³⁸ Marton Péter: *Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai*, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2019. 26-30. o.

Marton leírása alapján a Buzanék által megalkotott rendszernek két fő hibája, hogy túlzottan a katonai biztonságra alapozták a régiókat, továbbá a térbeli közelség fontossága is nagyobb szerepet kap, mint az a mai globális biztonsági rendszer indokolja.³⁹ Az látható tehát, hogy a regionális biztonsági komplexumok elmélete a biztonság szektorális megközelítését nem tudta magába integrálni.

Ahogy Marton Péter levezetéséből látható, egyes kérdések, így például a társadalmi, környezeti vagy a gazdasági biztonság egyes elemei nem értelmezhetőek zárt régiókon belüli tényezőként. Elmélete alapján az egyes komplexumokat tematikusan kell vizsgálni, és az egyes hatások alapján lehet komplexumokat meghatározni. Ezt a megközelítést kérdésspecifikus biztonsági komplexumoknak nevezi.⁴⁰

A kérdésspecifikus komplexumot szét lehet bontani egy központi magra, az úgynevezett fenyegetéskomplexumra és egy tágabb biztonságiasítási komplexumra. A két terület közötti fő különbség, hogy a szűkebb részen az adott kérdés tényleges fenyegetést jelent a szereplők számára, míg a tágabb területen valós fenyegetés nem jelentkezik, azonban a szereplők biztonságiasítják az adott kérdést.⁴¹

Marton Péter szerint a fenyegetéskomplexum leírásakor az alábbi szempontokat⁴² kell megvizsgálni:

1. a fenyegetés földrajzi forrása,
2. a fenyegetéshez kapcsolódó indikátorok,
3. mely területeken, milyen mértékben hat az adott fenyegetés,
4. az érintett területek összekapcsolhatóak-e egy komplexumba,
5. ha a fenyegetés alapján elkülöníthető több komplexum, akkor azok között földrajzi átfedés felfedezhető-e.

Amennyiben a fenyegetés okait keressük, meg kell vizsgálni a valós közvetlen és közvetett tényezőket, amik a fenyegetést kiváltják. Fontos továbbá, hogy az elemzés során felfedjük azokat a tényezőket is, amelyek a fenyegetés terjedését elősegítik, befolyásolják,

---

³⁹ Marton (2019): i.m. 26-30. o.

⁴⁰ Marton (2019): i.m. 35-36. o.

⁴¹ Marton (2019): i.m. 38-39. o.

⁴² Marton (2019): i.m. 43. o.

gátolják. A fenyegetés forrásának azonosításakor pedig meg kell állapítani, hogy az adott ok meggátolható-e, elfojtható-e vagy sem.

A tágabb biztonsági komplexumot tekintve többek között azt érdemes vizsgálni, hogy egyenletesen oszlik-e el a fenyegetés a komplexumon belül (országok között, vagy akár regionális szinten), van-e különbség a biztonságiasítás mértékében, megkülönböztethető-e a tagok között kevésbé vagy leginkább fenyegetett. Ezen felül érdemes azt is kutatni, hogy van-e kialakult együttműködés a komplexum tagjai között a fenyegetés elhárítására, minimalizálására vagy megszüntetésére. Ha van, akkor pedig ez intézményesült-e, milyen eredményei vannak, segíti-e a fenyegetés elleni küzdelmet.⁴³

A kutatásom során elméleti alapként a Buzanék által lefektetett kereteket alkalmazom, de ismerve annak korlátait, az elméletekre adott kritikákat, bővítéseket, új értelmezéseket is hasznosítom. Szükséges ezt azért is megtennem, mivel a kutatásom tárgyát képező terület, vagyis az Európai Unióra déli fenyegetésként ható Száhel-övezet kapcsolata egy olyan dinamikus változó rendszer, melyben a legkülönbözőbb kihívások és veszélyek tűnnek elő. A Száhel-övezet jelentette folyamatosan átalakuló válságzóna, és annak különböző, az Európai Unióra is kiható fenyegetései hasonlóan dinamikus, és innovatív válaszokat kívánnak.

1. 3. Terrorista szervezetek túlélőképessége

A nemzetközi térben a biztonság egyik legnagyobb kihívását a radikalizmus terjedése és a terrorista szervezetek tevékenysége jelenti. A terrorizmus elleni harc, mint a globális terrorszervezetek elleni küzdelem jelszava már húsz éve velünk él. Mégis, azt kell látni, hogy a különböző terrorszervezetek és ezek közül kiemelten a dzsihadista szervezetek továbbra is működnek. E szervezetek működésében erős hullámváltozás érzékelhető, hiszen időről időre megerősödnek, jelentős sikereket érnek el, majd visszaszorulnak, háttérbe húzódnak, de tevékenységük ekkor sem szűnik meg, valahogy sikerül fennmaradniuk. Ezen tények rávilágítanak arra, hogy a nyugati világ által a terrorizmus felszámolására alkalmazott stratégia nem feltétlenül vezet eredményre.

Ennek bizonyos okaira mutat rá Stig Jarle Hansen kutatása és a Horn, Sahel, and Rift: Fault-lines of the African Jihad című könyvében bemutatott elmélete.⁴⁴ A könyvben bemutatott eredmények azért is fontosak a kutatásom szempontjából, mivel kifejezetten az afrikai, azon

---

⁴³ Marton (2019): i.m. 44-45. o.

⁴⁴ Stig Jarle Hansen: Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad, Hurst & Company, London, 2019

belül pedig többek között éppen a Száhel-övezetben működő dzsihadista szervezetekkel foglalkozik, melyek szerepe a Száhel-övezet válságában is jelentős, és a térség biztonságában meghatározó szerepet játszanak.

A terrorszervezetek struktúrája nem egy statikus rendszer, ami látható a különböző szervezetek működésén, gondoljunk akár az Al-Kaida, az Iszlám Állam, A Boko Haram, vagy éppen az al-Shabaab terrorszervezetekre. Történeteiket áttekintve találunk jellemzőket a titkos szervezeti működésre, de éppen arra is, amikor jelentős területeket uralva, államszerű tevékenységet végezve működtek. Hansen a területi működésüket illetően négy különböző állapotot különböztetett meg.

Az első típus a titkos hálózatba szerveződés (clandestine network). Ez a szervezeti forma a viszonylag jól működő államokban jellemző, mint az USA, Kína vagy az európai államok. Erre a struktúrára találhatunk példát azonban Afrikában is, ahol sokszor gyenge államokról beszélünk. Mégis, az egyébként gyenge államként számontartott országok is rendelkezhetnek olyan központi hatalmi rendszerrel, az erőszak monopóliumával, illetve egyéb olyan struktúrával, mely a társadalomra jelentős hatással van, és így a szélsőséges csoportokat a titkos hálózatokba kényszerítik. Az elnyomó környezetben a terrorista csoportok gyakran választják a kis sejtekben történő szerveződést, így nehezítve a teljes szervezet felderítését, felszámolását. A szervezet számára az előnyök mellett hátrányai is vannak ennek a formának, hiszen nehéz a belső kapcsolatokat kiépíteni, hierarchiát tartani, kohéziót létrehozni. Könnyen előfordulhat, hogy a belső konfliktusok jelentős károkat okoznak a teljes szervezet számára. A kis csoportokban történő működésnek jellemzője továbbá, hogy a csoporton belül erős kapcsolat alakulhat ki, viszont a csoportok között eltérő ideológiák jelenhetnek meg. A rejtett működés megnehezíti a toborzást, illetve a kiképzést is. Jellemző még, hogy nagyon nehéz a források előteremtése, legyen az önálló bevétel generálása, támogatások beszedése stb. A korrupcióra hajlamosabb országokban, így egyes afrikai országokban, könnyebben tudnak érvényesülni. A titkos hálózatos működés előnye, hogy a jól működő államokban jóval közelebb tudnak működni és akciókat végrehajtani a jelentősebb célpontokhoz (turisztikai látványosság, nemzetközi szervezetek, külföldi vállalatok stb.)

A második típus Hansen szerint az elfogadott jelenlét (accepted presence). Ebben az esetben a terrorista szervezet gyakran egy állam eszközeként működik, akár egy más állam területén vagy a saját területén belül. Példaként említhető az Al-Kaida korábbi afganisztáni (1996-2001) és szudáni (1991-1996) működése, a vallási szélsőségesek jelenléte Pakisztánban

az 1970-es évektől egészen a 2000-es évekig, de a Boko Haram is évekig szabadon működhetett Borno államban, Nigériában. A támogató állam vagy megtűri a területén belül, vagy saját céljaiból eredően használhatja is a dzsihadista szervezeteket, gyakran olyan feladatok ellátására, mely államként vállalhatatlan lenne. A terrorista szervezet ilyen környezetben szabadon tud fejlődni, szervezetet építeni, toborozni és kiképezni. Gyakori azonban, hogy a társadalomtól elszigetelődve, a kormányzattól független ideológiával működnek. Az állam és a szervezet közötti kapcsolat törékeny lehet, az állam folyamatosan kontrolálja a terrorista szervezetet működését, területét, tevékenységét. Amennyiben a terroristák túlnőnek a számukra „engedélyezett” kereteken, könnyen összetűzhetnek az állammal, kockáztatva a viszonylag nyugodt működés lehetőségét. Az állam számára is veszélyes lehet egy viszonylag független hatalmi szereplő támogatása saját területén, ezért elemi érdek számára a folyamatos ellenőrzés fenntartása. Ebben a szervezeti formában jellemző, hogy kialakul az erős hierarchia, széles szervezeten belüli bürokráciával. A tagokhoz eljutó információ kontrolálható, erős szervezeti ideológia építhető fel. A szervezet képes önálló jövedelem termelésre, de az államtól is kaphat támogatást. Az állam számára kockázatot jelenthet, ha a nemzetközi közösség nyomást gyakorol rá a terrorista szervezet támogatása miatt.

A harmadik működési forma a félterületi jelenlét (semi-territorial presence). Ez jellemzően akkor alakul ki, amikor jelentős győzelmeket aratnak a dzsihadista szervezetek felett egy-egy nagyobb területen, majd a katonák visszatérnek a bázisokra, nagyobb városokba és a kisebb falvakat, távolabb eső helységeket magukra hagyják. Ebben a hatalmi vákuumban tudnak működni tovább a dzsihadisták, azzal együtt is, hogy a jelentős csapásmérő erők viszonylagos közelségben vannak. A terroristák ilyenkor mobilak, ha valahol szorítást éreznek, akkor máshová települnek át. Ennek hátulütője, hogy a helyi támogatóikat könnyebb felelősségre vonni, ha hátrahagyták őket. A dzsihadisták ebben a helyzetben igyekeznek beépülni a helyi lakosok közé, szoros kapcsolatokat építenek ki, akár családi kapcsolatokat is. A helyiek mivel más választásuk nincs, elfogadják a terroristákat, így biztosítva saját családjuk számára a biztonságot, vagy megélhetést. Gyakori, hogy ezeken a területeken a szélsőséges csoportok tartják fenn a rendet, vagy szolgáltatnak igazságot. Ezt láthattuk például az al-Shabaab esetében, akik mobil igazságszolgáltatást alakítottak ki a saría törvényeinek betartására. Jellemző továbbá, hogy kihasználják, kisajátítják a helyi konfliktusokat, ahogy láttuk ezt Szomáliában az al-Shabaabtól, vagy éppen Maliban az Ansar Dine esetében. Bevételi lehetőségük széles körű, hiszen védelmi pénzeket, adókat, tranzit vámokat is alkalmazhatnak, mindemellett pedig önálló illegális kereskedelmi tevékenységet is tudnak folytatni. Bár a titkos

hálózatokhoz hasonlóan ebben a formában is jelen van a rejtett működés fontossága, de a szervezeti lehetőségek jóval szabadabbak, és nem kell a terrorista sejtes struktúrára építkezni. A terrorista szervezetek félterületi típusa a legeredményesebb és egyre többet alkalmazott formája a dzsihadista felkeléseknek.

Végül a negyedik forma a teljes területi ellenőrzés (territorial control). Az állam szerű működésre is láttunk több példát, így említhető a tálibok, az Al-Kaida, az al Shabaab vagy éppen az Iszlám Állam példája egyaránt. Fontos az államszerűség kiemelése, hiszen egyfelől nem törekednek a hagyományos értelemben vett állami keretek közötti működésre, másrésztől nem is tudnának partnereket találni, akik elismernék ezt az államiséget, ami a nemzetközi térben való szuverenitás fontos eleme. Mégis, ha lehetőségük van, akkor a dzsihadista szervezetek kiterjedt területi ellenőrzést tudnak kiépíteni, amire Afrikában több példa is volt (Mali, Nigéria, Szomália). Az államkénti működésnek rendkívül sok előnye van. Hátszágot tudnak képezni a szervezett más tagjai számára, akik például terrorista sejtes formában működnek. Emellett jóval egyszerűbb az új tagok toborzása, a kiképzés, a szélsőséges ideológiák oktatása (akár több generáció számára is). A kontrollált területeken könnyű elrejtetni a szervezet vezetőit, akik így viszonylag biztonságban tudják működtetni a csoportjukat. Az önálló terület egyben egy fontos jelképet is jelent, megmutatva a szervezet erejét, növelve annak elismertségét. A területi ellenőrzés kiépítésével stabil és hosszú távú jövedelem termelő kapacitások hozhatóak létre. Az afrikai területeken a jövedelemszerző tevékenység sokkal jelentősebb indíttatás a dzsihadisták számára a területi ellenőrzés létrehozására, mint az ideológia, vagy a sértettség. A csatlakozni kívánók száma is megnövekedhet abban az esetben, ha a csatlakozás egyben nem jelenti azt, hogy a frontvonalban kell harcolni, hanem van lehetőség a hátszágban feladatokat vállalni. A jelentkezők növekvő száma veszélyt is hordoz magában, hiszen nehezebb megszűrni a belépőket egyének és csoportok szintjén egyaránt. Az által, hogy egy stabil hátszág jön létre, nem kell már a titkos működést fenntartani, ami jelentős erőforrásokat szabadít fel és lehetőséget ad arra, hogy újabb területekre szivároghjon be a szervezet és terjeszkedjen. A teljes területi ellenőrzés sokkal átgondoltabb kormányzást követel meg, mint a többi típus, hiszen a lakosság jóval együttműködőbb, ha egy kiszámítható, stabil szabályrendszerben tud élni. A magasabb követelmények magasabb kiadásokat is jelentenek, és egy államszerű entitás hasonló problémákkal kell, hogy szembenézzon mint korábban az állam (fejlesztések, terület ellenőrzése stb.) A jól behatárolható működési terület sebezhetővé is teszi a szervezetet, hiszen a külső támadás során pontosan azonosítható, hol kell támadni, hol lehet anyagi vagy katonai kárt okozni, vagy éppen a szervezet presztízse számára.

Ahogy Hansen írja a típusokat áttekintve megállapítható, hogy az egyes működési formák alkalmazása nagyban függ a kontrolálható területtől. Előfordulhat, hogy egy időben az adott szervezet más-más területeken más-más típus szerinti működést alkalmaz. A szervezeti formák közötti adaptivitás lehetőséget ad a dzsihadista szervezeteknek, hogy túléljék a biztonsági környezetük változásait. A Boko Haram, és az al-Shabaab példáiból, de akár a Száhel-régiótól távolabb a Kongói Demokratikus Köztársaságban⁴⁵ is látható, hogy akár újra és újra képes transzformálódni és a rejtett működésből félterületi, vagy teljes területi ellenőrzést létrehozni, majd ismét rejtett működésre váltani. Ki kell emelni, hogy az egyes átalakulási fázisok alatt a szervezet rendkívül sérülékeny, jelentős károkat szenvedhet el, de az átalakulást követően ismét stabilizálódni tud.

Ahhoz, hogy hosszú távon az államok hatékonyan tudjanak fellépni a terrorista szervezetekkel szemben fontos megérteni ezeket a jellemzőket. Fel kell fedezni azokat az eszközöket, amit egy kevésbé dinamikus állam tud alkalmazni a gyorsan alkalmazkodó és átalakulni képes szervezetekkel szemben.

---

⁴⁵ Nagy Sándor: Az etnikai alapú fegyveres konfliktusok dinamikái és hatása Kelet-Kongóban, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2021, <https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/nagy-sandor-ertekezes.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.05.)

II. A SZÁHEL-ÖVEZET VÁLSÁGA

Ebben a fejezetben bemutatom a Száhel-övezetet és feltárom a régió válságának különböző aspektusait. A vizsgálat során az előző fejezetben vázolt elméleti keretek között helyezem el a régiót. Az elméleti megközelítést követően, a Száhel-övezet válságát bizonyítva részletesen foglalkozom a Maliban kitört polgárháborúval és annak hatásaival, ezáltal feltárva a kapcsolódási pontokat az Európai Unió irányába.

2. 1. A Száhel-övezet

Afrikát az etnikai, nyelvi, kulturális, vallási sokszínűsége ellenére legtöbbször az általánosított vélemények alapján ítéljük meg. A közvélemény számára a gyarmati időszakot követő „afrooptimizmus” állapotából pár évtized alatt a bukott államok kontinensévé vált. Az Afrikáért történő versenyfutásban azonban szembe kell nézni azokkal a kihívásokkal, amiket a kontinens jelent.⁴⁶ Az egyik legösszetettebb ilyen kihívás a Száhel-övezet válsága, mely egy rendkívül komplex gócponttá vált az elmúlt évtizedek során.

3. ábra: A Száhel-övezet⁴⁷

⁴⁶ Búr Gábor (2017): Afrika államai a 21. században. In Marsai Viktor – Vogel Dávid szerk.: Közel Afrikához. A válságkezelés és a stabilizáció lehetőségei és kihívásai a fekete kontinensen. Budapest, Dialóg Campus, 2017., 13–22.

⁴⁷ A Száhel-övezet: A kép forrása:

A Száhel-övezet a Szaharától délre fekvő félsivatagos terület, mely Szenegáltól Szudánig keresztülszeli Afrikát (3. ábra). A Száhel arab szóból ered, melynek jelentése *part*.⁴⁸ A terület átmenetet képez a Szahara sivataga, illetve a csapadékosabb szavanna között. A régió eredetileg természetes legelőként volt hasznosítható alacsony füves, illetve magas lágyszárú növényzetével. Emellett bizonyos részeken a növényzet tüskés bokrokból, akácból tevődött össze. Az időjárás többnyire száraz, az esős évszak viszonylag rövid, körülbelül három hónapos (június-augusztus). A legeltetés elsősorban a Niger és a Szenegál folyók mentén, azok árterében lehetséges.

A 20. században a népesség ugrásszerű növekedése miatti növekvő túlhasználtság, valamint a klímaváltozás együttes eredményeként az elsivatagosodás jelentős mértékben kezdte súlytani az érintett területeket. Az emberi tevékenység komoly károkat okozott. A fás területeket építési anyagnak vagy tűzifának feldolgozták, helyüket a mezőgazdasági növények vették át, míg a füves területeket a növekvő állatállomány legelte le. A csapadék és a szél ezt követően lepusztította, elhordta a termékeny réteget a talajról, így annak jelentős része művelhetlenné vált. A változások az 1970-es években már kiugró problémákhoz vezettek. A hosszan tartó szárazság (1972-ben például sok helyen egyáltalán nem volt csapadék) oda vezetett, hogy a növényzet jelentős károkat szenvedett, a szarvasmarha állomány 50-70%-os pusztulással nézett szembe, a Szahara területe kb. 100 km-t húzódott délre. Az éhínség és a betegségek 1973-ban körülbelül 100.000 fő halálát okozták. Az 1980-as években a szárazság tovább súlyosbodott, annak ellenére is, hogy egyes kormányok erdőtelepítésbe kezdtek a károk csökkentése érdekében.⁴⁹

Napjainkra a krízis tovább növekedett. 2020-ban az ENSZ (United Nations - Egyesült Nemzetek Szervezet) előrejelzései alapján az éhezők száma rohamos növekedést mutat, míg 2019-ben 10,9 millió főt tartottak számon a térségben ebben a kategóriában, addig 2020 közepére 19,1 millió főt,⁵⁰ és ezekben az adatokban még nem szerepeltek a COVID járvány miatti következmények.⁵¹ Az alultápláltság rendkívüli mértékben érinti az öt év alatti

---

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/69/Map_of_the_Sahel.png/550px-Map_of_the_Sahel.png (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴⁸ Le dictionnaire de l'Histoire - Sahel, Hérodote, <https://www.herodote.net/Sahel-mot-566.php> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴⁹ Encyclopædia Britannica: Sahel, Forrás: <http://www.britannica.com/place/Sahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁵⁰ United Nations: Burkina Faso crisis and COVID-19 concerns highlight pressure on Sahel food security <https://news.un.org/en/story/2020/04/1060942> (A letöltés ideje: 2022.02.05.)

⁵¹ European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations - Hunger: the other Sahel pandemic https://ec.europa.eu/echo/blog/hunger-other-sahel-pandemic_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2021.09.05.)

gyermeket, várandós vagy szülés után lévő nőket. 2016-ban például a gyermekek közül 1,9 millió, a nők közül 1,3 millió szorul orvosi segítségre a kóros alultápláltság miatt.⁵²

A Száhel-övezet a világ egyik legszegényebb régiója. Itt található Szenegál, Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád, Szudán, valamint érinti Nigéria, Dél-Szudán, Algéria és Eritrea bizonyos részeit (a továbbiakban a térség államaiként csak az első csoportba tartozó országokat értem). A térség területe több mint 3 millió km², az érintett országok lakosainak száma pedig meghaladja a 127 millió főt. A demográfiai tendenciák alapján a népesség rohamosan növekszik, 2030-ra elérheti a 200 millió főt, 2050-re pedig már 340 millió fős lakosságot jeleznek előre.

Amennyiben a Száhel-övezet általános állapotát kívánjuk meghatározni érdemes az érintett országok fejlettségi szintjét leíró adatokat áttekinteni. 2014-ben a régió államainak átlagos egy főre eső GNI értéke kb. 2340 USD volt (legmagasabb Szudán: 3980 USD, legalacsonyabb Niger: 950 USD). A korábbi évek adatai alapján a népesség egészségi állapotát jól jellemzi a várható élettartam, mely átlagosan 58,6 év, valamint a gyermekhalandóság, ami pedig 1000 főre vetítve átlagosan 64 gyermeket (6,4 %) jelent. Mindkét értékben kimagaslóan rossz Csád helyzete 51 éves várható élettartammal és 9,5 %-os gyermekhalandósággal.⁵³ Kiemelendő még a törékeny államok rangsora (Fragile State Index), amely az állam működésének értékmérő mutatója. Ebben a rangsorban Szudán a negyedik, míg Csád a hatodik helyet foglalta el.

Jól látható, a térség valamennyi állama súlyos gondokkal küzd a gazdaság, a társadalom és a politika színterén egyaránt. Ezek a különböző méretű problémák pedig nem csak az adott államok szintjén értelmezhetőek, mivel a részes államok egymással szoros kapcsolatban állnak, konfliktusaik kihatnak szomszédaikra.

2. 2. A Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexum elméletében

A Száhel-övezet válságának megértéséhez szükséges látnunk, hogy miért tekinthető egy régióknak, egy egységnek ez a terület. A Száhel-övezet területének meghatározásában jelenleg jelentős eltérések mutatkoznak a nemzetközi szervezetek különböző stratégiáiban és koncepcióiban. A globális és regionális biztonság folyamatos változása mellett ugyanakkor fel

---

⁵² United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: *About the Sahel*, Forrás: <http://www.unocha.org/sahel/about-sahel> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.02.28.)

⁵³ Population Reference Bureau: *2015 World Population Data Sheet*, 2015, Forrás: http://www.prb.org/pdf15/2015-world-population-data-sheet_eng.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

kell tenni a kérdést, vajon milyen mértékben értelmezhető regionális egységként a Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexumok elmélete alapján? Alkothat-e önálló biztonsági komplexumot? Ha igen, mely országok tartoznak ehhez az egységhez? Ebben a részben a regionális biztonsági komplexumok elmélete alapján mutatom be a Száhel-övezetet.

Ahhoz, hogy a Száhel-övezet jellemzőit megérthessük, meg kell vizsgálnunk Afrika egészét. Elsőként azt mutatom be, hogy a korábban már említett *Regions and Powers* című tanulmányban a szerzők hogyan értékelték le a hidegháború utáni Afrikát.

Buzanék a kontinenst alapvetően két részre osztották. Észak-Afrikát a közel-keleti biztonsági komplexumba sorolták, míg a kontinens többi része a szubszaharai Afrikaként került bemutatásra. Az alábbiakban elsősorban a szubszaharai Afrikával foglalkozom, amit az egyszerűség kedvéért a továbbiakban csak Afrikaként említek.

Az európai állam fogalom szerint, valamint a veszfíliai állam elmélete alapján kijelenthetjük, hogy Afrika államai viszonylag fiatal entitások, rengeteg nehézséggel, kihívással. A dekolonizációt követően Afrika jelentős részén nem tudtak kialakulni az európai értelemben vett jól működő államok. Ennek egyik oka, hogy az újonnan létrejövő, vagy szabadságát visszanyerő államok új vezetői nem voltak képesek „európai” vagy „nyugati” mintájú államokat létrehozni. Ezek az államok sokszor megbuktak a kormányzati szerepükben, és a hatalom gyakorlásában egyaránt. Ezzel a háttérrel és a szuverén hatalomgyakorlás képességének hiányával ezek az országok nem képesek nemzetközi szinten szerepet játszani, részt venni a regionális, vagy kontinentális hatalmi helyzet alakításában. Számos állam sodródott az egyszemélyi vezetésű rendszerek, diktatúrák irányába, vagy hullott szét különböző helyi hadurak kezében.

A *Regions and Powers* Afrikát a hidegháború utáni átmeneti időszakban írta le. Az azóta elmúlt közel harminc év alatt a globális, és az afrikai biztonsági környezet is rengeteg változáson ment keresztül. Ahhoz, hogy a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerint vizsgálhassuk Afrikát, szükséges áttekinteni az afrikai országok jellemzőinek változását az 1990-es évek és napjaink között.

A weberi állam elméletének két fontos eleme a legitimitás és a szuverenitás kérdése. Az állam hatalmának mindenekelőtt azon kell alapulnia, hogy a társadalom elismeri az állami hatalmat, az állam döntéseit, szervezetrendszerét, monopóliumát olyan szükséges területeken, mint például az erőszak. A legitimitásnak három fajtája van, a hagyományos, a karizmatikus és

a jogközpontú. A szuverenitás az állam szükséges és elkerülhetetlen (*conditio sine qua non*) eleme. A szuverenitás egyik része a külső szuverenitás, mely a más államoktól való függetlenséget jelenti, tehát az állam hatalomgyakorlási képessége nem függ más államtól. Másik fele a belső szuverenitás, ami megköveteli, hogy az állam határain belül nincs más államhoz hasonló hatalmi szereplő és az állam az egyetlen, aki hatalomgyakorlásra képes.⁵⁴

Az afrikai államok létrejötte és fejlődése a más kontinenseken megfigyelhető, államok alakulását eredményező folyamataival összevetve jelentős eltéréseket mutat. A helyi sajátosságok miatt a veszfáliai állam koncepcióját másként kell értelmezni a kontinensen. A legfontosabb különbség, hogy Afrika államainak nagyrésze nem egy természetes folyamatként alakult ki, hanem a korábbi gyarmatosító hatalmak alkották meg azokat. A nagyhatalmak által megrajzolt határvonalak nem lettek képesek teljesen államhatárként működni, ellenben az etnikai és politikai határvonalak jelentősége felértékelődött. A régió fejlődésére különféle ideológiák voltak hatással a 20. század végén. A pán-afrikai törekvések, az Afrikai Unió (AU) által jelentett biztonsági háló, valamint az államközi szervezetek jelenléte mind szerepet játszott abban, hogy az afrikai államok nem követték teljesen a veszfáliai ideológia katonai rivalizálását és államközi háborúit. A nemzetközi és regionális szervezetek ENSZ által is támogatott erős és sűrű hálózata lehetővé tette, hogy nem jelentkezett az a fajta katonai-politikai versengés a térségben, ami az anarchikus nemzetközi rendszert alapvetően jellemzi. A biztonsági dinamizmusok ennek megfelelően másként alakultak, mint azt egyéb régiókban tapasztalhattuk.⁵⁵

A weberi elméletet és a gyarmati rendszer megszűnését követő Afrikát összehasonlítva kijelenthetjük, hogy térség országaiban a legitimitás és a szuverenitás, mint államalkotó elemek megkérdőjelezhetőek. A korábbi gyarmattartó hatalmak befolyása és szerepe az új államok létrejöttében alkalmasnak bizonyult arra, hogy aláássa a legitimitást és a külső szuverenitást. Ezen felül az erős helyi, etnikai, és sokszor hagyományosan határokon átnyúló kapcsolatok, a katonai csoportok, hadurak, radikális és terrorszervezetek hatásai, mind szerepet játszottak abban, hogy a belső szuverenitás se tudjon teljes mértékben kialakulni.

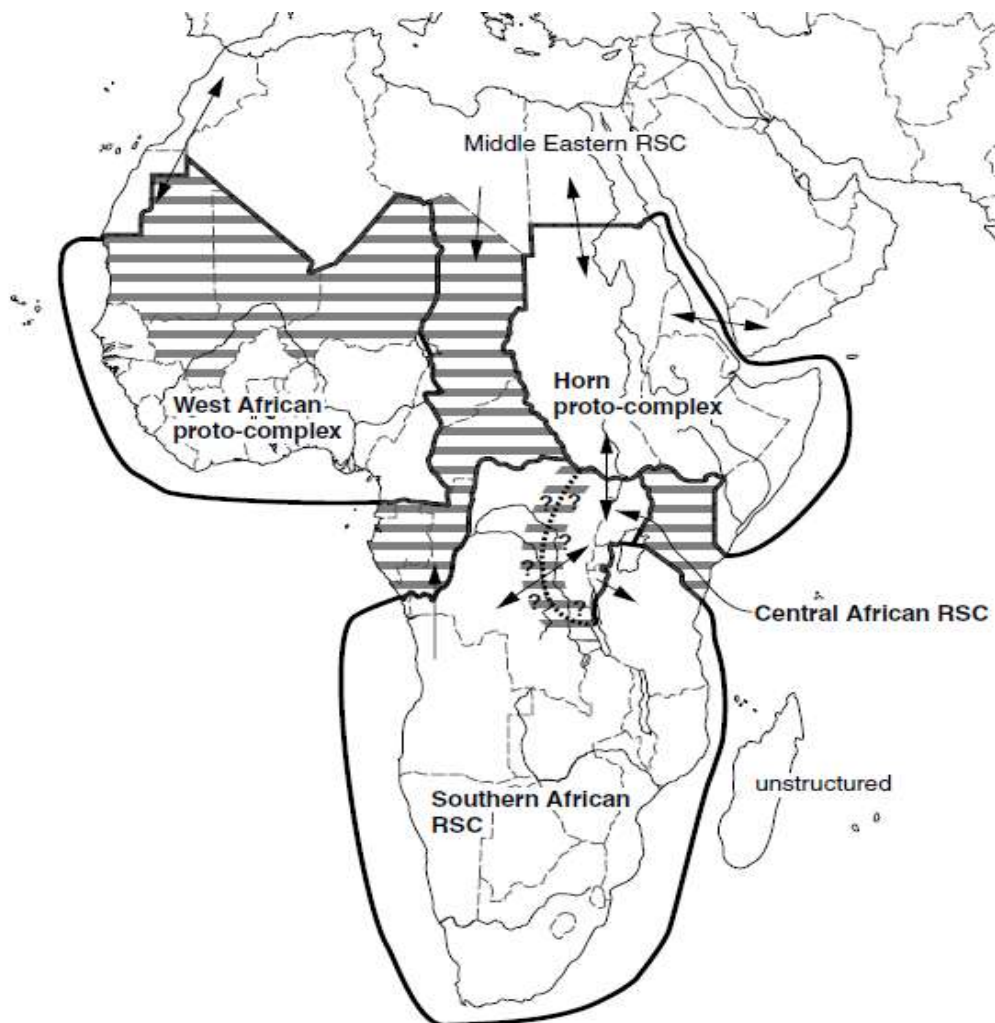
Ebben a biztonsági helyzetben Buzan és Wæver az alábbi egységeket határozták meg Afrikában: Dél-afrikai RSC, Közép-afrikai RSC, Nyugat-afrikai protokomplexum és Afrika szarva protokomplexum. A hidegháború utáni állapot egy átalakulóban lévő kontinenst mutatott

---

⁵⁴ Pál Gábor szerk. - Politológia – Betekintés a politika világába. Budapest, Dialóg Campus. 2018.

⁵⁵ Buzan - Wæver (2003): i.m.

be a nagy változások közepén. Ahogy azt a 4. ábrán látjuk, a szerzők csak két konkrét komplexumot határoztak meg Afrikában, és a kontinens nagy része szigetelőállamként szerepel, vagy egy protokomplexum része.

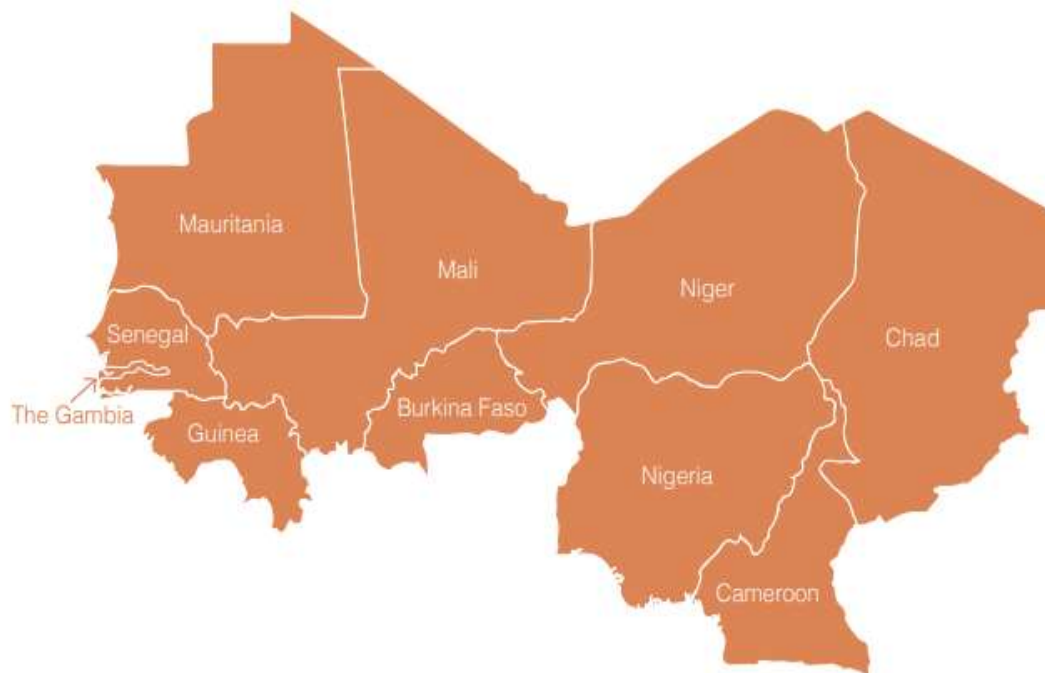
4. ábra: Afrika a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerint⁵⁶

A Száhel-övezet bemutatott elmélet szerinti vizsgálatához első körben azt kell meghatározni, hogy pontosan mely területet is jelenti a Száhel-övezet. A különböző nemzetközi szereplők különféle dokumentumai számos meghatározást tartalmaznak a Száhel-övezetre vonatkozóan. A korábban már említett földrajzi meghatározás szerint a Száhel-öv egy félsivatagos terület, ami Szenegáltól Szudánig keresztülszeli Afrikát. A Száhel egy 5.000 kilométeres sáv a Szaharától délre, ami az Atlanti-óceántól a Vörös-tengerig húzódik, az ENSZ egyik meghatározása szerint.⁵⁷

⁵⁶ Buzan - Wæver (2003): i.m. 231. o.

⁵⁷ UNDP, Sahel - A region of opportunities, <https://feature.undp.org/sahel/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A földrajzi megközelítéssel szemben a politikai megközelítés már jóval változatosabb módon írja le a Száhel-régióba tartozó országokat. Az ENSZ egyik meghatározását már bemutattam, 2013-ban a szervezet Száhel stratégiájában az alábbiakat írta: A Száhel Mauritániától Eritreáig húzódik, magába foglalva még Burkina Faso, Csád, Mali, Niger, Nigéria, Szenegál, Szudán országait, elválasztva a Szaharát és tőle délre lévő szavannát.⁵⁸ Az ENSZ Száhel számára létrehozott támogatási terve⁵⁹ pedig egy további csoportosítást tartalmaz (5. ábra): Szenegál, Gambia, Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Guinea, Niger, Nigéria, Kamerun és Csád.

5. ábra: A Száhel-övezet az ENSZ támogatási terve szerint (United Nations, 2018)

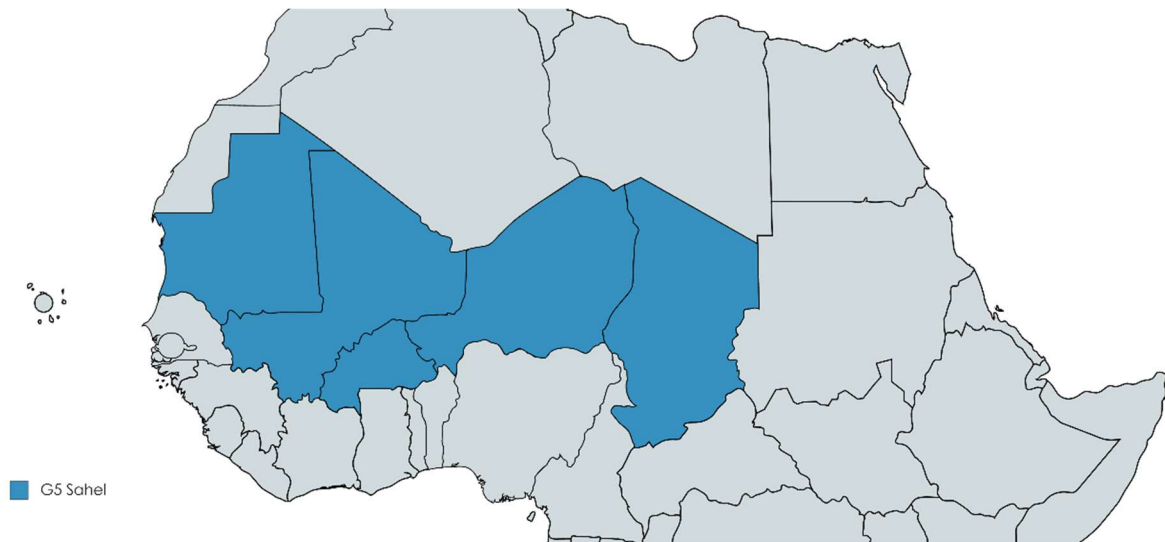
Egy további ENSZ által készített dokumentumban pedig mindössze öt országot sorolnak a Száhel-övezetbe: Burkina Fasot, Malit, Nigert, Nigériát és Mauritániát.⁶⁰

⁵⁸ United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the situation in the Sahel region, 2013, United Nations https://unowas.unmissions.org/sites/default/files/s_2013_354_sahel_strategy_en_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.02.10.)

⁵⁹ United Nations: UN Support Plan for the Sahel, United Nations, 2018, https://www.un.org/africarenewal/sites/www.un.org/africarenewal/files/English%20Summary%20Report_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁶⁰ United Nations Economic Commission for Africa: Conflict in the Sahel region and the developmental consequences, 2016, elérhető: <https://repository.uneca.org/bitstream/handle/10855/23474/b11580410.pdf?sequence=3> , (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az Európai Unió külön a térségre vonatkozó stratégiával rendelkezik. Az EU kezdetben csak három országgal állt együttműködésben, Malival, Mauritániával és Nigerrrel, mint a Száhel övezet országaival. 2014-ben bővült a lista Burkina Fasoval és Csáddal, és ez az öt ország hozta létre a G5 Sahel⁶¹ nevű együttműködési formát (6. ábra).

6. ábra: A G5 Sahel országai (Forrás: Saját szerkesztés)

De nem csak az ENSZ és az EU támogatja a régiót, hanem például Norvégia is rendelkezik a Száhel-övezetet célzó támogatási programmal. A norvég stratégia (Strategy for Norway's efforts in the Sahel region 2018-2020)⁶² Malit, Nigert, Mauritániát, Csádot, Burkina Fasot, valamint Nigéria észak-keleti részét nevezi meg célterületként. A dokumentum megemlíti továbbá Algériát, Marokkót, Líbiát és Kamerunt, mint a Száhel-övezettel hasonló karakterisztikájú országokat.

Fenti kitekintés kellően érzékelteti, hogy a nemzetközi gondolkodásban mennyi különböző Száhel-értelmezés van, hányféleképpen lehet megközelíteni a térséget. A kérdés, hogy a biztonsági komplexumok elméletének melyik megközelítés felelhet meg.

A Száhel, mint komplexum

Afrika és a Száhel-övezet rengeteg változáson ment keresztül az elmúlt 20-30 évben. A hidegháború utáni dinamizmusok fejlődtek, megváltoztak, új szereplők és új kihívások tűntek fel. Napjainkban sebezhető és törékeny államokat, polgárháborúkat, radikalizációt, éhezést,

⁶¹ Secreteriat Permanent du G5 Sahel, <https://www.g5sahel.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁶² Ministry of Foreign Affairs: Strategy for Norway's efforts in the Sahel region 2018-2020, 2018, https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/sahel_strategy/id2610507/ (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

emberkereskedelmet láthatunk a régióban. A nem állami szereplők száma mind a pozitív oldalon (pl. új nemzetközi szervezetek, támogatási alapok, NGO-k), mind pedig a negatív oldalon (pl. radikális és terrorista szervezetek) növekedett. Korábban említettem az ENSZ-t és az EU-t példaként, de az Afrikai Unió, az ECOWAS (Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége – Economic Community of West African States) és a G5 Sahel is fontos aktor a régióban. A fejlesztési alapok, támogatási programok, akciótervek, mind erősítik a kohéziót a régió államai között és a határokon átnyúló kapcsolatokat, a regionális gondolkodást segítik elő. Ezzel párhuzamosan a radikálisok, a különféle felkelő csoportok, terrorista szervezetek (pl. AQIM,⁶³ GSIM,⁶⁴ Boko Haram⁶⁵) és különösen ezen szervezetek létének alapvető okai⁶⁶ folyamatosan gyengítik az államok legitimitációját, megkérdőjelezzik szuverén hatalmát.

Azt is ki kell emelni, hogy találunk olyan országokat is a Száhel-övezet közvetlen környezetében, amelyek képesek jelentős gazdasági fejlődésre. 2020-ban Etiópia, Elefántcsontpart, és Szenegál a 15 leggyorsabban fejlődő gazdaságú ország között található, és az előrejelzések alapján továbbra is szerepelni fognak a listán.⁶⁷ Természetesen a gyors gazdasági fejlődés önmagában nem jelenti az adott ország stabilitását, azonban egy növekedő gazdaság jó példakkal szolgálhat. Mindamellet látni kell, hogy a belső konfliktusokat a gazdaság növekedése nem rejti el, így a negatív példából is tanulhatnak a környező államok, így például az Etiópiában látható polgárháború kitöréséből.⁶⁸

---

⁶³ AQIM: Al-Qaeda in the Islamic Maghreb. A korábban GSPC (Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat) néven tevékenykedő csoport 2007-ben csatlakozott az al-Kaidához. Az egyik legbefolyásosabb terrorista szervezetté vált a Szahara és a Száhel térségben. - Kiss, Álmos Péter: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete In: Szerk.: Kiss Álmos Péter: Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek -, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015.

⁶⁴ GSIM: Group for the Support of Islam and Muslims (Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM)). 2017-ben három szervezet, az Ansar al-Din az al-Murabitoon és az AQIM Szahara ága egyesült és megalakította a GSIM-t. Elsősorban Franciaország ellen, „a muszlim világ történelmi ellensége” ellen harcolnak. Fő működési területük Mali, Niger és Burkina Faso. Center of Strategic & International Studies: Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM), 2018, <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/terrorism-backgrounders/jamaat-nasr-al-islam-wal-muslimin>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁶⁵ Boko Haram: A Boko Haram (eredeti nevén: Jamā'at Ahl as-Sunnah lid-Da'wah wa'l-Jihād) 2015-ben tett hűségesküt az „Iszlám Államnak”. A csoport 2017-ben az egyik leg halálosabb terrorista szervezet volt a világon. Institute For Economics & Peace: Global Terrorism Index 2018, Sidney, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2020.02.10.)

⁶⁶ Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, HADTUDOMÁNY, 2017/ 1-2. 127-137. o., 2017.

⁶⁷ Focus Economics: The World's Fastest Growing Economies, 2020, <https://www.focus-economics.com/blog/fastest-growing-economies-in-the-world> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁶⁸ Marsai Viktor: Kitört a polgárháború Etiópiában, Mandiner, 2020, https://mandiner.hu/cikk/20201109_kitort_a_polgarhaboru_etiopiaban (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A kérdés tehát, hogy bármelyik bemutatott Száhel értelmezés megfelel-e a biztonsági komplexumok elméleti kereteinek? Továbbá, hogy a RSC négy alapelemként említett tényező (határvonal, anarchikus struktúra, polaritás, kialakult viszonyrendszer) hogyan valósul meg a Száhel-övezetben?

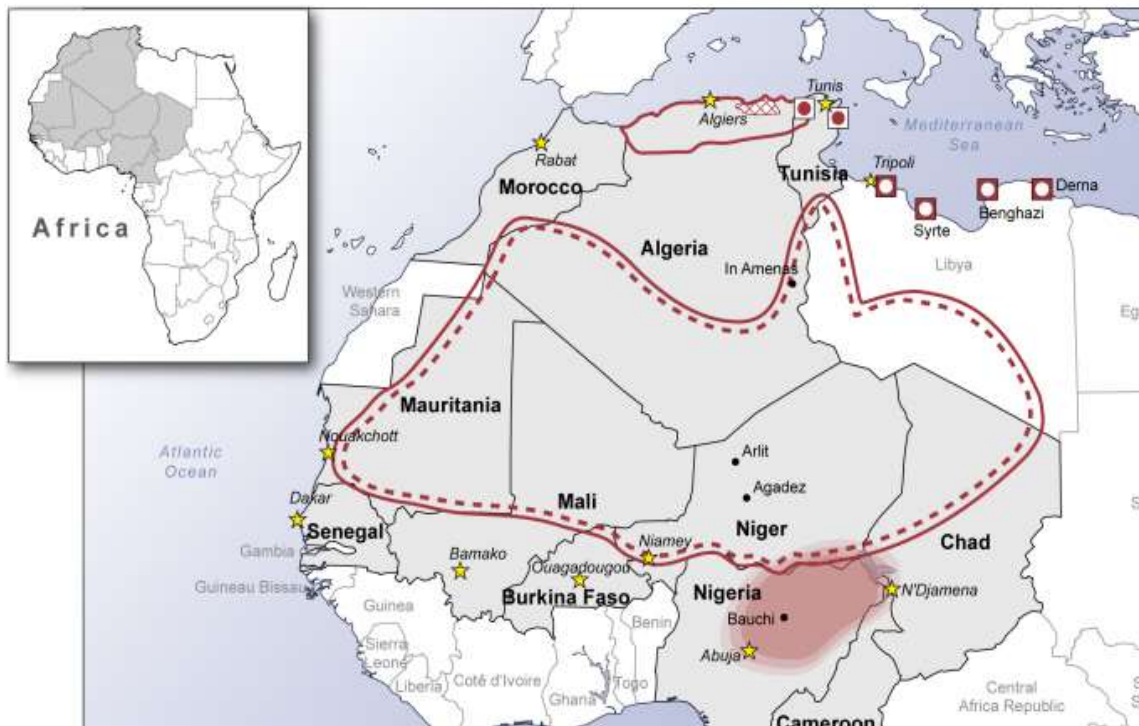
A földrajzi megközelítés szerinti Száhel-övezet a Regions and Powers alapján része a Nyugat-afrikai és az Afrika szarva protokomplexumoknak, miközben a legtöbb állama szigetelő állam szerepet tölt be. A földrajzi megközelítés így túl nagy területet és túl sok országot foglal magába. Ebben a csoportosításban az országok jellemzőiben túl sok eltérés található (ambíciók, prioritások, kihívások, lehetőségek), továbbá a Száhel-övezet keleti, középső és nyugati részeinek teljesen más biztonsági dinamikái vannak, ahhoz, hogy egy komplexumot alkothassanak.

A földrajzi megközelítés kizárása után vizsgáljuk meg az ENSZ Száhel számára létrehozott támogatási tervét (UN Support Plan for the Sahel). Ebben a csoportosításban nem található meg a strukturált biztonsági kapocs, ami szükséges a regionális biztonsági komplexum létrejöttéhez. Ezen felül ebben a csoportban az országok között még mindig túl sok a különbözőség, hogy egy biztonsági komplexumot alkossanak. Bár a Nyugat-afrikai protokomplexum magába foglalja a Száhel egy jelentős részét, azt megalapozzák a sokkal erősebb biztonsági kihívások, kapcsolatok.

Végül kérdésként merül fel, hogy a G5 Sahel csoport eléri-e azt a szintet, hogy az elmélet alapján valamilyen egységet alkothasson. A G5 országai hasonló történelmi gazdasági, politikai és biztonsági háttérrel rendelkeznek. Emellett a korábbi csoportosításhoz képest jóval szűkebb területet ölel át. A G5 csoportban Mauritánia kivételével csak szárazföldi országokat találunk, melyek területén nem csak a Száhel, de a Szahara is meghatározó. Ezek alapján rendkívül hasonlóak a gazdasági, kereskedelmi lehetőségeik. Egykori francia gyarmatként a történelmi háttérük is megalapozza együttműködésüket.

Extra kapocs az országok között a közös ellenség. Egy olyan ellenség, amely regionális kiterjedéssel bír és ami nem állami szereplő. Ez az ellenség a térségben található nemzetközi terrorizmus, melynek szereplői, mint például az AQIM, meghatározó befolyással bírnak a Száhel-övezetben. (Az AQIM tevékenységi zónája a 7. ábrán látható) A radikális- és terrorszervezetek ugyanis főként a periféria területeken jelentős kihívói az állami hatalomnak,

azok ugyanis sokszor hagyták cserben ezeket a részeket, nem teljesítve állami feladataikat, ezzel a szélsőségesek felé lökve a társadalom egyes részeit.⁶⁹

7. ábra: Az AQIM tevékenységi zónája⁷⁰

Korábban négy nélkülözhetetlen elemet említettem, amik a regionális biztonsági komplexum létrejöttéhez szükségesek. A Száhel-övezetben ezek a következőképpen jelennek meg:

1. Határvonal: A földrajzi meghatározás kiindulópontot ad, a G5 Sahel csoport pedig jól lehatárolható területet jelent.
2. Anarchikus struktúra: A G5 Sahel-en belül található szuverén államokat, továbbá számos államon felüli és állami szint alatti szereplőt egyaránt.
3. Polaritás: Az elsődleges verseny nem az államok között alakult ki, hanem az állami és nem-állami szereplők között.

⁶⁹ Varga (2017.): i.m. u.o.

⁷⁰ United States Government Accountability Office (2014). COMBATING TERRORISM U.S. Efforts in Northwest Africa Would Be Strengthened by Enhanced Program Management <https://www.gao.gov/assets/670/664337.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

4. Kialakult viszonyrendszer: a kialakult mély regionális válság következtében az államok baráti és együttműködő viszonyra vannak ítélve, míg az ellenséges viszony az államok és az államellenes csoportok között alakult ki.⁷¹

Ahogy láthatjuk, a Száhel-övezet nem teljesíti az összes szükségszerű elemet, így önálló biztonsági komplexumként nem értelmezhető. A *Regions and Powers* a térség államait elsősorban szigetelő államként jelölte meg. Az elmúlt évtizedben a régióban több, a térséget meghatározó esemény történt, valamint politikai, gazdasági, társadalmi változásokon ment keresztül, amik nagyban átalakították a régió biztonsági dinamikáját. Ahogy bemutattam, számos különféle meghatározás létezik a Száhel-övezetre vonatkozóan, de a közös biztonsági kihívások a G5 Sahel csoportot a biztonsági komplexum egy új elemévé tették. Ez alapján kijelenthető, hogy a G5 Sahel a nyugat-afrikai regionális komplexumon belül egy szubkomplexumot alkot. A G5 azért alkothat szubkomplexumot, mert rendelkezik olyan biztonsági dinamikával, ami megkülönbözteti mind a Nyugat-afrikai komplexumon belüli más területektől, mind pedig a környező komplexumoktól. Rendelkezik továbbá olyan szervezetrendszerrel, ami a régió struktúráját biztosítja.

A Száhel-övezet, mint a regionális biztonsági komplexum kritikája

Ahogy az a fentiekből látható, a regionális biztonsági komplexumok elmélete szigorú kritériumokat fogalmaz meg a régiók meghatározásának szempontjaiként. Ez alapján a szempontrendszer alapján bár értelmezhető a Száhel-övezet, mint szubkomplexum, de az olyan válságzónák viszont, mint amilyen például a Száhel-övezet, dinamikusán változnak, könnyedén lépik át az országhatárokat és az általuk alkotott komplexumok határait egyaránt. Emellett a Száhel-övezet példáján láthatjuk, hogy az összetett válság egy része csak, ami lokálisan értelmezhető, míg egy jelentős hányada – így például a környezetváltozás és az abból közvetlenül eredő problémák – sokkal inkább globális szinten értelmezendő. Más térségekben és bizonyos biztonsági szektorokban pedig meghatározóak lehetnek más tényezők, amik nem teszik lehetővé a regionális lehatárolást. A globális, vagy legalább kontinentális erőkitetésre alkalmas katonai képességek (a teljesség igénye nélkül interkontinentális ballisztikus rakéták, repülőgéphordozók, nagyhatótávolságú bombázók, tengeralattjárók) például alapjaiban kérdőjelezzik meg a regionális biztonsági komplexumok lehatárolását.⁷²

---

⁷¹ Buzan - Wæver (2003): i.m.: 53. o.

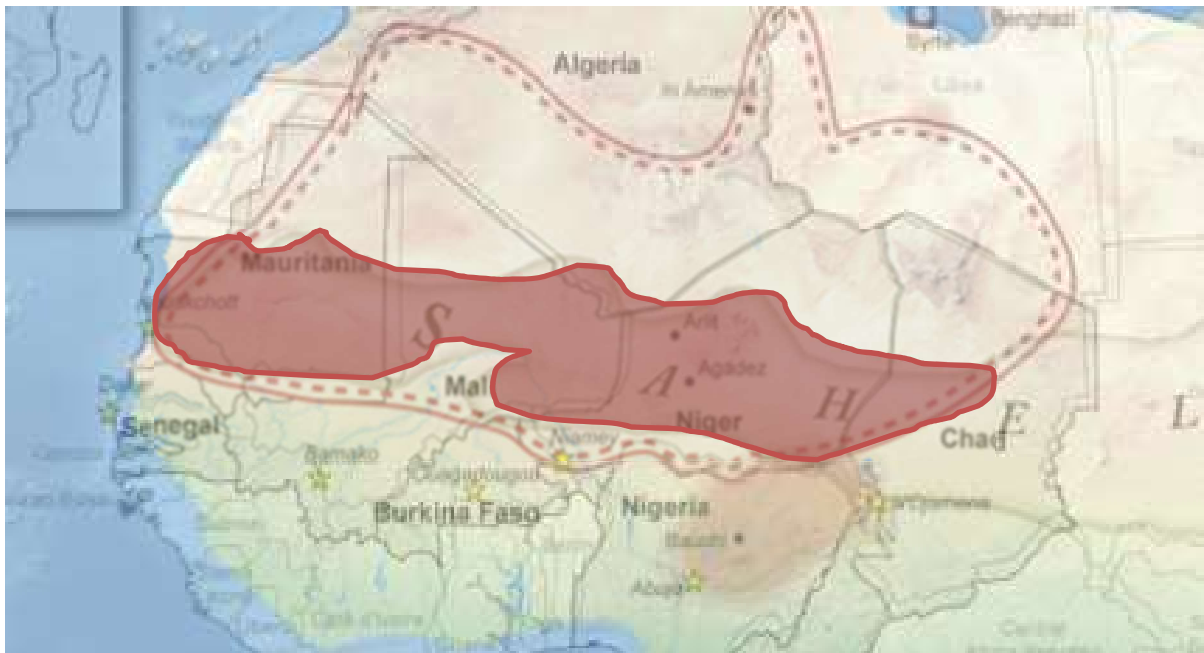
⁷² Marton (2019): i.m.

Azon fenyegetések és kihívások esetén, melyek nem elsősorban az adott államhoz, sokkal inkább egy adott területhez kapcsolódnak, új vizsgálati módszert szükséges alkalmazni. Bár Buzanék igyekeztek a biztonság új kihívásai, új dimenziói felé nyitni, mégis a regionális biztonsági komplexumok alapelemei az államok maradtak. Az általuk vázolt komplexumok rendszere pedig elsősorban a katonai biztonságon alapult.⁷³ A Száhel-övezet példájából látszik, hogy a komplex válságövezet kihívásai kellő alapot biztosítanak arra, hogy a térség egy komplexumot alkothasson. A környezetváltozás, a létbiztonság kérdése, a társadalmi bizonytalanság, a kulturális ellentétek, és a mindezekre ráépülő terroristahálózatok tevékenysége jelentős területet fed le, számos országot érintve. Azonban azt is látni kell, hogy ezek a fenyegetések egyes államokat csak területük egy részén érintik, míg az ország más részein ezek nem jelentenek azonos biztonsági fenyegetettséget. Ebből adódik, hogy a regionális biztonsági komplexumokat érdemes lenne két szinten meghatározni. Az első szint az a tényleges zóna, ahol a biztonsági dinamika kellő szinten áll a komplexum kialakulásához, valós fenyegetések, valós interakciók alakulnak ki a szereplők között. A második szint pedig egy tágabb térség, mely az érintett államokat foglalja magába. Az állami szint ugyanis továbbra is megkerülhetetlen, azzal együtt, hogy a korábban leírtak szerint a nem állami szintű szereplők befolyása és szerepe mennyire felértékelődik. Az állam szerepe azért is megkerülhetetlen, mivel az állam kell, hogy legyen az a szuverén szereplő, aki rendelkezik azokkal a képességekkel, forrásokkal, eszközökkel, felhatalmazással, amik a széleskörű beavatkozást lehetővé teszik.

Ha a fentieket a Száhel-övezetre szeretnénk vetíteni, akkor meg kell határoznunk, melyik pontosan az a régió, ahol a komplex fenyegetettség fennáll. A 7. térképen összevettem a Száhel-övezet földrajzi meghatározását (3.térkép) a régióban meghatározó szerepet játszó terrorszervezet működési területével (6. térkép). Ha elfogadjuk azt, hogy a Száhel-övezetet, mint biztonsági komplexumot a társadalmi, környezeti, gazdasági, politikai biztonság kihívásai, továbbá a radikalizáció és a terrorizmus együttesen alkotja akkor a 8. ábrán kiemelt térség az, amely elsősorban a Száhel-komplexumként megjelölhető. A komplexum második szintjén Mauritánia, Mali, Niger, Csád, Burkina Faso, Nigéria és Algéria azok az országok, amelyek, mint érintett állam megjelölhetőek.

---

⁷³ Marton (2019): i.m.

8. ábra: A Száhel-komplexum (saját szerkesztés)

Fontos megjegyezni, hogy míg a Buzan és Wæver által meghatározott komplexumok rendszere egy zárt csoportosítás volt, addig a kihíváscentrikus komplexum esetén dinamikusan változó, nyitott csoportosításra van lehetőség. Mindenképpen le kell szögezni, hogy a fenti térkép egy pillanatkép. Ahogy Marton Péter írja, „Regionális határokat rajzolni egy fenyegetés helyzetével kapcsolatos pillanatkép (adott pillanatban készült adatfelvétel) alapján tehát olyan határok önkényes megvonását jelenti, melyeket a szóban forgó fenyegetés működése hamar meghaladhat – miközben a körberajzolt területet a fenyegetés jellemzően nem „tölti ki” egyenletesen”.⁷⁴

Az általam meghatározott komplexum ennek a meghatározásnak megfelel, hiszen olyan kritériumok alapján alkottam meg, amelyek folyamatosan változásban vannak. Mind a földrajzi tér (a környezetváltozás hatására már elsivatagosodott tér, vagy a félsivatagossá váló terület), mind pedig a biztonsági kapocsként említett szélsőséges tevékenységek tere folyamatosan változik.

Ha a régió válságára úgy tekintünk, mint egy hatalmas kőre, amit a tóba dobunk, akkor megállapíthatjuk, hogy létre jön egy központi mag, ahol becsapódik a kő, majd hatalmas hullám keletkezik körülötte, és ez a hullám indul el szerte a vízben. A magtértség az, ahol a válság a legnagyobb erőt fejt ki, leginkább kitett a környezeti változásnak, a szélsőségek

⁷⁴ Marton (2019): i.m. 34. o.

megjelenésének, a létbizonytalanságnak, az éhezésnek és így tovább. Ez az a térség, ami a szűken értelmezett válságzóna, de ettől nem lehet különválasztani azokat az államokat, amik az első nagy hullám által szintén a válság részesei lesznek, hiszen a hatások jelentősen befolyásolják az egész ország területét. Akár az erőforrások elvonásával, akár a kényszerű elvándorlás célállomásaiként, a szélsőséges csoportok tevékenységének új célpontjaként, a széteső központi hatalom károsultjaiként, vagy egyéb más módon a válság részeseivé válnak. A hullámok azonban nem állnak meg a határokon és elérik a környező országokat, régiókat is, melyek így a kiterjesztett régió részévé válnak. Valamilyen formában itt is meg fognak jelenni a krízis hatásai, amik lehetnek akár gazdasági hatások, menekülthullám, illegális kereskedelem, biztonsági vákuum okozta hatások stb. A válság mélyülése egyre nagyobb hullámokat fog létrehozni, és így válik érintetté az Európai Unió is a Száhel-övezet válságában. A Száhel-övezet válságát eddig nem sikerült megoldani, és mivel hatásai már elérték az EU területét, és az előrejelzések alapján ezek a hatások tovább erősödnek majd, az Unió jelentős erőfeszítéseket tesz a válság kezelése érdekében. Kijelenthető tehát, hogy a két térség a fenntartható biztonság tekintetében szoros függésben van egymással továbbá, hogy a kérdésspecifikus megközelítés szerint egy közös komplexumot alkotnak.

A Száhel-régió komplexumáról

Ebben a részben egy lehetséges módot mutattam be arra, hogy miként lehet a Száhel-övezetet a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerint értelmezni. Vizsgálatom eredményeként kijelenthetem, hogy a Száhel-övezet szubkomplexumként értelmezhető, amelynek öt állam, Mauritánia, Mali, Niger, Burkina Faso és Csád a tagjai, akik mind részesei a G5 Sahel nevű együttműködésnek.

Láthattuk, hogy Afrika nagy átalakuláson ment keresztül, mióta a Regions and Powersben bemutatásra került, mint egy kontinens, amit főként protokomplexumok és szigetelő államok alkotnak. Számos Száhel értelmezést bemutattam, ami azt támasztja alá, hogy elemzésem kizárólag a jelenlegi viszonyok szerint értelmezendő. Ebből adódik, hogy a Száhel szubkomplexum nem lehet zárt csoport.

Azt is fontos kiemelni, hogy ez az elemzés a regionális biztonsági komplexumok elméletén alapul, ami az államot tekinti a régiók alkotóelemének. Ahogy bemutattam, ez az államközpontú megközelítés Afrika tekintetében sokszor nehézségekbe ütközik. Az afrikai országok nemzetközi együttműködésre való ráutaltsága és hajlandósága, amit a különféle

regionális együttműködésekben és kezdeményezésekben láthatunk, Afrikát inkább a dél-amerikai mintához teszik hasonlónak, semmint az európai vagy ázsiai struktúrákhoz.

2. 3. A Száhel-övezet biztonsága

Miután a Száhel-övezetet körülhatároltam, valamint megállapítottam, hogy egy válságrégióként, egy biztonsági komplexumot alkot, a következő részben a Száhel-övezet válságát biztonságpolitikai szempontból mutatom be. Az országokra ható különböző kockázatok és fenyegetések ugyan értelmezhetőek lokális szinten is, de olyan mértékben kapcsolódnak egymáshoz, hogy a megoldást csak regionálisan lehet keresni.

Ahogy az első fejezetben bemutattam, a Száhel-övezet biztonságának elemzése során a multiszektorális biztonság elméletét vettem alapul. Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde a *Security: A New Framework for Analysis (A biztonsági elemzés új keretei)* című tanulmányban a korábban általános – elsősorban katonai – megközelítés helyett egy más szemszögből közelítette meg a biztonság fogalmát. A multiszektorális biztonság elmélete alapján a biztonság fogalmát mára széles körben értelmezzük, tovább bővítése és kritikája révén számos dimenzióval bővült az elmélet az eredeti bemutatása óta.

Tekintettel arra, hogy a régió rendkívül érintett a klímaváltozás negatív hatásaiban, továbbá olyan folyamatokban, amelyek a környezetváltozást elősegítik, ezért elsőként a környezeti biztonságot mutatom be. A dimenziók hatásainak összefonódása miatt a környezeti biztonság kulcskérdés a régióban, jelentős hatással van a biztonság egyéb szektoraira. A Száhel-övezet környezeti biztonsága kiválóan alátámasztja azt, amit erről a dimenzióról korábban állítottam, mégpedig, hogy e területen nem az állam az, ahol a biztonság változása a legjobban értelmezhető. Ebben a régióban ugyanis egy kontinenst átívelő problémával kell szembenézni, melyet egyfelől a globális klímaváltozás, másfelől pedig a helyi gazdálkodás okoz. Az állam szerepe azonban megkerülhetetlen, hiszen a lokálisan megjelenő káros tevékenységek globális hatásai ellen sem a lokális, sem a globális szinten nem lehet megfelelő választ adni.

2011-ben 60 éve nem látott mértékű szárazság sújtotta Szomáliát, ami 12 millió embert érintett közvetlenül vagy közvetve. A súlyos élelmiszerhiányt Ban Ki Mun, az ENSZ akkori főtitkára (2007-2016) úgy kommentálta, hogy a szárazság, lehet, hogy évtizedek óta nem látott mértékű, de a klímaváltozást figyelembe véve bizonyosan nem az utolsó lesz. A főtitkár az ENSZ Biztonsági Tanács (BT) 2011. júliusi ülésén, melynek témája a klímaváltozás nemzetközi békére és biztonságra kifejtett hatásának vizsgálata volt, kijelentette, hogy a

klímaváltozás valós problémát jelent. A környezet megváltozása a veszélyeztetett területeken élő közösségeket, országokat egymás ellen fordíthatja, és a nyersanyagokért (elsősorban az ivóvízért, de az élelemért egyaránt) folytatott versenyt eredményez. Ezt pedig az elsivatagosodás és a tengerszint emelkedése csak tovább súlyosbítja majd.⁷⁵

Ennek a problémának a hatására készült el az ENSZ Környezetvédelmi Program Livelihood Security, Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel című jelentése.⁷⁶ A jelentés egy 2008-ban végzett vizsgálat alapján 3 fő kockázatot említ a Száhel-övezetben: a klímaváltozás hatása a megélhetésre, főként a természetes erőforrásoktól függő megélhetés esetén (földművelés, halászat, legeltetés); a katasztrófák, konfliktusok és megélhetési lehetőség elvesztése miatti elvándorlás; a csökkenő természetes erőforrások miatt fokozódó feszültségek és lehetséges konfliktusok kiegészülve a kézi és könnyű fegyverek terjedésével.

Az ENSZ kutatócsoportja az alábbi következtetéseket vonta le vizsgálat során. A klímaváltozás hatására az 1970-es évekhez képest az átlaghőmérséklet kb. 1 °C-ot növekedett, míg az éves csapadék mennyisége elmarad a 100 éves átlagtól. Ennek ellenére az árvizek gyakorisága és mérete növekedett, ami jelentős veszteségeket okoz a térségben. Emellett szembe kell nézni a visszatérő és súlyosbodó szárazsággal is, ami komoly károkat jelent a megélhetésre. A tengerszint egy méteres emelkedése pedig az előrejelzések alapján közvetlenül 3 millió embert érintene a régióban.⁷⁷

A klímaváltozás hatással van a megélhetéshez szükséges természetes erőforrásokra, ezen keresztül pedig az élelmiszerbiztonságra. Ez, kiegészülve társadalmi, gazdasági és politikai faktorokkal, elvándorláshoz, konfliktusokhoz vezethet. A megélhetés bizonytalansága azonban nem csak a környezettől függ, hanem hatással vannak rá az egyenlőtlen földelosztás, a kezdetleges és korlátozott piacok, az elmaradott termelési technikák továbbá az infrastruktúra hiánya is.

Az évszakok változásának megfelelő korábbi tradicionális vándorlást, mely meghatározó szereppel rendelkezett a régió életében, felváltotta a tartós és folyamatos dél felé vándorlás. Ez a folyamat a szárazságok és árvizek hatására tovább folytatódhat. A dél felé

---

⁷⁵ Ban Ki Mun: Remarks to the Security Council on the Impact of Climate Change on International Peace and Security, 2011.07.20. Forrás: http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeches/search_full.asp?statID=1250 (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.15.)

⁷⁶ United Nations Environment Program: Livelihood Security, Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel, 2011, Forrás: http://postconflict.unep.ch/publications/UNEP_Sahel_EN.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁷⁷ United Nations Environment Program (2011.): i.m. 47. o.

vándorlás mellett a másik demográfiai trend az urbanizáció, melynek köszönhetően a városban élők száma jelentősen növekszik.

A klímaváltozás okozta nehézségek kiegészülve a népesedési problémákkal és a gyenge állami szereplőkkel, csak tovább fokozzák a termőföldért és ivóvízért folytatott harcot a különböző közösségek között. Ennek példája, hogy az északi, főként legeltetéssel foglalkozó törzsek fokozatosan dél irányba vándorolnak, ahol viszont a földműveléssel foglalkozó népesség, a minél nagyobb termelés érdekében észak felé terjeszti ki a megművelt területeket. Ez az ellentét az élelmiszerhiány mellett fokozatosan társadalmi ellentétekhez és konfliktusokhoz vezethet.

Bár számos alkalmazkodási irány meghatározásánál felismerték az összefüggést a klímaváltozás és a népesség viselkedésének megváltozása között, mégsem sikerült rendszerszinten kezelni a klímaváltozással kapcsolatos alkalmazkodási terveket, priorizálni a feladatokat és a támogatásokat. Amennyiben a rendelkezésre álló forrásokat a megváltozott környezeti körülményekben a természetes erőforrások hatékonyabb felhasználására, alternatív módszerek kidolgozására fordítanak, csökkenthető lenne a forrásokért folytatott verseny, az elvándorlás mértéke és a konfliktusok száma.

Az önellátás képességének elvesztése és az életkörülmények romlása egyértelmű lépcsőfokot jelent a klímaváltozás negatív hatásai és az elvándorlás, illetve a konfliktusok kialakulása között. Az ENSZ-tanulmány a felsorolt megállapításokat követően az alábbi ajánlásokat tette. Mindenekelőtt azt kell megállapítani, hogy az erőforrások rendelkezésre állása miként változik; hogyan javítható az élelmiszerbiztonság; milyen technikai és anyagi támogatás szükséges ahhoz, hogy növeljék a területek képességét élhetőségük megtartására. Emellett olyan adaptációs politikákat kell megfogalmazni, melyek szem előtt tartják a konfliktusok és az elvándorlás kezelésének kérdéseit, regionális és helyi szinten egyaránt hatásosak, és minden társadalmi csoportnak segítséget nyújtanak, elkerülve az egyenlőtlenségeket. A konfliktuskezeléshez az is szükséges, hogy a kormányzat, az állam működőképes legyen. Megfelelő adatgyűjtő rendszert kell létrehozni, ami képes előre jelezni a várható válságokat, így azok könnyebben kezelhetővé válnak.

A klímaváltozásról szóló 2014-es jelentés⁷⁸ kiemeli a közvetlen emberi tevékenység hatásait a környezetváltozásra. Ez különösen hangsúlyos a Száhel-övezetben, ahol a környezetterhelés mértéke, rendkívül magas. A zöld gazdaság, a zöld munkahelyek, a környezettudatos módszerek elterjesztése kiemelten fontos a régióban. Az új stratégiák alapját ezek kell, hogy jelentsék, mivel segíthetnek választ adni a környezetváltozás kihívásaira, javíthatják a régió élıhetőségének fenntartását, munkahelyeket teremthetnek az ott élőknek és nem utolsó sorban javíthatják az élelmiszerbiztonság helyzetén.

Mára önálló biztonsági szektorként lehet értelmezni mind az élelmiszer, mind pedig a vízbiztonságot. Ezek ugyanis a létbiztonság alapvető elemei, hatásuk meghatározó lehet más dimenziókra nézve, de rendkívül kitettek is a külső hatásokkal szemben. A környezetváltozás hatásai erősen rontják ezt a két területet, és törekénységük könnyen a szélsőségek célpontjává teszik őket. Az alapvető szükségletek kielégítésének megakadályozása hatékony eszköze a társadalmi elégedetlenség növelésének, a destabilizációnak. Az erőszakos, illetve a fegyveres konfliktusok pedig közvetlen negatív hatást gyakorolnak. Az élelmiszer- és vízforrások a támadások célpontjai, a termőföldek gyakran a fegyveres összecsapás helyszínei, termőképességük hosszú távon romlanak ezek során. A fegyveres konfliktusok a humán erőforrásra is negatívan hatnak, és nem csak, mint az összecsapások áldozataiként, de a tartós elvándorlás által, továbbá a bármelyik fél általi toborzás révén egyaránt. Az élelmiszertermelés kiesése pedig ezekben a rendkívül egyoldalú gazdasággal bíró országokban súlyos következményekkel jár.⁷⁹

A vízbiztonság kulcskérdés a régióban. A Száhel-régió országaiban a lakosság 40%-a nem fér hozzá az alap vízellátáshoz, 80% pedig nem fér hozzá a továbbfejlesztett higiéniai létesítményekhez.⁸⁰ A Világbank által készített jelentés szerint, melyet konkrétan a G5 Száhel országaira vonatkozóan készített, a vízbiztonságnak egyértelmű és közvetlen társadalmi és gazdasági hatásai vannak, melyek határokon átnyúló folyamatokat indukálnak. Ahogy az az 1.

---

⁷⁸ Intergovernmental panel on climate change: Climate Change 2014 Synthesis Report, 2015, Forrás: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/> (A letöltés ideje: 2022.03.31)

⁷⁹ Caroline Delgado, Vongai Murugani, Kristina Tschunkert: Food systems in conflict and peacebuilding settings, Sipri, 2021, https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-06/2106_food_systems.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁸⁰ A WHO és az UNICEF készített egy osztályozást, mely a higiéniai létesítményeket rangsorolja azok fejlettsége szerint. A továbbfejlesztett higiéniai létesítmények olyan létesítmények, amelyeket úgy terveztek, hogy higiénikusan elkülönítsék az ürüléket az emberi érintkezéstől. WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply, Sanitation and Hygiene <https://washdata.org/monitoring/sanitation> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

számú mellékletben⁸¹ is látható mind helyi szinten, mind regionális szemszögből nézve a vízbiztonság hiánya hozzájárul a térség instabilitásához.

Márpedig a Száhel-övezetben a gazdasági biztonság egyik legnagyobb problémája az egyoldalú szerkezettel bíró gazdaságok, melyekben a mezőgazdaság a legfontosabb szerepet játssza. Bár jelentős támogatások érkeznek a régióba, mégis a gazdasági fejlődés, a gazdaság diverzifikálása és fenntarthatóvá tétele háttérbe szorul a klasszikus értelemben vett (katonai) biztonság megteremtése mögött. A gazdaság alulteljesítése a magas szegénység, a munkanélküliség, az országokon belül is fellelhető belső egyenlőtlenségek további növekedését okozza.⁸²

Miután a környezeti kihívásokat áttekintettük könnyen belátható, hogy a Száhel-övezet gazdasági biztonsága nagyban függ a környezeti biztonságtól is. Amennyiben a művelhető területek mérete csökkenő tendenciát követ, a mezőgazdaság termelése, amely a térség minden államának elsődleges megélhetését jelenti, tovább csökkenhet. A mezőgazdaság csökkenése magában hordozza az élelmiszerhiányt, a megélhetési képesség romlását. Amennyiben az állam nem képes biztosítani a megfelelő élelmiszer mennyiséget, további ipari termelést sem tudnak folytatni, így az esetleges bányászatból vagy más, egyébként is csekély jelentőségű ipari termelésből származó bevételi forrás is megszűnhet. Az elvándorlás, az éhezés miatt megnövekvő szociális kiadások olyan terhet rónak a központi költségvetésekre, amelyekkel nem képesek lépést tartani. Márpedig a szociális ellátórendszer komoly teher alatt kell, hogy működjön a korábban már említett kóros alultápláltság, a betegségek, járványok miatt.

Bár a nyugat-afrikai országok, valamint az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) tehetősebb államainak jóvoltából folyamatosan érkeznek élelmiszer segélyek a régióba, a „bénító szegénység” miatt ez sem mindig jelent valós segítséget. A rendelkezésre álló élelmiszer ugyanis rendkívül drága, így előfordul az is, hogy egyes családok jó termést követően is éhezni kényszerülnek.⁸³

---

⁸¹ World Bank: Strengthening Regional Water Security for Greater Resilience in the G5 Sahel, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35994/Strengthening-Regional-Water-Security-for-Greater-Resilience-in-the-G5-Sahel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.) 13.o.

⁸² Virginie Baudais: The impact of the Malian crisis on the Group of Five Sahel countries: Balancing security and development priorities, Sipri, 2020, <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2020/impact-malian-crisis-group-five-sahel-countries-balancing-security-and-development-priorities> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

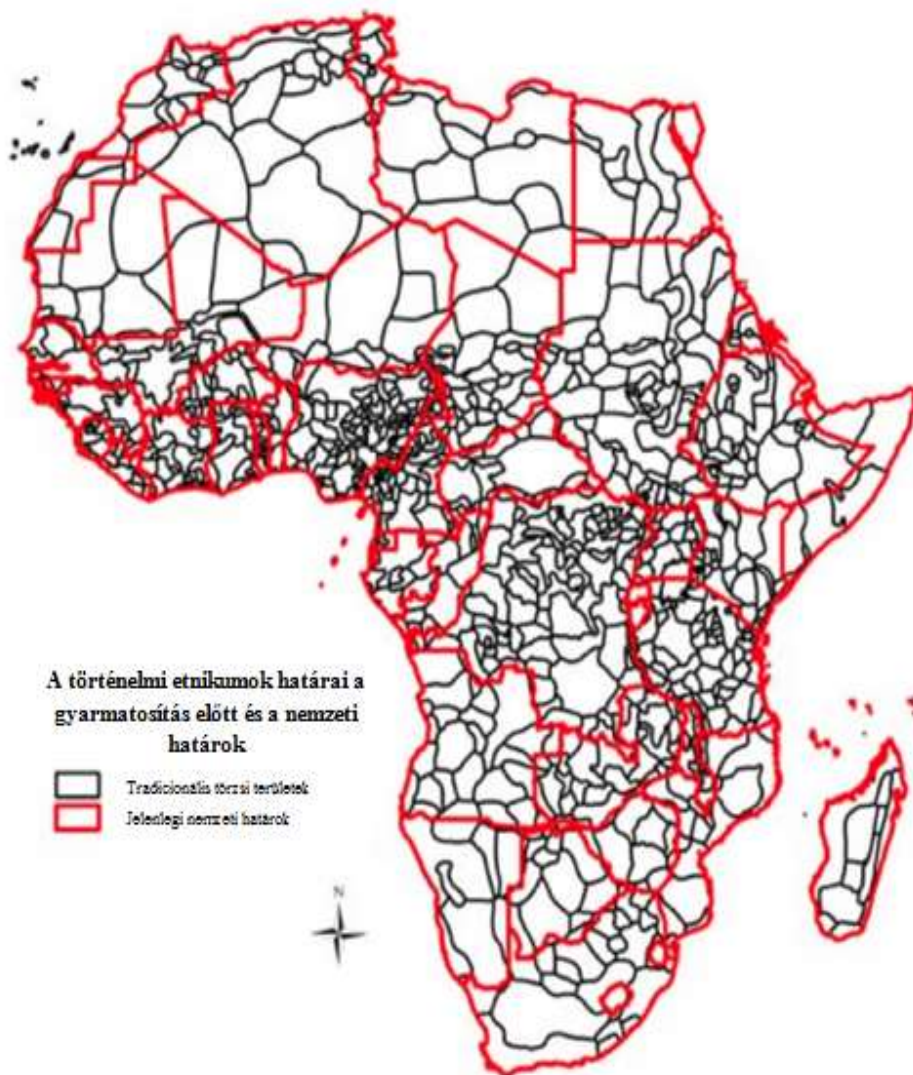
⁸³ The Economist: Survival in the Sahel It's getting harder all the time, Forrás: <http://www.economist.com/node/17628093> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A konfliktusok és a tömeges elvándorlás okozta veszélyeket fel kell tudni használni arra, hogy hosszú távú nemzetközi segítséget kapjon a régió. Az így befolyt erőforrásokat megfelelően priorizált programok és támogatások keretében kell felhasználni. A stratégiákat regionálisan kell kezelni, hiszen a természetes régiók túlnyúlhatnak az államok területén. Ebben jelentős segítséget nyújthatnak a nemzetközi szervezetek, mint például az ECOWAS, az Afrikai Unió vagy az ENSZ. Erősíteni kell a konfliktus megelőző rendszereket helyi, állami és regionális szinten egyaránt.

A társadalmi biztonság jellemzése során a dimenzió kihívásaként említettem a nemzeti etnikai öntudat fenntartásának kérdését és az elvándorlás okozta demográfiai változásokat. A Száhel-övezet egy olyan átmeneti területet jelent, ahol találkoznak egymással az észak-afrikai arab és a fekete-afrikai eredetű törzsek, illetve a muzulmán és a keresztény vallású csoportok.⁸⁴

---

⁸⁴ Gérard-François Dumont: La géopolitique des populations du Sahel, 2010.04.07., Forrás: <http://www.diploweb.com/La-geopolitique-des-populations-du.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

9. ábra: Afrika törzsi és államhatárai⁸⁵

A 10. ábrán látható, hogy Afrikára nem jellemző, hogy nemzetállamok alakultak volna ki. A dekolonizációt követően az alapvetően törzsi alapon szerveződő társadalmak a korábbi gyarmatosítók és nagyhatalmak döntései alapján olyan államalakulatokba kényszerültek, ahol sem nemzeti, sem területi egység nem jött létre. A határok kijelölése során nem vették figyelembe a hagyományos törzsi területeket és a tradicionális vándorló életmódot folytató népesség folyamatos mozgását. A korábban nomád vagy félnomád életmódot folytató csoportok központi kormányzás alatt álló, helyhez kötött életmódra kényszerültek. Az önrendelkezés, az egyenlő bánásmód, a szabadság mértéke, illetve az esetleges autonómia az

⁸⁵ Why do ethnicities clash?, 2013.01.17. Forrás: <http://www.feedyourbrains.com/blog/why-do-ethnicities-clash> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

egyes kormányzatok kezében van, azonban a gyakori hatalomváltások, diktatórikus rendszerek, katonai puccsok miatt az elért eredmények gyorsan változhatnak.

Afrika határaiba tehát szinte kódolva vannak a konfliktusok. Ennek számos példáját láthattuk is a közeli és távoli múltban egyaránt. Szomália, Ruanda, Nyugat-Szahara és Szudán csak néhány példa arra, hogy a törzsi ellentétek és a területi követelések milyen konfliktusokat okozhatnak. Bár a térség országai más és más társadalmi problémákkal néznek szembe, azonban közös bennük, hogy azok visszavezethetőek a rossz kormányzásra.⁸⁶

Az utóbbi évek egyik legjelentősebb ilyen válsága Maliban alakult ki. Mali függetlenedése óta a tuareg törzsek nem először lázadtak fel a központi kormányzat ellen, követelve egykori területeiket (Azawad). Bár, mint említettem nem ez volt az első lázadásuk, hiszen az 1960-as években, majd pedig az 1970-1980-as években két nagy felkelést is folytattak, a 2012-es mégis egy más típusú konfliktust jelentett. Tekintettel arra, hogy az etnikai lázadó csoportokhoz iszlamista radikálisok, és az Al-Kaida nemzetközi terroristaszervezet is csatlakoztak, a konfliktust egész más szempontok szerint kell értékelni.

A globális terrorizmus első számú megtestesítőjeként az Al-Kaida igyekszik minden lehetőséget kihasználni arra, hogy a dzsihádot fenn tudja tartani.⁸⁷ Ehhez egyfelől követőkre van szükségük, amelyet a kormányzatban csalódott, a demokratikus államberendezkedésben nem bízó lakosságban megtalálnak. Itt azonban fontos hangsúlyozni, hogy nem feltétlenül arról van szó, hogy a lázadókhöz csatlakozók a feltétlen hitük miatt lépnek be akár az Al-Kaida helyi szerveibe, akár más csoportokba. A létbiztonság hiánya (például a korábban említett súlyos élelmiszer és vízhiány), annak az érzete, hogy a kormányzat nem foglalkozik a problémáikkal, mind a rendszer ellen fordulást, a radikalizációt, az elégedetlenséget gerjeszti. A terrorista szervezetek egyfelől kihasználják ezt a csalódottságot, másfelől pedig eszközt kínálnak az emberek számára saját dühük, kiábrándultságuk kifejezésére.⁸⁸

---

⁸⁶ La documentation Française: *Questions à Patrice Gourdin*, 2013.05.07. Forrás: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000540-le-sahel-un-enjeu-international/questions-a-patrice-gourdin> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.17.)

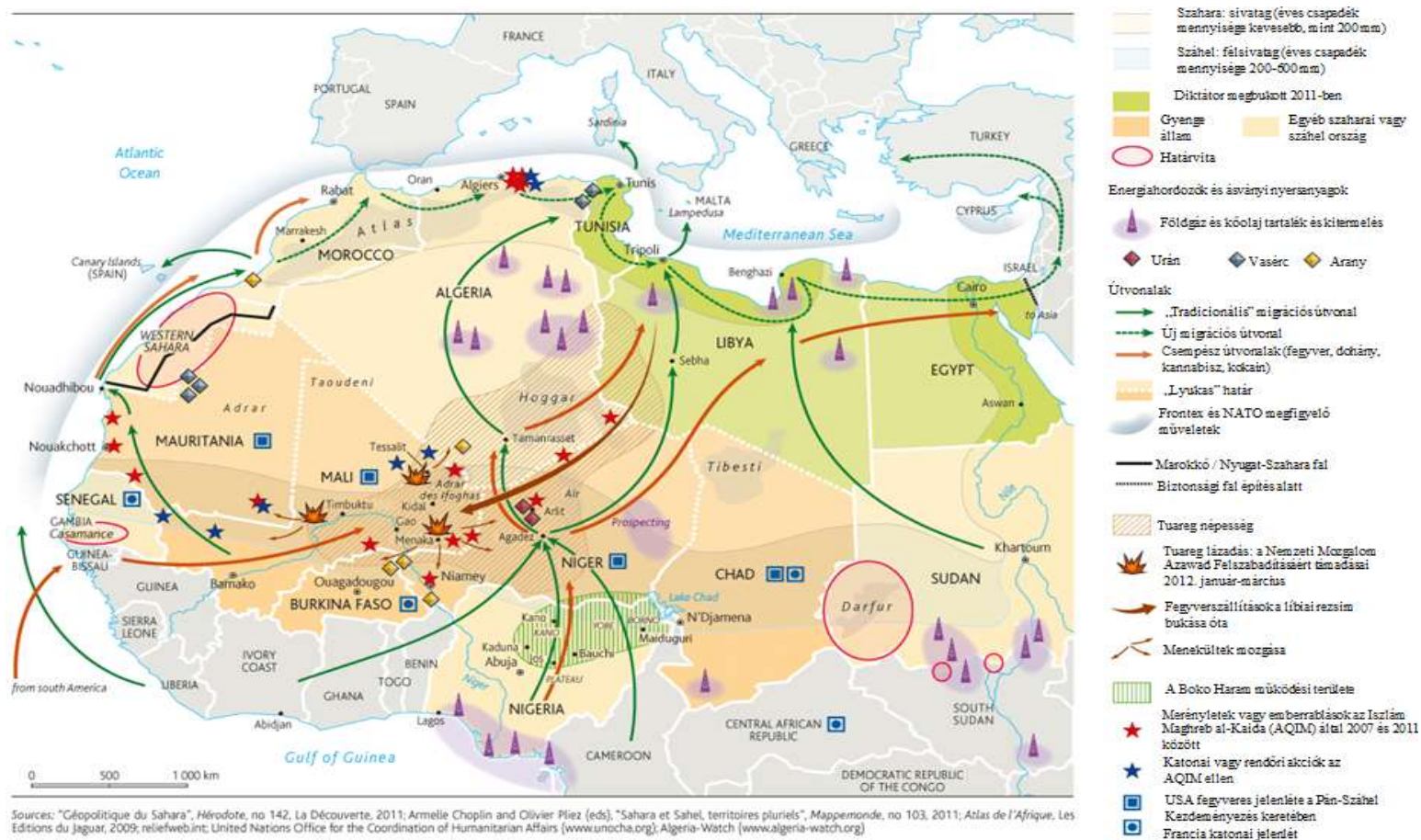
⁸⁷ Stig Jarle Hansen elmélete alapján a terrorista csoportok dinamikusan képesek változni, így az éppen aktuális befolyásuk, egymás közötti erőviszonyaik is folyamatosan változnak. A kutatásban kronológiai sorrendben foglalkoztam e csoportokkal. A változó dinamikák miatt mára lehetséges, hogy az al-Kaida már háttérbe szorul és más csoport tölti be a vezető szerepet.

⁸⁸ Kitekintő: A franciaországi terrorizmus egy generációs lázadás, 2015.11.24., Forrás: <http://kitekinto.hu/europa/2015/11/24/a-franciaorszagi-terrorizmus-egy-generacios-lazadas/#.VuvjzNLhCUk> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.17.)

A térség ezen felül jelentős pénzügyi forrást is jelent a terroristáknak. Ahogy a 11. ábrán látható jelentős csempész útvonalak és migrációs útvonalak haladnak keresztül a Száhel-övezeten. A Dél-Amerikából (elsősorban Kolumbiából) Európába áramló kábítószer fő szállítási útvonala Afrikán keresztül vezet. A terroristák a különböző sivatagi törzsekkel együttműködve könnyedén át tudják juttatni szállítmányaikat a Szaharán, míg a központi kormányok és a nemzetközi szervezetek nehezen tudják csak lekövetni a hagyományos útvonalakkal rendelkező karavánokat. Egyiptomból és Líbiából pedig már konténerekben szállítják át Európába a jelentős hasznot hozó árut.⁸⁹

---

⁸⁹ Juan Miguel del Cid Gómez: A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates, Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/113/html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.21.)

10. ábra: Útvonalak a Száhel-övezetben⁹⁰

⁹⁰ Philippe Rekacewicz: Sahara-Sahel: movements and routes, 2012. március, Forrás: <http://mondediplo.com/maps/saharasahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A társadalmi biztonságot a régió válságának jelen állapotában sem a radikalizáció, a szélsőségek felé fordulás, sem pedig a központi kormányzat nem tudja fenntartani. A radikális szervezetek rövid távon kínálnak válaszokat, melyek hosszú távon további problémákat generálnak, így például a központi hatalommal szemben segítenek felvenni a harcot a helyi elégedetlenségre építve, majd saját értékrendjük szerint kezdenek el kormányozni a megszállt területeken. Ez akár politikai, akár vallási értelemben is értelmezhető. Ezzel szemben a korábbi kormányzati tevékenység, illetve a tettek hiánya fokozta a társadalmi feszültségeket, ellentéteket, amik később Maliban például nyílt konfliktusig vezettek. Tehát a központi irányításnak is változnia kell, hogy a társadalmi biztonság fenntarthatóvá válhasson és a különböző csoportok úgy tudjanak élni, hogy saját kulturális, vallási és egyéb identitásukat megtarthassák.

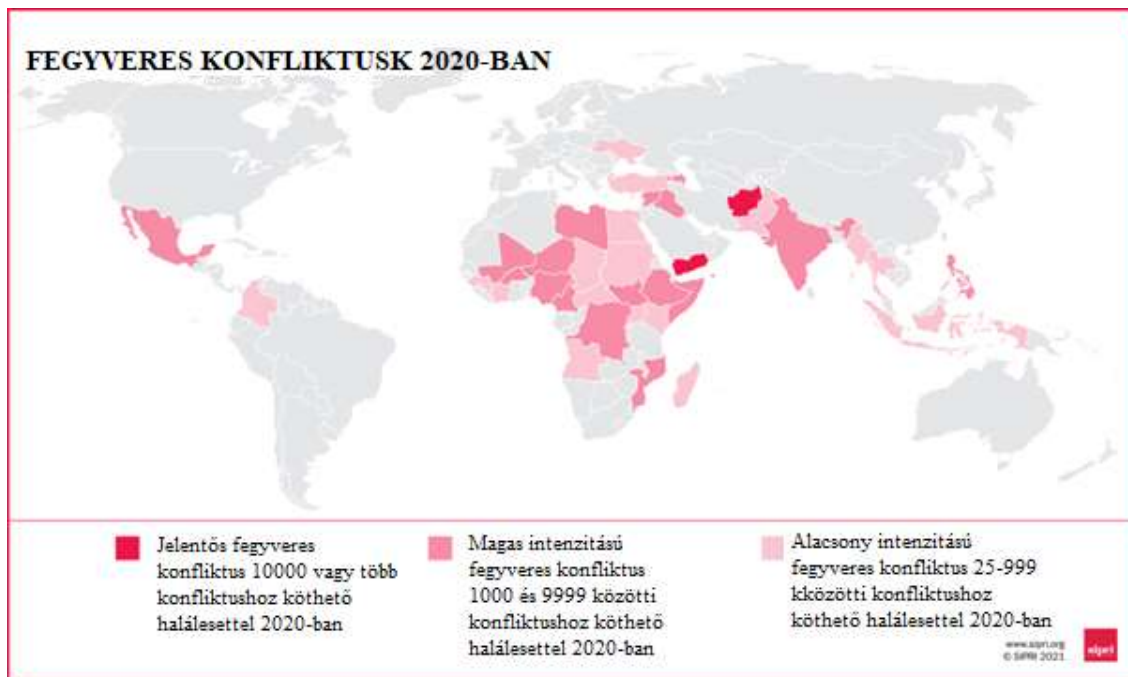
Amíg a társadalmi biztonság fent bemutatott problémái nem kerülnek kezelésre, addig politikai biztonságról sem nagyon beszélhetünk a térségben. A területi viták, a folyamatos puccsok, a hadurak által ellenőrzött területek az állami szuverenitást alapjaiban kérdőjelezik meg, ahogyan láthatjuk ezt többek között Maliban, vagy Szudánban. Addig, amíg az államok nem képesek területükön hatalomgyakorlásra, addig a terrorszervezetek számára is potenciális célpontok lesznek, hiszen az ő érdekük az, hogy ne alakulhassanak ki stabil államok, így biztosítva saját fennmaradásukat akár területi, akár finanszírozási szempontból.⁹¹

A katonai biztonság sajátos módon jelenik meg a térségben, hiszen – ahogyan azt a 12. ábrán láthatjuk – számos fegyveres konfliktus zajlott, illetve zajlik ma is a Száhel-övezet területén. Ezek azonban jellemzően nem államközi konfliktusok, ahogy azt a katonai biztonság klasszikusan tekinti. Természetesen nem zárható ki az államok közötti katonai beavatkozás, így például említhető Csád szerepvállalása a szudáni Darfurban folyó polgárháborúban.⁹² A katonai konfliktusok sokkal inkább államon belül jönnek létre az állam és „would-be state” szereplők között. Utóbbiak lehetnek hadurak, terrorszervezetek, etnikai vagy vallási csoportok. Ezek a konfliktusok alkalmasak arra, hogy az állam szuverenitását veszélyeztessék, jellemzőiként pedig inkább az új típusú háborúk jegyeit viselik magukon. Az új típusú háború megjelenését később Az aszimmetrikus hadviselés megjelenése a mali polgárháborúban című fejezetben részletesen bemutatom.

---

⁹¹Alexandre Chatenay: La sécurité au Sahel, Forrás: <http://www.geolinks.fr/geopolitique/la-securite-au-sahel/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁹²The Sudan-Chad Proxy War, Forrás: <http://www.smallarmssurveysudan.org/facts-figures/sudan/darfur/sudan-chad-proxy-war-historical.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.21.)

11. ábra: Fegyveres konfliktusok 2020-ban⁹³

A környezeti változásoknak van egy fontos hatása, mely a katonai biztonságot jelentősen befolyásolja. Az egyre gyakoribbá váló szélsőséges környezeti tényezők ugyanis hatással vannak az államok, illetve a nemzetközi erők műveleti és logisztikai képességeire, továbbá megnehezíthetik például a mentési bevetéseket is. Ez tehát kihívást jelent azoknak, akik valamilyen formában katonai szerepet vállalnak, hiszen olyan technikai eszközöket, felszereléseket kell a térségben üzemeltetni, amelyek képesek ebben az időjárásban is megbízhatóan üzemelni.⁹⁴

A térség országainak katonai képességeit tekintve, társadalmi és gazdasági problémáik ismeretében nem meglepő, hogy a ranglétra hátsó felén állnak. 2021-es adatok alapján Niger 104., Csád 90., Szudán 77., Mali 105., Mauritánia 126., Burkina Faso 129. helyen áll, míg Szenegál nem szerepel a 140 országot tartalmazó listán.⁹⁵ Az instabil államiság és a terrororganizációk térnyerése alapján a katonai, illetve rendfenntartó erők megléte létérdeke lenne az államoknak, amennyiben szuverenitásukat hosszú távon szeretnék fenntartani

⁹³ Sipri: Armed conflicts in 2020 <https://www.facebook.com/sipri.org/photos/a.10150217617911934/10159781307806934/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁹⁴ Farah Hegazi, Florian Krampe, Elizabeth Seymour Smith: Climate-related security risks and peacebuilding in Mali, Sipri, 2021. <https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-04/sipripp60.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁹⁵ A katonai erő összehasonlító listáján 140 ország szerepel, és 50 különböző mutató alapján állították össze. A lista forrása: Global Firepower: Countries Ranked by Military Strength (2016), <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

területeiken. Ameddig azonban sem társadalmilag, sem gazdaságilag nem alakul ki megfelelő háttér, és nem képesek hosszútávon működő államiséget felállítani, nem lesznek képesek megfelelő katonai és rendőri erőt kiépíteni és fenntartani.

A multiszektorális biztonságról a Száhel-övezetben

Hosszú évek óta tartó segélyprogramok és támogatások után is az látható, hogy a válság különböző összetevői nem csökkennek, bizonyos esetekben pedig súlyosbodnak. A Száhel-övezet államai bár politikai akarat szintjén már gyakrabban hajlandóak az együttműködésre, azonban egyelőre nem rendelkeznek olyan erős központi hatalommal, amely révén a különböző programokat saját területük egészén végre tudnák hajtani.

A nemzetközi szervezetek segítsége tehát létfontosságú a térségben, nélkülük valószínűleg katasztrofális lenne a régió sorsa. Az állami akaratot, és a gyenge központi hatalmat azonban külső erővel nem lehet ráerőltetni az instabil országokra. Ennek érdekében a nemzetközi közösségnek arra kell törekedni, hogy a különböző kezdeményezésekkel a legalsó szintről építkezve, példákat mutatva, megfelelő oktatást nyújtva segítsenek. Nagyon fontos azonban, hogy ez a segítség képes legyen reális alternatívát kínálni a népesség számára a migrációval, a kilátástalansággal és a radikális szervezetekkel szemben.

Szerencsére vannak olyan civil kezdeményezések, melyek segítséggel lehetnek a különböző kihívásokra. A Great Green Wall⁹⁶ kezdeményezése például átfogó programot nyújt és hozzájárul az ENSZ Fenntartható Fejlődési Céljaihoz. A programnak azontúl, hogy egy nagyszabású növényesítési projekt, környezeti, egészségügyi, társadalmi hatásai is vannak, továbbá erősíti a regionális együttműködést, segíti a fenntarthatóságot, munkahelyeket teremt és reményt adhat a résztvevők számára. Egy másik hasonlóan civil kezdeményezés a charity: water⁹⁷ adományokból épít biztonságos ivóvíz ellátást a világ különböző részein, így a Száhel-övezetben is.

2. 4. Humánbiztonság és a Száhel-övezet

Bár a kutatásom alapjaként a multiszektorális biztonság elméletét, valamint a regionális biztonsági komplexumok elméletét jelöltem meg, mégis fontosnak tartom, hogy egy másik elmélet szerint is bemutassam a régiót. Korábban már említettem, hogy a biztonság elméleti

---

⁹⁶ Great Green Wall: Growing a World Wonder, <https://www.greatgreenwall.org/about-great-green-wall> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁹⁷ Charity Water <https://www.charitywater.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

megközelítése jelentősen változott, aminek eredményeként ma már nem csak az államközpontú elméletek alapján lehet vizsgálni a biztonságot, hanem például az egyén középpontba helyezésével is. Ebben a részben a humánbiztonságot, illetve annak a Száhel-övezettel való kapcsolatát mutatom be.

A humánbiztonság⁹⁸

A humánbiztonság elmélete szerint a biztonság fogalmának vizsgálata új megközelítést igényel, mivel az rendkívül összetett, egymástól függő dimenziókból tevődik össze. A humánbiztonság fogalmának kialakulását az ENSZ egykori főtitkára, Boutros Boutros-Ghali⁹⁹ 1992-ben bemutatott Békeprogramjából eredeztetik. Ebben azt fogalmazta meg, hogy az ENSZ szervezetének, valamint a tagállamoknak nagy közös célja az emberiség biztonságának elérése, melyhez átfogó megközelítésre van szükség. Így azonosíthatóvá válnak azok a kiváltó okok, melyek a konfliktusokat, a gazdasági, szociális és politikai problémákat okozzák.¹⁰⁰

A hidegháború lezárásával, valamint az 1980-90-es évek fordulója során végbement változásokkal a különböző konfliktusok, etnikai ellentétek, környezeti katasztrófák révén előtérbe kerültek az egyének. Az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Program (United Nations Development Program - UNDP) által kiadott 1994-es Emberi Fejlődési Jelentés (Human Development Report - HDR)¹⁰¹ fogalmazta meg, hogy mit is értünk pontosan emberi biztonság alatt, illetve melyek azok az aspektusok, amelyek az egyén számára a biztonságot jelenthetik. A jelentés rámutatott arra, hogy az azt megelőző 50 évben kizárólag a nukleáris biztonság és az államközi konfliktusok határozták meg a biztonságfelfogást. A nemzetközi rendszer változásával azonban észre kell venni azt, hogy a veszélyek és konfliktusok szintje átalakult, az államok közötti szint helyett egyre többször jelenik meg az államokon belüli konfliktus.

---

⁹⁸ Gazdag Ferenc: Biztonsági Tanulmányok – Biztonságpolitika, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011., 83-84.o.

⁹⁹ Boutros Boutros-Ghali: egyiptomi politikus, 1992. és 1996. között az ENSZ hatodik főtitkára volt. United Nations: Boutros Boutros-Ghali, <https://www.un.org/sg/en/content/boutros-boutros-ghali> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁰⁰ Békeprogramról röviden: Az ENSZ békefenntartó képességeinek hiányosságai, az 1990-es évek változásai, és a korábbi tapasztalatok alapján Boutros Boutros-Ghali 1992-ben hozta nyilvánosságra a Békeprogramot. A program alapján az ENSZ bővítette a békeműveleteit, amely kiterjed a konfliktus megelőzés, a béketeremtés és a békefenntartás területeire is. Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram - Preventív diplomácia, béketeremtés és békefenntartás (An Agenda for Peace), 1992 <http://www.un-documents.net/a47-277.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁰¹ United Nations: Human Development Report, 1994, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az új értelmezés szerint a biztonság fogalma az egyén köré épül fel és a mindennapi élet olyan kérdései határozzák meg, mint például, hogy van-e elég élelem a családjának, lesz-e munkája, milyen szintű a bűnözés az otthona körül, neme, származása, vallása miatt éri-e majd negatív megkülönböztetés vagy kirekesztés. Ezeket a kérdéseket a korábbi, elsősorban katonai biztonságra épülő szemlélettel nem lehet megoldani.

A jelentés szerint a humánbiztonságnak négy fő jellemzője van. A humánbiztonság egy *univerzális* kérdés. Bár mértékében különbözik, de egyes aspektusai, mint például a munkanélküliség, a bűnözés, a környezetszennyezés, vagy az emberi jogok, függetlenek kontinenstől, országtól, vagyoni helyzettől. A biztonság összetevői *összefüggenek egymással*. A humánbiztonság szempontjából vizsgált elemek nem kötöttek országhatárokhoz, könnyen átívelnek azokon, összekapcsolódnak a szomszédos problémákkal. Így hatásuk is világszerte érződhet, gondoljunk akár a kalózkodás miatti gazdasági-kereskedelmi problémákra, vagy épp azokra a kötelezettségekre, melyet a menekültek ellátása jelent a befogadó országokban. A *megelőzés jóval olcsóbb*, mint az utólagos beavatkozás. A jelentés a HIV vírus, illetve az AIDS terjedését említi példaként, amelynek világszintű járványa megakadályozható lett volna néhány milliárd dolláros egészségügyi fejlesztéssel és megfelelő tájékoztatással, oktatással. Ezzel szemben, csak az 1980-as években 240 milliárd dollárt emésztett fel a betegség kezelése. Végül a negyedik jellemző az *emberközpontúság*. A humánbiztonság mértékét az határozza meg, hogy az emberek mennyire szabadon tudnak élni, milyen mértékben jutnak hozzá a szociális, gazdasági vívmányokhoz, és főként, hogy békében tudnak-e élni.

A biztonság újfajta megközelítése beépült az ENSZ tevékenységi körébe, és fontos szempontként jelenik meg a különböző programokban, fejlesztési irányokban. Kofi Annan¹⁰² ENSZ főtitkár egyaránt felhívta a figyelmet a humánbiztonság elemeinek fontosságára az ENSZ Millenniumi Nyilatkozatában,¹⁰³ továbbá a Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals)¹⁰⁴ meghatározásában is fontos szerepet kaptak. „Mi a népek” - az ENSZ szerepe a 21. században című írásában pedig a humánbiztonság gondolkodásmódunk és

---

¹⁰² Kofi Annan: ghánai politikus 1997. és 2006. között az ENSZ hetedik főtitkára volt. 2001-ben a szervezettel közösen Nobel-békedíjat kapott. Kofi Annan Foundation: Biography <http://www.kofiannanfoundation.org/kofi-annan/biography/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁰³ Magyar ENSZ Társaság: Az ENSZ Millenniumi Nyilatkozata, <http://www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/116>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)

¹⁰⁴ Millenniumi Fejlesztési Célok: Az ENSZ átfogó programja, melyet 2000-ben fogadtak el és kiterjedt a szegénység elleni küzdelemre, a nemek közötti diszkrimináció megszüntetésére, az oktatás és az egészségügy javítására világszerte. United Nations Information Service <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/topics/2013/mdg.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

cselekvésünk megváltoztatásában nincs annál fontosabb, mint, hogy minden cselekedetünk középpontjába az embert kell helyeznünk.¹⁰⁵ A Nyilatkozatban és a Fejlesztési Célokban is egyértelműen megjelenik az igény, hogy mind a félelemtől mentes (freedom from fear), mind pedig a nélkülözéstől mentes (freedom from want) életet biztosítani kell.

A koncepció gyakorlatban történő megjelenésére Kanada és Japán példája említhető elsőként, akik úttörők voltak ennek alkalmazásában. Kanada elsősorban a félelemmentes biztonságkonceptiót alkalmazta, melynek megvalósítását már 1996. és 2000. között elkezdték. Tevékenységük egyik eredményeként 1997-ben Ottawában elfogadták a Gyalogsági aknák használatának, raktározásának és átadásának tiltásáról, valamint megsemmisítésükről szóló Egyezményt (röviden Ottawai Egyezmény). A gyalogsági aknák betiltása egyértelműen illeszkedik a humánbiztonság koncepciójába, hiszen e fegyverek alkalmazása rendkívüli fenyegetést jelentenek a civil lakosság számára a konfliktus területeken.

Japán a kanadai gyakorlattal szemben átfogóbb koncepciót hozott létre, amely egyaránt tartalmazza a félelemtől és a nélkülözéstől mentes irányt, azzal együtt, hogy abban elsősorban a nélkülözéstől mentes megközelítés kapott nagyobb hangsúlyt. Ennek keretében új segélyezési politikát kezdtek alkalmazni, valamint az ENSZ vezetésével támogatták a Humánbiztonság Pénzügyi Alap (Trust Fund for Human Security), majd a Humánbiztonság Bizottság (Commission of Human Security – CHS) létrehozását is.¹⁰⁶

A nemzetközi közösség számára a ruandai népirtás és a délszláv háború során tapasztalt emberiség elleni bűntettek jelentős kudarcot jelentettek és ráébresztették, hogy nincs kialakítva megfelelő megoldás a hasonló helyzetek megakadályozására. Az emberközpontú biztonságfelfogás egyik fontos mérföldköve a védelmezés felelősségének (Responsibility to protect – R2P) koncepciója lett, melyet a kanadai kormány dolgozott ki.¹⁰⁷ Annak elfogadásával az államok fontos lépést tettek, mivel elfogadták a humanitárius jogok elsődlegességét, és

---

¹⁰⁵ Kofi Annan: 'We the peoples' – The role of the United States in the 21st century, 2000, 7. o. - „No shift in the way we think or act can be more critical than this: we must put people at the centre of everything we do”

¹⁰⁶ Péczeli Anna: A humánbiztonság elmélete és gyakorlata, Kanada és Japán példáján http://www.grotius.hu/doc/pub/ESLRKT/2011_243_peczeli_anna_a_human-biztonsag_elmelete_es-gyakorlata.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁰⁷ International Development Research Centre: The Responsibility To Protect, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)

lehetővé tették a beavatkozást az emberi biztonság védelme érdekében az állam biztonság garantálása előtt.¹⁰⁸

A humánbiztonság fontos eleme a jövő nemzedékek védelme és számukra az élhető környezet biztosítása. Ennek köszönhetően a humánbiztonság részeként vizsgálható a fenntartható fejlődés, a környezettudatos termelés és a természeti kincsek megőrzése.

A humánbiztonság kritikája

A humánbiztonság elméletével, annak szükségességével sokan nem értnek egyet. A kritikusok egy része szerint a definíció túl széles körben jelöli meg a vizsgált összetevőket, így nehéz azonosítani a konkrét célterületeket, illetve a pontos vizsgálandó témákat. Ezáltal az elmélet nem hasznosítható a gyakorlatban, így megkérdőjeleződik annak létjogosultsága. Szintén kritika éri a koncepciót amiatt, hogy túlzottan morális szempontok határozzák meg a humánbiztonságot, ezáltal azt, a való életbe átültetni nem lehet.¹⁰⁹

A legjelentősebb kritika pedig azért éri az elméletet, mivel az a vizsgálat tárgyaként kizárólag az egyént jelöli meg. Az állam szerepét azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hiszen az egyén biztonságának elsődleges garantálója az állam kell, hogy legyen. Az állam teremti meg a közbiztonságot, látja el a szociális biztonság rendszerét és összességében az állam feladata, hogy biztosítsa azokat az alapvető szükségleteket, melyeket a humánbiztonság körében is vizsgálunk. Nem lehet azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy sok esetben az állam az, amely a humánbiztonság ellen tesz, kirekesztő politika, vagy épp erőszak útján.¹¹⁰

A humánbiztonság területei¹¹¹

Az ENSZ Human Security Unit a humánbiztonságot hét területre osztotta és részletesen bemutatta, hogy ezen a hét területen melyek a lehetséges veszélyforrások, azokat milyen stratégiákkal, milyen szükséges erőforrásokkal lehet elkerülni, illetve megoldani.

---

¹⁰⁸ United Nations: Responsibility to protect, <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)

¹⁰⁹ Taylor Owen: Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.6821&rep=rep1&type=pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹¹⁰ Gazdag (2011): i.m. 85-86. o.

¹¹¹ United Nations Human Security Unit: Human Security in Theory and Practice, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)

A *gazdasági biztonságra* a legfőbb veszélyt a tartós szegénység és a munkanélküliség jelenti. Hatásaik csökkentése érdekében elsőként biztosítani kell a hozzáférést egy alap bevételhez. Ehhez egyaránt szükséges a magán- és a közszféra által foglalkoztatottak számának növelése, illetve a különböző részidős foglalkoztatás, a bérmunka, illetve a vállalkozás lehetőségének megteremtése. Ahol szükséges, ott az államnak létre kell hozni egy szociális védőhálót. Továbbá diverzifikálni kell az ipari és mezőgazdasági tevékenységeket, így csökkentve a külső hatások kockázatait. Mindezek megteremtéséhez szükség van gazdasági és humán tőkére, megfelelő államháztartási háttérre és megtakarításokra.

Az *élelmiszerbiztonság* megteremtéséhez alapvetően két út van, egyfelől lehetőséget kell biztosítani arra, hogy az emberek maguknak tudják megtermelni a szükséges élelmiszert, másfelől elérhetővé kell tenni számukra a piacon annak beszerzését. Ahol ezt nem lehet biztosítani, ott közétkeztetési rendszert kell kialakítani. Ennek biztosításához rendkívül fontos a több lábon álló mezőgazdasági termelés kialakítása, illetve rendkívül fontos az állam megfelelő helyi és nemzeti szintű élelmiszer hálózatának létrehozása. Amennyiben az élelmiszerbiztonságot nem lehet fenntartani, annak könnyen éhezés, illetve tömeges méretben éhínség lehet a következménye.

Az *egészségbiztonság* területén számos veszélyforrást lehet azonosítani, így például a halálos kórok, járványok terjedése, az alultápláltság, a nem biztonságos tápanyagok fogyasztása, illetve az egészségügyi alapszolgáltatások elérésének hiánya. Az egészségügyi rendszer fenntartásának egyik alapeleme a társadalombiztosítási struktúra kialakítása és a terhek megosztása lenne. Emellett ki kell alakítani egy egészségügyi alapellátást biztosító struktúrát. Ha ezek rendelkezésre állnak, akkor a különböző szervezetek összekapcsolásával lehetőség van rá, hogy egy előrejelző rendszer létrejöhessen, mely segít megakadályozni a különböző fertőzések, betegségek terjedését. Az egészségbiztonság fenntartásának fontos eleme az egészséggel kapcsolatos általános oktatás, a helyben ismert hagyományos és a modern technikák alkalmazása, és a tudás átadása.

A *környezeti biztonság* legfőbb veszélyeztető elemei a környezetszennyezés, a természeti katasztrófák, a természet erőforrásainak kimerítése és a környezet pusztulása. E területen egyaránt fel kell készülni az emberi tevékenységből eredő és a természet okozta veszélyekre. A környezeti biztonság fenntartásához elengedhetetlen a fenntartható termelési formák kialakítása, melynek segítségével megállítható lenne a folyamatos erdőirtás, vagy épp az elsivatagosodás. Emellett fontos lenne a korai előrejelző rendszerek kialakítása, mely

egyaránt segítséget nyújtana a természeti csapások és az ember okozta katasztrófák elkerülésében, megfelelő kezelésében. E területen szintén kiemelt szerep juthatna a megfelelő oktatásnak, az ismert tradicionális megoldások alkalmazásának, a biológiai sokféleség fenntartásának, a természet önmegújító képességének támogatásának.

A személyes biztonság veszélyeit elsősorban fizikai erőszak, a bűnözés, a terrorizmus, a családon belüli erőszak és a gyermekmunka jelentik. Ezek megakadályozására főként a jogállamiság biztosítása jelenthet megoldást az emberi jogok egyértelmű és hatékony érvényesítése mellett.

A közösség biztonsága egyfelől magába foglalja a törzsi, etnikai identitás megőrzésének területét, de egyaránt e témakörbe tartoznak az elnyomó hagyományok, például a nőekkel szembeni, vagy az etnikai, vallási csoportok továbbá a menekültek hátrányos megkülönböztetésének veszélyei. Ezek kezelésében fontos szerepet játszik, hogy a helyi körülményekhez alkalmazkodó megoldásokat kell használni. Nem szabad megengedni, hogy a korábbi humanitárius katasztrófák feledésbe merüljenek, azokból tanulni kell, és emléküket át kell adni. A biztonság fenntartásában szerepet kell adni a helyi, nem kormányzati, akár tradicionális szervezeteknek.

A politikai biztonság körének fő fenyegetései a politikai elnyomás, valamint az emberi jogi visszaélések. A témakörben tehát a legfőbb feladat, hogy az egyéneket megóvjuk a különböző emberi jogi elnyomással szemben, megakadályozzuk a katonai diktatúrák kialakulását, azok uralmát a lakosság felett, és védelmet kell nyújtani a politikai, vagy állami elnyomás, a kínzás, a jogtalan fogva tartás és bebörtönzés ellen. Ehhez fontos egy jó állam struktúra kialakítása, a megfelelő bizalomépítési mechanizmusok végrehajtása, és az erkölcsi minimumok meghatározása, betartatása.

Ahogy azt, az egyes területek vizsgálata is mutatja, a humánbiztonság valóban egy rendkívül összefüggő terület, ami hálózatként is értelmezhető. Amennyiben egy egyszerű példával szeretnénk élni: ha egy adott térségben sikerül növelni a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát, ezzel növelve az előállított élelmiszer mennyiségét, akkor eredményt értünk el az élelmiszer biztonság területén, mely hatással lesz az egészségbiztonságra is, és visszahat a termelékenységre, a gazdasági biztonságra, és ha ezt összekapcsoljuk új, fenntartható módszerekkel, akkor a környezeti biztonság mértéke is növekedni fog.

Humánbiztonság Afrikában¹¹²

A humánbiztonság elméletének megismerését követően a fő kérdés, hogy hogyan lehet átültetni azt a gyakorlatba, miként lehet hasznosítani a világnak egy olyan, konfliktusokkal és kihívásokkal teli részén, mint például az afrikai kontinens?

Afrika a világ legösszetettebb kihívásaival szembenező területe. Egyaránt megtalálhatóak itt a fegyveres konfliktusok, polgárháborúk, terrorizmus, bűnözés, továbbá a szegénység, a járványok, a környezetváltozás, az elsivatagosodás, a szárazság, az éhezés, az ivóvíz hiánya. Mindezekről függetlenül jelentős népességnövekedés figyelhető meg. A demográfiai problémák súlyos következményekkel járnak és a jövőben is nagyban fogják befolyásolni a humánbiztonság egyes aspektusait.

A humán fejlettségi mutató (HDI)¹¹³ szerint Afrika országainak 2/3-a az alacsony fejlettségű országok közé tartozik. Bár a HDI nem csupán a humánbiztonságot foglalja magába, de a humánbiztonság elengedhetetlen feltétele a humánfejlettség elérésének, így pedig fontos része lett az ENSZ Millenniumi fejlesztési céljainak is. Ahogy korábban már említettem, a humánbiztonság az egyénekre koncentrált, de a biztonság elsődleges létrehozója továbbra is az állam, így az egyes biztonsági kihívások megoldása is elsősorban az állami szereplők feladata.

Afrika esetében azonban a problémák megoldása sokszor nem lehetséges állami szinten, mivel számos helyi problémával kell szembenézni. Az egyik legfőbb ok például az, hogy az afrikai államok határait elsősorban a korábbi gyarmattartók jelölték ki, így azok nem igazodnak a hagyományos törzsi területekhez, etnikai, vagy éppen a vallási határokhoz. Ez tovább erősíti a humánbiztonság határokon átívelő hatásait ezen a területen, illetve különösen államközivé teszi a problémák megoldásának keresését a kontinensen. Részben ebből fakadó probléma, hogy az egyes biztonságot veszélyeztető hatások könnyen átjutnak egyik állam területéről a másikra, mivel az állami határok sokak számára nem bírnak jelentőséggel. A kontinensen továbbá rendkívül magas a menekültek száma is, akik az éhínség, járványok, vagy a (polgár)háborúk elől menekültek el. Részben a gyarmati örökségre lehet visszavezetni a bukott államok számát is, mivel a mesterségesen létrehozott államalakulatok sokszor nem képesek

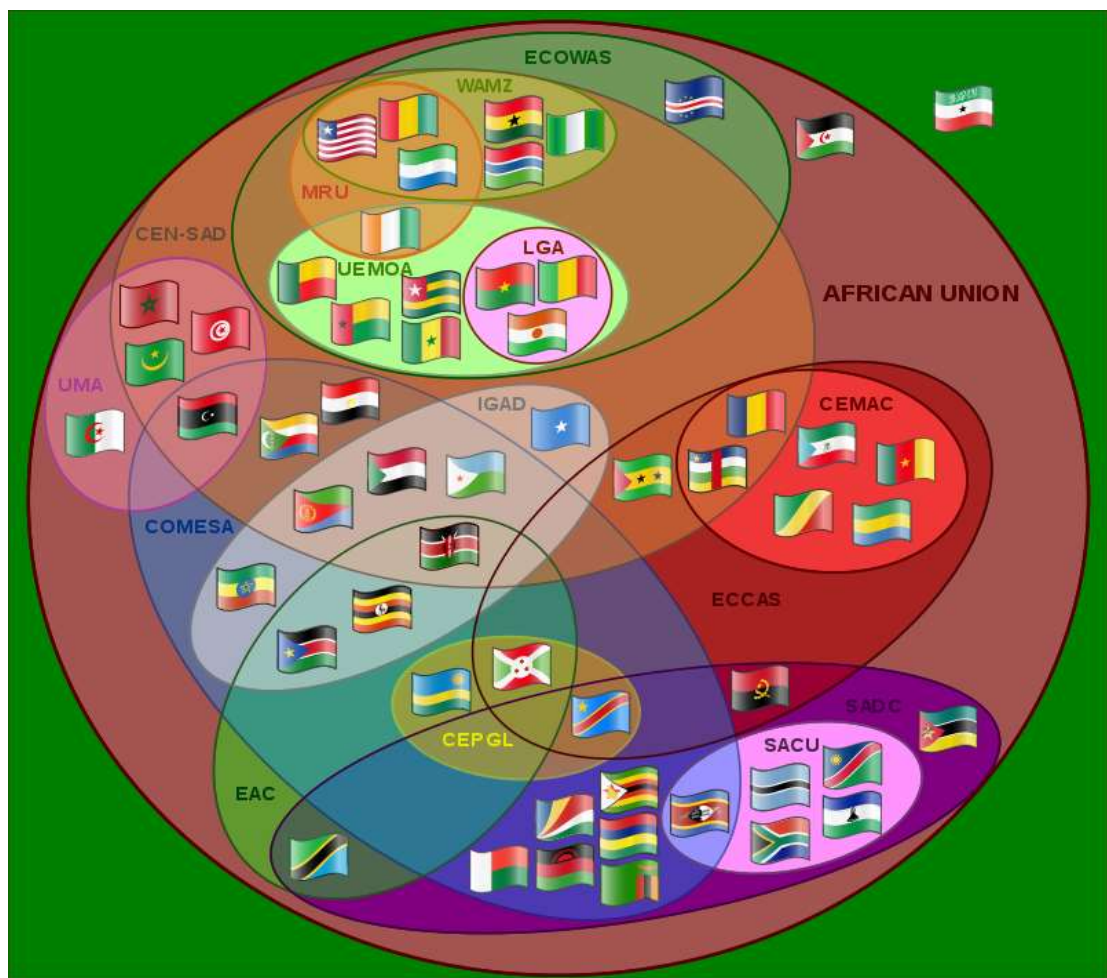
---

¹¹² Luk van Langenhove: Regionalising Human Security in Africa, United Nations University, 2004 <http://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/O-2004-8.pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹¹³ HDI – Human Development Index: A humán fejlettségi mutatót az ENSZ azért hozta létre, hogy az egyes államok fejlettségi szintjét egy, a gazdasági teljesítőképességnél összetettebb mérőszám alapján lehessen összehasonlítani. Így a mutatóban a gazdaságra vonatkozó adatok mellett egészségügyi vagy épp az oktatásra vonatkozó adatokat is vizsgálnak.

ellátni az állam szerepét, garantálni az állampolgárok számára a megfelelő körülményeket és fenntartani a biztonságot.

A humánbiztonság erősítésének kulcsa Afrikában az lehet, ha a nemzetközi közösség a létrejövő regionális szervezeteken keresztül eredményeket tudna elérni. Ahogy azt például az Európai Unió esetében is láthatjuk, egy alapvetően gazdasági együttműködés miatt létrejövő szervezet képes a szociális, társadalmi, kulturális, politikai vagy szűken értelmezett biztonsági kérdésekben is együttműködést elérni a tagok között. Afrika esetében azonban összetett a feladat, mivel a viszonylag még mindig fiatal afrikai országokban egyszerre kell kialakítani a nemzettudatot, az államiságot annak érdekében, hogy az előzőekben bemutatott problémákkal magasabb szinten tudjanak szembenézni. Másrészt ezzel párhuzamosan kellene erősíteni a regionalizáció folyamatát, azért, hogy a regionális szervezetek határokon átívelő megközelítésével lehessen kezelni a problémákat. Harmadrészt pedig szükséges lenne a globalizáció pozitív hatásait becsatornázni, mivel gazdasági, kereskedelmi tekintetben ennek elmulasztása további leszakadáshoz vezethet.

12. ábra: Nemzetközi szervezetek Afrikában¹¹⁴

Ahogy az a 13. ábrán is látható Afrikában számos nemzetközi szerv található, melyek közül a legnagyobb az Afrikai Unió, amely egy kivétellel minden afrikai államot tagjai között tud. A szervezetek elsősorban gazdasági, kereskedelmi, monetáris együttműködésre jöttek létre, de van közöttük olyan (pl. ECOWAS), amelyik katonai együttműködésre is kiterjed. Látható tehát, hogy az afrikai államok hajlandóak az együttműködésre. Az ilyen szervezeteken keresztül kellene elérni például azt, hogy a határok újragondolása helyett, ami az államok érdekével ellentétes, inkább a határokat jelentéktelenítsék el. Fontos azonban megjegyezni, hogy a humánbiztonság növekedéséhez nem minden regionális integráció fog hozzájárulni, hiszen lehetnek olyan szervezetek is, melyek célja az aktuális politikai vezetés fenntartása. A regionális megközelítés akkor lehet sikeres, ha a nemzetközi civil társadalom ideájával társul. Ez segítheti elő az informális kapcsolatok kialakulását, az alulról felfelé építkező

¹¹⁴ Nemzetközi szervezetek Afrikában, a kép forrása: International organisations in Africa https://en.wikipedia.org/wiki/International_organisations_in_Africa#/media/File:Supranational_African_Bodies-en.svg, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

kezdeményezéseket és a regionális identitás létrejöttét. A regionális szervezetek és az Afrikai Unió kapcsolatában a fenntartható béke érdekében fontos lenne, hogy ezek a szervezetek ne egymással konkuráló, hanem együttműködő viszonyt alakítsanak ki egymással.¹¹⁵

Humánbiztonság a Száhel-övezetben

A Száhel-övezet, ahogy azt az EU Száhel stratégiája¹¹⁶ is írja, a világ egyik legszegényebb régiója. Ahol egyaránt jelen vannak a törékeny államok, az extrémizmus és radikalizmus, a szegénység, a gyakori élelmiszerhiány az illegális kereskedelem, vagy épp a terrorizmus veszélyei. A Száhel-övezetben továbbá szembe kell nézni olyan kihívásokkal is, mint például a vallási határvonal az iszlám és keresztény vallás között. A régió népességének nagy része iszlám vallású, de például Csád és Dél-Szudán esetében a lakosság legalább fele keresztény, emellett mindenhol jelen vannak a törzsi eredetű vallások is. További probléma az, hogy ahogy korábban említésre került az államhatárok e térségben sem követik a hagyományos törzsi területeket.

A nemzetközi szervezetek kiemelt figyelemmel fordulnak a térség irányába. Az EU mellett az ENSZ is több programot indított már a térségben. A United Nations University a Universitat Autònoma de Barcelona együttműködésével a CLICO projekt¹¹⁷ keretében széleskörű kutatást folytatott a humánbiztonság összetevőiről a Mediterrán-térség, a Közel-Kelet és a Száhel-övezet térségeiben. A kutatás¹¹⁸ célja elsősorban annak megállapítása volt, hogy a klímaváltozás, és a vízbiztonság milyen kapcsolatban állnak a humánbiztonsággal, illetve milyen mértékben játszanak szerepet a humánbiztonság fenntartásában.

A vizsgálat során számos esettanulmányt készítettek a kutatás tárgyát képező területek különböző pontjain. A Száhel-övezeten belül Etiópia (Gambella National Regional State), Szudán és Dél-Szudán, Niger (Tahoua Region) példáját vizsgálták. A kutatás alaptézise az ENSZ humánbiztonság fogalmára épül, mely szerint a környezeti biztonság fontos eleme a klímaváltozás, ami közvetlen befolyással van többek között az élelmiszerbiztonságra és a

---

¹¹⁵ Jean-Marie Clament: Les régionalisations des réponses aux crises africaines, *Revue Défense Nationale*, 2016/7 (N° 792), 23-28. o., <https://www.cairn.info/revue-defense-nationale-2016-7-page-23.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹¹⁶ European Union External Action Service: Strategy for Security and Development in the Sahel http://eeas.europa.eu/archives/docs/africa/docs/sahel_strategy_en.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹¹⁷ Clico: Climate change Hydro-conflicts and Human security, <http://www.clico.org/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹¹⁸ Julia Kloos, Niklas Gebert, Therese Rosenfeld, Fabrice Renaud: Climate Change, Water Conflicts and Human Security: Regional Assessment and Policy Guidelines for the Mediterranean, Middle East and Sahel <http://collections.unu.edu/eserv/UNU:1848/pdf/1351.pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

vízbiztonságra, illetve közvetett módon hathat más elemekre, mint például a politikai biztonságra vagy a bűnözésre. A klímaváltozást, hatásai miatt, kockázat növelő tényezőként vizsgálták.

A kutatás eredményeként megállapították, hogy a klímaváltozás, annak ellenére, hogy hatással van rá, mégsem tekinthető a humánbiztonság elsődleges veszélyforrásának. A jelenlegi környezeti hatások, a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok ugyanis sokkal nagyobb befolyásoló erővel bírnak rá, mint a környezetváltozás. A hatását elemezve pedig azt állapították meg, hogy a vizsgált területek sajátosságai alapján más-más mértékben van jelen a környezetváltozás veszélye, mivel azt a társadalmi berendezkedés, a népesség szokásai, a gazdasági hatások mind befolyásolják. Ennek példája a vízbiztonsággal kapcsolatos megállapítás, mely szerint a demokratikus országokban nagyobb esélye van a víz miatti konfliktus kialakulásának, azonban az autokratikus országokban, ahol ezek alacsonyabb számban jelentkezhetnek, sokkal erőszakosabbak lehetnek a kialakult konfliktusok.

Bár a kutatás elsődleges szempontja a környezetváltozás hatásainak vizsgálata volt, látható, hogy a humánbiztonság fenntartása szempontjából elsődlegesen a politikai, társadalmi és gazdasági biztonság feltételeit kell biztosítani. A megoldások során nem lehet általánosítani, regionálisan szükséges vizsgálni a helyi problémákat, mivel a helyi hagyományokból, törzsi szokásokból eredően egyes veszélyek más-más intenzitással jelentkezhetnek. Példának okáért egy eredetileg is sivatagi környezethez szokott beduin törzs számára a környezetváltozás jóval kisebb hatással bírhat, mint például egy földművelő, vagy városi népesség számára.

A különböző kihívások leküzdésében kiemelt fontosságú az adaptáció képessége, melynek feltétele a tudás átadása, befogadása és a nyitottság. A kutatás rámutatott, hogy a kihívásokkal szembeni alkalmazkodás, a tervezés és a fejlődés hatásosabb, ha minél szélesebb perspektíva kerül vizsgálatra, ha azonban az egyes csoportok csak néhány szempont alapján néznek szembe a kihívással, akkor könnyen manipulálhatóvá válnak. A tudáscsere és az oktatás területén létrejövő regionális együttműködések tehát az adaptációs képesség növelésének kulcsai lehetnek.

A Száhel-övezetben kiemelt probléma, hogy számos olyan terület van, ami perifériára kerül az állami politika szempontjából, nem jutnak kellő források, nem történnek fejlesztések, vagy egyszerűen nem érvényesül az állam intézményi szerepe. Ezeken a területeken könnyedén tudnak beépülni a radikális és terrorszervezetek munkát, megélhetést, biztonságot ígérve a helyi törzseknek, kihasználva őket saját illegális tevékenységük gyakorlásában.

Ezek egyfelől erősítik a regionális, határokon átívelő megoldás fontosságát. Az al-Kaida helyi szervezete (Al Qaeda in the Islamic Maghreb - AQIM) meghatározó szereplő a térségben, kihasználva az államok gyengeségét jelentős kereskedelmet folytat le a Száhel-övezeten keresztül. Ellenük egy-egy állam önállóan nem tudja felvenni a versenyt. Másrészt viszont ismét felmerül, hogy a humánbiztonság szempontjából az állam nem megkerülhető szereplő, mivel az alapvető biztonság feltételeit az államnak kell megteremteni teljes területén. Ha nem képes az egész országban biztosítani az azonos lehetőségeket, nem garantál egyforma szociális és egészségügyi ellátást és nem segít a különböző veszélyekkel szemben, akkor a lakosság könnyebben fordul a radikalizmus irányába.¹¹⁹

Elmondható, hogy a humánbiztonság fogalma több mint 20 éve megjelent már az ENSZ programjában, és folyamatosan fejlődő területként egyre nagyobb hangsúlyt kapva a nemzetközi közösség tevékenységében. Az ENSZ rendszeresen elkészíti Human Development Report című jelentését, bemutatva az emberi fejlődés előrehaladását. E jelentésben visszatérő motívum, hogy a világ minden pontján megkérdéznék különböző embereket arról, hogy mit jelent számukra a humánbiztonság.

Az 1994-es jelentésben¹²⁰ többek között az alábbi válaszok jelentek meg:

„Biztonságban érezhetem magam, ha tudom, hogy éjjel sétálhatok az utcán anélkül, hogy megerőszakolnak.” – ghánai iskolás lány

„Ha van elegendő ételünk a gyerekeknek, boldogok vagyunk és biztonságban érezzük magunkat.” – thai cipőjavító

„Azt gondolom, egy lány nem érezheti biztonságban magát addig, amíg nem házasodik meg és nem függhet valakitől.” – iráni nő

---

¹¹⁹ Anouar Boukhars: Corridors of Militancy: the Sahel-Sahara Border Regions http://fride.org/download/PB206_Corridors_of_Militancy.pdf, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)

¹²⁰ United Nations: Human Development Report, 1994, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Néhány válasz a 2016-os jelentésből:¹²¹

„Emberi lényként nem érezhetjük biztonságban magunkat, ha saját egzisztenciánk nem megalapozott és nem ismerik el, annak ellenére sem, hogy minden alapvető lehetőség rendelkezésre áll.” – mauritániai közgazdász

„A humánbiztonság, azt a jogot jelenti, hogy szabadon járhatsz a városodban anélkül, hogy félelmeid lennének, hogy sértetlenül és megalázás nélkül hazaérsz” – brazil tanárnő

Ha alaposan megnézzük a jelentésekben lévő válaszokat, akkor egyfelől megállapítható, hogy bár az emberek számára a világ különböző területein, más-más aspektusból közelítik meg a humánbiztonság kérdését, mégis látható belőlük, hogy minden társadalomban jelen vannak a humánbiztonságot veszélyeztető hatások. Másfelől az is látható, hogy 20 év elteltével nem nagyon változtak a félelmek és a vélemények, mert például a megélhetés fontossága, a személyes biztonság kérdése, a nemi megkülönböztetésből adódó sérelmek mind visszatérő elemek.

Összegezve elmondható, hogy a humánbiztonság egy állandóan fejlődő terület. Az ENSZ folyamatosan bővíti az ezzel foglalkozó szerveit, bővíti tevékenységét e területen. Folyamatosan jelennek meg különböző kutatások a humánbiztonságról, azonban a legfőbb kérdés továbbra is az, hogy hogyan lehet gyakorlatban hasznosítani az elméleteket, hogyan lehet a megfelelő regionális együttműködések kialakítani, és az olyan térségek, mint például a Száhel-övezet, hogyan fogja tudni felhasználni a válság megoldásában.

2. 5. A mali polgárháború a régió válsága - esettanulmány

A Száhel-övezet válsága nem a Maliban 2012-ben induló polgárháborúval kezdődött, és a régió válságának azóta sem az a legfőbb oka, hogy Maliban jelenleg is harcolnak békefenntartó erők a szélsőséges csoportokkal. Mégis a Maliban történt események az amúgy is súlyos helyzetben katalizátorként működtek és tovább rontották a térség biztonságát.

Mali megmutatta, hogy egy amúgy is nehézségekkel küzdő régióban hogyan lehet elmélyíteni a válságot azáltal, hogy az egyik államot destabilizáljuk. Ezt használták ki a különböző helyi, illetve nemzetközi háttérrel rendelkező terrorszervezetek. Ebben a részben

---

¹²¹ United Nations: Human Development Report 2016, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf. (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

bemutatom, hogy mi vezetett a 2012-es polgárháborúhoz, hogyan építenek a társadalmi feszültségekre a különböző szélsőséges szervezetek, hogyan lehet felvenni a harcot ezekkel a szélsőségekkel és milyen folyamatok zajlottak a polgárháborút követően Maliban.

2. 5. 1. A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig

Az afrikai konfliktusok, illetve a kontinens összetett kihívásainak jelentős része összefügg a társadalmi bizonytalansággal, a társadalmon belüli ellentétekkel, legyen szó államon belüli konfliktusról (Szomália vagy Szudán példája), vagy éppen olyan összetett válságokról, mint a Száhel-övezet regionális válsága. A 2012-ben induló mali polgárháború az évtizedes társadalmi mellőzöttség robbanáspontra jutásából eredt. Az esettanulmány első részében a polgárháború fő szereplőinek egyik csoportját, a tuareg törzseket mutatom be röviden.

2011 tavaszán szinte hullámként söpört végig Észak-Afrika és a Közel-Kelet térségében az Arab Tavaszként elnevezett kormányellenes tüntetéssorozat.¹²² A tüntetések célja, ereje, lefolyása és végkimenetele országoként eltérő volt. A folyamat hatása nem csak közvetlenül erre a térségre, hanem a környező régiókra is hatással volt, így megváltoztatta például az európai országok, szűkebben pedig az Európai Unió külpolitikai vélekedését is. Felhívta ugyanis a figyelmet arra, hogy az EU közvetlen szomszédságában is számos fenyegetés található, amit egységes elképzelés és közös külpolitikai lépések nélkül nem lehet kezelni. Egyértelműen láthatóvá vált, hogy a szomszédos régiókban található államok megoldandó feladatot jelentenek, nevezzük őket bukott (failed), törékeny (fragile), gyenge (weak) vagy éppen összeomlott (collapsed) államoknak.¹²³ Ahhoz, hogy hatékony fellépést tudjunk megvalósítani, szükséges, hogy megértsük azokat a problémákat, amik például az Arab Tavaszhoz hasonló eseményeket generálják.

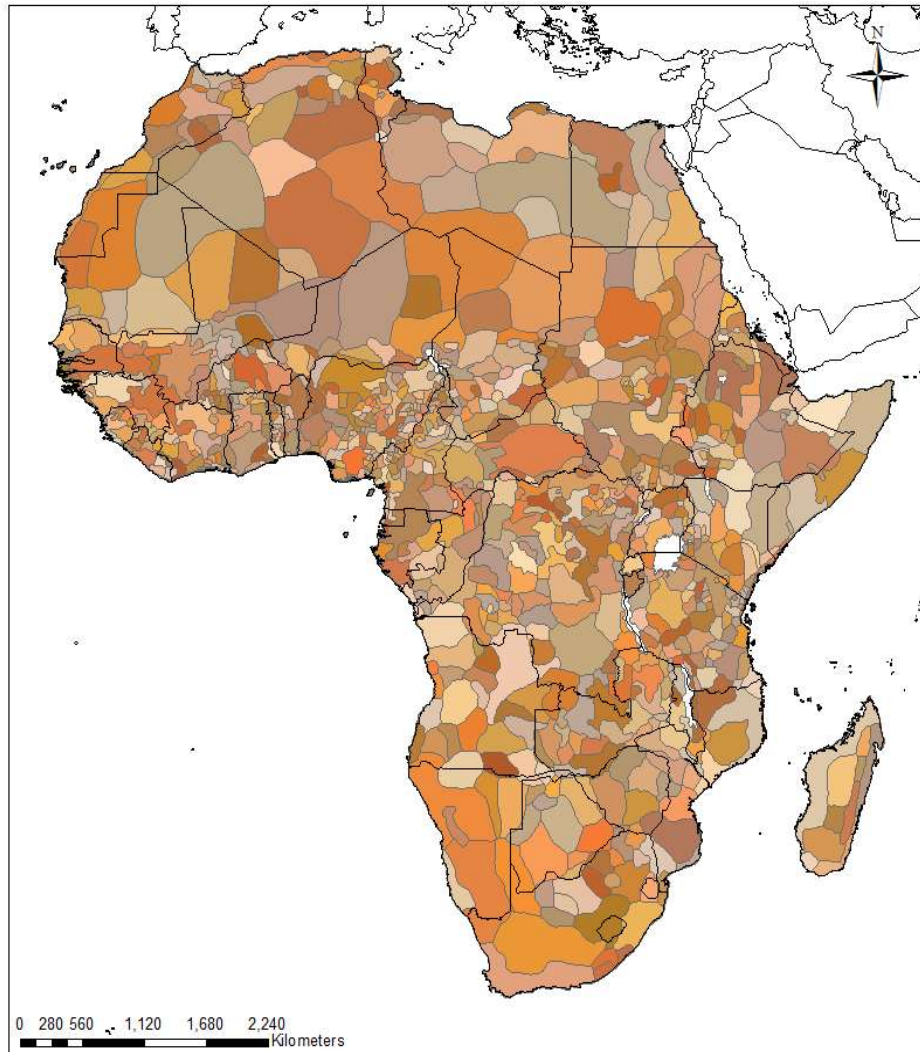
Az Afrikában történt 20. századi mesterséges határkijelölések nem vették figyelembe a hagyományos törzsi területeket. Ahogy az a 14. ábrán is látszik egyes népcsoportok szétszóródva, több állam területén élnek életüket, sokszor a központi kormányzatok számára periférikus országrészekben. Az ebből adódó ellentétek, feszültségek, konfliktusok és a társadalmi biztonság kérdése a Száhel-övezet regionális válságának egyik fő okozói. A

---

¹²² Remek Éva: The European Union and the „Arab Spring” – What has changed one year after? *Tradecraft Review* 2012/2. 27-37. o. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2012_2_spec.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.01.)

¹²³ Marsai Viktor: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCo policy brief, 2018. február, <https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

társadalmi biztonság fontosságát támasztja alá, hogy a 2016-os Globális Stratégiájában az Európai Unió külső tevékenységének öt prioritása közül egyikként jelölte meg, hogy támogatni kell a társadalmi ellenálló képesség növelését az Unió szomszédságában, így Afrikában is.¹²⁴

13. ábra: Afrika törzsi térképe¹²⁵

A 2012-ben kirobbant mali polgárháború a régió egészére hatást gyakorló konfliktus. A bizonytalan biztonsági helyzetnek köszönhetően a lázadók között megtalálható például az Al-Kaida helyi szervezete (Aqmi – Al-Qaida au Maghreb islamique, vagy AQMI), melynek célja egy észak-afrikai iszlamista állam létrehozása, valamint a térségen áthaladó nemzetközi drog- és fegyvercsempész útvonalak ellenőrzése és fenntartása. Velük együtt, de más célokért kezdtek

¹²⁴ Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa, Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://ec.europa.eu/sites/ecas/files/eugs_review_web_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹²⁵ A kép forrása: Murdock ethnic map, <https://pslarson2.files.wordpress.com/2011/01/murdockmapbound.png> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

harcba a tuaregek, akik létrehozták Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért (National Movement for the Liberation of Azawad – MNLA) nevű szervezetüket, melynek célja, hogy önállóságukat visszanyerve, elszakadva a kormányzattól, saját államukban élhessenek.¹²⁶ Az alábbiakban bemutatom a tuaregeket, illetve bizonyítom, hogy a régióban meghatározó szerepet játszanak.

A tuaregek

A tuaregek (a nemzetközi nyelvben általában Tuareg, Twareg, Tauareg, Tuwareg, Tuarek vagy Touareg formában) az észak-afrikai berber népcsoport tagjai, eredetükkel kapcsolatban nincsenek pontos információk, de feltételezhetően a líbiai Fezzan területről származnak.¹²⁷ Nevük valószínűleg a „targi” szóból eredeztethető, amely a Fezzan környékén található Targa-völgyre utal. Más források szerint az arab *tarek* (istent elhagyó) szóból alakult ki nevük, mely arra utal, hogy hosszú ideig visszautasították az iszlám vallásra való áttérést. A korai felfedezők gyakran a Szahara „Kék emberei” néven emlegették a tuaregeket, utalva ezzel hagyományos ruházatukra, melyre jellemző, az indigóval festett kék kendő, mellyel eltakarják arcukat.¹²⁸ A tuaregek önmagukat sokszor *imuhar*-nak vagy *imohag*-nak nevezik melynek jelentése szabad ember.¹²⁹

A tuareg társadalom tradicionálisan két részre volt osztható, a kereskedőkre, és a földművelésből élőkre. A gazdagabb, előkelőbb csoport a kereskedők köréből került ki. Tekintettel arra, hogy nem voltak helyhez kötve, ők voltak a szabad élet megtestesítői. A földműveléssel foglalkozók azonban idővel megtanulták fenntartani magukat és tehetősé váltak, míg a kereskedelmi útvonalak háttérbe szorultak. A földművesek közül kerültek ki gyakran a helyi vezetők, majd később a gyarmati időkől kezdve tisztségviselők is belőlük váltak.¹³⁰

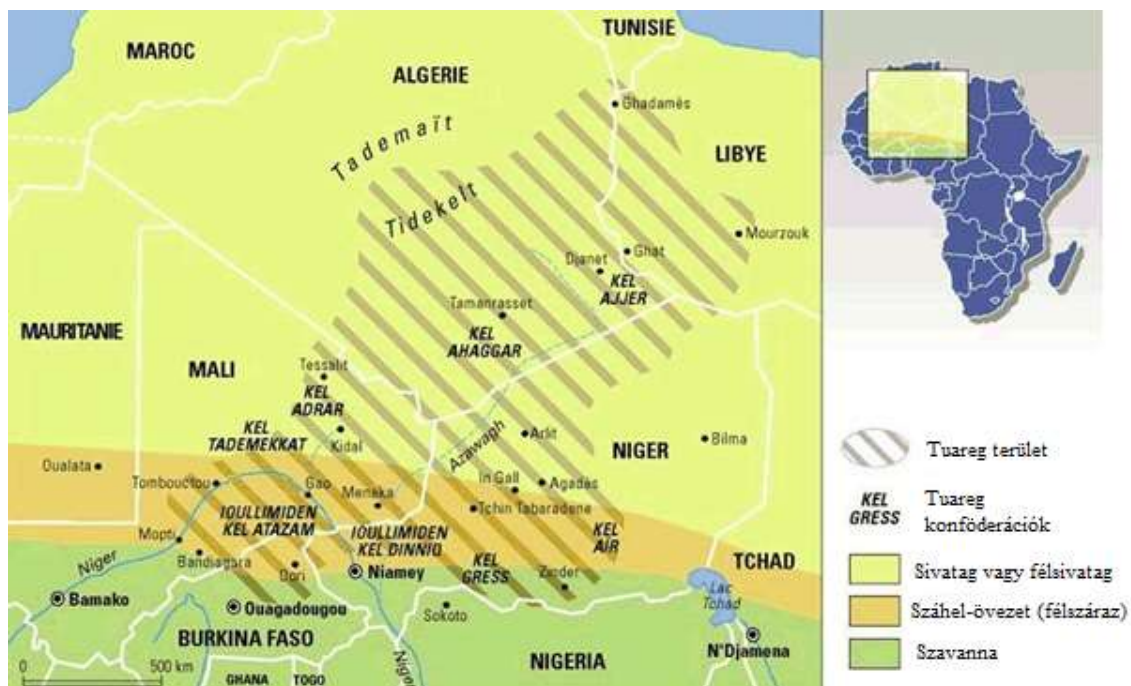
¹²⁶ Vincent Boqueho: La revanche amère des Touaregs, Hérodote, https://www.herodote.net/6_avril_2012-evenement-20120406.php (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹²⁷ Encyclopædia Britannica: Tuareg, <https://www.britannica.com/topic/Tuareg>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹²⁸ Countries and Their Cultures - Tuareg, <http://www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹²⁹ A tuaregek életébe, kultúrájába nyújt betekintést például Alberto Vazquez-Figueroa Tuareg című regénye, mely bár szépirodalmi mű, sajátos módon enged betekintést e nép gondolatvilágába.

¹³⁰ The Tuareg of the African Sahara - <http://www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

14. ábra: Tuareg területek (a térképen a csíkos terület)¹³¹

Az eredetileg a Szahara területén élő nép fokozatosan kiterjesztette hatalmát a Száhel-övezetben is (a Száhel-öv a 15. ábrán okker színnel jelölve) és egyre nagyobb befolyásra tettek szert köszönhetően annak, hogy nomád, illetve félnomád életvitelük mellett kereskedelemmel is foglalkoztak, amelyhez bizonyos helyeken állandó raktárakat hoztak létre. E kereskedelem lévén alapították a 11. században Timbuktu városát, ami a mai Mali területén található és a 16. század végéig a térség egyik legjelentősebb városa volt. A tuaregek nagy része a 14. században felvette ugyan az iszlám vallást, azonban egyes csoportjaik a keresztény, mások a zsidó hitet követték.

E térségben Franciaország a 19. században jelentősen növelte befolyását. Fennhatóságukat kiterjesztették az akkor Francia Szudán névre hallgató térség felett, amely Francia Nyugat-Afrika részévé vált. A ma Mali néven ismert területen csak a tuaregekkel folytatott hosszas konfliktust követően sikerült megszilárdítani a francia hatalmat. Az erős ellenállás dacára 1893-ban a francia csapatok sikeresen elfoglalták Timbuktu. Az uralmuk megerősítésének érdekében a közigazgatási és közhatalmi rendszer kialakításához a gyarmatosítók sikeresen egyeztek meg a helyi törzsek egy részével.¹³²

¹³¹ Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹³² Martin Klein: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, 1998

A tuaregek azonban önállóságot szerettek volna, amelynek eléréséhez előbb 1911-ben Ménaka városánál (lásd 16. ábra) tört ki lázadás a helyi tuareg törzsek részéről, amelyet a francia erőknek sikerült leverni.

15. ábra: Mali és a lázadás kitörésének helyszíne, Ménaka¹³³

A súlyos aszály, az éhínség, valamint a növekvő szegénység a következő években tovább növelte az elégedetlenséget a törzsek között. 1914-ben újabb felkelés indult, amelyet 1917-re sikerült levernie a francia erőknek a rivális tuareg, valamint arab törzsek együttműködésével. A tuaregek már ekkor Azawad nevű szuverén államuk létrehozását akarták elérni, azonban a kudarcba fulladt felkelést követően a franciák úgy jelölték ki az egyes határokat Francia Szudán (Mali) és szomszédai között, hogy azzal elválassza egymástól a tuareg törzseket.¹³⁴

¹³³ A kép forrása: Maps of Mali <http://www.worldembassyinformation.com/world-maps/maps-of-mali.html>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.04.11.)

¹³⁴ Alban Dignat: La Centrafrique, de l'indépendance au chaos, Hérodote, https://www.herodote.net/13_aout_1960-evenement-19600813.php (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az első tuareg lázadás

Az önálló Mali megalakulását követő első lázadás az 1960-as években tört ki. A hatalmat megszerző Modibo Keita vezette kormányzat intézkedései a tuaregek számára elfogadhatatlannak bizonyultak, mivel véleményük szerint kirekesztő intézkedéseket hajtottak végre. Az ellentéteket tovább növelte, hogy az államapparátus jelentős része az ország déli részéről származókból állt, akik nem szimpatizáltak a nomád életmódot folytató tuaregekkel.¹³⁵ Az állami tervek a szocialista típusú gazdálkodás kialakítására nem is voltak alkalmasak ennek az életvitelnek a folytatására. A területek államosítása és a központilag irányított gazdálkodás miatti elégedetlenség a lázadás kitörését okozta.

A lázadó tuareg csoportok gerilla hadviselést¹³⁶ folytatva kormányzati célpontokat támadtak az ország északi részén. A stratégia hiánya, valamint a támadások esetlegessége azonban nem tudta meggyőzni a teljes tuareg lakosságot a felkelést illetően. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy míg a felkelők egyszerű és régi fegyverzetrel rendelkeztek, addig a hadsereg az új szovjet eszközöknek köszönhetően jól fel volt szerelve. Az említett okok miatt a lázadók száma egyes becslések szerint nem érte el az 1500 főt.¹³⁷ A mali kormány könnyedén legyőzte a felkelőket és megtorlásokba kezdett a tuareg lakosság körében.

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok védelmét egyik fél sem tartotta szem előtt, a tuareg lakosság jelentős része elmenekült a környező Líbia, Mauritánia és Algéria területeire. A kormány jelentős ígéreteket tett a tuareg lakosság számára az infrastruktúra, valamint a gazdasági lehetőségek fejlesztését illetően, azonban a források hiánya miatt ezek javarészt elmaradtak. Köszönhetően az ígérek be nem tartásának, valamint a felkelést követő kemény katonai megtorlásnak, a feszültség továbbra is fennmaradt a felek között.

A második tuareg lázadás

Az 1970-es és 1980-as évek alatt a szárazság és az élelmiszerhiány jelentős veszteségeket okozott a tuareg lakosság körében. Az aszály miatt sokan hagytak fel nomád életmódjukkal és költöztek el városokba, de tovább tartott az elvándorlás is. A migrációs

---

¹³⁵ Tuareg - Mali - 1962-1964, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹³⁶ B. H. Liddell Hart Stratégia című művében úgy írja le a gerilla hadviselést, mint ami a meglévő szociális, nemzetiségi, vallási ellentétekre épül; elvegyül a lakosság körében és időnként erejét koncentrálni lecsap az ellenség hátszögében. Ez a fajta indirekt hadviselés elhúzódó jellege miatt alkalmas arra, hogy a lakosságot elbizonytalanítsa a kormányzat erőivel szemben.

¹³⁷ Kalifa Keita- Colonel Dan Henk: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1998/ssi_keita.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

folyamat azonban az 1980-as évek végére megfordult, egyrészt a kormányzati ígéreteknek, másrészt pedig annak köszönhetően, hogy Líbiában és Algériában is súlyos aszályok voltak. Az ígért segítséget azonban a tuaregek ekkor sem kapták meg, ezzel tovább növelve a kormányzattal szembeni, amúgy sem alacsony szintű elégedetlenség mértékét.

A Líbiába menekült tuaregek egy része azonban jelentős katonai tapasztalattal tért vissza Maliba, hiszen sokan szolgáltak önkéntesként a líbiai seregben, vagy a Líbia által támogatott Iszlám Légióban.¹³⁸ Ez utóbbi egy paramilitáris szervezet volt, amely főként Moammer Kadhafi¹³⁹ líbiai diktátor pán-arab törekvéseit szolgálva számos országban bevetésre került, így jelentős harci tapasztalatot jelentett a soraiban szolgálók számára. A Csádban történt líbiai vereség¹⁴⁰ után sok tuareg hagyta ott az Iszlám Légiót és tért vissza Maliba. Hozzájuk csatlakoztak még a korábban a líbiai olajiparban dolgozó menekültek, akik a helyi olajkitermelés visszaesése miatt elvesztették állásaikat.

A több évtizedes elégedetlenség és a nehéz életkörülmények elvezettek a második tuareg lázadáshoz. Bár a felkelők e lázadás során már a szovjet fegyvereknek és eszközöknek köszönhetően sokkal jobban felszereltek voltak, mégsem tudták a teljes tuareg lakosságot a felkelés mögé állítani. Csatlakoztak viszont egyéb arab, mór és beduin csoportok, ám az egy időben harcolók száma nem haladta meg a néhány ezer főt. A létszámuk alacsony mértéke ellenére azonban, tapasztalatuknak, valamint eszközeiknek köszönhetően jelentős károkat tudtak okozni kormányzati célpontok megtámadásával. A lázadók gyors, meglepetésszerű akciókat hajtottak végre, majd a támadásokat követően sokszor a határokon átlépve kerestek menedéket a kormányzati erők előtt.

Mali vezetése a békés megoldást választotta felismerve azt, hogy külföldről sem pénzügyi sem katonai segítséget nem várhat a felkelés ügyében, valamint, hogy saját forrásaik meglehetősen szűkösek, míg a felkelők kifogyhatatlannak látszó fegyver utánpótlással rendelkeztek.

---

¹³⁸ The Islamic Legion, <http://www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹³⁹ Moammer Kadhafi 1969. és 2011. között volt Líbia első számú vezetője. 1969-ben államcsíny elkövetése révén került hatalomra. britannica.com: Muammer al-Qaddafi, <https://www.britannica.com/biography/Muammar-al-Qaddafi> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁰ Az 1980-as években a Csádban folyó polgárháborúba többször is beavatkozott Líbia közvetve, illetve közvetlen katonai akciókkal. 1987-re, amikor Líbia fölényt tudott kialakítani katonai erőt tekintve, már elvesztette a korábban az ő pártján álló csádiak támogatását, így a háború súlyos vereséggel zárult számukra. Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csád, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az 1990-ben indult felkelést előbb a Tamanrasset-békeegyezmény (Accords de Tamanrasset) megkötésével, majd az 1992-ben a Nemzeti Paktum (Pacte National) elfogadásával zárták le. A tüzszüneti egyezmény aláírásában a két legnagyobb felkelőcsoport, az Azawad Népi Mozgalom (The Azaouad Popular Movement) és az Azawadi Arab Iszlám Front (Arabic Islamic Front of Azawad) vett részt. Az egyezményben megállapodtak a közigazgatás decentralizációjáról, valamint a helyi képviseleti rendszerről, amelyben helyi és regionális tanácsokat hoztak létre és a tuaregek számára magasabb fokú autonómiát biztosítottak. Ezek mellett megállapodtak a felkelő katonák mali hadseregbe történő integrációjáról, továbbá meghatározták, hogy a fejlesztési alapok mekkora részét kell az északi országrészre költeni.¹⁴¹

Mivel az egyezmény létrehozásában nem minden felkelőcsoport vett részt, ezért továbbra is voltak fegyveres összecsapások, és az alapvető bizalmatlanság is jelen volt a felek között, azonban a vezetők türelmesek voltak a jövőbeni végleges megállapodás reményét szem előtt tartva. A Nemzeti Paktumot¹⁴² végül 1992. április 11-én Bamakoban írták alá. Az aláírók egyrészt a demokratikus hatalomátvételt követően létrejött ideiglenes kormány képviselői, másrészt az Azawad Egyesített Mozgalmai és Frontjai képviselője voltak.

Az egyezmény létrehozása mindegyik fél számára rendkívül fontos volt. A kormány meg akarta szüntetni a tuareg fenyegetést, így a katonákat folyamatosan integrálták a hadsereg, a rendőrség, valamint a közsféra állományába. E mellett jelentős mértékben növelték az infrastrukturális beruházások mértékét az északi területeken, továbbá biztosítani kívánták a tuareg lakosság számára kultúrájuk védelmét. A tuaregek legfőbb célja az volt, hogy megfelelő életkörülmények alakuljanak ki területeiken, valamint az, hogy a kormány intézkedései révén a fiatalok számára valós pozitív jövőkép¹⁴³ jöjjön létre. A megállapodás által a korábban

---

¹⁴¹ A központi kormányzat nem rendelkezett saját forrásokkal az ország északi részének fejlesztéséhez, illetve a korábbi lázadók integrálásához, ezért a nemzetközi közösség általi támogatókra volt utalva. Az integrációra fordítható támogatások mértéke azonban csak azt követően kezdett növekedni, hogy a menekültek helyzete, illetve a biztonsági helyzet normalizálódott. 1995-ben és 1996-ban 200 millió USD-t sikerült összegyűjteni a célra.

¹⁴² NATIONAL PACT CONCLUDED BETWEEN THE GOVERNMENT OF MALI AND THE UNIFIED MOVEMENTS AND FRONTS OF AZAWAD GIVING EXPRESSION TO THE SPECIAL STATUS OF NORTHERN MALI, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Az oldal már elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.04.11.)

¹⁴³ Az oktatás biztosítása mindkét fél számára kiemelten fontos volt, így a Nemzeti Paktum 61. pontja említést is tesz arról, hogy miként kívánják segíteni a fiatalok képzését. Az oktatás lehetőségeit azonban országszerte meghatározta a magas szegénység és az éhezés, amik sokak számára ellehetetlenítették a gyermekek iskolába járatását. Penelope Bender - Abou Diarra - Koffi Edoh - Marc Ziegler: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study

elmenekült lakosság visszatérését remélte mindkét fél, melynek segítségével a kormány többek között a Vöröskereszt segítségét, valamint európai támogatási forrásokat használt fel.

2006 és 2009 között újabb összetűzések történtek, amelyek a tuareg többségű Kidal régióból indultak ki, ahol egy kisebb lázadó csoport katonai célpontokat támadott meg. A 2002-ben elnökké választott, az 1992-es megállapodás során sikeresen tárgyaló egykori tábornok, Amadou Toumani Toure ismét tárgyalások útján kívánta rendezni a helyzetet. Az új megállapodásban megerősítették a kormány korábbi kötelezettségvállalásait, azonban néhány csoport elutasította ezt az egyezményt, így őket katonai erők bevonásával semmisítették meg.

A mali polgárháború

2012-ben a feszültség megérett az újabb konfliktus kitörésére, mely során a tuaregek, az Al-Kaida (AQIM) és más terrorista csoportok, mint például az Ansar Dine vagy a MUJAO (Movement for Unity and Jihad in West Africa) fogtak össze a kormányzat ellen.¹⁴⁴ A felgyülemlett belpolitikai feszültség, valamint a kormányzat válaszlépései elégedetlenséget okoztak a katonai vezetők egy részében, ami miatt katonai puccsot hajtottak végre, mely végképp megosztotta a kormányzati erők figyelmét, így akaratlanul is segítve a lázadókat. Tekintettel arra, hogy milyen sikereket értek el a lázadók, valamint arra, hogy ez milyen regionális veszélyekkel járt, a nemzetközi közösség a beavatkozás mellett döntött. Az ENSZ BT 2012 júliusában a 2056. számú határozatában¹⁴⁵ szorgalmazta a korábbi alkotmányos rend visszaállítását a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében, amely feladatokban a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége és az Afrikai Unió segítségét emelték ki. Bár 2012 októberében a 2071. számú határozatukban¹⁴⁶ megerősítették a nemzetközi együttműködést a krízis kezelése érdekében és szorgalmazták a helyzet tárgyalások útján történő kezelését, az erőfeszítések nem hoztak eredményt.

2012 decemberében a 2085. számú határozatban¹⁴⁷ felszólították a lázadó csoportokat, hogy szüntessék meg együttműködésüket a terrorista szervezetekkel, szorgalmazták a mali

---

<http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁴ További terrorista csoportok lásd Remek Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali. 146. o. http://www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁵ United Nations Security Council: Resolution 2056 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁶ United Nations Security Council: Resolution 2071 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁷ United Nations Security Council: Resolution 2085 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

kormányzat és az együttműködésre nyitott csoportok közötti tárgyalást, valamint katonai beavatkozás mellett is döntöttek. Ennek keretében a tagállamokat felkérték a terrorista szervezetek elleni küzdelemre, döntöttek ENSZ erők telepítéséről (African-led International Support Mission in Mali (AFISMA)) és szorgalmazták a mali hadsereg újjáépítését nemzetközi támogatással. A felhatalmazás alapján, továbbá Dioncounda Traore ideiglenes elnök felkérésére Franciaország katonai segítséget nyújtott az ország számára. A beavatkozásban részt vett továbbá az Európai Unió, valamint más országok, így például az Amerikai Egyesült Államok vagy éppen Oroszország is.¹⁴⁸

Franciaország beavatkozása a „Szervál hadművelettel”, amelyben a különleges erők is bevetésre kerültek, valamint az ECOWAS több ezer fős erőinek telepítése jelentős segítséget jelentett Mali számára, amellyel sikerült visszaszorítaniuk a lázadó erőket. A felkelő csoportok között a belső ellentétek kiéleződtek. A tuaregek számára is világossá vált, hogy céljaik nem azonosak sem az AQIM, sem pedig az Ansar Dine céljaival. Az AQIM számára a lázadás elsősorban arra adott lehetőséget, hogy megerősítsék befolyásukat a tuareg területeken, amik korábban tradicionális kereskedelmi útvonalak voltak, míg mára jelentős csempészútvonalakká váltak. Az Ansar Dine célja pedig nem a tuareg területek felszabadítása, hanem egész Mali uralma és egy erős iszlamista, saria alapú rend létrehozása.¹⁴⁹ A MUJAO elsősorban abban volt érdekel, hogy terjessze a dzsihádot Nyugat-Afrikában,¹⁵⁰ így növelve a térség bizonytalanságát, ami hozzájárul a szervezet vezetőinek tevékenységét a kábítószer-csempészet területén.¹⁵¹ A nemzetközi együttműködés erejét látva, valamint a terrorista szervezetekkel való saját ellentétei miatt az MNLA 2013 januárjában kijelentette, hogy kész együttműködni a kormányerőkkel, valamint Franciaországgal a terroristák elleni harcban.¹⁵²

---

¹⁴⁸ Bálint Tamás – Dr. Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2013. 6. évfolyam 3. szám, http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁴⁹ Remek Éva: Ansar Dine - egy iszlamista szervezet, In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016. pp. 233-255.

¹⁵⁰ BBC News: Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, 2013, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵¹ Terrorism Research & Analysis Consortium: Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO), <https://www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵² Afua Hirsch, Kim Willsher: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A polgárháborút, amely számos ponton az aszimmetrikus hadviselés¹⁵³ elemeit viselte magán, végül hosszas egyeztetéseket követően zárták le egy békemegállapodással Algéria, Franciaország, az EU és az ECOWAS közreműködésével. A kormány részéről az előzetes megállapodást 2015 márciusában írták alá,¹⁵⁴ míg a lázadó csoportok szervezetének (La Coordination des mouvements de l’Azawad – CMA) vezetői további egyeztetéseket követően 2015 júniusában fogadták el a dokumentumot. A megállapodás célja, hogy egy tartós egyezség szülessen a kormányzat és a tuareg többségű északi országrész között. A békéért cserébe az északi országrész számára nagyobb önállóságot, és a kormányzatban való magasabb részvételt ígérték, továbbá, hogy a tuareg harcosokat bevonják a biztonsági szervek működésébe.¹⁵⁵

A szerződés aláírása nem oldotta meg az évek óta tartó polgárháború minden kiváltó okát, és önmagában nem elegendő az évtizedes ellentétek és bizalmatlanság kezelésére. A szélsőséges iszlamista csoportok továbbra is biztonsági problémákat okoznak, és a megállapodást a tuareg törzsek közül sem mind ismeri el. Az egyezséget követően az elvárások a kormányzat, valamint a tuareg lakosság részéről is magasak a másik féllel szemben. A szerződés vívmányainak gyakorlatban történő megvalósítása nehezen indult, ami miatt 2016 éve elején a felek egyetértettek abban, hogy a célok eléréséhez nagyobb erőfeszítés szükséges mindegyik részről.¹⁵⁶ Az együttműködés egyik megnyilvánulási formája a korábbi lázadó csoportok és a mali hadsereg közös fellépése a szélsőségesekkel szemben. Ennek keretén belül például 2017 elején a CMA és a hadsereg közös járőröket indított Gao városban. Bár a szélsőséges csoportok megfenyegették a helyi lakosságot és további terrorcselekményeket hajtottak végre, a résztvevők szerint az ilyen közös tevékenységek vezethetnek el a békéhez.¹⁵⁷

---

¹⁵³ Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, Felderítő szemle, XVII. évfolyam 3. szám, 2018, 185-194. o. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵⁴ France 24: La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, <http://www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵⁵ Le Monde: La paix signée par tous les belligérants au Mali, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signe-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵⁶ Patrick Markey: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, <http://www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵⁷ VOA News: Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, <https://www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Társadalmi biztonság Maliban

A tuaregek – és a hozzájuk hasonlóan perifériára szorult etnikai csoportok – számára rendkívül fontos kérdés, hogy hogyan tudnak reagálni azokra a kihívásokra, melyek a biztonság szektorális értelmezése szerint a társadalmi dimenzióhoz tartoznak. A társadalmi biztonság magába foglalja az identitásbeli, nyelvi, vallási és kulturális sajátosságok megtartásának képességeit. A társadalmi biztonság jellemzője, hogy rendkívül kitett a különböző környezeti, gazdasági változásoknak, de a társadalom saját fejlődése és természetes változása is hatással van rá.¹⁵⁸ E szektor fenntartásához az állam hatékony és megfelelő működése elengedhetetlen, mivel az ő feladata a megfelelő intézmények fenntartása. Szintén az állam feladata, hogy felismerje azokat a hatásokat, amik a társadalom számára kihívásként jelennek meg és eldöntse, hogy a biztonságiasítás¹⁵⁹ folyamatával beemeli-e ezek kezelését az állam feladatai közé.¹⁶⁰

A társadalmi biztonság fenntarthatósága a Száhel-övezetben számos kihívással néz szembe. Ahogyan azt korábban bemutattam, a térség államai a biztonság minden szektorában jelentős problémákkal küzdenek, melyeket önállóan nem képesek kezelni, ezért tetemes nemzetközi forrásokat használnak fel. Az államok nehezen tudják fenntartani az egészségügyi és szociális intézményrendszereiket, a környezetváltozás súlyos károkat okoz a területükön, magas az éhínség, a munkanélküliség. Ezek a hatások a különböző fegyveres konfliktusokkal együtt magas belső és külső migrációt okoznak. A korábbi hagyományos területek elvesztése, a megszokott életmód feladása (például a nomád, vagy félnomád életmódot folytató törzseknél az urbanizáció), a más törzsekkel való keveredés mind nehezítik az identitás megtartását.¹⁶¹ A tuaregek számára a korábbi társadalmi felépítésükhöz képest jelentős változást hozott az 1960-as években történt függetlenedés. A demokrácia felborította a korábbi berendezkedést, amelynek következtében a korábbi vezető réteg, az előkelő törzsek kisebbségbe kerültek, míg a korábbi hierarchiában alattuk álló számos másik törzs került többségbe. Ennek hatásai és következményei a mai konfliktusokban és a törzsek között fennálló ellentétekben a mai napig

---

¹⁵⁸ Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁵⁹ A biztonságiasítás egy politikai folyamat, mely során az állam egyes kérdéseket létfenyegetésként jelenít meg a társadalom számára, így jogot formálva a különböző állami intézkedések megtételéhez. GAZDAG (2011): i.m. 23-24. o.

¹⁶⁰ Gazdag (2011): i.m. 24. o.

¹⁶¹ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, *Hadtudomány*, XXVI. évfolyam, 2016. évi elektronikus lapszám, 70-82. o.

megtalálhatóak.¹⁶² Nem egyedi eset, hogy a hatalmat egy etnikai csoport gyakorolja, ami más etnikai csoportokkal való konfliktust eredményez. Hasonló történt korábban Ruandában, vagy zajlik jelenleg Etiópiában is.

A tuaregek esetében jól láthatóak az imént felsorolt hatások. Közös identitásukat úgy kellene fenntartaniuk, hogy a határok mesterséges kialakítását követően legalább öt ország területén élnek. A Maliban időről időre kitört lázadások jól mutatják, hogy a kormányzat évtizedek óta nem képes valós változásokat elérni. A periférián élő tuaregek számára az életkörülmények folyamatos romlása és a jövőkép hiánya a biztonságérzetük csökkenéséhez és az elégedetlenség növekedéséhez vezet.

Az ő példájukból is látható, hogy a régió biztonságát nagyban befolyásolja, hogy az államok és a különböző törzsek hogyan képesek alkalmazkodni a különböző kihívásokhoz, továbbá képesek-e együttműködni. Az államoknak segítséget kell nyújtaniuk a népesség teljes része számára a rájuk váró kihívásokkal szemben.

A 2012-ben kitört polgárháború során a különböző terrorszervezetek könnyen ki tudták használni a meglévő ellentéteket és bizalmatlanságot, majd beépülve a lázadók közé tovább szították a feszültségeket. A terrorszervezetek egységei hatékonyan tudnak beépülni a perifériákon élő lakosság soraiba, akiket ezt követően a kormány ellen tudnak hangolni. Az Al-Kaida esetében különösen megfigyelhető az, hogy hosszú távon kívánnak beépülni a lakosság körébe különféle családi kapcsolatok kialakításával, vagy éppen azzal, hogy valós alternatívát kínálnak a kiszolgáltatott helyzetben lévők számára.¹⁶³

Amennyiben az évtizedek óta tartó problémákra megoldást tudnak találni, és a korábban háttérbe szorított népesség részére megfelelő jövőképet tudnak nyújtani, lehetővé válik majd a radikálisok kiszorítása a régióból és a példát követve más országok is képesek lesznek kezelni belső konfliktusaikat. A környező országokban számos példát látunk bukott államokra. Kadhafi leváltása után Líbiában máig nem sikerült az új hatalmi rend és a működő állam létrehozása, az ország szétszakadt, és a terrorszervezetek jelentős befolyással bírnak. Burkina Fasóban és Nigerben számos puccs történt a múltban, a Maliból érkező jelentős számú menekült pedig további kihívásokat jelent számukra. Mellettük Szudánt is említhetnénk, amely a polgárháború

---

¹⁶² Andrew McGregor: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-tuareg-and-arab-militia/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁶³ Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete. Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, szerk. Dr. Kiss Álmos Péter, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015. 154.-172. o.

és a kettészakadás következtében a bukott államok listáján¹⁶⁴ a 2019-es adatok alapján a nyolcadik helyen szerepel.

Összegzés

Az ENSZ stabilizációs missziója a MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) 2013 márciusában indult. Jelenleg több mint 13 ezer fő vesz részt a misszió munkájában.¹⁶⁵ Az ország biztonsági helyzetét jellemzi, hogy a különböző terrorista akciók folyamatosak, létrehozása óta pedig a misszióban 258 fő veszítette el életét és több százan sérültek meg (2021.10.31. adat alapján).¹⁶⁶ Ez jelenleg az egyik legveszélyesebbként nyilvántartott ENSZ misszió.¹⁶⁷

Az Afrikai Unió igyekszik minél nagyobb részt vállalni az afrikai konfliktusok kezelésében. Pierre Buyoya, az Afrikai Unió Maliért és a Száhel-övezetért felelős főképviselője egy interjúban elmondta,¹⁶⁸ hogy az Afrikai Unió két ok miatt kell, hogy részt vegyen a térség válságának kezelésében. Egyfelől az AU felelős elsődlegesen Afrika biztonságáért, így egy-egy válság kialakulásakor nekik kell elsőként reagálni, amíg az ENSZ képes beavatkozni. Másfelől, bár fontosnak tartják a szubszidiaritás elvét a különböző kérdések megoldásában, de a Száhel-övezet kiterjedése miatt azt nem lehet az afrikai regionális szervekre bízni, hatékonyan az AU tud fellépni.

Ez alapján látható, hogy abban az esetben, ha sikerül a háborgó csoportokat – köztük a tuaregeket – megbékíteni, és számukra valós jövőképet, élhető körülményeket nyújtani, ők maguk lesznek a terjedő radikalizmus gátjai. Ennek nyomai már felfedezhetőek abban, ahogy az egyes törzsi csoportok megkezdték együttműködésüket az állami szervekkel.

---

¹⁶⁴ Fragile State Index - <https://fragilestatesindex.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁶⁵ United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁶⁶ United Nations Peacekeeping: Fatalities <https://peacekeeping.un.org/en/fatalities> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁶⁷ Kevin Sieff: The world's most dangerous U.N. mission, http://www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁶⁸ Pierre Buyoya 1987-1993 és 1996-2003 között kétszer volt Burundi elnöke. A főképviselői posztra való kinevezésében jelentős szerepet játszott, hogy egyaránt rendelkezik politikai, diplomáciai és katonai tapasztalatokkal. Forrás: African Union: Appointment of former president Pierre Buyoya as the Special Representative of the Chairperson of the Commission, Head of the African-led International support mission in Mali, <http://www.peaceau.org/en/article/appointment-of-former-president-pierre-buyoya-as-the-special-representative-of-the-chairperson-of-the-commission-head-of-the-african-led-international-support-mission-in-mali>, (A letöltés ideje: 2022.06.25.)

2. 5. 2. A terrorizmus szerepe a társadalmi bizonytalanságban

A terrorizmus egyre jelentősebb tényezője a Száhel-régióban jelentősen rontotta a régió biztonságát. Mivel a különböző terrorszervezetek, közöttük a nemzetközi hálózattal bíró szervezetek különösképpen közös ellenségként jelennek meg a Száhel-övezet államaival szemben, ezért a negatív hatásuk mellett egyfajta kohéziós erőt is képeznek a térségben. Mivel szerepük jelentős, ezért külön részben foglalkozom a régióban betöltött szerepükkel.

A világ hátrányos helyzetben lévő területei, az összetett válsággal szembenézõ régiók kiváló lehetõséget jelentenek a radikalizmus¹⁶⁹ terjedésének és a terrorista szervezetek megjelenésének. Annak ellenére, hogy a válságok különbözõ okait nagyon nehéz elkülöníteni egymástól azok kapcsolata és egymásra hatása miatt, egyesek szerint mégis a társadalmi problémák megoldása lehet a kulcsa a terrorizmus terjedése elleni harcnak. Az elõzõ részben már említett Pierre Buyoya, az Afrikai Unió Maliért és a Száhel-övezetért felelõs fõképviselõjeként ¹⁷⁰ azt állította, hogy a terrorizmus globális terjedése és a nemzetközi hálózatok (al-Kaida vagy az ISIS¹⁷¹) kialakulása ellenére a különbözõ regionális vagy helyi szervezetek (a Száhel-övezetben például a Boko Haram, az Al-Shabaab vagy az Ansar Dine) elsõsorban helyi lakosokra építve alakítják ki szervezeteiket. A terrorista hálózatok elleni harcban a lakosság megnyerése a legjobb eszköz.¹⁷²

Ebben a részben azt kívánom bizonyítani, hogy a válságzónákban a háborgó csoportok megbékítésével, a valós jövõkép biztosításával, élhetõ körülmények kialakításával, elérhetõ, hogy a társadalom addig nehéz helyzetben élõ csoportjai, azok tagjai, azaz a civilek maguk legyenek a terjedõ radikalizmus gátjai. A vizsgálat során néhány konkrét példa is bemutatásra kerül, ezeket a Száhel-övezet, azon belül Mali és Szomália témához illeszkedõ esetei biztosítják.

---

¹⁶⁹ A radikalizmus terjedése rendkívül komoly problémát jelent világszerte. Ezt támasztja alá, hogy például az EBESZ 2017-es soros elnöke, Ausztria is a szervezet három legfõbb kihívásaként jelõlte meg a nõvekvõ radikalizmust és az erõszakos szélsõséget. Az osztrák elnökség prioritásairól bővebben: Bundesministerium: Europäische und internationale Angelegenheiten: Priorities of the Austrian Chairmanship <https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/security-policy/the-austrian-chairmanship-in-2017/priorities-of-the-austrian-chairmanship/>, (Az oldal már nem elérhetõ. Az eredeti letöltés ideje: 2017.02.03.)

¹⁷⁰ African Union: Appointment of former president Pierre Buyoya as the Special Representative of the Chairperson of the Commission, Head of the African-led International support mission in Mali, <http://www.peaceau.org/en/article/appointment-of-former-president-pierre-buyoya-as-the-special-representative-of-the-chairperson-of-the-commission-head-of-the-african-led-international-support-mission-in-mali> (A letöltés ideje: 2022.06.25.)

¹⁷¹ Más néven ISIL, Daesh, magyarul Iszlám Állam nevû terrorszervezet, röviden IÁ

¹⁷² The African Union in Mali and the Sahel (WP1417), <https://www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az állami hatalom kérdése – a legitimitás

Amennyiben a terrorizmus által legjobban sújtott térségeket vizsgáljuk, elsősorban a Közel-Keletet, Észak- és Közép-Afrika térségét kell megfigyelnünk. Ha az említett régiókat és a felsorolt biztonsági dimenziókat összevetjük megállapítható, hogy ezek a területek rendkívül kitettek a környezeti változásoknak, alacsony az életszínvonal, magas a munkanélküliség, az éhínség és jelentős a vízhiány. A főként a 20. században mesterségesen kialakított államok rengeteg társadalmi nemzeti, etnikai, vallási ellentétet hordoznak magukban, amelyeknek köszönhetően számos instabil állam található a területen.

A társadalom radikalizálódása, szélsőségek felé fordulása, vagy a terrorizmus kialakulása számos okra vezethető vissza. Az egykori gyarmatokból létrejött államok egyik jellemzője, hogy a központi hatalmat gyakorlók nem rendelkeznek kellő legitimitással, vagy legalábbis az adott állam bizonyos területein nem tekintik ugyanannyira legitimnek azt. Ez visszavehető a gyarmati rendszer során kialakított „munkamegosztásra”, aminek köszönhetően voltak kiválasztott törzsek, csoportok, családok, akik vezető szerephez jutottak a gyarmattartók által.

A törzsi ellentétekből kiinduló konfliktusok egyik példája volt a ruandai népirtás, de ide vezethető vissza a mali polgárháború és a tuaregek évtizedek óta tartó zavargásai. A kiválasztott családok hatalomgyakorlásának legjobb példái pedig az Öböl-menti országok. Ezen országokban a konfliktusok háttérbe szorításának fő eszköze az olajbevételekből fenntartott magas jóléti rendszer, melynek biztosítása egy kvázi társadalmi szerződés részeként a lakosság részéről a politikai rendszer elfogadásának ellentételezése.¹⁷³

A legitimitás megkérdőjelezésének másik forrása a demokratikus választások hiánya, és a főként Afrikában látható számtalan puccs és erőszakos hatalomátvétel. A nehéz helyzetben lévő afrikai országok közül szinte mindegyikben előfordult már, hogy egy megerősödött hadúr, egy elégedetlen katonai vezető vagy más csoportok erőszakos úton szerezték meg a hatalmat a társadalom vélt vagy valós támogatásával a hátuk mögött. Ilyen folyamatokat láthattunk a teljesség igénye nélkül többek között a szubszaharai térségből Maliban, Ugandában, Csádban, vagy az észak-afrikai arab országok közül Líbiában és Egyiptomban is. Jellemző rájuk, hogy ha a hatalomátvétel pillanatában rendelkeznek is támogatottsággal, az nem feltétlenül jelenik

---

¹⁷³ Szalai Máté (2013): Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején, Magyar Külügyi Intézet, Budapest https://kki.hu/assets/upload/Archevum_MKI_2013_Tanulmányok_2013_10_Az_ebel_menti_politikai_r_.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

meg az adott ország teljes területén, illetve a valós kormányzati tevékenység gyakorlása révén a korábbi támogatottságot is könnyen elveszíthetik.

Jelentős változást hozott a hidegháború vége, mivel a két szuperhatalom harmadik világban kifejtett tevékenysége (pénzügyi, katonai, gazdasági stb. támogatásaik) a vallási megnyilvánulásokat némiképp háttérbe szorította. Ennek megszűnésével az államokon belül előtérbe kerültek a vallások közötti, illetve vallási ágak közötti ellentétek, melyek szintén alkalmasak a politikai rendszer destabilizálására.

Az állami hatalom kérdése – tényleges hatalomgyakorlás

A Közel-Kelet, valamint Afrika országainak jelentős többsége nem a fejlett világhoz tartozik. Bár méretük, lakosságuk, lehetőségeik szempontjából rendkívül eltérőek egymástól, az megállapítható, hogy a legrosszabb helyzetben lévő országok mind magukon viselik a fejletlen gazdaság, az időjárásnak kiszolgáltatott mezőgazdaság és a növekvő népesség problémáit.

Az afrikai kormányok felelőssége abban rejlik, hogy miként tudják a nemzetközi segítséget megfelelő módon felhasználni. Ennek a felelősségnek azonban nagyon nehezen tudnak eleget tenni.¹⁷⁴ A kiforratlan politikai rendszerek legtöbb esetben nem rendelkeznek hosszú távú, átfogó stratégiákkal, amik alapját képezhetnék a térségbe érkező források megfelelő felhasználásának. A források átgondolatlan, vagy éppen a befektető külföldi cégek/országok gazdasági érdekeit előtérbe helyező beruházások nem segítik elő a periférián élők helyzetének javítását. Az elmaradó infrastrukturális fejlesztések, a kiegyensúlyozatlan gazdasági beruházások rengeteg további problémát szülnek, mint például politikai elégedetlenség, elvándorlás, nem fenntartható termelés, vagy éppen környezeti károk.

A kormányzóképeség fontos kérdése, hogy mennyire képes az adott állam ténylegesen mindenhol, ugyan olyan feltételeket biztosítani az országban. Meg tudja-e teremteni az alap szociális és egészségügyi ellátást az ország egész területén; képes-e kizárni a hatalmát megkérdőjelező erőket; tudja-e biztosítani a teljes lakosság biztonságát? A lakosság számára a

---

¹⁷⁴ Az Európai Unió 2014-ben vizsgálta felül korábbi, a Száhel-övezet biztonságára és fejlődésére vonatkozó stratégiáját. A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy különböző programok és támogatások ellenére, a 4 évvel korábbi állapothoz képest nem csökkent a helyzet súlyossága, ezért új cselekvési tervet dolgoztak ki (Sahel Regional Action Plan 2015-2020) és kiterjesztették tevékenységüket Csád és Burkina Faso területére is. Forrás: European Council: Council conclusions on the Sahel Regional Action Plan 2015-2020, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-sahel-regional-plan/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

létbiztonság fenntartása a legfontosabb kérdés. Ennek részeként van-e megfelelő otthona, ahol hosszú távra tervezheti életét; rendelkezésre áll-e megfelelő minőségű és mennyiségű víz és élelmiszere; van-e munkalehetőség, amiért tisztességesen megfizetik; illetve fenyegetik-e fizikai létét?

Az afrikai államok a nyugati világtól eltérő társadalmi és civilizációs fejlődésen mentek át.¹⁷⁵ Ennek okán, ezeken a területeken ma is főként etnikai alapon szerveződő társadalmakban élnek kiegészítve azt a külső hatásra létrejövő nyugati típusú állami működés elemeivel. A sajátos fejlődésből adódóan az állami szolgáltatások a törzsi megosztottság miatt területenként eltérőek lehetnek. Ha a központi hatalom nem képes az említett feltételeket biztosítani a társadalom egészére nézve, akkor meg van annak a veszélye, hogy egyes egyének, csoportok, törzsek más erők felé fordulnak, akik megélhetést, biztonságot nyújtanak, vagy legalábbis ígérnek. Ezek az erők számos módon kialakulhatnak, így lehetnek egyre nagyobb hatalmat (politikai vagy katonai) szerző ellenzéki csoportok, elégedetlen háttérbe szorított törzsek, lázadók, radikálisok, vagy éppen terrorista szervezetek.

A terrorizmus megjelenése

A korábbi törzsi nomád, félnomád vándorló életmódot egyre nehezebben tudják fenntartani a kialakulófélben lévő államiság keretein belül. Az államiság fontos eleme lenne a nemzetté válás folyamata, a közös tudat kialakítása, a közösség létrejötte, ami együttes munkára sarkallja a társadalom tagjait, így építve az államot. A különböző radikális- és terrorszervezetek megjelenése azonban komoly veszélyt jelent a nehéz helyzetben lévő államok számára. Működésükhöz elengedhetetlen feltétel, hogy fenntartsák az állam működésképtelen állapotát, vagy legalábbis akadályozzák a kormányzati hatalom kiterjesztését egyes területeken.

A terrorizmus „exportja” a világban egy működő jelenség. A különféle ideológiák terjesztése régóta jelen van. Ha csak a hidegháború éveire tekintünk vissza, a nyugati államok a demokráciát terjesztették, a Szovjetunió a szocializmus eszméjét, amihez csatlakoztak például a Che Guevara féle nemzetközi gerilla-eszme terjesztések. Az ideológiák sora mára kiegészült a terrorizmussal, amelynek globális tényezővé alakítása az al-Kaida eredménye. 2001.

---

¹⁷⁵ Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása* című könyvével átalakította a korábbi civilizáció fogalmat. Csoportosítása szerint megkülönböztethetjük a nyugati, latin-amerikai, iszlám, kínai, hindu, japán, ortodox és buddhista civilizációkat, továbbá az afrikai civilizációt mely a könyv kiadásakor vitatott civilizációként került említésre. Afrikában egyaránt megtalálható az afrikai és az iszlám civilizáció, amelyekre egyaránt jellemző a társadalom törzsi alapú szerveződése. Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015. 48-63 o.

szeptember 11-e és az azt követő, szinte minden kontinenst érintő radikális tevékenység új szintre emelte a terrorizmus fogalmát. Kialakításra került egy franchise szerű szervezet, mely világszerte hozott létre sejteket és végezte tevékenységét. A hálózat egyaránt jelen van a világ szegény és elmaradott részein, mint amilyen például a Száhel-övezet, de megtalálható a fejlett világban, ahol az elszegényedő, elidegenedő, radikalizálódó rétegeket célozza.¹⁷⁶

A terrorista szervezetek mai működését két részre lehet bontani. Egyrészt létezik a „klasszikus” terrorista tevékenység, melyet a polgári lakosság, a központi hatalom, vagy más államok ellen követnek el, melynek célja a minél nagyobb félelemkeltés, önmaguk meghatározása és követők toborzása. Másrészt viszont a működés fenntartása érdekében végzett cselekvés. A civil lakosság megnyerése, a velük való együttműködés ebben a tevékenységben nyilvánul meg igazán, hiszen a segítségükkel tudnak olyan illegális tevékenységeket végezni (például kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelem), amiből jelentős és folyamatos bevételt tudnak szerezni.

Mali esetében különösen jól megfigyelhető volt, hogy a különböző terrorista szervezetek miként próbálták meg kihasználni az évtizedek óta jelen lévő elégedetlenséget. A tuareg törzsek hosszú ideje próbálták visszaszerezni függetlenségüket, melyet a francia gyarmatosításkor vesztek el. Bár az első (1960-as évek) és a második (1990-es évek) tuareg lázadást is békekötéssel és jelentős kormányzati ígéretekkel zárták le, 2012-re ismét kitört a konfliktus. A demokratikus változások megghiúsult ígéretei, a sok évtizedes kirekesztés teret tudott engedni a dzsihadisták vallási burokból csomagolt ajánlatának, így a különböző terrorista csoportok is megjelentek a felkelők között a tuareg törzsek mellett.¹⁷⁷

Kalózkodás

A bevételtermelő tevékenység egyik legrégebbi formája a kalózkodás, amely az utóbbi években elég nagy hangsúlyt kapott különböző szervezetekben, illetve jelentős károkat okozott a nemzetközi kereskedelemben. Az egyik legsúlyosabb kalóztevékenység Szomália partjainál alakult ki. A központi hatalom összeomlásával a megélhetés egyik jelentős forrását képező halászat illegális kezekbe került, amely ellen először a halászok önszerveződő együttműködésben kívántak fellépni. Ez fordult át lassan a kalóztevékenység kialakulásába. A kalózok elrabolták a segélyszállományokat és jelentős veszteségeket okoztak a Szezei-

---

¹⁷⁶ Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi, Gondolat Kiadó, 2015., 239. o.

¹⁷⁷ Boubé Namaïwa: Le djihadisme au Sahel: enjeux et perspectives, Afrique et développement, Volume XLII, No. 3, 2017, 197-217. o. https://codesria.org/IMG/pdf/9-ad_42_3_2017_namai_wa_le_djihadisme_au_sahel_-_enjeux_et_perspectives.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

csatornán keresztül áramló kelet-nyugat irányú kereskedelemben, mely a világ egyik legjelentősebb útvonala. A károk méretét mutatja, hogy milyen széleskörű együttműködés jött létre ellene. Az ENSZ felhívására a NATO vezetésével az Operation Ocean Shield keretén belül többek között kínai, japán és dél-koreai segítséggel sikerült visszaszorítani a tevékenységüket.¹⁷⁸

2016-ban számos kalóztámadást regisztráltak (17. ábra). Látható, hogy Szomáliánál sikerült háttérbe szorítani a kalóztevékenységet, azonban számos olyan terület van, ahol továbbra is gondot okoz ez a jelenség. A legveszélyesebb térségek Délkelet-Ázsia és főként a Malaka-szoros, illetve a Guineai-öböl¹⁷⁹ voltak, ahol elsősorban a Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND) nevű terrorszervezet által folytatott kalózkodás volt jelentős. A kalóztevékenységet a térségben, köszönhetően a nemzetközi erőfeszítéseknek, jelentősen sikerült háttérbe szorítani.

16. ábra: Kalóztámadások 2016-ban Afrika, valamint az Indiai-óceán térségében¹⁸⁰

Ahogy az Szomália esetében is közismert, a központi hatalom meggyengülése, a megélhetés biztonságának hiánya, a biztonságban kialakult rés tette lehetővé a kalózkodás elterjedését. Az, hogy a kalózkodásra rátelepszik egy terrorszervezet, mint a Guineai-öbölben,

¹⁷⁸ Marsai Viktor: A szomáliai kalózok és az EU Atalanta-missziója, *Nemzet és biztonság*, 2011/4. szám, 66-76. o.

¹⁷⁹ Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND), In: Szerk.: Kiss Álmos Péter *Afrikai terrorista és szakadár szervezetek*, Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016., 310-330. o.

¹⁸⁰ A térkép forrása: ICC: Live Piracy Map, <https://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map>. (A letöltés ideje: 2016.11.22.)

vagy éppen konkurenciát lát benne, mint az al-Shabaab a szomáliai kalózkban, térségenként változhat. De mindkét út a saját hatalmuk kiterjesztését szolgálja más-más megközelítésből.

Illegális kereskedelem – al-Kaida

Bár az utóbbi időben úgy tűnik mintha háttérbe szorult volna az Al-Kaida, azonban a globális terrorizmus létrehozójaként továbbra is jelentős szerepe van a nemzetközi dzsihadista törekvésekben. Követőket azonban nem feltétlenül a radikális nézeteket valló kisebbségben talál, mint inkább a nehéz helyzetben élő, a kormányzatban és a demokratikus értékekben csalódott rétegekben. A társadalom ezen része gyakran létbizonytalanságban él, olyan periféria területeken, ahová a központi kormányzatok egyáltalán nem, vagy csak nehezen érnek el. Ilyen helyzetben a kiábrándultság könnyen a lázadás és a radikalizáció irányába tereli a lakosságot, amelyet a szélsőséges szervezetek igyekeznek kihasználni eszközt nyújtva a lakosság dühének kifejezésére.¹⁸¹ Az al-Kaida stratégiájában egyértelműen megfigyelhető a helyi lakosságra való hosszú távú beépülés, a kapcsolatok elmélyítése akár rokoni kapcsolatok kialakításával is.

Az al-Kaida pénzügyi forrásainak jelentős részét az illegális kereskedelemről származó bevételek jelentik. A Száhel-övezeten és a Szaharán át egyaránt találhatóak menekült útvonalak, valamint fontos csempész útvonalak, amelyeket az al-Kaida helyi szervezete működtet. A dél-amerikai (főleg kolumbiai) kábítószer szállítások Európa irányába elsősorban Afrika érintésével történnek. A terrorista szervezetek kihasználva a helyi törzsek tapasztalatait, ellenőrizetlenül tudnak átjuttatni szállítmányokat a sivatagon keresztül. A nemzetközi szervezetek és a kormányok sokszor nem rendelkeznek megfelelő tudással a hagyományos karavánútvonalakról, így nehezen tudják megakadályozni az illegális kereskedelmet. A sivatagon átjutva pedig, elsősorban Egyiptom és Líbia irányából, már konténereken tudják szállítani a magas haszonnal járó árut.¹⁸²

Terrorista államépítés – Ansar Dine – Al-Shabaab – ISIS

Ahogy azt az elméleti részben bemutattam Hansen munkája alapján, a terrorszervezetek számára önmaguk megvalósításának, céljaik elérésének egyik legmagasabb szintje, ha egy

---

¹⁸¹ Kitekintő: *A franciaországi terrorizmus egy generációs lázadás*, 2015.11.24., Forrás: https://kitekinto.hu/2015/11/24/europai-ugyek/europa20151124a_franciaorszag_i_terrorizmus_egy_generacios_lazadas/91482/ (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁸² Juan Miguel del Cid Gómez: *A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates*, Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/113/html> Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.21.)

adott terület felett huzamos ideig képes hatalmát fenntartani. Egy kvázi államiság kialakítása több szinten megvalósulhat. Így például a 2012-ben kirobbant mali polgárháborúban számos szervezet vett részt eltérő célokkal. A lázadás alapját a tuareg törzsek képezték, melyek az évtizedek óta tartó háttérbe szorítottságot kívánták megszüntetni és Azawad felszabadításával függetlenségüket kivívni. Erre az alapvetően törzsi, etnikai indíttatású felkelésre telepedtek rá különböző iszlamista terrorszervezetek. Ezek közül az al-Kaidáról és helyi szárnyáról, az AQIM-ről korábban már tettem említést. Számukra a térség elsősorban bevételi forrást jelent az illegális kereskedelem révén. A régió destabilizált helyzetének fenntartása volt elsősorban érdekük. Ennek keretein belül igyekeztek megakadályozni a stabil demokratikus állami rend kialakulását a számukra fontos útvonalakon, területeken.

A másik jelentős szervezet az Ansar Dine, „a Hit Védőmezei”. Fontos látni, hogy a térségben található radikális szervezetek között szoros együttműködés alakult ki, sokszor összefonódnak egymással. Ennek ellenére egymás riválisai is, hiszen céljaik és nézeteik sokszor különböznek egymástól, és önmaguk fenntartása érdekében bizonyítaniuk kell a másik szervezetekkel szemben. Bár a lázadás elején az AQIM, az Ansar Dine és a tuareg lázadók együttműködése gyorsan körvonalazódott, hogy az Ansar Dine célja nem a tuareg területek felszabadítása, hanem egész Mali uralma és egy erős iszlamista, saría alapú rend létrehozása.¹⁸³ Az elfoglalt területen a hatalom megszilárdításának egyik fontos lépcsőfoka a társadalom alapját képező rend lefektetése és a meghatározott normák betartatása.

A lázadó csoportok közötti ellentétek és a tuaregek támogatásának elvesztése, illetve a kormánnyal kötött különbéke megállapodás által az iszlamista törekvések elvesztették tömeges támogatottságukat. Az Ansar Dine így nem volt képes hatalmát megszilárdítani.

Szomália esetében azt láthatjuk, hogy a hatalomgyakorlás megelőzte a szervezetek kialakulását. Az 1990-es évek elején a kormányzat megbukásával hatalmi vákuum jött létre, melyben az iszlám bíróságok jelentettek állandóságot, mivel függetlenek voltak a törzsektől. A külön működő bíróságok a saría szerint ítéleztek és fokozatosan alakult át a bíráskodás területe. Egyfelől szélesedtek az ügyek, amikben eljárak, másfelől a különböző bíróságok szövetségre lépve közösen kezdtek működni, és 2006-ra már kormányként funkcionáltak.

A bíróság egyik milíciája volt az Al-Shabaab (Mudzsahedín Ifjúsági Mozgalom). Miután az Átmeneti Szövetségi Kormány és Etiópia együttesen lépett fel a bíróságok hatalma

---

¹⁸³ Remek Éva: *Ansar Dine - egy iszlamista szervezet*, In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016. 226-247. o.

ellen, az ellenállás élére az Al-Shabaab állt. A rendkívül véres háború során a visszaszorított helyzetből sikerült eredményeket elérniük és jelentős területeket elfoglalniuk. A harcoló felek között erőegyensúly és viszonylagos stabilitás jött létre. A szervezetet a nemzetközi iszlamista közösség és a lakosság egyaránt támogatta. Ebben a helyzetben 2009 és 2011 között az uralma alá vont területen államként működve kormányként tudott tevékenykedni.

A források elapadásával, a lakosság támogatásának elvesztésével, a szövetségeseik maguk ellen fordításával a szervezet ereje csökkent. A lakosság elleni terror, a súlyos éhínségben való tevőleges részvétel pedig végleg megpecsételte sorsukat. A kudarcok és a belső harcok hatására korábbi hatalmukat elvesztették, a szervezet jelentősen átalakult, céljai és eszközeik megváltoztak.¹⁸⁴

Az utóbbi évtized egyik legmeghatározóbb szervezete volt a magát államként meghatározó ISIS.¹⁸⁵ Az ISIS az a terrorszervezet, ami az eddig talán legjobban kiteljesítette az állam létrehozását. A korábban az Al-Kaidához köthető csoport építve az Irakban és Szíriában kialakult zavaros helyzetre, létrehozta kalifátusát. A szélsőséges iszlám elvekre épülő szervezet számos különböző pillérre építve szerveződött.

Mint a korábbi esetekben, itt is jelen kellett, hogy legyen egy csalódott, radikalizálható tömeg, amit főként az iraki háborút követően a hatalomból kizárt, vagy a fegyveres erőkből kirúgott lakosság, illetve szíriai oldalon a kormányban csalódott, éhező, munkanélküli tömeg alkotott. Ez a csalódott réteg egyrészt jelentős számot képviselt, másfelől rendelkezett komoly háborús tapasztalattal, vezetőik pedig az al-Kaida egykori tagjaiból kerültek ki.

Az ISIS rendkívül magas szintű propagandát végez a különböző közösségi oldalak, illetve egyéb internetes felületek révén. Ennek legfőbb célcsoportja a nyugati világban élő, instabil vagy egyenesen radikalizálható sokadik generációs lakosság. Közülük jelentős számú csatlakozó érkezett a kalifátus kikiáltását követően az Iszlám Állam területére, hogy később terroristasejtként térjen vissza Európába, vagy harcoljon az ISIS céljaiért helyben. A nem csatlakozó szimpatizánsoktól pedig pénzügyi támogatást kaphattak.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ Kiss Álmos Péter: Szomália – a világ legveszélyesebb helye In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.

¹⁸⁵ Az ISIS nem új jelenség, különböző neven már 1999 óta létezik. A 2003-as iraki háború és a 2011 óta tartó szíriai polgárháború megeremeltette azt a közeget, amiben terjeszkedni tudott. A világot mégis csak 2014 óta borzasztja el tevékenysége. További részletekért l. Rainer Hermann: Az iszlám állam, Akadémiai Kiadó, 2015, 199-200. o.

¹⁸⁶ Az Iszlám Állam működéséről részletesebben: Besenyő J.-Patrner Z.-Speidl B.-Vogel D.: Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0, Kossuth Kiadó, 2016.

A bevétel jelentős részét az illegális kereskedelem folytatása jelentette, mely kiterjedt az elfoglalt olajkutakból származó kőolaj értékesítésére, a sokszor elpusztítottként bemutatott műtárgyak feketepiacon történő eladására, de államként a kivetett adókra is. Az adók mértéke nyilván függött az egyéb bevételi források sikeres működésétől, de ezek határozták meg azt is, hogy a zsoldosok számára milyen mértékű fizetséget tudnak adni.

Az Iszlám Állam az al-Kaidánál már megismert franchise szerű működést is magasabb szintre emelte. Szerteágazó hálózatot épített ki különböző terrorszervezetekkel, akik hűségesküt téve csatlakoztak az ISIS-hez. Ez egyfelől jelentős pluszt jelentett a propaganda szempontjából, azonban legtöbb esetben csak a külsőségekben nyilvánult meg. Valós együttműködés ritkán jött létre, néhány esetben pénzügyi támogatás is történt a különböző szervezetek között.

Az Iszlám Állam amellet, hogy önmagát államként (kalifátus) határozta meg, és így is próbálta meg kezelni önmagát, működésében is állami képet próbált kialakítani. Ennek keretében közigazgatást tartott fenn, szociális ellátást alakított ki, a kialakult normák szerint bíraskodott, kormányserű testületet hozott létre a különböző területek irányítása érdekében.¹⁸⁷ Az Iszlám Állam jelentős károkat okozott, és a nemzetközi válasz lassú kialakulása révén viszonylag nagy hatalomra tett szert. A bevételi források megtorpedózása (számlák befagyasztása, komoly kiberhadviselés a közösségi oldalakon folytatott propaganda ellen, az olajkitermelő infrastruktúra bombázása) jelentős visszaesést jelentett a szervezet számára. A kiesett bevétel hatására a zsold csökkent, így a korábban még talán vonzó harcos szerep már nem volt annyira csábító a csatlakozni kívánók számára. Az adók növelése rontotta az elfoglalt területeken élő lakossággal való kapcsolatokat. A nemzetközi összefogás létrejötte mára már jelentős sikereket jelent az ISIS elleni harcban. A terroristák hatalma visszaszorulóban van,¹⁸⁸ az ellenük harcoló koalíció pedig jelentős fölénybe került.

A terrorista szervezetek regionális együttműködése szintén nemzetközi együttműködéssel érhető el. Az „Iszlám Állam” némiképpen átrendezte a globális terrorszervezetek közötti hatalmi rendszert, megkérdőjelezte az Al-Kaida szerepét és követőket toborzott a Közel-Kelet és Afrika különböző pontjain, sokszor a korábbi helyi al-Kaida bázisára építve. Megfigyelhető azonban, hogy a különböző csoportok számára továbbra is közös érdek az együttműködés hatékonyságuk fenntartásához.

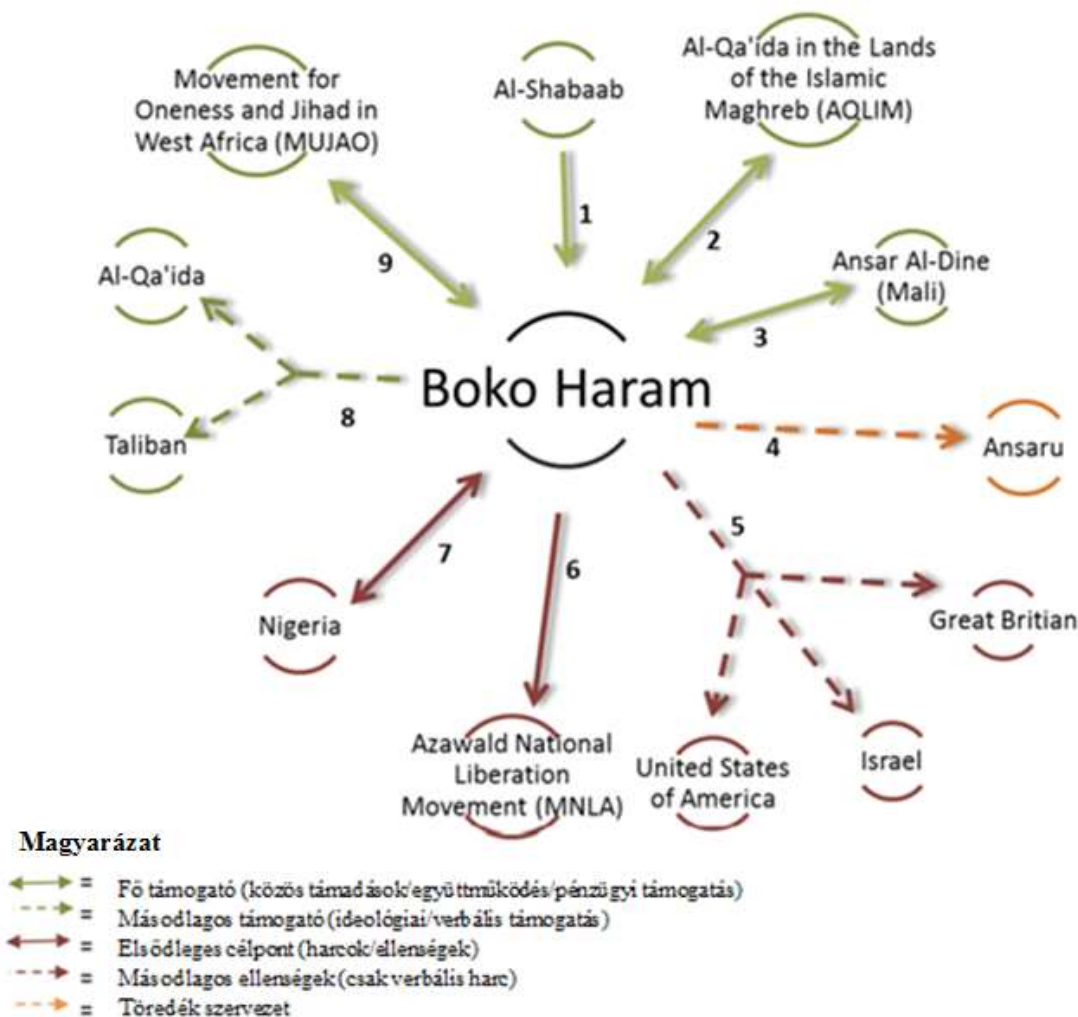
---

¹⁸⁷ Arany A.-N. Rózsa E.- Szalai M.: Az Iszlám Állam Kalifátusa – Az átalakuló Közel-Kelet, Osiris Kiadó, 2016, 122-138 o.

¹⁸⁸ BBC: Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az 18. ábrán látható kapcsolati háló a Boko Haramon keresztül mutatja be azt, milyen viszonyt ápolnak egymással regionálisan, illetve globálisan a különböző csoportok. Bár az ábra a 2013-ig tartó időszakot mutatja be, és a Boko Haram „Iszlám Államnak” tett 2015. márciusi hűségkijével ez nyilvánvalóan megváltozott, egyértelműen látszik, hogy a terrorizmus a térségben és a világon egyaránt, kvázi nemzetközi együttműködésként értelmezhető.

17. ábra: A Boko Haram kapcsolatai¹⁸⁹

Az AQIM stratégiája, hogy kihasználja a kormányzatok gyengeségét, és bár a nagyobb városokban, jelentősebb központokban végrehajt különböző terrorcselekményeket (katonai vagy kormányzati célpontok elleni robbantások, emberrablások stb.) a periférikus területeken egész más módszert követ. Az eltérő stratégiák alkalmazása megfelel a Hansen által leírt elméletnek. Az AQIM hosszú távú céljai eléréséhez előnyt kovácsol abból, hogy a félre eső

¹⁸⁹ Zack Beauchamp: The crisis in Nigeria, in 11 maps and chart, Forrás: <http://www.vox.com/2014/5/13/5710484/boko-haram-maps-charts-nigeria> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

területeken a kormányzat nem képes jelen lenni, így ezeken a részeken igyekszik pozitív kapcsolatokat kialakítani, támogatókat szerezni és integrálódni a társadalomba. Ennek megvalósítását egyrészt házasságok útján teszi, másrészt pedig megélhetést biztosít az ott élők számára különböző csempész feladatokban, vagy magában a szervezetben vállalt munkák révén. Az AQIM ezen felül védelmet ígér a lakosság számára vélt vagy valós ellenségeik, így más törzsek és a kormányzat ellen is. Azáltal, hogy a helyi közösségekbe és a gazdaságba épül be a szervezet, jelentősen csökkenti a kormányzat lehetőségeit a terrorizmus ellenes harc során, hiszen az ott lakók számára sokszor reális alternatívát jelentenek a kormányzati erővel szemben.¹⁹⁰

A 19. ábrán látható az AQIM működési területe. 2012-ig, a tuaregek lázadásáig, a kormányok nem vették komoly fenyegetésnek az Al-Kaida helyi jelenlétét, mivel úgy gondolták, hogy az a kormányzati erőt nem veszélyezteti. A szervezet megerősödését szolgálta többek között a líbiai hatalmi átalakulás, mivel Kadhafi jelentős szerepet játszott az Al-Kaida térségi szintű kordában tartásában. Megbuktatását követően azonban a hadsereg jelentős része fegyverzetükkel együtt csatlakozott a tuaregekhez, illetve az AQIM-hoz.

18. ábra: Az AQIM befolyási területe¹⁹¹

¹⁹⁰ Modibo Goita: West Africa's Growing Terrorist Threat: Confronting AQIM's Sahelian Strategy, 2011. február, Forrás: http://africacenter.org/wp-content/uploads/2011/03/AfricaBriefFinal_11.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

¹⁹¹ A térkép forrása: Modibo GOÏTA: West Africa's Growing Terrorist Threat: Confronting AQIM's Sahelian Strategy, 2011. február, Forrás: http://africacenter.org/wp-content/uploads/2011/03/AfricaBriefFinal_11.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Bár a Maliban történtek a többi államra is hatást gyakoroltak, saját szuverenitásukat továbbra sem érzik veszélyben, így az igazán ütőképes összefogás a terrorizmus leküzdésére nem jött létre a jelentős nyugati (főként amerikai) támogatás ellenére sem. Ameddig a térség államai nem képesek közös erővel, hatékonyan fellépni a térséget veszélyeztető terrorizmus ellen, időt hagynak a szélsőséges iszlám terjesztésének, az AQIM integrációs stratégiájának, addig politikai biztonságuk nem lesz garantált.¹⁹²

A terrorista csoportok fennmaradása

A terrorista csoportok előnye az államokkal szemben a változatosságuk. Ahogy a fentiekből is látszik, a térségben számos egymástól eltérő működésű, célú, felépítésű szervezet működik. Sőt az egyes szervezetek működésük során is rendszeresen változtatnak akár a struktúrájukon, akár az eszközeiken, melyek révén tevékenységüket folytatni tudják.

A terrorista csoportokról részletes elemzést írt Stig Jarle Hansen a Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African jihad című művében, mely kifejezetten az afrikai szervezetekre vonatkozó kutatását mutatja be. Könyvében leírja, hogy a terrorista csoportok fennmaradásának egyik záloga, hogy a rejtett szervezetben való működéstől a teljes területi ellenőrzés fenntartásáig képesek differenciálni működésüket. A Száhel-övezetben gyakorlatilag a hanseni tipológia minden fázisát láthattuk. Ha a 2012-es mali polgárháborút megelőző időszakot tekintjük, akkor főként a rejtett működés volt jellemző, majd a felkelés során a félterületi, végül a teljes területi ellenőrzés is látható volt. A francia intervenciót követően a teljes területi ellenőrzésre már nem volt lehetőség, de a félterületi jelenlét megmaradt. Ekkor a teljes ellenőrzésre jellemző állam szerű működés már nem fenntartható, de maga az állam sem képes fenntartani az ellenőrzését azokon a területeken, ahol korábban győzelmet arattak a terroristák felett. Ilyenkor a szélsőséges csoportok ki tudják használni azt a hatalmi rést, amiben az állam nem képes ellátni a terület ellenőrzését. Az állam megerősödése és a terrorszervezetek további gyengülése végül eljutott arra a pontra, hogy újra a rejtőzködő működés jellemző a kiscsoportos, terrorsejt alapú, titkos műveleteken keresztül operáló karakterisztikával.¹⁹³

Ezzel szemben az állami működésnek nincsenek ilyen alternatívái, hiszen az államokkal kapcsolatban a lakosságnak, vagy éppen más államoknak egészen szigorú elvárásai vannak. Amennyiben az állam ezeket nem teljesíti, akkor egyfelől bukott államként kezelik, másfelől a

---

¹⁹² BÚR (2015): i.m. 154.-172. o.

¹⁹³ Stig Jarle Hansen: Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad, Hurst & Company, London 2019, 17-37. o.

lakosságon belül elindul az az elégedetlenség, radikalizáció, szélsőségekhez sodródás, ami végeredményben éppen a terrorista szervezetek fennmaradását szolgálhatja.

A terrorizmus szerepéről

Az állampolgárok biztonságát különböző tényezők alakítják. Az instabil régiókban a kormányzatok sokszor képtelenek arra, hogy a hatalomgyakorlásuk révén országuk területének egészén kialakítsák a megfelelő biztonsági szintet. Úgy gondolom, hogy jól látható, hogy a létbiztonság hiányában a lakosság könnyen elfordulhat a központi hatalomtól, ilyenkor törékeny és könnyen radikalizálható tömeget képez. Az ilyen helyzeteket a különböző terrorszervezetek a technikai fejlődésnek is köszönhetően könnyen kihasználják. A társadalmi feszültségek hosszú távú fennmaradásával és a Hansen által leírt adaptációs képességük révén a terroristaszervezetek hosszú távon lesznek képesek befolyásolni Afrika és a Száhel-övezet biztonságát.

Példáimban, a teljesség igénye nélkül, főként Mali és Szomália szerepeltek, melyek szemléletesen igazolták, hogy a kormányzatok szerepe megkérdőjelezhetetlen és rengeteg olyan terület van, ahol szükség lenne átfogó, regionális szintű együttműködésre. Ez annál is inkább fontos, mivel a terrorszervezetek tevékenysége jelentősen erősíti a válság regionális jellegét. Előnyük, hogy gyorsan tudnak reagálni a változó biztonsági környezetre, és akár országok között is gyorsan át tudják telepíteni központjaikat, bázisaikat. Az ilyen kihívásokra pedig szoros együttműködéssel kell tudni válaszolni.¹⁹⁴

Ahogy azt Pierre Buyoya főképviselő mondta, a terrorizmus elleni kulcs a lakosság megnyerése. A lakosság képes a megfelelő kormányzati támogatással jelentős változásokat elérni saját biztonságának kialakításában. Továbbá a lakosság képes terrorszervezeteket felemelni és megbuktatni is. Hosszú távon tehát mindamellett, hogy vannak globális hatással bíró szervezetek a világban, helyi támogatás, azaz a civilek nélkül nem lesznek képesek jelentős eredményeket elérni.

---

¹⁹⁴ Institute for Security studies: Islamic State's determined expansion into Lake Chad Basin <https://issafrica.org/iss-today/islamic-states-determined-expansion-into-lake-chad-basin> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

2. 5. 3. Az aszimmetrikus hadviselés megjelenése a mali polgárháborúban

Ahogy azt a katonai biztonság bemutatásánál említettem, a Száhel-övezetben nem az államok közötti fegyveres összecsapások a jellemző katonai konfliktusok, hanem elsősorban az államok és a nem állami szereplők közötti háborúk a jellemzőek. Maliban láttunk példát katonai hatalomátvételre, etnikai csoportok felkelésére, továbbá vallási indíttatású csoportok tevékenységére egyaránt. Ebben a részben azt mutatom be, hogy az aszimmetrikus hadviselés egyes elemei hogyan jelennek meg a mali polgárháború során.

2012-ben Maliban véres polgárháború tört ki, nem először¹⁹⁵ az ország történetében. A felkelésnek számos oka volt, melyek között megjelent az elkeseredés, a kilátástalanság és a kormányzat, valamint a törzsek között fennálló évszázados ellentét is. Ez azonban nem egy egyszerű polgárháború volt, hanem egy régió átfogó problémájának robbanásponthoz jutása. A kirobbant felkelés rendkívül összetett válsággá növekedett, amelyben megjelent a bukott vagy törékeny államok problémája, a vallási fanatizmus és a terrorizmus, valamint a Száhel-övezetre jellemző gazdasági, társadalmi, politikai kiszolgáltatottság. A fegyveres konfliktus az országban lassan már 10 éve tart, a nemzetközi szervezetek és koalíció különböző missziói, így az ENSZ, az EU vagy épp a Franciaország által vezetett beavatkozás a mai napig tartanak.

Ha az elmúlt évek, évtizedek háborúit, fegyveres konfliktusait vizsgáljuk, láthatjuk továbbá, hogy a korábbi klasszikus államok közötti fegyveres konfliktusok ritkábbak lettek, míg előtérbe kerültek az államon belüli, illetve a nem állami szereplők részvételével vívott háborúk. Az új típusú konfliktusok leírására számos elmélet született, a teljesség igénye nélkül néhány fogalom ezekkel kapcsolatban: aszimmetrikus hadviselés, hálózatközpontú hadviselés, kiberháború, kontaktus nélküli hadviselés, nem lineáris hadviselés.

Az aszimmetrikus hadviselés

A klasszikus államok közötti háborúk megszűnésével már a hidegháború végén is foglalkoztak a kutatók,¹⁹⁶ azonban jelentős változást hozott a 2001. szeptember 11-i terrortámadás, majd az ezt követő támadások Londonban, Madridban és más városokban. Az al-Kaida által elkövetett merényletek, illetve a szervezet tevékenysége teremtette meg a globális

---

¹⁹⁵ A tuareg törzsek korábban három alkalommal 1963-ban, 1990-ben és 2006-ban is harcot indítottak a központi kormányzat ellen. Besenyő János - Miletics Péter: Országismertető Mali. Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat. 2013. 153-158. o.

¹⁹⁶ Ide sorolhatók például a modern liberalizmus képviselői, így a már említett Michael Doyle demokratikus béke teóriája, vagy éppen Francis Fukuyama A történelem vége és az utolsó ember című műve is.

(nemzetközi) terrorizmust. Az aszimmetrikus hadviselés fogalma a transznacionális terrorizmus által jelentett kihívás révén vált széles körben ismertté és terjedt el világszerte.

A transznacionalizáció és a globalizáció hatására az államhatárok már nem jelentik ugyanazt az elválasztó erőt, amit korábban jelentettek. Az egyes konfliktusok korábban megkülönböztethetőek voltak, egyértelmű volt azok nemzetközi vagy társadalmi konfliktus jellege. A nem állami szereplők szerepe azonban megnövekedett, miután a hidegháborús kelet-nyugati erőter felbomlott. A polgárháborúk, amelyek klasszikusan belső konfliktusnak számítottak, ma már könnyedén válhatnak nemzetközi konfliktussá.¹⁹⁷

Az aszimmetrikus hadviselés jellemzője, hogy a felek minőségi és mennyiségi szempontból különböznek, szervezetük, céljaik, műveleteik eltérnek egymástól. Az aszimmetrikus hadviselés során a gyengébb fél célja az erősebb fél gyengeségeinek kihasználása, gyakran kezdeményező szerepet vállalva, cselekvési szabadságából adódóan az ellenfélre gyakorolt meglepetésszerű támadásokkal. Bár a jellemzők alapján sok esetben elsősorban a terrorizmust és a gerillahadviselést említik az aszimmetrikus hadviselés kapcsán, azonban nem csak ezek sorolhatóak ide, hanem például a különböző felkelések, de az információs háború is.

Olyan általános szabályokat, amelyek minden szereplőre érvényesek, csak nehezen lehet megállapítani. A szervezetekre jellemző azonban, hogy illegalitásból épülnek fel, tevékenységük pedig három részre osztható. Első rész a parazitizmus, amely során az államon élőködve tesznek szert forrásaikra, vagy épp fő tevékenységük során az államot gyengítik annak érdekében, hogy fenntartható legyen illegális tevékenységük. Második tevékenység a destabilizáció. Ennek során az erők nyílt összemérésére nincs lehetőség, mivel az állami szereplő erőfölényben van, azonban a felforgató fél az állam egészének meggyengítésére törekszik. Tevékenységével hosszú távon okoz problémákat és igyekszik a társadalom és az állam között feszültséget gerjeszteni és megkérdőjelezni az állam rátermettségét. A kritikus infrastruktúra támadásával, továbbá a rendkívüli intézkedések és az állampolgári jogok korlátozásával hitelteleníti a politika szereplőit a lakosság szemében. A harmadik tevékenység pedig a működés/kiterjedés. Sikeres működése esetén ugyanis a szervezet elég erőt gyűjt, hogy akár a környező országokban is tevékenykedni kezdjen, akár távolabbi országokban is

---

¹⁹⁷ Gazdag Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai. Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Budapest. 2013. 65-67. o.

bázisokat telepítsen, ahonnan további forrásokat, támogatókat tud szerezni, és az új országot is elkezdheti destabilizálni.¹⁹⁸

Az aszimmetrikus hadviselés esetén azt láthatjuk, hogy egyik oldalon ott vannak azok a szervezetek, amelyek a dinamikusan változó külső körülményekhez könnyen igazodnak, a technikai vívmányokat (mobil eszközök, világháló, közösségi oldalak) hatékonyan alkalmazzák. Ezzel szemben a másik oldalon az államok és a nemzetközi szervezetek állnak, amelyek továbbra is az államok közötti kapcsolatok, a nemzetközi rendszer és a diplomáciai szabályok betartásával próbálnak a konfliktusokra reagálni.¹⁹⁹ Ezt később a mali konfliktusra vetítve fogom bemutatni.

Az szimmetrikus hadviselésnek nincs egy általános meghatározása. Egy fogalmi értelmezése szerint: „Pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai, és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre.”²⁰⁰

Egy másik fogalom az alábbi módon írja le: „A katonai és a nemzetbiztonsági területeken értelmezve, az aszimmetria gyakorlatilag, a szemben álló féltől eltérő cselekvési változatokat (műveleteket), szervezeteket és gondolkodási módot képvisel, abból a célból, hogy maximalizálja a saját előnyeit, és kiaknázza az ellenség gyengeségeit, valamint megragadja a kezdeményezést, vagy nagyobb cselekvési szabadságot nyerjen. Az aszimmetria lehet politikai-stratégiai vagy katonai-stratégiai, illetve ezek kombinációja is.” E meghatározás alapján a gyengébbik felet jellemzi: a) a szokatlan eszközök alkalmazása, b) minimális erőbefektetés – maximális eredmény, c) kis erők, minimális bürokrácia, d) a szemtől szembeni küzdelem elkerülése, e) elhúzódó jellegű harcok.²⁰¹ Az aszimmetrikus hadviselést az első fogalom alapján értelmezem a továbbiakban.

---

¹⁹⁸ Gazdag (2013): i.m. 102-105. o.

¹⁹⁹ Resperger István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. Hadtudomány, 2016 évi elektronikus lapszám. 37-50. o. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁰⁰ Resperger István– Kis Álmos Péter– Somkúti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest. 2013. 25. o.

²⁰¹ Krajnc Zoltán (szerk): Hadtudományi lexikon, Új kötet, Dialóg Campus, Budapest, 2019

A mali konfliktusról

Az előző részekben már bemutattam azt a hátteret, amely végül a 2012-es polgárháború kitöréséhez vezetett. Volt szó a gyarmati időkből örökölt államhatárok, illetve hatalmi berendezkedések által Afrika-szerte az országokba kódolt belső konfliktusokról, rossz kormányzásról, környezeti hatások okozta belső társadalmi feszültségről, elbukott nemzetépítési törekvésekről.

Ezek a tényezők Mali esetében komoly kihívást jelentenek, hiszen tekintélyes méretű országról van szó, területe kétszer akkora, mint egykori gyarmattartójaé, Franciaországé. Gramsci hegemonia-elmélete szerint egy társadalmi rend kialakulásához szükséges, hogy a társadalom többsége, a döntő hatalom birtokában konszenzust tudjon kialakítani. Ezt a rendet a szereplők elfogadják, annak alapjait elismerik.²⁰² Az olyan társadalmakban azonban, ahol számos törzs él együtt, melyeknek valószínűsíthetően történelmi ellentétek vannak egymással szemben, nehéz a döntő társadalmi többség megszerzése és a közös alap kialakítása. Maliban körülbelül 10 jelentősebb törzs él, melyek közül a legnagyobb törzs a társadalom 34%-át adja, míg a lázadásokat kirobbantó tuareg törzs mindössze nem egész 1%-át.²⁰³

Mali rendkívül egyenlőtlen elosztású ország, így északi és déli részei társadalmilag, gazdaságilag, földrajzi szempontból és fejlettségüket tekintve is nagyon eltérnek egymástól. A tuareg törzsek az ország északi részén élnek, amely rendkívül elmaradott, az országos politika számára perifériára került terület.

Aszimmetrikus hadviselés Maliban

2012-ben egy újabb válsághelyzet alakult ki Maliban, amely a korábbi felkelésekhez képest sokkal összetettebb kihívást jelent az államnak és a nemzetközi közösségnek egyaránt. Bár a konfliktus maga 2012-ben tört ki, előzményei hosszabb időre nyúlnak vissza. A kormány által a korábbi béketárgyalásokon és az 1992-es Nemzeti Paktumban tett ígéretek továbbra sem teljesültek. A periférián élők életkörülményei, politikai és gazdasági lehetőségeik, állam általi ellátottságuk az egészségügy vagy az oktatás területén nem javultak.²⁰⁴

---

²⁰² Mező Ferenc: Ellenállási területek a társadalomban. <http://www.szociologia.hu/dynamic/0004mezo.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁰³ CIA: The World Factbook. Mali. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.22.)

²⁰⁴ Dr. Besenyő - Miletics (2013): i.m. 158-163. o.

A felkeléshez szükséges elégedetlenség jelen volt, a szükséges erőt pedig az arab tavasz hatására széteső líbiai hadseregben szolgáló tuareg katonák hazatérése,²⁰⁵ Maliba menekülése adta. Ezek a katonák nemcsak az élő erőt jelentették a lázadáshoz, de jelentős mennyiségű fegyvert és egyéb eszközöket is hoztak magukkal. 2012 elején el is kezdték harcukat, és több várost is elfoglaltak az északi régióban.

Közvetve ugyan, de jelentősen hozzájárult a felkelők sikeréhez a 2012 márciusában végrehajtott katonai puccs. A puccsban részt vevő katonák indokai alapján a demokrácia védelme volt a céljuk, mivel a politikai vezetők saját érdekeiket helyezték az ország érdekei elé, korruptak, a külföldi támogatásokat nem megfelelően hasznosítják. A puccsot követően felfüggesztették az alkotmányt és létrehoztak egy szervezetet (CNRDRE - Comité national pour le redressement de la démocratie et la restauration de l'État), melynek célja a demokrácia és az állam helyreállítása volt. Az alkotmányt végül elsősorban az ECOWAS részéről történő erős nemzetközi nyomás hatására visszaállították és a puccsban résztvevők háttérbe vonultak.²⁰⁶

A válságban szerepet játszó harmadik felet a terrorista csoportok jelentik. Mali és a Száhel-övezet egésze fontos szerepet tölt be a nemzetközi terrorista szervezetek működésében, mivel jelentős illegális kereskedelmet folytatnak le a hatalmas, ellenőrizhetetlennek tűnő sivatagi és félsivatagos vidéken. Több jelentős terrorista csoport kapcsolódott a konfliktusba, mint például az AQIM, az Ansar Dine és a MUJAO.²⁰⁷

Az aszimmetrikus hadviselés korábban bemutatott jellemzői alapján a mali polgárháború is aszimmetrikus hadviselésnek minősíthető a következők alapján:

1. Pontosan megfogalmazott politikai célok:

A konfliktusban részt vevő felek egyaránt rendelkeztek politikai célokkal. A tuaregek létrehozták a Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért (National Movement for the Liberation of Azawad – MNLA) nevű szervezetüket, melynek célja, hogy önállóságukat visszanyerve, elszakadva a mali kormányzattól, saját államukban élhessenek.

---

²⁰⁵ Besenyő János - Marsai Viktor: Országismertető: Líbia. MH Összhaderőnemi Parancsnokság. 2012.

²⁰⁶ Baz Lecocq et al.: One Hippopotamus and Eight Blind Analysts: A multivocal analysis of the 2012 political crisis in the divided Republic of Mali Extended Editors Cut. Universiteit Leiden. 2013. <http://media.leidenuniv.nl/legacy/lecocq-mann-et-al---one-hippo-8-blind-analysts-editors-cut.pdf> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.04.23.)

²⁰⁷ További terrorista csoportok I. Éva Remek: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali, 146. o. http://www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A terrorista csoportok eltérő célért küzdve, de szintén azonosítható politikai indíttatásból léptek be a konfliktusba. Céljaik között szerepelt az instabil állam létrehozása, az északi területek állami hatalommal történő ellenőrizhetőségének fenntartása, vagy épp Mali egészének az iszlám törvények szerinti uralma.

2. Több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közössége:

A polgárháború kirobbanását elsősorban a tuareg törzsek okozták, azonban mellettük részt vettek további törzsek és az említett terrorista szervezetek is. A különböző csoportokra eltérő halmazokban, de jellemző a közös vallás és a törzsi összetartozás, valamint Azawad felszabadításának közös célja, de legalábbis a terület feletti hatalom gyakorlásának célja.

3. Katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás:

Az északi régió elfoglalása egyértelmű katonai siker volt, akkor is, ha a szembenálló fél egy teljesen széteső állami hatalom és hadsereg volt. A katonai siker mellett a társadalomra gyakorolt hatással, az iszlám törvények bevezetésével, a műemlékek rombolása által végrehajtott lelki hadviseléssel is céljaik elérésének érdekében tevékenykedtek.

4. Az akarat rákényszerítése az ellenségre:

A felkelők kezdeti sikerei ellen a mali kormány képtelen volt hatékonyan fellépni, így a folyamatok megfordulása kizárólag a különböző csoportok egymás ellen fordulásának, a terroristák – elsősorban az állam teljes uralmát célul kitűző Ansar Dine – túlterjeszkedésének és a nemzetközi beavatkozásnak köszönhető.

Ha a korábban bemutatott három részre osztható tevékenység alapján elemezzük a lázadókat, akkor az látható, hogy az aszimmetrikus elemet a felkelésben nem elsősorban a törzsek jelenítik meg. A parazitizmus egyértelműen megjelenik a tevékenységükben, hiszen az AQIM például az egyik legjövödelmezőbb szervezete az al-Kaida nemzetközi hálózatának. Tagjai hosszú távon épülnek be a periférián élő törzsekbe, velük együtt élnek, munkát adnak a

törzsek tagjainak, együttműködnek velük. Ezt csak úgy tudja megtenni, ha kihasználja az állam gyengeségét.

A destabilizáció két szakaszban is azonosítható. Elsőként az északi terület elfoglalásával bizonyították, hogy a kormány nem képes az államot egyben tartani, a lakosokat megvédeni, saját területén a szuverén hatalmat gyakorolni. Mára pedig az intervenciót követően, amikor jelentősen visszaszorultak, elsősorban a kormányzati és a békefenntartó erők elleni terrorista akciókkal, valamint a törzsek egymás ellen fordításával próbálják fenntartani a bizonytalanságot.²⁰⁸

A működés/kiterjedés fázist tekintve azt láthatjuk, hogy a terrorista csoportok tevékenysége – elsősorban az AQIM-ra értve – a nemzetközi hálózatukból fakadóan eddig sem korlátozódott csak Mali területére, jelen voltak a környező országokban is. Másfelől pedig a nemzetközi beavatkozás hatására a korábban elfoglalt területek nagy részét elveszítették, így nem tudott odáig fejlődni tevékenységük, hogy a működésükben tovább terjeszkedjenek.

Az aszimmetrikus hadviselés fontos eleme a másik harcoló fél, aki minőségi és mennyiségi fölényben van ellenfelével szemben. Mali esetében azt láthatjuk, hogy az állam és a haderő, bár mennyiségi fölényrel rendelkezett, a szervezetlenség, a felkészületlenség és nem utolsósorban a puccs hatására nem tudott önállóan ellenállni a felkelőknek. 2012, a felkelés első éve a felkelők sikeréről szólt, megtorpanásaikat csak az egymás között feszülő ellentétek okozták. 2013 elejére a terrorista szervezetek felülkerekedtek a felkelők között és további támadásokat indítottak, ami azonban az erőviszonyok megváltozásához vezetett. Támadásaik hatására ugyanis Mali Franciaország és az ENSZ azonnali beavatkozását kérte.²⁰⁹

Franciaország már másnap elindította a Szervál hadműveletet,²¹⁰ mely során a környező országokban állomásozó, valamint Franciaországból induló intervenciós erőket vetett be, amelyben részt vettek az idegenlégió, a tengerészgyalogság, valamint a különleges erők katonái is. A francia erőket számos NATO és EU-tagország és más államok is támogatták.²¹¹ A művelet során a légiő jelentős segítséget nyújtott a szárazföldi erők számára. Ezzel már létrejött a

---

²⁰⁸ Csurgó D.: Dzsihadisták végeztek 40 civilvel Maliban. Index.hu. 2018. https://index.hu/kulfold/2018/04/29/dzsihadistak_tamadas_mali/ (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁰⁹ The Telegraph: Mali asks for help from France as Islamist rebels push forward. 2013. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/mali/9794871/Mali-asks-for-help-from-France-as-Islamist-rebels-push-forward.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²¹⁰ Opération Serval (dossier actualisé). Ministère des Armées. 2013. <https://www.defense.gouv.fr/air/dossiers/operation-serval/operation-serval-dossier-actualise/presentation> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)

²¹¹ Dr. Besenyő - Miletics (2013): i.m.158-178. o.

tényleges minőségi és mennyiségi fölény, amelyet az ENSZ által létrehozott misszió, a MINUSMA, amelyben jelenleg több mint 13 000 ember vesz részt, tovább erősített.²¹²

Korábban azt írtam, hogy az aszimmetrikus hadviselés során a gyengébb fél sokkal dinamikusabban, innovatívabban tud harcolni, míg az államok csak nehezen, lassan reagálnak a támadásokra. Mali esetében azt láthattuk, hogy a 2012 elején indult válságra, az állam maga nem tudott megfelelően reagálni. A nemzetközi szervezetek először 2012 őszén kezdték el tervezgetni az ENSZ erők bevonását, amelyről végül 2012 decemberében döntöttek. A Biztonsági Tanács 2085. számú határozatában az ECOWAS-t bízta meg egy misszió létrehozásával, azonban egyértelmű volt, hogy ezt legalább fél év múlva fogják tudni elindítani. Jellemző, hogy az egyes szereplők a válságot figyelve elsősorban arról vitatkoztak, hogy az terrorista tevékenységnek, polgárháborúnak, vagy egy törékeny állam szétesésének minősül-e. Ez alapján sokáig nem tudták eldönteni azt sem, hogy beavatkozzanak-e és ha igen, akkor milyen formában tegyék azt.²¹³

Összegzés

A 2012-ben indult polgárháború egy rendkívül összetett konfliktus, amely sokkal komplexebb kihívást jelentett már, mint a korábbi etnikai csoportok által végrehajtott felkelések az országban. A szereplők, tevékenységük, indítatásaik és céljaik, illetve a nemzetközi válaszreakciók vizsgálata alapján kijelenthetjük, hogy a kialakult válsághelyzet az aszimmetrikus hadviselés számos jegyét magán viseli.

Ismerve a Száhel-övezetben rejlő veszélyeket, kihívásokat, az érintett államoknak és a nemzetközi szereplőknek egyaránt tanulniuk kell a mali polgárháború tapasztalataiból, mivel könnyen előfordulhat, hogy hasonló válság alakul ki a régió más államában is. Fontos, hogy az országban jelenleg is folyó terrorizmus elleni harcok során megakadályozzák a terroristák környező országokba történő átszivárgását, mivel láthattuk akár az 1990-es, akár a 2012-es felkelés során, hogy a környező országok problémái hogyan hathatnak egyes államokra.

A régió államainak ki kell építeni azokat a mechanizmusokat, illetve együttműködési formákat, amik segítségével gyorsan tudnak reagálni a kormányellenes csoportok fegyveres

---

²¹² United Nations Peacekeeping: MINUSMA Fact Sheet. 2013. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusma> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²¹³ Bruno Charbonneau: Intervention in Mali: building peace between peacekeeping and counterterrorism. Journal of Contemporary African Studies. 2017. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02589001.2017.1363383> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

akciói során. Képesse kell tenni továbbá az országok fegyveres erőit, hogy szembenézzenek az aszimmetrikus hadviselés kihívásaival is. Ebben segítséget nyújthatnak mind az ENSZ nemzetközi erői, mind pedig az Európai Unió, hiszen a tagállamok más konfliktusokban szerzett tapasztalatokat tudnak átadni, amelyek hasznos tudást biztosíthatnak. Tanulni kell továbbá nemcsak a környező államok példáiból, hanem a korábbi válságkezelő beavatkozásokból egyaránt.

2. 5. 4. Mali a polgárháború után

Maliban az állam helyzete 2012-ben a katonai puccs és a lázadás kitörése után bizonytalanná vált, a történelem során már nem először. A törékeny államok listáján 2012-ben még a 79. helyen szerepelt, 2013-ban már a 38., amíg 2020-ban a 16. volt.²¹⁴ Látni kell azonban, hogy a problémát nem maga a katonai hatalomátvétel vagy a felkelés, sokkal inkább a térségre jellemző összetett válsághelyzet okozta, és ez vezetett 2012-ben egy robbanásponthoz. Számos különböző válságkezelési akció próbálja azóta is a hosszú távú biztonságot elősegíteni az országban.

A Száhel-régió és Mali

Mali a Száhel-régióban található állam, amely a régióval együtt rendkívül kitett a klímaváltozás, az élelmiszer- és a vízhiány, a demográfiai változások, a radikalizáció, a terrorizmus, a gyenge államiség hatásainak és még lehetne sorolni a különböző problémákat. Mint komplex válságrégió a nemzetközi szervezetek, így az ENSZ és az Európai Unió is különös figyelemmel tekint a térségre.

Mali kitűnő példája a régióknak, hiszen a válságzóna minden jegyét magán viseli. A 19. századtól a francia gyarmatbirodalom része volt Francia Szudán néven. Franciaország hosszas harcok árán tudta kiterjeszteni hatalmát ezen a területen, melyet a különböző törzsekkel, főként a tuaregekkel vívott. Timbuktu, mely mindig kulcsfontosságú város volt a terület uralmában, 1893-ban tudták elfoglalni. A hatalom centralizálása, az igazgatási rendszer és a törzsekkel való kemény fellépés eredményeként az első tuareg lázadásra 1911-ben került sor. A francia gyarmati hatások a mai napig érezhetőek az országban.²¹⁵

---

²¹⁴ The Fund for Peace. *Fragile State Index*. [Country Dashboard | Fragile States Index](#) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²¹⁵ Klein (1998): i.m.

A központi hatalom és a törzsek között folyamatosan fennálló, mára már évszázados ellentét azonban csak egy része az ország problémáinak. Mali az egyik legszegényebb ország a világon. A GDP adatok alapján 2021-ben 194 országból a 173. helyen áll.²¹⁶ Ezzel együtt a lakosság mérete rohamosan növekszik, 2000 és 2020 között majdnem megduplázódott és a termékenységi ráta bár csökkenő tendenciát mutat, de jelenleg is majdnem 6 gyermek/nő arányt mutat, míg a világ átlaga 2,4 gyermek/nő jelenleg.²¹⁷ Maliban rendkívül magas a gyermek-, az újszülött- és a gyermekágyi halálozás száma.²¹⁸ A fegyveres konfliktusnak, továbbá a környezetváltozás hatásainak, elsősorban a sivatagosodás folyamatának eredményeként magas a menekültek száma országon belül és az országból kiáramló relációban egyaránt.

Puccs, felkelés és terrorizmus

Az állami hatalom széteséséhez számos tényező járult hozzá Maliban. Volt már szó a különböző társadalmi és gazdasági okokról, de fontos belpolitikai tényezők is hozzátekettek ahhoz, hogy az elnököt katonai puccs által megbuktassák. 1992-től kezdődően az elnököt öt éves ciklusokra választják meg. Miután Alpha Oumar Konaré elnök 2002-ben elérte az alkotmányos limitet és nem indulhatott újra az elnökségért, Amadou Toumani Touré szerezte meg az elnöki pozíciót. A nemzetközi választási megfigyelők véleménye szerint a választás egyenlő és tiszta módon zajlott, azonban látni kell azt is, hogy az első fordulóban 38%, a második fordulóban 30% volt a részvételi arány.²¹⁹ Ugyanakkor a megfigyelők tapasztaltak rendszerszintű hibákat, valamint megállapították, hogy nem minden volt megfelelően transzparens a választások során. Ez alapján a bíróság az első fordulóban 540.000, a második fordulóban 260.000 szavazatot semmisített meg.²²⁰ Konaré a választások során mindent megtett annak érdekében, hogy a saját maga által utódként megjelölt Touré nyerje meg a választást.

A Touré által vezetett kormányzat elméletben a konszenzusos döntések elve szerint kormányzott, azonban a gyakorlatban sokkal inkább tűnt ez az elnök abszolút hatalmának. Az északi területeken a békét főként a vezetők megvesztegetésével próbálta fenntartani. A jogállamiság és a bíraskodás mechanizmusa megkérdőjelezhető volt, a bíróság sokszor a

---

²¹⁶ Global Finance: The World's Richest and Poorest Countries. Global Finance. 2017. <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/worlds-richest-and-poorest-countries> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²¹⁷ Az adatok forrása: The World Bank: Fertility rate, total (births per woman) – Mali, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=ML> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²¹⁸ Central Intelligence Agency. The World Factbook. CIA. 2018. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.03.24.)

²¹⁹ Election Guide. <http://www.electionguide.org/countries/id/133/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²²⁰ The Carter Center: Observing the 2002 Mali Presidential Elections Final Report. The Carter Center. 2002. <https://www.cartercenter.org/documents/1107.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

legmagasabb ajánlatot tevő számára hozott pozitív döntéseket. A nemzetközi szervezetek segélyeit, valamint a fejlesztésre szánt pénzügyi támogatásokat nem sikerült megfelelően hasznosítani. A gazdasági és infrastrukturális fejlesztések csak tovább növelték a regionális egyenlőtlenséget, az oktatási rendszer pedig szörnyű állapotban volt.²²¹

Ezek alapján a katonai hatalomátvétel indoka egyszerű volt: elvesztették a bizalmat a kormánnyal szemben, aminek nem sikerült az ország érdekeit szem előtt tartani, a politikai vezetőkre a korrupció árnyéka vetült, és a demokrácia egyszerűen nem tudott működni a hatalmon lévő politikusokkal. A puccsot követően az alkotmányt felfüggesztették. Ezt követően a nemzetközi közösség, élen az ECOWAS-szal közbelépett és kötelezték a katonai juntát, hogy adják át a hatalmat a civileknek, és állítsák vissza az alkotmányos rendet.²²²

Ezzel párhuzamosan zajlott a felkelés a tuaregek részéről, és a terrorista szervezetek is rákapcsolódtak már a konfliktusra. Tekintettel arra, hogy a központi kormányzat leváltásra került, az ország képtelen volt válaszcsepásra, így a nemzetközi közösség beavatkozása vált szükségessé.

Az intervenció

A nemzetközi közösség rendkívül lassan reagált a kialakult konfliktusra. A vitában főként Franciaország, az Amerikai Egyesült Államok és az ENSZ nem tudott megegyezni abban, hogy a Maliban történetek miként azonosíthatóak: terrorizmus, polgárháború vagy az állam bukása következett be.²²³ Ennek megfelelően azt sem tudták eldönteni, hogy milyen típusú intervencióra lenne szükség a helyzet megoldására.

Az ENSZ elsősorban valamilyen afrikai vezetésű missziót képzelt el, például a missziós tapasztalatokkal rendelkező ECOWAS vezetésével. A nyugati országok – köztük az Európai Unió – eközben még a balul sikerült líbiai események hatása alatt voltak. Az mindenkinek egyértelmű volt, hogy az ECOWAS önmaga nem rendelkezik a beavatkozáshoz szükséges minden képességgel, így a szállítási, hírszerzési, továbbá a páncélozott járművek és a légierő képességeik tekintetében is segítségre szorult.²²⁴

---

²²¹ Baz Lecocq et al. (2013): i.m. 5. o.

²²² Baz Lecocq et al. (2013): i.m. u.o.

²²³ Charbonneau, (2017): i.m.

²²⁴ Marsai, Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban – az Opération Serval háttere és eredménye, Nemzet és Biztonság, 2013/1-2. 99–119. o.

A helyzetet tovább nehezítette, hogy az afganisztáni és az iraki háborúk miatt a nyugati országok vonakodtak harcoló alakulatokat küldeni Maliba. Az EU elkezdett kidolgozni egy missziót, de annak mandátuma a kiképzésre és támogatásra korlátozódott.²²⁵ A terrorista szervezetek térnyerése azonban az álláspontok újragondolását eredményezte. Végül Laurent Fabius francia külügyminiszter kijelentette, hogy az iszlamista fordulat Maliban nem Malinak, illetve Afrikának a problémája kizárólag, hanem Európa számára is veszélyt jelent. Franciaország ekkor döntött az intervenció mellett és meghatározta a következő lépéseket.²²⁶

2012. december 20-án az ENSZ Biztonsági Tanács 2085. számú határozatában felhatalmazást adott az ECOWAS számára az AFISMA (African-led International Support Mission to Mali) misszió végrehajtására. Az AFISMA mandátuma a hadsereg kiképzésére, az északi országrész visszaszerzésében és stabilizálásában a hadsereg támogatására, a biztonság növelésére, továbbá a civil és humanitárius szervezetek védelmére szolt.²²⁷ 2013 elején a helyzet sürgetővé vált, amikor a felkelők komoly sikereket értek el és elfoglalták Konna és Mopti városait. Innen már közvetlenül támadhatták Sevaré városát, amelynek elfoglalása már a főváros elleni további támadást is elérhetővé tette volna. Emellett a két legfontosabb, nehéz repülőgépek fogadására is alkalmas repülőtér egyike is itt található. Mivel az AFISMA telepíthetősége legkorábban 2013 közepére volt várható a nemzetközi közösség hozzáállása hirtelen megváltozott. Traoré elnök azonnali beavatkozást kért az ENSZ-től és Franciaországtól.²²⁸

2013. január 11-én François Hollande francia elnök (2012-2017) bejelentette a Szervál hadművelet²²⁹ megkezdését, ami a francia hadsereg azonnali bevetését jelentette. A hadművelet céljai között szerepelt a terroristák előretörésének megállítása és a déli országrész védelme, ezt követően a felkelők visszaszorítása, megsemmisítése, a központi hatalom számára a területek és a szuverenitás visszaszerzése, továbbá a nemzetközi erők telepítésének előkészítése.²³⁰ A

---

²²⁵ Lindsey, D. Germany 'Will Not Be Able to Ignore EU's Call' to Mali. Spiegel Online. 2012. <http://www.spiegel.de/international/world/german-press-review-on-calls-for-eu-intervention-in-mali-a-863136.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²²⁶ Pham, J.P. Mali: 'The Challenges of Mali'. allAfrica. 2012. <http://allafrica.com/stories/201212041631.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²²⁷ United Nations Security Council. Resolution 2085. (2012.) http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085%20%282012%29 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²²⁸ The Telegraph (2013.): i.m.

²²⁹ Opération Serval (dossier actualisé). Ministère des Armées. 2013. <https://www.defense.gouv.fr/air/dossiers/operation-serval/operation-serval-dossier-actualise/presentation> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)

²³⁰ Commission de la défense nationale et des forces armées. Comptendu n° 74. 22 May 2013. http://www.assemblee-nationale.fr/14/cr-cdef/12-13/c1213074.asp#P7_246 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

fentiekből látható, hogy a Szervál hadművelet céljai között nem szerepelt a politikai megoldás elérése, de szükséges volt a további nemzetközi beavatkozás megkezdéséhez.²³¹

A hadművelet megkezdésekor Franciaországnak nem voltak csapatai Mali területén, viszont rendelkezett csapatokkal a térségben, amelyeket könnyedén tudott mobilizálni. Csádból és Elefántcsontpartól érkeztek az idegenlégió, a légierő és a haditengerészet erői, valamint Szenegálon keresztül intervenciók csapatok Franciaországból, miközben elkezdtek a bombázásokat. Franciaország logisztikai és szállítási támogatást kapott többek között az USA, az Egyesült Királyság, Németország, Kanada, Olaszország, az Egyesült Arab Emírátsok, Spanyolország, Belgium, Svédország és Dánia részéről. Emellett az amerikai és a brit erők segítettek megfigyelési, felderítési és különleges műveleti képességekkel.²³² A francia beavatkozás rendkívül hatékony volt és gyors sikereket ért el. A Szervál hadművelet 2014 júliusában ért véget és felváltotta a Barkhane hadművelet, amely már kifejezetten terrorellenes céllal jött létre.²³³

A Barkhane műveletben 2014 és 2021 között 55 katona vesztette életét. A művelet befejezését 2021 elején jelentette be Macron elnök. A művelet befejezésének és a térségen belüli francia szerepvállalás újragondolásának több oka is volt. Maliban 2020 és 2021-ben pár hónap alatt több hatalomátvétel is történt, amely nem tett jót a művelet megítélésének és megkérdőjelezte Maliban az ország vezetőinek elkötelezettségét a változás iránt és a szélsőségesek ellen. Emellett a térségben máshol is történtek változások, amelyek indokolták a francia erők átcsoportosítását. Franciaország ezzel együtt nem vonult ki teljesen, 2020-ban elindult a Takuba misszió, mely egy soknemzeti művelet, amely főként különleges műveleti egységekkel támogatja a helyi erőket a terroristák elleni harcokban. A francia kormányzat 2022-ben a csapatok kivonása mellett döntött, miután fokozatosan megromlott kapcsolata a Malit vezető katonai juntával. További részletek a 3. 4. 6. pontban.

Az ENSZ beavatkozása

Miután egyértelművé vált, hogy az ECOWAS által vezetett AFISMA misszió nem tud hozzájárulni a fenntartható béke kialakításához, az ENSZ egy új misszió létrehozása mellett

---

²³¹ Bruno Charbonneau: De Servalá Barkhane: Les problèmes de la guerre contre le terrorisme au Sahel Les Temps Modernes 2017/2 (n° 693-694), p. 322-340.

²³² Besenyő -Miletics (2013.): i.m.

²³³ Ministère des Armées: Opération Barkhane. 2017. <https://www.defense.gouv.fr/fr/operations/afrique/bande-sahelo-saharienne/operation-barkhane/dossier-de-reference/operation-barkhane> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)

döntött, amely a United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA) nevet kapta. A második lépcsőfok a működő állam újraindítása irányába a politikai rendszer felélesztése és magának az állami szervezetrendszernek a működtetése lett. Az ENSZ 2100. számú határozatában²³⁴ döntött arról, hogy minden lehetséges eszközzel támogatja az átmeneti kormányt. Ezen felül a MINUSMA felelős azért is, hogy támogassa a helyi hatóságokat a háborús bűnösök elleni jogi folyamatokban, és elősegítse az emberi jogok érvényesülését.²³⁵

2013-ban a misszió indulásakor az ENSZ 11.200 katonával és 1.440 rendőrrel tervezte elindítani a MINUSMA missziót. Jelenleg több mint 15.000 ember dolgozik ennek keretén belül, melyben a hivatásosok mellett civilek, önkéntesek, szakértők is részt vesznek. A MINUSMA az egyik legnagyobb ENSZ-művelet, költségvetése 2017 és 2018 között meghaladta az egymilliárd USD-t.²³⁶

A hosszú távú megoldást keresve az ENSZ sürgeti a minél nagyobb fokú regionális együttműködést. Ennek érdekében megalkották külön a térségre vonatkozó stratégiájukat (Integrated Strategy for the Sahel)²³⁷ és folyamatosan dolgoznak azon, hogy a válsághelyzetet okozó problémák gyökereit felkutassák és megoldásokat találjanak ezekre.²³⁸

Az átfogó megoldás keresése azonban nem merül ki a regionális stratégia létrehozásában, hanem a gyakorlatban is a lehető legtöbb szereplőt igyekeznek bevonni. Ennek megfelelően a 2100. számú határozatban az Afrikai Unió, az ECOWAS és az Európai Unió is a béke létrehozásában részes szereplőként került bemutatásra. Az ENSZ igyekezett a felkelő csoportokat is meggyőzni, hogy szakítsák meg kapcsolataikat a terrorista csoportokkal és működjenek együtt a kormányzati erőkkel. 2014-ben a Száhelért felelős különmegbízottat nevezett ki az ENSZ főtitkára, aki felelős volt a helyi, regionális és nemzetközi együttműködés

---

²³⁴ United Nations Security Council. Resolution 2100. 25 April 2013. https://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/documents/mali%202100_E.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)

²³⁵ United Nations Security Council. Security Council Establishes Peacekeeping Force for Mali Effective 1 July, Unanimously Adopting Resolution 2100 (2013). 2013. <https://www.un.org/press/en/2013/sc10987.doc.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²³⁶ United Nations Peacekeeping: MINUSMA Fact Sheet. 2013. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusma> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²³⁷ United Nations integrated strategy for the Sahel. United Nations. 2013. https://oses.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_integrated_strategy_for_the_sahel_s-2013-354.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²³⁸ UN News: Revamped UN strategy aims to address root causes of Sahel crisis. 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/03/1006191> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

koordinálásáért.²³⁹ A hatékonyság növelése érdekében összevonásra került a Száhelért és a Nyugat-Afrikaért felelős ENSZ iroda, ezzel is segítve az együttműködést a két térség között.²⁴⁰

Fontos eredmény volt 2014-ben, hogy a Száhel-övezet országai, belátva együttműködésük fontosságát a válság kezelésében, létrehozták a G5 Sahel csoportot Mauritánia, Burkina Faso, Mali, Niger és Csád részvételével. Az együttműködés célul tűzte ki, hogy a gazdaság, a fejlesztések, a jó kormányzás, a demokrácia és a biztonság területein is közösen dolgozzanak. Együttműködésük sikere a régió hosszú távú békéjének és fejlődésének a kulcsa lehet.²⁴¹

Az Európai Unió

Az Európai Unió már 2011-ben létrehozta Száhel stratégiáját (Strategy for Security and Development in the Sahel)²⁴², ami a legfőbb keretet adta a tagállamok, illetve a Száhel régió közötti együttműködésnek a biztonság és a fejlesztések területén. Az EU 2013-ban az ENSZ BT és Mali kérésére indította el EUTM (EU Training Mission) Mali misszióját, mely többszöri felülvizsgálat és értékelés után jelenleg is folyamatban van. Az EU kiképző missziót tart fenn, tehát harci feladatot nem látnak el a résztvevők. A misszió végeztével a cél az, hogy a hadsereg képes legyen a területi integritást megőrizni, a lakosságot megvédeni, és képes legyen felvenni a harcot a felmerülő veszélyekkel szemben.²⁴³ 2018-tól már a G5 Sahel erők melletti tanácsadó és kiképző feladatok is a misszió részét képezik.

Az Európai Unió 2014-ben a kiképző misszió mellett egy civil misszió indítása mellett is döntött, melyet szintén a mali kormány kérésére hoztak létre. Az EUCAP Sahel Mali a Nigerben folyó hasonló misszió mellett indult el. Feladata a Mali biztonsági erőkkel (rendőrség, nemzeti gárda, csendőrség) való együttműködés. A misszió célja, hogy ezeket a szervezeteket

---

²³⁹ Background. Office of the Special Envoy for the Sahel. <https://oses.unmissions.org/background> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁴⁰ Background. United Nations Office for West Africa and the Sahel. <https://unowas.unmissions.org/background> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁴¹ Le G5 Sahel. Secreteriat Permanent de G5 Sahel. 2015. <http://www.g5sahel.org/index.php/qui-sommes-nous/le-g5-sahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁴² European Union External Action Service: Strategy for Security and Development in the Sahel. 2016. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3947/strategy-security-and-development-sahel_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁴³ EUTM Mali: About Us. <http://eutmmali.eu/en/about-us/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

segítse abban, hogy az ország teljes területén képesek legyenek az alkotmányos és demokratikus rend, továbbá az állami hatalom újraépítésére és fenntartására.²⁴⁴

Az EU emellett együttműködik az Afrikai Unióval, továbbá az egyik legfőbb segélyező a Száhel-övezetben. Az Európai Unió tevékenységével, annak hátterével részletesen a második fejezetben foglalkozom.

Magyarország részvétele

Az EUTM Mali misszió megalakításakor Magyarország az elsők között csatlakozott a művelethez. Az EUTM Mali mandátuma négy alkalommal került meghosszabbításra,²⁴⁵ mellyel összhangban a magyar hozzájárulás is folyamatosan megújításra került. A Kormány az 1214/2020. (V. 13.) Korm. határozatban²⁴⁶ foglaltak szerint az EUTM Mali mandátumával megegyezően 2024-ig hosszabbította meg a magyar szerepvállalás határidejét. A művelet kezdetén 10 fővel vett részt a Magyar Honvédség a Mali számára nyújtott támogató misszióban, az említett rendelet azonban 25 fő (váltási időszakban legfeljebb 50 fő) létszámot engedélyezett. A feladatok először főként mesterlövész kiképzést foglaltak magukba, majd később lövészkiképzést. Ezek mellett magyar katonák láttak el egészségügyi beosztást, de megjelent a feladatok között például logisztikai, gépesített lövész, tüzérségi kiképzés vagy éppen vezetés elméleti oktatás.²⁴⁷

Magyarország 2021-ben döntött arról, hogy csatlakozik a Takuba misszióhoz, melynek előkészítése meg is kezdődött 2021 novemberében.²⁴⁸ A részvétel a 3. 4. 6. pontban bemutatásra kerülő fejlemények miatt végül nem jött létre.

---

²⁴⁴ Council of The European Union: COUNCIL DECISION on the European Union CSDP mission in Mali (EUCAP Sahel Mali). 19 March 2014. <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7465-2014-INIT/en/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁴⁵ EUTM Mali: Fact Sheet https://eutmmali.eu/wp-content/uploads/2022/01/20220113_Fact-Sheet-EUTM-sans-elections-22FEB_ENG.pdf (A letöltés ideje: 2022.06.25.)

²⁴⁶ 1214/2020. (V. 13.) Korm. határozat az Európai Unió Mali Kiképző Misszióban („EUTM Mali”) történő további magyar katonai szerepvállalásról <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2020/7.pdf> (A letöltés ideje: 2022.06.25.)

²⁴⁷ Szász Márton: A Magyar Honvédség részvétele az Európai Unió által vezetett kiképzőmisszióban Maliban, Honvédségi Szemle, 2019/6., http://real.mtak.hu/125515/1/HSZ_2019_147_6_Szasz_Marton.pdf (A letöltés ideje: 2022.06.25.)

²⁴⁸ 30/2021. (XI. 9.) OGY határozat a TAKUBA alkalmi harci kötelékben történő magyar katonai szerepvállalásról

2. 5. 5. Mali esetének konklúziói

A Maliban 2012-ben kitört polgárháború jellemzői sok tekintetben alkalmasak arra, hogy nemcsak a szűken vett Száhel-övezet, de Afrika más államainak esetében is felhívja a figyelmet azokra a mélyen gyökerező konfliktusokra, melyek könnyen robbanásponthoz juthatnak. A nemzetközi közösségnek szükséges levonnia azokat a tapasztalatokat, melyeket itt, vagy más konfliktusok során szereznek, és új módszertanokat, új eljárásokat kell kialakítania, hogy megelőzhetőek legyenek a hasonló esetek.

Mali megmutatta, hogy ma már lehetetlen egy-egy ország belső(nek hitt) konfliktusát lokális krízisként értelmezni. Annak hatásait a legelső pillanattól regionálisan kell szemlélni, és a válságkezelést is regionálisan kell megtervezni. A lokális beavatkozás a konfliktus továbbgyűrűző hatásai által ugyanis súlyosabb problémákhoz vezethet, melyeket megelőzve az elhúzódó konfliktus is elkerülhető. Erre Mali előtt is volt már példa, hiszen a szíriai háborúhoz hozzájárultak az iraki háború utóhatásai, míg a Maliban kitört felkelést részben a líbiai hatalomváltás indukálta. Ebben a tekintetben a G5 Száhel csoport létrejötte egy rendkívül fontos lépcsőfok volt.

A terrorszervezetek megjelenése és gyors térnyerése megmutatta, hogy az ilyen típusú csoportok sokat fejlődtek az elmúlt évtizedekben, és rendkívül gyorsan tudnak reagálni a biztonsági rendszer változásai során. A nemzetközi hálózatot építő szervezetek igyekeznek ráépülni azokra a sokszor régóta meglévő társadalmi feszültségekre, amelyek hozzájárulhatnak az adott állam vagy a térség destabilizációjához. A különböző, egyébként egymással rivalizáló csoportok sok esetben egymást is segítik tevékenységükkel tovább bővítve a válságot.

A nemzetközi szereplőknek képessé kell válniuk arra, hogy azelőtt vegyék fel a versenyt a szerteágazó problémákkal, mielőtt Malihoz hasonlóan fegyveres konfliktus alakulna ki. Ha pedig mégis átbillen a konfliktus ezen a szinten, akkor gyors válaszokat kell adni és nem engedhető meg, hogy akár egy éven át hagyják terjedni a válságot. Ehhez érdemes lenne megvizsgálni az ENSZ eljárásait, de ugyanígy a regionális szervezetek (az AU, az ECOWAS, vagy épp az EU) válságkezelő képességeit, mechanizmusait is.

Maliban a munka továbbra is folyik, annak ellenére, hogy a kormány és a tuaregek már 2015-ben békét kötöttek (Accord Pour la Paix et la Reconciliation au Mali²⁴⁹). Ennek

---

²⁴⁹Accord pour la Paix et la reconciliation au Mali Issu du processus d'Alger. 2015. <http://maliactu.net/wp-content/uploads/2015/02/ACCORD-POUR-LA-PAIX-ET-DE-RECONCILIATION-AU-MALI-1.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

eredményeként ma már a kormány erői, az ENSZ, az EU, a francia vezetésű nemzetközi erők mind együtt dolgoznak a tuaregekkel. A terrorista csoportok, főként az Al-Kaida és az Iszlám Állam helyi csoportjai továbbra is rendkívül aktívak Maliban, és a régióban egyaránt. Az újjáépítés, az ország stabilizálása nem lesz egyszerű, mert az évtizedes sebek, melyet a nemzetállam építés alakított ki a különböző népcsoportok között, nem lesznek könnyen gyógyíthatóak.²⁵⁰

2. 6. Részösszegzés

Ebben a fejezetben elsőként áttekintettem, hogy mit is takar pontosan a Száhel-régió. Megállapítottam, hogy a nemzetközi szereplők számos értelmezése mellett melyik az a térség, ami az elméleti keretek között leginkább régióként értelmezhető. Ezt támasztja alá az is, hogy a G5 Száhel csoport által létrejött intézményes keret is itt alakult ki.

A régió meghatározása során a regionális biztonsági komplexumok elméletéből indultam ki és megállapítottam, hogy az a mai viszonylatban és a Száhel-övezethez hasonló válságok kapcsán már kevésbé alkalmazható eredeti formájában. A különböző veszélyeket érdemes kérdésközpontú felfogással vizsgálni, mely megmutatja, hogy az adott problémakör milyen hatással bír, és ezek által milyen régiót jelöl ki.

Ezt követően a régiót a multiszektorális biztonsági elméletek alapján mutattam be, rávilágítva a mélyen gyökerező válság egyes dimenziókban található mély gyökereire és megjelölve olyan pontokat, melyek bár nem oldanak fel a válság egészét, de jelentős mértékben tudnának hozzájárulni a helyzet javításához.

A második fejezetben ezt követően kitekintést adtam a humánbiztonság területére. Bemutattam, hogy a humánbiztonság elmélete fontos szempont lehet a különböző válságok kezelésében, hiszen az államközpontú vizsgálat mellett emberközpontúsága más szemléletet ad a problémák megértéséhez, kezeléséhez.

A fejezetben végül Malit hoztam példaként, mint olyan esettanulmányt, ami a régió és a kontinens egészére vonatkoztatható tapasztalatokkal bír. Az esettanulmány legfőbb megállapítása, hogy a 2012-es polgárháború tapasztalatai fontos jelzést adtak a nemzetközi

---

²⁵⁰ Hamidou Magassa: Sécurité d'État et insécurité nationale au Mali: les logiques illogiques des régimes sécuritaires, Afrique et développement, Volume XLII, No. 3, 2017, 219-230. o. https://codesria.org/IMG/pdf/9-ad_42_3_2017_namai_wa-le_djihadisme_au_sahel_-_enjeux_et_perspectives.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

szervezetek számára arról, hogy újra kell értékelniük a válság megelőző és a válságkezelő mechanizmusait és eszközeiket.

A második fejezet alapján kijelenthető, hogy Afrika kontinense hatalmas nehézségekkel kell, hogy szembenézzon, de legalább akkora lehetőségeket is tartogat. A folyamatos változások az afrikai országok minden kis részében megtalálhatóak. A Száhel-régió különleges szerepet játszik a változásokban, mivel mély és összetett válságtól szenved. A térség kihívásai nemcsak a régió országait és a nemzetközi közösséget teszik próbára, hanem a szakembereket is, akik különféle elméletek szerint próbálják leírni a válságot.

Fontos kérdés, hogy az államközpontú gondolkodás hogyan lesz alkalmazható azokban a régiókban, ahol az állam kevésbé játszik meghatározó szerepet, olyan régiókban, ahol az állam jelentése és működése teljesen másként formálódott, mint a „nyugati” országokban. Ahol a legitimitás és a szuverenitás a weberi szemüveggel nézve teljesen más képet fest. A jelek szerint a korábbi elméleteinket sokkal rugalmasabban kell majd kezelnünk egy olyan világban, ahol a nem állami szereplők jelentősége növekszik, míg az államon belüli és a határokon átnyúló kihívások pedig egyre hangsúlyosabbá válnak.

A határokon átívelő kihívások az érintett államokat is kihívás elé állítják. A jövő szempontjából az egyik legnagyobb problémát a környezeti változások okozzák. Ez tipikusan olyan terület, ahol valós kooperatív megoldásokat kell alkalmazni a célok elérésének érdekében. A gazdaság fellendítése, a kereskedelmi kapcsolatok javítása, a közös infrastrukturális fejlesztések szintén elősegíthetik a fenyegetett térségek helyzetének javítását.

A különböző nemzetközi szervezetek jelentős forrásokat biztosítanak a válságrégiók számára. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a források helyes felhasználását szigorúan monitorozni kell, illetve a különböző programok végrehajtása, illetve a célok megfogalmazása során szükséges a helyi sajátosságokat is figyelembe venni. Az Európai Unió belső támogatási rendszerének egyik alapvető elve a szubszidiaritás elve, mely biztosítja, hogy a programok létrehozásában a helyi érdekek, vélemények, szükségletek megjelenhessenek. A támogatási programok végrehajtása során meg kell találni azt a módot, ami engedi megjelenni a helyi igényeket, tapasztalatokat, de épít a nemzetközi szervezetek tudására nem hagyva kárba veszni a forrásokat.

A helyes felhasználás és a hosszú távú megoldás egyik kulcsa az oktatás lehet. Az oktatás biztosíthatja a szükséges szakmák elsajátítását, ellenpólust képezhet a szélsőséges nézeteket valló csoportokkal szemben (akár vallási szempontból is). A különböző képzések segítséget nyújthatnak a lakosság számára a megváltozott környezeti tényezők közötti boldoguláshoz, egyben háttérbe szoríthatják azokat a környezettudatosságra nevelés révén. Ezek segítségével hosszú távon fenntartható gazdasági formákat alakíthatnak ki, melyek alkalmasak a biztos kereseti lehetőség megteremtésére és az életminőség fokozatos javítására. Megfelelő oktatással továbbá elősegíthető a társadalmi biztonság szintjének növelése is.

Megállapítható az is, hogy az államközpontú vizsgálat mellett a humánbiztonság irányából közelítve is hasonló következtetéseket lehet levonni a Száhel-övezet biztonságára vonatkozóan. Egyfelől megállapítható, hogy a környezetváltozás nem önmagában okozója a régió válságának, viszont hatásainak megelőzése jelentősen növelné a térség általános biztonságát. Hasonló elem a vízbiztonság is, amelynek jelentős szerepe lenne a biztonság erősödésének nem csak önmagában, de a biztonság különböző aspektusai között továbbgyűrűzve egyaránt.

Emellett ki kell emelni, hogy a biztonság elméleti megközelítésében a korábbi kizárólag államközpontú szemlélet megváltozott. Megjelent a regionális és a globális szint, valamint a humánbiztonság is, az állam mégis a továbbiakban is megkerülhetetlen szereplője a regionális biztonságának, és ez a közeljövőben nem is fog megváltozni. Ennek érdekében a különböző támogató és tanácsadó programok során úgy kell felkészíteni a régió apparátusát, hogy önállóan is képesek legyenek a hatékony és jó kormányzás végrehajtására.

III. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A SZÁHEL-ÖVEZET

A kutatásom második fő része a Száhel-övezet válságának vizsgálatát követően az Európai Unió köré épült fel. Ebben a fejezetben bemutatom, hogy miként értelmezhető az Európai Unió mint régió; hogyan áll kapcsolatban a Száhel-övezettel; milyen hatással van az Európai Unió biztonságára a Száhel-övezet válsága; milyen válságkezelési mechanizmussal, együttműködésekkel és egyéb eszközökkel tud szerepet vállalni az EU a déli fenyegetés csökkentésében és mennyire fenntartható az EU jelenlegi külpolitikai működése a különböző válságok során.

Tekintettel arra, hogy az Európai Unió a globális térben fontos szerepet kíván betölteni nemcsak gazdasági szereplőként, de a nemzetközi biztonság egyik megteremtőjeként is, fontos látnunk, hogy hogyan kapcsolódik be az EU a környező régiók életébe. Ennek egyik szelete a Száhel-övezetben való megjelenése, melyet példaként hozok, hiszen a déli fenyegetés hosszútávú növekvő biztonsági kihívást jelent az Unió számára. A terület elméleti és gyakorlati vizsgálata révén a régió kihívásai és az európai intervenció tapasztalatai alapján az Európai Unió számára kívánok ajánlásokat tenni.

3. 1. Az Európai Unió mint biztonsági komplexum

Gyakran ismételt állítás, hogy az Európai Unió, illetve annak elődei az európai integrációs folyamattal a fenntartható békét és biztonságot hozták el a kontinens számára. Az állítás azonban csak részben igaz, hiszen ez a béke kizárólag az integráció tagjai közötti viszonyban biztosított. Európa egészét nézve nem ennyire pozitív a kép, hiszen a délszláv háború, az orosz-grúz háború 2008-ban, a Krím-félsziget orosz annexiója 2014-ben, vagy a jelenleg is tartó kelet-ukrajnai háború csak néhány példa az európai fegyveres konfliktusok sorából.²⁵¹ Emellett az EU tagjai számos fegyveres konfliktusban, háborúban vettek részt más, Európán kívüli államokban vagy államokkal szemben. Az integráció folyamatosan változtatja az Uniót, melynek eredményeként az Európai Unió 2013-ra már 28 tagállamot számlált. A Brexittel azonban olyan dolog történt, amire korábban nem számítottak, egy tagállam elhagyta az Uniót. Ez a lépés nemcsak politikai vagy gazdasági, de fontos biztonságpolitikai hatásokkal is járt. Az Európai Unió jelentős katonai potenciált veszített, míg a régióban egy új hatalmi

---

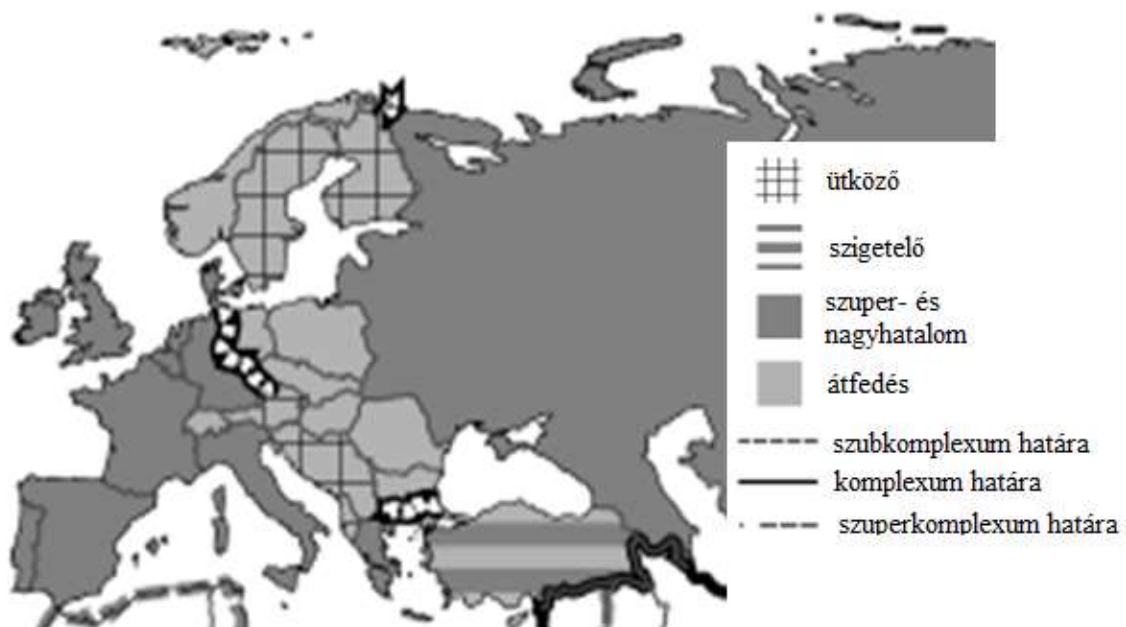
²⁵¹ A disszertáció tervezet a kutatómunka 2021. szeptember 30-án lezárult. Az ezt követő történések nem képezik a munka részét, csak éppen annyiban jelennek meg a munkában, ami éppen elengedhetetlen vagy a megértést segíti.

szereplő jelent meg az Egyesült Királyság személyében, amely állam bár szoros partner maradt, sőt NATO-tagként az euroatlanti szövetségi rendszer része, mégis az EU-tól immár független szereplő lett. Ebben a részben bemutatom az európai komplexumot, illetve kiemelek néhány fontosabb szereplőt, akik hatással vannak az Unió biztonságára.

Az Európai Unió, mint régió

Az Európai Unió egy regionális egységként való kezelése nem új keletű dolog, hiszen Buzan és Wæver már az elmélet első bemutatásakor is egységként kezelte az EU-t, sőt az Unió ezt követően még további bővítések és mélyítések által is szélesítette az integrációt, még szorosabb egységet képezve.

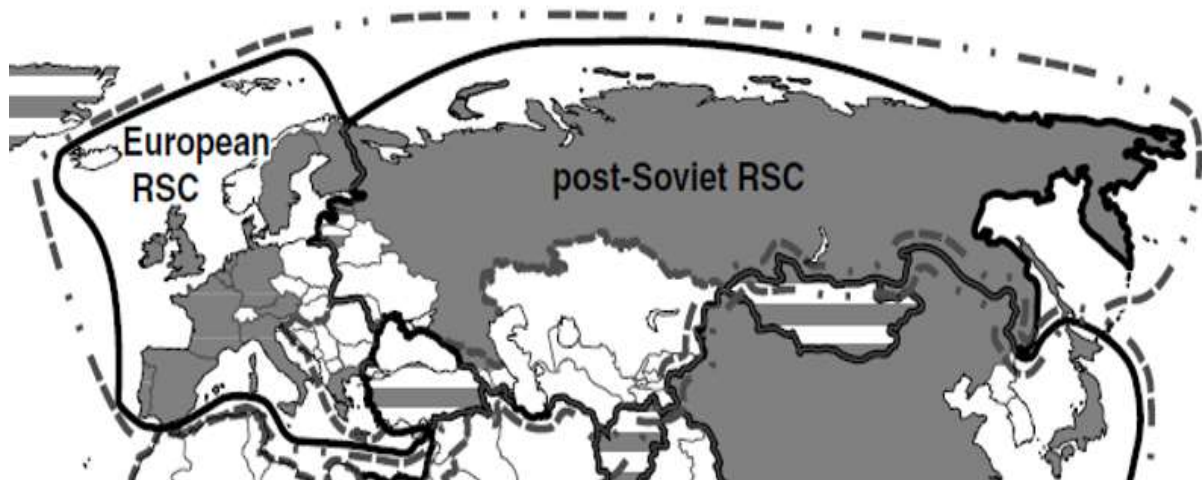
Ha az európai biztonsági komplexumot megvizsgáljuk, akkor látható, hogy bármely másik komplexumhoz képest több változás történt ebben a régióban. Az európai komplexum amiatt is sajátos, mivel lehetetlen a régió biztonságának meghatározása anélkül, hogy a szomszédos Oroszország központú komplexumot ne vennénk számításba. A hidegháború végéig az európai komplexumot a nyugati-szovjet szembenállás határozta meg. Ahogy a 20. ábrán is látszik, ekkor még Közép- és Kelet-Európa jelentős része ütköző államként vagy valamelyik szuperhatalom által uralt térségként jelent meg a rendszerben.

19. ábra: Európa a hidegháború alatt²⁵²

²⁵² Buzan - Wæver, (2003): i.m.

A három legmeghatározóbb folyamat, ami megváltoztatta az európai régiót a Szovjetunió felbomlása, az Európai Unió integrációs folyamata, valamint a NATO folyamatos bővítése voltak. Oroszországnak, érthető módon, időbe telt, amíg a Szovjetunió szétesését követően talpra állt és a nemzetközi rendszerben újra fontos szerepet tudott játszani. Ez idő alatt az európai komplexum határvonala jelentősen kitolódott keleti irányba és az említett EU-, illetve NATO-bővítések révén a korábbi ütközőállamok Skandináviától a Balkánig bezárólag mára szerves részét képezik az európai komplexumnak. Ez a folyamat már a 21. ábrán is látszik, ami Európa 2003-as állapotát mutatja.

20. ábra: Az európai komplexum és Oroszország a posztszovjet időszakban²⁵³

Tekintettel erre a változásra, a Buzan és Wæver által megalkotott hármas felosztású Európa (EU, Balkán, posztszovjet térség) már nem aktuális, így a régió vizsgálata során nem ezt a logikát fogom követni. A határok kitolódását támasztja alá az a tény is, hogy az Európai Bizottság elnöke az Európai Parlamentben úgy fogalmazott, hogy Albánia és Észak-Macedónia csatlakozási tárgyalásainak megindítása történelmi jelentőséggel bír és az egész térség jövője az EU-n belül található.²⁵⁴

S ahogy Jean Monnet mondta „Európában nem lesz béke, ha az államokat a nemzeti szuverenitás alapjain építik újjá... Az Európai államoknak föderációba kell lépniük...”.²⁵⁵ Az

²⁵³ Buzan - Wæver, (2003): i.m.

²⁵⁴ Ursula Von der Leyen: *State of the Union* 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/SPEECH_20_1655 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁵⁵ Jean Monnet: *the unifying force behind the birth of the European Union* https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/jean_monnet_en.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2020.09.30.)

elmúlt 60 év őt támasztja alá, hiszen az integráción belül annak létrejötte óta béke van. Ez az az ideológia, és ez az a törekvés, ami folyamatosan egyre több államot vonz az Unióba.

Visszatérve a Buzanék által felállított elméleti megközelítésre, az európai biztonsági komplexum magjának egyértelműen az Európai Uniót kell tekinteni, azonban látni kell azt is, hogy a NATO is jelentős hatással van a komplexumra. Tekintettel arra, hogy a két integrációs szervezet szoros kapcsolatban áll, a NATO olyan szereplőket is az európai komplexumba tud vonzani, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak. Az elmúlt két évtizedből több olyan Európán belüli konfliktus is zajlott, illetve zajlik most is, amely részben az EU, illetve a NATO komplexumon kívüli integrációs törekvései miatt csúcsosodott ki.

Az Európai Unió több szempontból is egyedi jelenség a nemzetközi rendszerben. Számos területen már meghaladt más nemzetközi szervezeteket és szupranacionális jogosultságokkal, valamint államhoz hasonló „jellemzőket is felvesz olykor”. Mégsem állam, mert a tagállamok számos döntési jogkört maguknál tartanak, nem mondtak le a szuverenitásuk egészéről és sok olyan politikai terület van, amelyek alapvető feltételei lennének az államiságnak, de az Unió nem rendelkezik bennük hatáskörrel. Mindezen jellemzők alapján az európai biztonsági komplexum a központosított, azon belül is az integrált komplexumok közé sorolható. Buzanék leírásában a magas szintű biztonsági közösség és a saját jogú nagyhatalom közötti állapotban mutatták be az Uniót. Az integrációnak ez az iránya, ahogyan a szerzők írták, kérdésessé teszi azonban az EU értelmezését a regionális biztonsági komplexumok elmélete alapján. Annak ugyanis fontos eleme, hogy legalább a tagok egy része között biztonsági versengés álljon fenn. Márpedig, ha elfogadjuk, hogy az Európai Unió az integráció révén alkot régiót, és korábban más komplexumhoz tartozó államokat ezzel az eszközzel húz a saját komplexumában, akkor látható, hogy a biztonsági versengés nem valósul meg. Sőt a legfőbb jellemzője, hogy a tagok között megszűnik a katonai biztonság területén a versengés, helyette baráti viszony jön létre. Buzanék ezt az ellentmondást azáltal oldották fel, hogy ha az integráció egyik fő céljaként azt fogalmazzuk meg, hogy a kontinensen (az integráció tagjai között) többé ne történhessen háború, azzal máris elképzelhetővé tesszük a háború létét azon államok között, akik már tagok. Ilyen formán az Unió sosem lesz teljesen biztonságatlanított (*desecuritized*).²⁵⁶

---

²⁵⁶ Buzan - Waever, (2003): i.m. 53-65. o.

Az Európai Unió és Oroszország²⁵⁷

Bár Buzan és Wæver a *Regions and Powers*-ben kijelentették, hogy Oroszország nem része az európai komplexumnak, ahogy már említettem, nélküle az európai biztonsági rendszer nem meghatározható. Ebben a megközelítésben az EU és Oroszország közösen egy szuperkomplexumot alkotnak. Azzal együtt, hogy a szereplők között folyamatos gazdasági kapcsolat van és főként az energiahordozók kereskedelme kapcsán bizonyos egymásra utaltság alakult ki, az EU és Oroszország kapcsolatának egy másik részét emelném ki. A két szereplő közötti kapcsolat egyik meghatározó eleme lett a versengés, mely a posztszovjet térség államaiért zajlik, és ami a példák alapján több esetben fegyveres konfliktust eredményezett Európán belül.

Közép- és Kelet-Európa politikai változásai felértékeltek Oroszország számára a szomszédaival való viszonyt, illetve a szomszédos országok sorsát. Különböző módon, de igyekeztek megakadályozni, hogy a környező államok az európai integráció részeseivé váljanak. Grúzia helyzete egy kiváló példája ennek. 2006-ra az EU szoros kapcsolatokat épített ki Grúziával, továbbá mint lehetséges NATO tag is szóba került már. Oroszország ezen folyamatok blokkolása érdekében robbantotta ki az ötnapos háborút. A konfliktus eredményeként Dél-Oszétia és Abházia területén jelentős orosz csapatok maradtak, ami elegendő volt ahhoz, hogy bizonytalan ideig elhalasszák a csatlakozási folyamatokat.

Ukrajnában 2013-ra ért el odáig a politikai irányultság megváltozása, hogy az az orosz beavatkozást szükségessé tette. Ekkorra a többség már sokkal inkább az EU-hoz való közeledést támogatta az Oroszországgal, illetve az Eurázsiai Gazdasági Unióval fenntartott gazdasági kapcsolatokkal szemben. Az orosz külpolitikai, valamint a biztonságértelmezés szerint azonban Ukrajna európai integrációs törekvéseit mindenképpen szükséges volt valahogy megelőzni. A jelenleg is tartó kelet-ukrajnai háború nagyjából a grúziai mintát követve az elhúzódó konfliktuszóna létrehozását célozta. Ezen felül azonban Oroszországnak szüksége volt a Krím-félszigetre is, hogy geostratégiai pozíciója ne sérüljön, egész pontosan a fekete-tengeri Földközi-tenger felé irányuló kapcsolata megmaradjon.²⁵⁸

---

²⁵⁷ Rácz, András: *Oroszország biztonságpolitikai törekvései a posztszovjet térségben* https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/VT_2020_3_Racz_Andras_Oroszország_biztons%C3%A1gpolitikai%20t%C3%B6rekv%C3%A9sei%20a%20posztszovjet%20t%C3%A9rs%C3%A9gben_full.pdf?fbclid=IwAR3KgLDms466eF1G9cYydM V0O--2OFLd9br1NNNoQu4wU5xJ0UykKbneH4U4 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁵⁸ Euronews: Miért fontos a Krím félsziget?, <https://www.youtube.com/watch?v=uw8yctOKEJU> (A letöltés ideje: 2022.02.21.)

A legújabb példa pedig Fehéroroszország, ahol 2020-ban vitatott eredményű választások után tömeges tüntetések indultak Lukashenko elnök ellen. Annak ellenére, hogy az elmúlt időszakban több konfliktus is kialakult az orosz-fehérorosz viszonyban, mégis Vlagyimir Putyin orosz elnök volt az első, aki gratulált Lukashenkonak a győzelméhez, ezzel egyértelműen jelezve, hogy mit vár el kollégájától. Sőt, a folyamatos tüntetések során orosz rendőri erők segítségét is felajánlottak arra az esetre, ha nem bírnák kontrollálni a tüntetőket a hazai rendvédelmi szervek.²⁵⁹ A krími tapasztalatok is megmutatták, hogy Oroszország minden segítséget kész megadni annak érdekében, hogy érdekei ne sérüljenek. A fenti példákból látszik, hogy saját biztonsága szempontjából tehát a régió kiemelten fontos Oroszország számára. Ennek megfelelően már a politikai irányok változása esetén is kész beavatkozni a környező országokban.

Az Euro-Mediterrán Partnerség

Az európai regionális komplexum egyik tágabb megközelítése az Euro-mediterrán térség. Ennek központi eleme, a Földközi-tenger ugyanis számos kihívást és lehetőséget jelent a körülötte található országoknak, régióknak, így jelentős befolyással van azok biztonságára is. Az európai identitás, a kultúra, a történelem, és a biztonság szempontjából a Földközi-tenger több ezer éve meghatározó elem.

Szíria és Líbia konfliktusai, és annak hatásai egyértelműen mutatják, miért kell az Európai Uniónak figyelemmel lennie a Közel-Kelet és Észak-Afrika (MENA térség) irányába. A korábban már említett szír menekültek száma csak egy vékony szelete az efféle konfliktusoknak, melyek gazdasági, szociális, társadalmi kihívásai hosszú távon lesznek hatással Európára. A líbiai polgárháború rávilágított, hogy az EU-nak rengeteget kell fejlődnie a stratégiai gondolkodás területén, fejleszteni kell erő kivetítő képességeit, továbbá saját érdekeinek érvényesítését. A Líbiából érkező hatások egyelőre jelentős fenyegetést jelentenek Európa déli határán.

A líbiai események nem csak önmagukban veszélyeztetik Európát, de utat nyitottak a Száhel-övezet válságának hatásai előtt is. Márpedig ahogy azt a második fejezetben bemutattam a Száhel-övezet a rendkívül összetett problémáival a világ egyik legsúlyosabb gócpontja. A térség problémáiból eredő hatások, így például az illegális kereskedelem (fegyver, kábítószer,

---

²⁵⁹ BBC: Putin says he could send police to Belarus if necessary <https://www.bbc.com/news/world-europe-53930796> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

ember), vagy az illegális bevándorlás a korábbiakhoz képest könnyebben juthatnak el Európába.²⁶⁰

Bár már a 2000-es évek első évtizedében az afganisztáni, majd az iraki háború is hatással volt az európai biztonságra, de talán a szíriai és a líbiai konfliktusok nyitották fel igazán az európai szemeket, hogy az Unió érdekei nem érnek véget a Mediterrán térség határain, ennél jóval tágabban szükséges értelmezni az EU érdekszféráját. Az Unió számára pedig létfontosságú lesz, hogy minden olyan térségben, ahol az érdekei megkívánják, képes legyen fellépni.

Az európai biztonsági komplexumról

Az Európai Unió mára túlnőtte a hidegháború utáni biztonsági komplexum határait. A megfogalmazott célok, a világot átszövő gazdasági és a politikai kapcsolatok egy sokkal szélesebb térséget rajzolnak meg az unió érdekszférájaként, mint ahogy azt az 1990-es években meghatározták. Az Európai Unió megvalósította legnagyobb célkitűzését, a tagállamok közötti fenntartható békét. Az európai integrációs folyamat eredményeként egy rendkívül széleskörű és mély együttműködés jött létre, ami az állampolgárok mindennapi életétől kezdve egészen az állami szintig rengeteg területet foglal magába.

Az Európai Unió két fő fenyegetéssel kell, hogy szembenézzon. A keleti irányból érkező fenyegetést Oroszország jelenti. Az EU és Oroszország kapcsolata rendkívül érdekes, mivel a felek egyrészt egymásra vannak utalva szoros gazdasági kapcsolódásaik által, másrészt pedig azzal, hogy az Európai Unió saját biztonságának növelése és a hosszútávú béke érdekében minél több országot integrálna, maga is gerjeszti a feszültséget Oroszországgal szemben, ami épp az EU biztonságát csökkenti.

A másik fő fenyegetés, mely az előrejelzések alapján növekvő intenzitást fog mutatni a következő évtizedekben, az a déli fenyegetés. Ez magába foglalja nem csak az Észak-Afrika és Közel-Kelet régiójából érkező hatásokat, de a szubszaharai Afrikából, így a Száhel-övezetből érkező veszélyeket is.

---

²⁶⁰ Varga Márton: *A Száhel-övezet válsága*, Hadtudomány, XXVI. évfolyam Elektronikus szám 2016. 70-82.o. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

3. 2. Déli fenyegetés az Európai Unióban

A folyamatosan változó Afrika több nemzetközi szervezet figyelmének középpontjában áll, így az ENSZ mellett az Európai Unió politikájában is különleges szerep jut a kontinensnek. Ez nem véletlen, ugyanis a déli fenyegetés²⁶¹ az egyik legkomolyabb hosszú távú kihívás az Európai Unió számára. Az afrikai gazdasági, politikai, társadalmi változások közvetlen befolyással vannak az európai biztonságra, ezért az Uniónak fel kell készülnie ezekre a hatásokra. Ebben a részben bemutatom, hogy milyen veszélyek prognosztizálhatók és ezekkel kapcsolatban mely térségekben és milyen lépéseket kell tennie az EU-nak.

Az európai integráció hatására az államok közötti háborúk, fegyveres konfliktusok száma a kontinensen jelentősen csökkent, számos intő jel alapján azonban az európai békét nagy odafigyeléssel kell őrizni. Így például a Balkánon a délszláv háborúk után jelenleg is vannak békefenntartó egységek, de Európa más területein is találhatunk aktív békefenntartó missziókat, de említhető a 2008-as orosz-grúz háború, az al-Kaida vagy az „Iszlám Állam” által elkövetett terrortámadások, továbbá Ukrajna békéje is nagyon távolinak tűnik jelenleg.

Az is jól látható, hogy a kontinens békéje a környező régiók stabilitásától is függ. Néhány példát áttekintve - Észak-Afrikából Líbia, a szubszaharai Afrika esetén Szomália vagy Mali, továbbá a Közel-Kelet tekintetében Afganisztán, Irak vagy Szíria - láthatjuk, hogy ezen államok belső problémái mind hatással voltak akár gazdasági, akár politikai, vagy éppen társadalmi szinten Európára.

Afrika dinamikus változáson megy keresztül, amelynek egyaránt részét képezik pozitív és negatív hatások. Európa biztonsága szempontjából rendkívül fontos, hogy nyomon kövessük ezeket a folyamatokat, mivel hatásaikat érezni fogjuk. De milyen változások várhatóak Afrikában? Merre tart a kontinens biztonsági rendszere?

A Száhel-övezet tekintetében már bemutatattam, hogy a térség mennyire összetett problémákból adódóan vált válságrégióvá. Ezzel együtt az előrejelzések alapján két olyan elem van, ami a jövőbeli konfliktus és a globális kihívás lehetőségét tovább növeli. Az egyik ilyen elem a demográfiai folyamatokban keresendő, míg a másik, aminek a legjelentősebb hatása

---

²⁶¹ Az Európai Unió 2016-ban közzétett kül- és biztonságpolitikai stratégiájában két fő irányt jelölt meg, ahol beavatkozni szükséges az Unió biztonságának fenntartása érdekében. Az egyik a keleti a másik a déli irány volt. A déli fenyegetés alatt a Közép-Afrikáig terjedő területről érkező különféle kihívásokat értjük, melyek lehetnek például társadalmi, környezeti, gazdasági, vagy politikai okok miatt kialakult jelenségek.

Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa - Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

lehet, az a környezetváltozás. A kontinensek eltérő fejlődési tendenciái, eltérő fejlettségi szintjei más-más módon alakítják a népesség változását, így vannak területek, mint például Európa, ahol a népesség csökken és öregszik, míg máshol, így Afrikában és Dél-Ázsiában dinamikusan növekszik.²⁶²

Az ENSZ tagállamai 2015-ben fogadták el az új fenntartható fejlődési keretrendszert az Agenda 2030-at (2030 Agenda for Sustainable Development),²⁶³ amely 17 különböző területen fogalmaz meg célokat a nemzetközi közösség számára. A fenntartható fejlődés középpontjában az emberek állnak, egyik fontos eleme pedig a népesség változása. A várható demográfiai változásokat az ENSZ aktuális előrejelzésében (World Population Prospects 2019²⁶⁴) foglalta össze.

Ez alapján a szubszaharai Afrika 2050-re megduplázza majd népességének számát, 2100-ra pedig tovább emelkedik majd (22. ábra). Ahogy a jelentés kiemeli, a nagy népességnövekedés több esetben is a legszegényebb országokban tapasztalható, így jelentős kihívás elé állítva azokat. A demográfiai változások megnehezítik a szegénység csökkentése, az egyenlőség növelése, az éhínség felszámolása, továbbá az oktatás és az egészségügy fejlesztése iránti erőfeszítéseket.

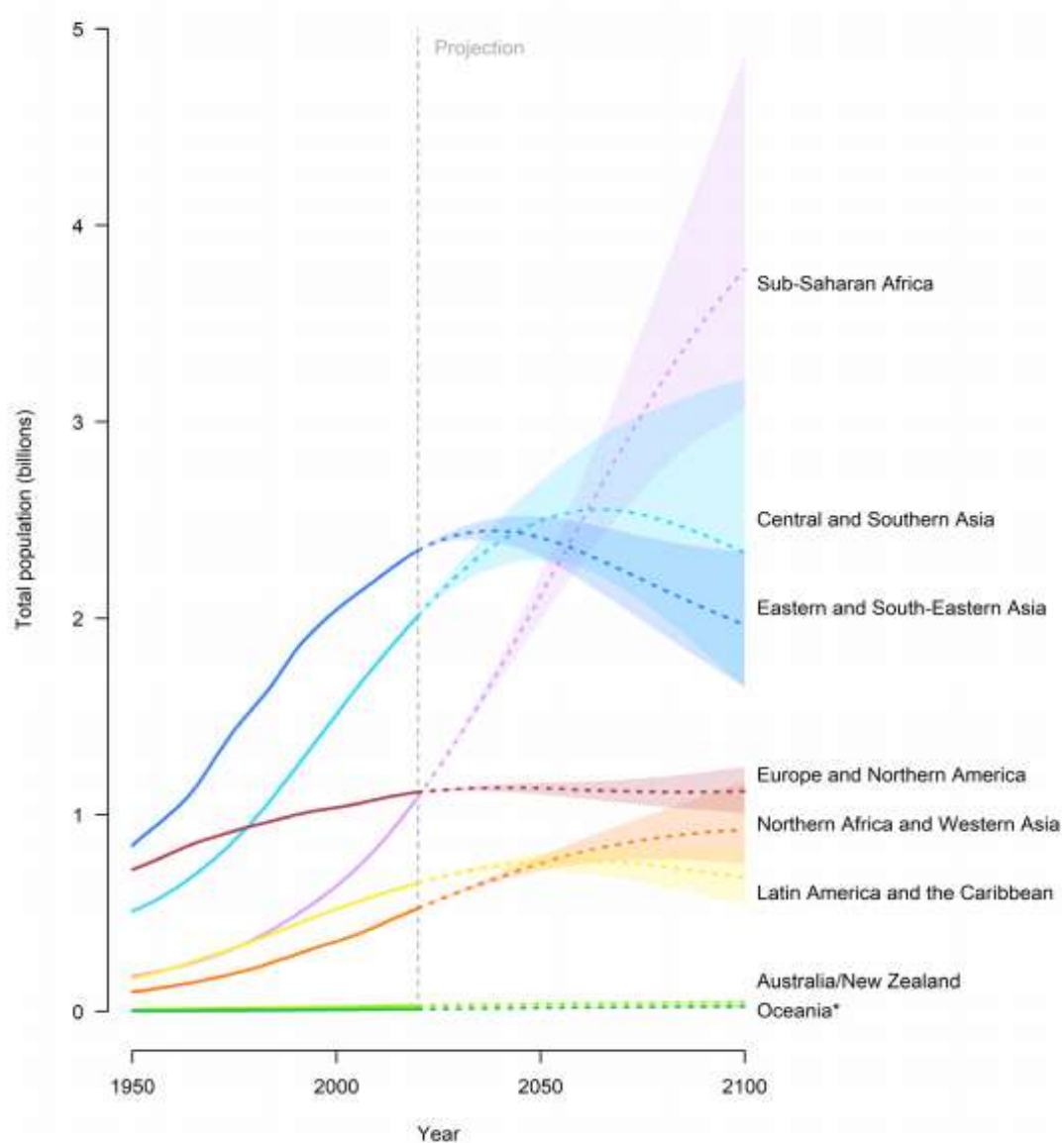
Példaként már említettem Malit, ahol 2000. és 2020. között majdnem megduplázódott a lakosság száma és a termékenységi ráta bár csökkenő tendenciát mutat, de jelenleg is közel 6 gyermek/nő arányt mutat, míg a világ átlaga 2,4 gyermek/nő jelenleg.

---

²⁶² Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, Felderítő Szemle, XII. évfolyam 3. szám, 2013. december, <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁶³ United Nations General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁶⁴ United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: World Population Prospects 2019, 2019, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

21. ábra: A népesség változásának előrejelzése régióként 2020-2100 között²⁶⁵

Változó kihívások – déli fenyegetés

Európa számára (Európa alatt inentől az Európai Uniót értem), Afrika egyszerre jelent lehetőségeket és kihívást. Az EU és Afrika viszonya folyamatos és dinamikus változásban van. Ez a változás nyomon követhető közvetlenül az európai Afrika politikában, de közvetetten a különböző stratégiai dokumentumokban is.

²⁶⁵ United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: Population by SDG region: estimates, 1950-2020, and medium-variant projection with 95 percent prediction intervals, 2020-2100 World Population Prospects 2019, 2019, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Már a 2003-as Európai Biztonsági Stratégia²⁶⁶ is jelentős elkötelezettséget mutatott a térség irányában számos területet illetően. Szükség is volt rá, ugyanis, ha végig nézzük, hogy mely területeket tekintette az EU a legnagyobb kihívásnak ebben az időszakban, akkor láthatjuk, hogy ezek nagy része Afrikát is érintő probléma. Az öt fő veszély az alábbi volt ebben a dokumentumban: terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek elterjedése, regionális konfliktusok, az állam kudarca, szervezett bűnözés. Ezekben a területeken túl pedig olyan stratégiai ágazatban is együtt kell működni a feleknek, mint az energiabiztonság területe. Fentiek elősegítése érdekében kiemelt szerep hárul a regionális szervezetekkel való együttműködésre, ennek megfelelően az EU különösen szoros együttműködésben dolgozik az Afrikai Unióval.²⁶⁷

A 2003-as Stratégia tapasztalatai és a világban, főként az EU szűkebb (Ukrajna, Líbia) és tágabb (Irak, Száhel-övezet) környezetében zajló folyamatok, magasabb szintű együttműködést és nagyobb hatékonyságot követelnek a tagállamoktól.²⁶⁸ Az új kihívásokkal szembeni gondolkodásban egyaránt helyet kell adni a nemzeti felelősségi körbe tartozó feladatoknak, de a hatékonyság szem előtt tartásával ki kell dolgozni az uniós szintű együttműködés formáit is. Ilyen problémakört képeznek például a hibrid fenyegetések, legyenek azok déli vagy keleti irányból érkezők. A hibrid fenyegetések ellen összehangoltan lehet harcolni, ehhez tagállami, uniós és nemzetközi szinten is együttműködés szükséges. Az EU ennek érdekében használja a meglévő stratégiákat (biztonsági, kiberbiztonsági, energiabiztonsági, tengerhajózási biztonsági), valamint a NATO-val való együttműködését is.²⁶⁹

A 2016-os Globális Stratégia²⁷⁰ már egy magasabb szintű szerepvállalást tűzött célul az EU elé, melynek része az afrikai részvétel növelése is. Az, hogy miként képzei az Unió saját szerepét a világban kiolvasható az alábbi részből: „Az uniós polgárok érdeke, hogy beruházzunk a tőlünk keletre és délre található országok állami és társadalmi ellenálló képességének

---

²⁶⁶ Európai Unió: Európai Biztonsági Stratégia – Biztonságos Európa egy jobb világban, 2003.12.12. <https://docplayer.hu/3203078-Europai-biztonsagi-strategia-brusszel-2003-december-12.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁶⁷ Európai Unió: Jelentés az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról – A biztonság megteremtése a változó világban, 2009. <https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁶⁸ Európai Unió Tanácsa – Külügyek Tanácsa: A Tanács következtetései a KBVP-ről, 2015. május 18., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8971-2015-INIT/hu/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁶⁹ Európai Bizottság – Külügyi és biztonságpolitikai főképviselője: Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak - A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz, 2016.04.06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷⁰ Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa - Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016, https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

növelésébe: keleten egészen Közép-Ázsiáig, délen pedig Közép-Afrikáig.” Ebből látható, hogy melyik az a földrajzi terület, amely az európai érdekszférába tartozik, hatással van az európai biztonságra és ezáltal tevékeny részt kell vállalnia biztonságának megteremtésében, fenntartásában.

A tapasztalatok alapján az új fajta szerepvállalás új megközelítést is kell, hogy jelentsen a partnerségi kapcsolatokban. Az EU és az Afrikai Unió kapcsolata is más irányba fog haladni, szakítva a korábbi mechanizmusokkal. Ennek adott hangot az Európai Bizottság elnöke (2014-2019), Jean-Claude Juncker, a 2018. szeptember 12-én az Unió helyzetéről tartott beszédében.²⁷¹ Kiemelte, hogy egy újfajta, partnerségen alapuló Afrika–Európa kapcsolatra van szükség, ami szakít a korábbi donor-befogadó viszonyal.

Ahogy az Európai Unió Tanácsa emlékeztetett 2018 novemberében közzétett, a közös biztonság- és védelempolitika területét érintő következtetéseiben, az EU különlegessége a nemzetközi konfliktusok kezelése tekintetében, hogy egyaránt rendelkezik katonai és polgári eszközökkel és képesekkel. Azt is látni kell azonban, hogy bár az EU rendelkezik ezekkel a képességekkel, a kihívások folyamatosan változnak. Szintén fontos, hogy bár az Unió gazdasági ereje jelentős, továbbra sem képes a különböző válságok esetén egységesen fellépni és a globális szereplőkhöz hasonló szerepet betölteni. Az EU azonban továbbra is törekszik erre a szerepre, ezért eltökélt például a polgári közös biztonság- és védelempolitika megerősítése iránt.²⁷²

Az EU és az AU közötti együttműködését egy új, átfogó megállapodás keretén belül kívánják a felek megújítani. Az EU 2020-ban öt témakört jelölt meg, ami az új keretek alapját képezheti. Ezek a zöld átmenet és az energiabiztonság, a digitális átalakulás, fenntartható növekedés és munkahelyek, béke és kormányzás, illetve a migráció és a mobilitás területei.²⁷³

Az Európa és Afrika közötti viszony más szempontból is felülvizsgálathoz érkezett, hiszen a Cotonoui Megállapodást 2000-ben eredetileg 20 évre kötötték meg, mely határidő 2020-ban lejárt. Ez az a szerződés, amelyben Európa, illetve az Afrikai, Karibi és Csendes-

---

²⁷¹ Jean-Claude Juncker: Juncker elnök beszéde az Unió helyzetéről – bizottsági kezdeményezések számos területen, 2018.09.12. https://ec.europa.eu/hungary/news/20180912_SOTEU2018_Az_Unio_helyzete_hu (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.05.16.)

²⁷² Európai Unió Tanácsa - A Tanács és a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által elfogadott következtetések a polgári KBVP területére vonatkozó paktum létrehozásáról, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14305-2018-INIT/hu/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷³ Európai Bizottság: Towards a comprehensive Strategy with Africa https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

óceáni Államok Szervezete gazdasági együttműködésük alapvető rendszerét lefektette. Az új egyezmény elfogadására végül a COVID járvány miatt nem került sor, így meghosszabbították a korábbi megállapodást 2021-ig, de a szándékok alapján egy szorosabb együttműködés fog létrejönni, amely érinti a demokrácia és emberi jogok; fenntartható gazdasági növekedés és fejlődés; éghajlatváltozás; humán és társadalmi fejlesztés; béke és biztonság, továbbá a migráció és mobilitás területeit.²⁷⁴

A déli fenyegetés nem csak az EU, de a NATO szemszögéből is fontos. Az innen érkező veszélyek feltérképezésére, a szereplők összekötésére, az információ megosztás elősegítésére és a NATO döntéshozatalának támogatására hozták létre Nápolyban a NATO Déli Stratégiai Irány központot (NATO Strategic Direction South – Hub, NSD-S).²⁷⁵

A NATO déli perifériája fenyegetéseinek azonosítása fontos feladat a szövetség számára. A déli kihívásokat 5 csoportba sorolta az NSD-S: terrorizmus – szervezett bűnözés, politikai átalakulás – bukott államok, gazdasági és környezeti kihívások, információs háború, és végül a társadalmi, demográfiai folyamatok. A NATO is kiemeli tehát, hogy rendkívüli kockázatot jelent az afrikai demográfiai átalakulás, és a köré épülő további problémák, mint az urbanizációs folyamat, a munkanélküliség, az élelmiszer és vízhiány, az alacsony egészségügyi ellátottság és még számos más biztonsági kihívásként értékelhető jelenség. A déli fenyegetést a NATO két régióra vonatkozóan nevesíti, Észak-Afrika és a Száhel-övezet területeire.²⁷⁶

Verseny Afrikáért

Afrika jövőjét nagyban befolyásolja az a gazdasági potenciál, amellyel rendelkezik. Annak ellenére ugyanis, hogy jelenleg az afrikai országok gazdasága többnyire egyoldalú, az átlagos gazdasági növekedés egyre jelentősebb. Az Afrikai Fejlesztési Bank (African Development Bank, AfDB) adatai alapján 2016-ban 2,1%, 2018-ban már 3,5%, 2019-ben várhatóan már 4%-os GDP növekedést fognak elérni. A fejlődést jelenleg még főként az észak-

---

²⁷⁴ Európai Unió Tanácsa: Cotonoui Megállapodás <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/cotonou-agreement/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷⁵ NATO Strategic Direction South Hub: NSD-S HUB MISSION, <https://www.thesouthernhub.org/about-us/mission.aspx> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷⁶ NATO Strategic Direction South Hub: Webinar “Perception on NATO in North Africa and Sahel”, 2019.04.15. <https://www.thesouthernhub.org/publications-2/made-in-nsds-hub/new-nsds-hub-publications/nsds-hub-webinar-perceptions-of-nato-in-north-africa-and-sahel.aspx> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.05.16.)

afrikai országok vezetik, de Kelet-Afrika gazdasága is jelentősen bővül, Etiópia például 7% körüli bővülést ért el 2019-ben.²⁷⁷

A gazdasági eredmények több összetevőnek köszönhetőek, így meg kell említeni a gazdaság diverzifikációjának folyamatát, mely csökkenti az államok kiszolgáltatottságát. Ezt éppen az segítette elő, hogy a korábban a gazdaságot uraló nyersanyagexport a világpiacon árcsökkenése miatt visszaesett, így kikényszerítve a gazdasági paletta szélesítését.

Szintén fontos tényező, hogy a nemzetközi szereplők versenyben vannak az afrikai kapcsolatokért. Kína jelentős befektetéseket hajt végre a kontinensen, sőt egyfajta tesztet folytat, hogy miként adható el a kínai-módszer a világon.²⁷⁸ Afrika lehetőségeit és a nemzetközi szereplők gazdasági viadalát példaként jól mutatják az úrkutatásban elért eredmények. Az úrért folytatott versenyben egyre több afrikai ország található, különböző partnerekkel maguk mögött. Egyiptom Oroszországgal, Ruanda az Egyesült Királysággal, Etiópia pedig Kínával dolgozik együtt.²⁷⁹

Kína jelenléte Afrikában az EU szempontjából kettős. Egyfelől pozitív, ha van egy erős befektető, aki támogatja a beruházásokat, ami a gazdaság erősítésével hozzájárul a biztonsági környezet erősítéséhez. Másfelől, ha az Európai Unió alapvető értékeit tartjuk szem előtt, akkor láthatjuk, hogy a kínai gazdaságpolitika nem ezen értékek mentén épül fel. Ez több kérdést felvet, így például, hogy lehet-e párhuzamosan építeni a gazdaságot kínai, az államot pedig európai értékek mentén? Milyen hatással lesz a kontinensre, és az egyes államokra, ha a nagyhatalmak saját értékeik alapján építik Afrika országait? Tudnak-e együttműködni Afrika érdekében a nagyhatalmak?

Európa minden esetre nem kíván a háttérbe vonulni, igyekszik fenntartani meglévő részesedését a gazdasági és kereskedelmi együttműködésekben és folyamatosan növeli a térségbe juttatott forrásokat. Bár jelentősen növekedett Kína szerepe Afrikában, az Európai Unió továbbra is a legfontosabb kereskedelmi partner Afrika számára. A 23. ábra szerint, a

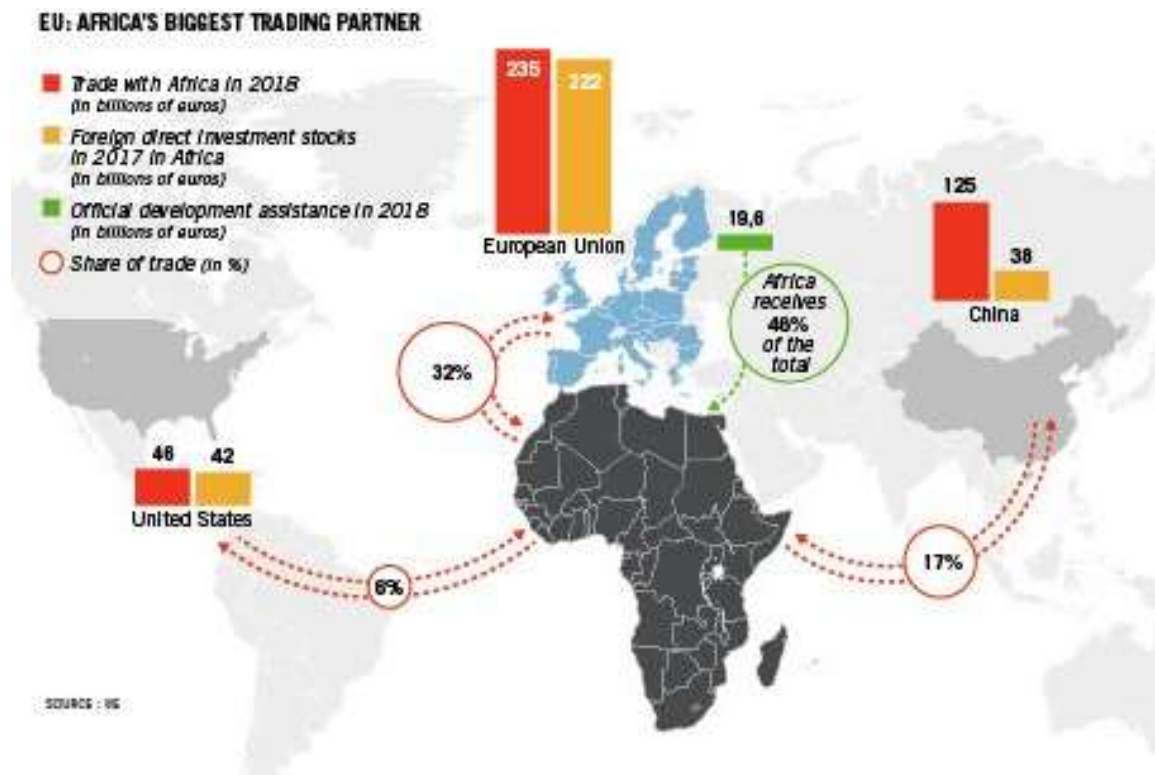
---

²⁷⁷ African Development Bank Group: African Economic Outlook 2019, https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/2019AEO/AEO_2019-EN.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷⁸ Xiaoling Zhang: How ready is China for a China-style world order? China's state media discourse under construction, <http://blogs.nottingham.ac.uk/chinesestudies/2013/06/22/is-china-ready-for-a-china-style-world-order/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁷⁹ Daniel Mumbere: Tracking Africa's Race to Space, https://www.africanews.com/2019/03/12/tracking-africa-s-race-to-space/?utm_term=Autofeed&utm_medium=AfricanewsEN&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR3OGneko_UFBgq6n3mfMCout9glPucQUJblurqV79kv5S9Aj5P1APCEbhQ#Echobox=1552400386 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

2018-as adatok alapján nagyjából kétszer akkora a részesedése az afrikai kereskedelemről, mint ázsiai vetélytársának, és jóval több forrást is ad a befektetésekre.

22. ábra: Afrika legnagyobb kereskedelmi partnerei²⁸⁰

De nem csak a gazdasági, hanem humanitárius téren is jelentős szerepet vállal az Unió. 2020-ban összesen kétmilliárd eurót költött ilyen tevékenységre az EU, amelynek több mint egy negyedét, - 540 millió eurót - a szubszaharai térségre fordította (24. ábra).

²⁸⁰ The Africa report: EU wants to keep its status as one of Africa's largest trading partners <https://www.theafricareport.com/34293/eu-is-one-of-africas-largest-trading-partners/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

23. ábra: Az EU humanitárius segélyei 2020-ban²⁸¹

Az Európai Unió erőfeszítéseiből látszik, hogy nem csak, mint fenyegetés gondol Afrikára. Megfelelő támogatásokkal és fejlesztési programokkal kettős eredmény érhető el, tekintettel arra, hogy a problémák megoldása csökkenti az Európára irányuló negatív hatásokat, ezzel együtt építi a partnereket, mely hosszú távon az Unió számára is jövedelmező lehet.

A déli fenyegetésről

A jövőt előre jelezni teljes bizonyossággal lehetetlen, fontos azonban, hogy a folyamatok elemzését követően felmérjük a lehetőségeket. A globális biztonság Európa vagy éppen Afrika jövője szempontjából különböző összetevőktől függ. Az egyik ilyen összetevő a népesedés kérdésköre, melyre vonatkozóan az ENSZ előrejelzései elég jelentős változásokat mutatnak. Ezek az előrejelzések, valamint a biztonsági környezet változásai jól látható feladatot jelentenek az Európai Unió számára, mely szerint fel kell készülni a déli fenyegetések megakadályozására, legyőzésére. A demográfiai változások mellett szintén fontos kérdés, hogy a környezetváltozásokból adódó kihívásokkal szemben hogyan tud helytállni Afrika, és miben tud segítségére lenni Európa. Az elsvatagosodás, a vízkérdés, az élelmiszerhiány mind olyan tényezők, amik súlyos konfliktusok kialakulásához vezethetnek, amelyek hatása Európában is érezhető lesz.

²⁸¹ Európai Bizottság: Funding for humanitarian aid, https://ec.europa.eu/echo/funding-evaluations/funding-humanitarian-aid_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az Európai Unió aktív szereplője kíván lenni Afrika életének. Ennek megfelelően folyamatosan felülvizsgálja azokat a kereteket melyek az Afrikával való együttműködését meghatározzák, és igyekszik minél átfogóbb partneri kapcsolatokat kialakítani. Felveszi a versenyt más nemzetközi szereplőkkel, de oly módon, hogy ne csatatérré alakítsák Afrikát, hanem ha lehet, akkor a szinergiákra építve kölcsönös előnyök jöhessenek létre a verseny által.

3. 3. A Száhel-övezet válságának hatása az Európai Unióra

Önmagában az, hogy az Európai Unió környezetében vannak olyan régiók, melyek problémákkal küzdenek, vagy éppen valamilyen válsághelyzet alakult ott ki, nem feltétlenül jelentené, hogy az EU-nak valóban szükséges beavatkoznia. Ebben a részben, követve a dolgozat eddigi struktúráját, a multiszektorális biztonság elmélete alapján vizsgálom meg, hogy melyek azok a dimenziók, amelyekben a Száhel-övezet felől érkező hatások a jövőben növekvő problémákhoz vezethetnek.

A katonai biztonság területén kijelenthető, hogy jelenleg nincs hagyományosnak tekinthető biztonsági kihívás, illetve az EU, valamint a Száhel-övezet elhelyezkedéséből adódóan nem is valószínű, hogy államok közötti közvetlen katonai konfliktus, valamely állam létét veszélyeztető háború, vagy egyéb esemény jönne létre. Vannak olyan aspektusok azonban, amelyek jelenleg is aktív katonai beavatkozást igényelnek és a jövőben is további intézkedéseket eredményezhetnek.

Ahogy korábban volt szó róla, a környező régiók destabilizációja lehetőséget kínál a szélsőséges szervezetek számára az eszmék terjesztésére és a fizikai térhódításra egyaránt. Bár a Száhel-övezet nem közvetlenül szomszédos az Európai Unióval, mégis az Észak-Afrika felőli biztonsági réseken keresztül könnyen elérhetővé válik az EU. Emiatt az Uniónak kiemelt érdeke, hogy megakadályozza az olyan eseteket, mint ami például Maliban történt. A legaktívabb terrorszervezetek a Száhel-övezetben éppen azoknak a nemzetközi hálózatoknak, az Al-Kaidának és az Iszlám Államnak a tagjai, amely szervezetek az Európai Unióban is számos akciót hajtottak már végre. A tagállamok egy része más térségekben is harcol ellenük valamilyen formában, így például Irakban, Szíriában vagy Afganisztánban.

A környezeti biztonság területén Európa számára is jelentős kihívások várhatóak. Az előrejelzések szerint a tengerszint emelkedésének súlyos következményei lesznek. Szembe kell nézni a klímaváltozás okozta nehézségekkel is, amik a kontinensen tapasztalható szélsőséges időjárási események során jelentkeznek, és befolyásolják majd például a mezőgazdasági

termelést is. Tekintettel arra, hogy a klímaváltozás és annak hatásai egy globális folyamat részei, ezért ezen a területen nem lehet megállapítani, legalábbis ez a dolgot nem kíván közvetlen kapcsolatot megállapítani a Száhel-övezet környezetváltozást eredményező tevékenységei, illetve az európai klímaváltozás között.

Az egészségbiztonság dimenziója ezzel szemben egy olyan terület, amelyben lehetnek közvetlen hatások a két kontinens között. Afrika jelentős részén elégtelen az egészségügyi rendszer állapota, sok helyen az alapvető higiéniai infrastruktúra is hiányzik. Az ilyen területeken a különféle járványok könnyen terjednek, változnak. Figyelembe véve, hogy Afrika és Európa között számos területen szoros kapcsolat van, ezért a járványok közvetíthetők egyik helyről a másikra. Az illegális tevékenységek (például a csempészés) során ellenőrizetlenül is eljuthatnak a különböző betegségek Európába. A SARS-CoV-2 vírus okozta COVID-19 pandémia megmutatta, hogy a mai globalizált világban egy-egy járvány súlyos következményekkel járhat.

Ahhoz, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai dimenziókat megvizsgáljam, szükséges fókuszba helyezni egy olyan jelenséget, ami egyfelől a Száhel-övezet válságának mélyülése által egyre erősebben fogja elérni Európát, másfelől pedig már eddig is jelentős belső feszültséget és ellentéteket szül az Európai Unió tagállamai között. Ez a jelenség nem más, mint a migráció.²⁸²

Afrikával kapcsolatosan az egyik legtöbbet emlegetett veszélyként a növekvő migrációs nyomás említhető. Ha a népek vándorlásának történetét tekintjük át röviden, akkor láthatjuk, hogy az európai, sőt a világ nagy részének fejlődéshez az évezredek során folyamatosan hozzájárultak a különféle migrációs folyamatok. Ezeknek a folyamatoknak egyik kiindulópontja évezredekkel ezelőtt is már Afrika volt. A Szahara korábban gazdag növény és állatvilággal rendelkezett, és néhány ezer évvel ezelőtt alakult ki a ma ismert sivatagos környezet, ami onnantól kezdve egy természetes akadályt képezett a szubszaharai Afrika és Európa között. Az első nagy lökést a rabszolgakereskedelem, majd a gyarmatosítás hozta, amikor is mesterségesen generálódott az afrikaiak Európába telepítése. A 19. században, valamint a 20. század elején elsősorban katonaként érkeztek nagy számban afrikaiak, például a francia hadseregbe. Az 1950-es, illetve 1960-as évektől már egyre többen tanultak főként Nyugat-Európában, majd le is telepedtek. Az 1990-es évekre már főként a munkaerőhiány

---

²⁸² Búr Gábor – Tarrósy István: Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről, In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid: Új népvándorlás Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Publikon, Pécs, 2011., 99-114. o.

indukálta megjelenésüket, növekvő számban vállaltak munkát már Dél-Európában is. Ezeknek a munkáknak jellemzője, hogy a helyi lakosság már kevésbé látta el ezeket a feladatokat, míg a képzetlen afrikaiak bevándorlására ösztönzően hatott a munkalehetőség. Bár a bevándorlók aránya nem jelentett valós veszélyt és az általuk vállalt munkák nem generáltak versenyt a helyi lakossággal, mégis, mivel különböztek a helyiektől, ezért szembetűnőségük révén a valóságnál nagyobb arányra becsülték jelenlétüket. Ilyen módon könnyebb volt feszültséget kelteni, ellentéteket szítani a helyi és a bevándorló lakosok között. A bevándorlók által betöltött munkaerőhiány hasznos elem volt az európai gazdaság számára, míg Afrika részére is fontos lett, mivel jelentős volt az Európából Afrikába utalt pénz mennyisége. A hazautalt pénz mennyisége bár nem képez tervezhető bevételt, de sok esetben nemzetgazdaságilag fontos, egyes esetekben akár a GDP 5-11%-át is képezhette.²⁸³

A migrációt többféle módon lehet csoportosítani, így például a munkaerőhiány betöltésére irányuló bevándorlás a szabályozott migráció kategóriába sorolható, míg a valamilyen kényszer hatására (például a természeti katasztrófák, vagy háborúk) kialakult elvándorlás a szabályozatlan migrációba sorolható. További csoportosítás lehet az országon belüli, illetve határokon túli elvándorlás. Emellett az egyik legfontosabb osztályozás két részre bontja a migrációt a tartós vagy az ideiglenes kategória szerint. Míg a tartós migráció nem feltételezi az elvándorolt lakosság visszatérését, addig az ideiglenes elvándorlás során, az elvándorlást kényszerítő tényező befejezését követően, az elvándorolt lakosoknak szándékában áll korábbi otthonába visszatérni. Ez rövid és hosszú távú következményeket is tartogat a befogadó állam számára, miszerint kérdéses, hogy az egyes csoportba tartozó személyek milyen mértékben kívánnak integrálódni a befogadó államba, továbbá milyen mértékű terhet rónak a befogadó államra.

A szubszaharai Afrika migrációjának jellemzője, hogy főként a tartós környezetváltozás, illetve a fegyveres konfliktusok indukálják. Jelentős mértékben Afrikán belüli mozgásról beszélhetünk, de növekvő tendenciát mutat az Európába irányuló legális és az illegális migráció egyaránt.

Az Unión belül nem csak a beáramló lakosság miatt, de a saját demográfiai folyamatai okán is jelentős átalakulás várható. Az ENSZ előrejelzéseiből kiolvasható, hogy a népesedési változások nem csak a déli fenyegetés részeként állítanak az EU elé feladatot, de belső kihívásként is, mivelhogy Európa csökkenő lakossága, előregedő társadalma a következő

---

²⁸³ Búr-Tarrósy (2011): i.m. 102. o.

évtizedekben jelentősen visszavetheti Európát. A népességsökkenés egyik ellenszere korábban is a természetes, legális bevándorlás volt, melyre a továbbiakban is szüksége lesz az Uniónak. A feladat tehát rendkívül összetett, mert egyszerre kell felkészíteni a gazdasági, szociális és társadalmi rendszert az öregedő és csökkenő lakosságra, valamint az Európába vándorlóokra.

Az előregerdő társadalom alapvetően súlyos gazdasági, szociális és társadalmi nehézségekre számíthat. Egy kulturálisan, vagy vallási szempontból viszonylag homogén társadalomban a más identitással rendelkező csoportok beáramlása belső feszültségeket szülhet. A sokszor téves percepciókra alapozott társadalmi feszültségek ellentéteket generálhatnak a befogadó és a befogadott csoportok között. Amennyiben ezeket a folyamatokat sikerül a szélsőségeknek felerősíteni, az ellentétek tovább mélyíthetők, amik hosszú távú feszültséghez, ellenségeskedéshez vezethetnek, amik a felek radikalizálódását vonhatják maguk után. Az ilyen radikalizálódás végső soron erőszakos cselekedetekben is végződhet.

Egyes kutatások szerint az európai lakosság gyorsabban fog csökkenni, mint korábban hitték. Ezzel együtt a szubszaharai Afrika népessége dinamikusan fog növekedni.²⁸⁴ Készült egy előrejelzés, ami az európai népesség méretét mutatta be három eltérő migrációs hatás mellett. A bevándorlással szemben az egyik gyakori érv a vallási különbözőségeket veti fel. A kutatás vallási aspektusból is vizsgálta a várható számokat, így külön kiemelte, hogy milyen mértékben fog változni a muszlimok aránya a teljes lakossághoz mérten. A kutatásban 2016 a bázisév, amit a 2010-es számokhoz, illetve az előrejelzett 2050-ben várható értékekhez hasonlítottak. A kutatás alapján migráció nélkül számolva a lakosság 40 millió fővel fog csökkenni, ami nagyjából a teljes lakosság 8%-a. Közepes migrációval számolva minimális, nagyjából 1%-os csökkenés várható. Magas bevándorlási értékekkel kalkulálva pedig majdnem 20 millió fős növekedés lenne várható, ami meghaladja a 3%-ot. Az előrejelzés részletesen a 2. számú mellékletben megtekinthető.²⁸⁵

Ha a képet kiegészítjük a kulturális hatásokkal, akkor a muszlim vallású lakosság 2016-os 5%-os arányról 7,4%-ra, 11%-ra, illetve 14%-ra növekedhetne, követve a migrációs mérték

---

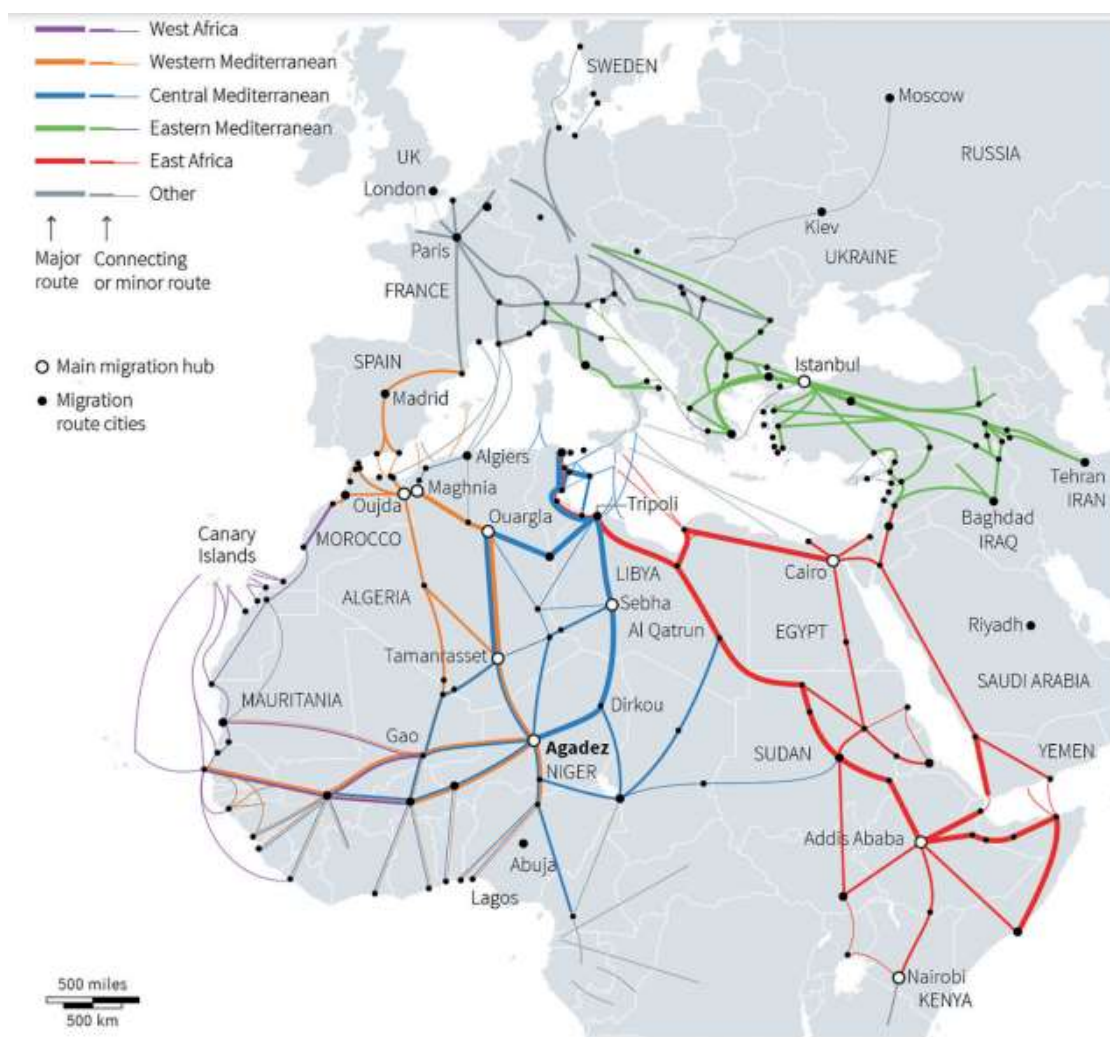
²⁸⁴ Euronews: New study forecasts the EU's population will plummet by millions more than expected <https://www.euronews.com/2020/07/31/new-study-forecasts-the-eu-s-population-will-plummet-by-millions-more-than-expected> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁸⁵ Három migrációs szcenárió, az európai nem muszlim lakosság számának csökkenéséről, a muszlim lakosság növekedéséről. A lakosság száma 2010 és 2016 bázis értékekhez viszonyítva nulla, közepes és magas migrációval számolva. Az előrejelzés alapján magas migrációval számolva majdnem 200%-kal növekszik a muszlimok aránya, de nulla migrációs érték mellett is 39%-os a várható növekedés.

PEW Research Center In three migration scenarios, population decline for Europe's non-Muslims, population growth for Muslims https://www.pewforum.org/wp-content/uploads/sites/7/2017/11/PF_11.29.17_muslims-update-02.png (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

előbbi arányait. A számok alapján a muszlim lakosság növekedő arányának ténye nem függ a bevándorlás folyamatától, mértékét azonban jelentősen befolyásolhatja.

Fontos kiegészíteni a fentieket, hogy nem kizárólag muszlim vallásúak érkeznek Európába, és nem csak őket szükséges integrálni. A Száhel-övezet, mint korábban már említettem, vallási határvonalat is jelent. A régió nagy részén többségben vannak a muszlim vallásúak, a régiótól délre azonban már a kereszténység a jellemző. A Száhel-övezet nem egyedüli kibocsátó Afrikában, nem csak kiindulási pontként, de tranzitországgként is tekinteni kell rá. Ahogy az a 26. ábrán látszik, a Guineai-öböl, Nyugat-Afrika, és Közép-Afrika irányából érkező útvonalak egyesülnek a Száhel-övezetben.

24. ábra: Migrációs útvonalak²⁸⁶

²⁸⁶ International Centre for Migration Policy Development: Trafficking along Migration Routes to Europe, 2018, https://www.icmpd.org/file/download/48387/file/Trafficking0along0Migration0Routes0to0Europe_0Bridging0th

A bevándorlók kezelése rendkívül összetett feladat, és számos különféle hatással bír. Függetlenül attól, hogy legális bevándorlásról, humanitárius menekültekről, illegális bevándorlókról vagy a bevándorlás más formájáról beszélünk, az állam számára feladatot jelentenek. Azokat, akik rövid, vagy hosszú távon az EU területén fognak élni, valamilyen módon integrálni kell a meglévő társadalmi, gazdasági és szociális struktúrákba. Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy míg a munkaerőpiac által indukált bevándorlás során sokszor hasznos tudással rendelkező emberek érkeznek az Unióba, addig a szabálytalan migráció során tömegesen érkezhetnek képzetlen emberek is.

Az integrációs folyamatok működésének, hatékonyságának és tapasztalatainak vizsgálatához érdemes példaként megnézni Svédországot, amely állam jelentős mértékben fogadta be az elmúlt évtizedekben és fogadja be jelenleg is a bevándorlókat. Svédországnak összehasonlítási alapja is van a különböző kultúrák integrációját illetően, ugyanis az 1990-es években jelentős volt az Európán belülről érkező, elsősorban a Balkánról induló bevándorlók száma. Az integráció eredményességét befolyásolja a bevándorlók képzettségi szintje, ami nagyban eltérhet attól függően, hogy a kibocsátó ország oktatási rendszere milyen színvonalat képviselt. Ez a tény alapvetően differenciálja az azonos időszakban, hasonló módon, akár ugyanabban a menekült hullámban érkezőket. Svéd kutatások alapján akár 10 év is eltelhet, mire elindul a bevándorlók és a helyi átlag munkanélküliségi rátája közötti szakadék csökkenése és 10-15 év is kellhet a felzárkózás elindulásához.²⁸⁷ A nehéz integráció jellemzője, hogy a magasan képzett bevándorlók foglalkoztatottsága sokszor alacsonyabb szinten van, mint a helyi, átlagos képzettségű lakosok foglalkoztatottsága.²⁸⁸ Tovább árnyalja a képet, hogy integráció alatt az európai államok legtöbbször a gazdasági integrációt értik. E megközelítésnek eredménye viszont megkérdőjelezhető ezért érdemes megfontolni a kulturális integráció lehetőségeit, kilátásait egyaránt.²⁸⁹

[e0Gap0between0MigrationC0Asylum0and0Anti-Trafficking06full0study60EN.pdf](#) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁸⁷ Sarkadi Zsolt: Malmö nagy részében 10 éven belül kisebbségbe fognak kerülni a született svédek, de ez itt így normális, <https://444.hu/2018/09/12/malmo-nagy-reszeben-10-even-belul-kisebbsegbe-fognak-kerulni-a-szuletett-svedek-de-ez-itt-igy-normalis> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁸⁸ Haodong Qi, Nahikari Irastorza, Henrik Emilsson, Pieter Bevelander: Does Integration Policy Integrate? The Employment Effects of Sweden's 2010 Reform of the Introduction Program, <https://docs.iza.org/dp12594.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁸⁹ Kis-Benedek József: A migráció demográfiai, társadalmi, gazdasági és kulturális kihívásai, Felderítő Szemle, 2018/3. 24-38. o.

Mind az Európai Unió, mind pedig a tagállamok számára fel kell készülni arra, hogy jelentősebb mértékű bevándorlás esetén hogyan lehet csökkenteni a 10-15 éves integrációs időszak negatív hatásait. Érdeemes végiggondolni uniós és tagállami szinten is, hogy a bevándorlókat miként lehetne könnyebben, kevesebb konfrontációval integrálni, vagy éppen hogyan lehetne az európai társadalmat befogadóbbá tenni. Vannak olyan tagállamok, ahol már ma is jelentősebb csoportok jöttek létre, egy-egy területen koncentrálódva, míg vannak olyan tagállamok, amelyeknek a bevándorlók minél szélesebb körű területi elosztása a stratégiája. Ezeket a döntéseket komoly kutatásnak kellene megelőznie, mert számtalan aspektusa van ezen döntéseknek. Biztonság-elméleti szempontból kifejezetten érdekes kutatási irány lehetne, hogy adott államon belül a bevándorlók letelepítésének különféle módszerei hogyan változtatják a lakosság biztonságérzetét objektív és szubjektív oldalon egyaránt.

Az Európai Unió politikai egységében jelentős ellentéteket generált a kérdés, hogy milyen mechanizmus által, milyen kritériumok alapján lehet elosztani a bevándorlókat, egyáltalán lehet-e ilyen rendszert létrehozni. A bevándorlás mértéke ma még messze nincs azon a szinten, amit az előrejelzések alapján várhatunk, de az elmúlt években tapasztalt jelentősebb bevándorlási hullám olyan ellentéteket hozott a felszínre az Unió tagjai között, amik sokak számára alapvetően kérdőjelezték meg az integráció jövőjét.

A 2015-ben elsősorban Szíria, Afganisztán és Irak felől érkező bevándorlók tömege nem borította fel Európa társadalmi rendjét, nem terhelt le egy tagállamot sem olyan mértékben, hogy működésképtelenné váljon.²⁹⁰ Az Európai Unió számára azonban jelentős hatással bír, ami már most kezd felszínre törni. A tagállamok közötti feszültség, az alapelvekben felmerülő vita indukálja a kérdést, hogy milyen szerepet szánunk az államok az Európai Uniónak, milyen típusú együttműködés és integrációs irány lehetséges a jövőben. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása jelentős politikai szándék megléte esetén lehetséges, amik azonban a főként belpolitikai hatásai miatt háttérbe szorulnak.

Márpedig hatásos válaszok nélkül az elkövetkező migrációs nyomás hullámai további belső ellentéteket fognak szülni. Ezek az ellentétek meg fognak jelenni mind a tagállamok, mind a társadalom csoportjai között, és azok a belső és külső szereplők, akik saját érdekeiket – legyenek azok vélt vagy valós érdekek – egy gyenge Unióban látják, igyekeznek majd szítani ezeket az ellentéteket. A társadalom szintjén ez a radikális irányba tolódást vonhatja maga után,

---

²⁹⁰ Tóth Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről, Nemzet és Biztonság 2016/6. szám, 86–115. o. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talasz_europai_migracios_valsg.pdf (A letöltés ideje: 2022.02.22.)

tagállamok szintjén pedig az Unió elértéktelenedését, működésének ellehetetlenülését okozhatja.

Ha a bevándorlás politikai hatásait nézzük, akkor láthatjuk, hogy a hosszú távú előrejelzések Európa teljes egészére vetítve prognosztizálták az 5-14% közötti vallási arány változását. Ha ez a népesség néhány állam területén összpontosul, akkor annak közvetlen hatásai lehetnek az állam működésére, választási eredményekre, így pedig a döntésekre tagállami majd uniós szinten egyaránt. Németországban a lakosság 26%-a bevándorló háttérrel rendelkezik, 12% pedig választójoggal is bír, míg a jelenlegi parlamenti képviselőknek 8%-a tartozik ebbe a csoportba.²⁹¹

A gazdasági hatásokat tekintve kijelenthető, hogy a környező régiók gazdasági hanyatlása, a kereskedelem csökkenése közvetlenül gazdasági visszaesést okozhatna Európában is. Ezzel szemben a válságok hatásainak csökkentésével, a gazdasági kapcsolatok fejlődésével, a fejlesztések sikeres végrehajtásával a partneri kapcsolatok révén Európa is jelentősen profitálhatna Afrika és a Száhel-övezet sikeréből. A közvetlen hatások, mint amilyen a migráció is, rövid távon jelentősen meg tudják terhelni egy adott állam gazdasági rendszerét, hiszen, ha az állam kiadásai növekednek, akkor azt valamilyen módon pótolni kell. Nem szabad elfelejteni azonban, hogy a gyorsan öregedő, illetve csökkenő európai lakosság számára hasznos is lehet a munkát keresők Európába érkezése a munkaerőhiánnyal küzdő területeken.

A Száhel-övezet válságának pontos hatásait előre megjósolni lehetetlen, hiszen maga a régió is egy dinamikusan változó kihívás csomaggal kell, hogy szembenézzon, melyben rendkívül törékeny tényezők is találhatóak. Ennek ellenére az Európai Uniónak fel kell mérnie, hogy a régió válságának enyhítésére ma megtett lépések milyen mértékben járulhatnak hozzá a jövőbeni hatások csökkentéséhez.

3. 4. Az Európai Unió lépései a déli fenyegetés hatásai ellen

Az előző részben felvázolt kihívások és várható hatások egy valamit biztosan megmutatnak, mégpedig azt, hogy az Európai Unió részéről a jövőben komplex stratégiára lesz szükség, ami gyors és hatásos cselekvéssel jár együtt. Az átfogó koncepció létrehozásához a Közösségnek sorba kell venni azokat a külső és belső kihívásokat, illetve azokat a közvetlen és közvetett hatásokat, amik az Unió hosszú távú biztonságát veszélyeztetik. Az előrelépéshez

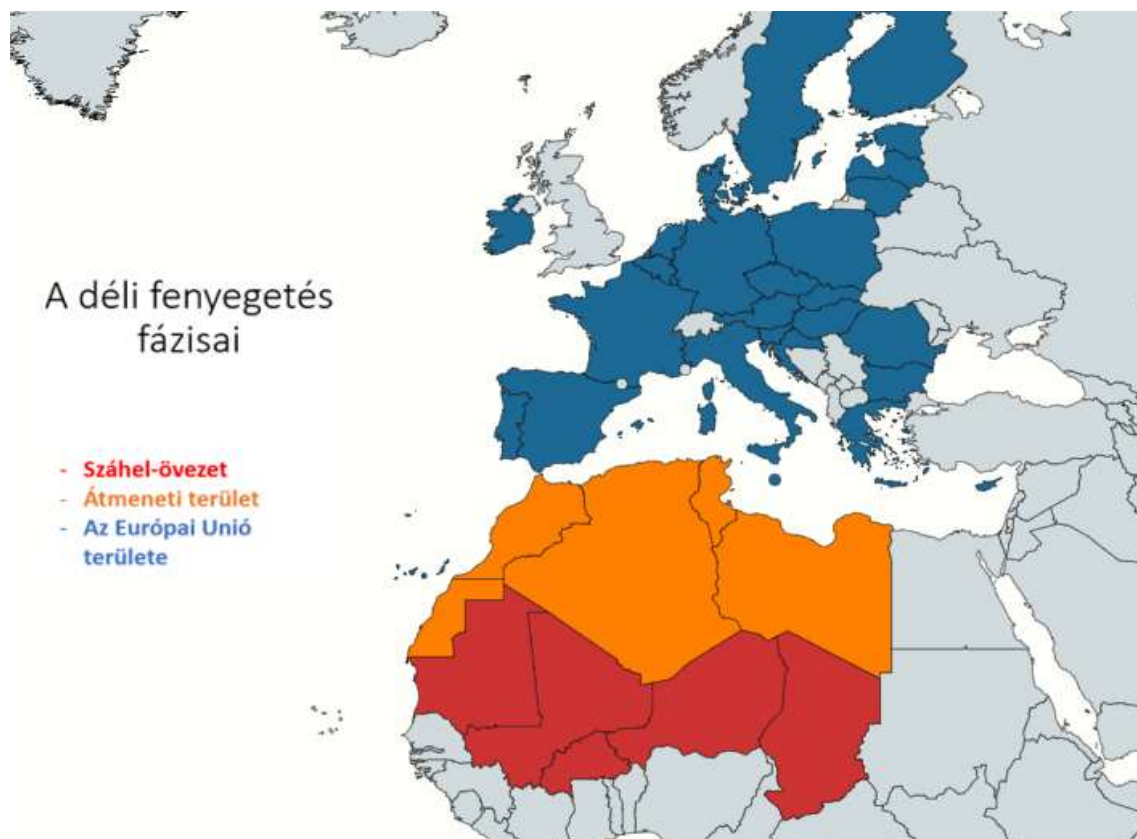
---

²⁹¹ Euronews: Bevándorlók a Bundestagban, <https://hu.euronews.com/2021/09/22/bevadorlok-a-bundestagban> (A letöltés ideje: 2022.01.11.)

önvizsgálatot is kell tartania, melyben sorra veszi a konkrét cselekvéseket, illetve a belső mechanizmusok hatékonyságát. Ebben a részben bemutatom az Európai Unió tevékenységét, illetve olyan eszközeit, amelyek a Száhel-övezet válságának csökkentése során felhasználhatók.

A Száhel-övezetből érkező jövőbeli és jelenlegi veszélyek kezelését három beavatkozási területre lehet bontani. Az Európai Unió feladata, hogy azonosítsa az egyes területeken végrehajtandó tevékenységeket, valamint megtalálja azokat a partnereket, akikkel együtt tud dolgozni az adott régiókban. A három terület: a Száhel-övezet, az Európai Unió területe, és a kettő közötti átmeneti/transzfer terület, mely magába foglalja a Szaharát, Észak-Afrikát és a Földközi-tengert (27. ábra). Miben tér el a három terület, milyen kihívások, milyen feladatok várnak Európára és kik lehetnek a potenciális partnerek?

25. ábra: A déli fenyegetés fázisai²⁹²

Elsőként a Száhel-övezetben folytatott tevékenységet mutatom be. Az Európai Unió mára az egyik legjelentősebb gazdasági szereplővé vált a globális térben. A gazdasági potenciál önmagában azonban nem elegendő a szomszédos, vagy még távolabbi régiókban történő érdekérvényesítéshez. Az integrációs folyamat eredményeként az EU egy államszerű

²⁹² Kép forrása: Saját szerkesztés, térkép forrása: maps.google.com [2019.05.16.]

képződménnyé vált, ami aktív szereplője tud lenni a nemzetközi kapcsolatoknak. Ehhez szükséges, hogy a külpolitika területén értelmezhető és cselekvőképes legyen, majd ennek révén tudja saját érdekeit képviselni, érvényesíteni. Az ambíciók alapján már egyaránt rendelkezik a soft és a hard power eszközeivel, legalábbis elméletben. A következőkben bemutatom, hogy hogyan lett külpolitikai szereplő az Unió, miként használja a gazdasági erejét, illetve milyen katonai lehetőségeket építettek ki eddig.

3. 4. 1. Az Európai Unió, mint külpolitikai aktor

Az első és legfontosabb tényező, amire az Uniónak szüksége lenne az a következetes külpolitika, melynek egyaránt részét képezik a biztonság- és védelempolitika kérdései, továbbá a különböző pénzügyi források, fejlesztési programok, támogatáspolitikai. Elsőként át kell tekinteni, hogy az Unió, hogyan is jelenik meg a nemzetközi térben, miként képes külpolitikai aktorként viselkedni a globális rendszerben.

3. 4. 1. 1. Az uniós külpolitika előzményei

Bár a közös védelem már az integráció kezdetén felmerült lehetőségként, hosszú út vezetett odáig, hogy az Európai Unió ma ismert kül-, biztonság- és védelempolitikai profilja létrejöjjön, és az Unió cselekvőképes válságkezelési képességekkel rendelkezzen.

A II. világháborút követően Európát újjá kellett építeni. A háború okozta válságból való kilábaláshoz összefogásra volt szükség, ám ezt a történelmi ellentétek és a gazdasági érdekkülönbségek miatt nehéz volt elérni.

A közös külpolitika kérdése

Annak érdekében, hogy érzékelhető legyen az Európai Unió külpolitikai fejlődésének lassúsága, illetve annak esemény követő jellege, mindenképpen indokoltnak tartom az uniós külpolitika történetének rövid áttekintését.

A Római Szerződés megkötésekor a közösségi külpolitika kérdése ezen belül pedig főként a közös biztonság- és védelempolitika kialakítása háttérbe szorult. Az EGK-t létrehozó szerződés a külpolitika szót nem tartalmazza, ez azonban nem azt jelenti, hogy a Közösség nem is folytatott külpolitikai tevékenységet, hanem azt, hogy ez a tevékenységi kör szinte csak a gazdasági kapcsolatokkal és a csatlakozással összefüggő kérdéskört érintette. Így míg a biztonságpolitikai kérdések teljes egészében tagállami hatáskörben maradtak, addig az olyan kérdések, mint például a külső vámok kérdése, harmadik országokkal szembeni mennyiségi

kvóták megállapítása, tisztességtelen verseny és dömping eljárások kezelése mind a Közösség kizárólagos hatáskörébe kerültek át. A biztonság- és védelempolitika területén a változást a Maastrichti Szerződés és az Unió létrejötte hozta el, a mai formájához képest nézve azonban ekkor egy kezdetleges forma alakult ki.

A rendszerváltozások utáni Európa

A Maastrichti Szerződés

Az európai integrációs folyamat váltakozó ciklusokból áll, így a bővítési és mélyítési hullámok követik egymást. Az egyik kiemelkedően fontos mélyítési fázis 1992-ben teljesedett ki a Maastrichti Szerződés (Szerződés az Európai Unióról) elfogadásával. A Szerződés életbelépése egybeesett a világpolitikai átalakulással, a bipoláris rend megszűnésének utóhatásaival, amely legalább annyi új lehetőséget – például a keleti bővítés –, mint amennyi konfliktust – például a délszláv háború – hozott magával.

Az Európai Unió létrehozásával a korábbi együttműködési területeket egy szervezetbe ágyazták, így a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP) az Unió második pillérjét képezte. A korábbi külpolitikai megjelenéshez képest hatalmas változás állt be²⁹³ az Unió létrehozásától kezdve. A korábbi külpolitika gazdaságorientáltsága helyett inntől kezdve már a teljes külpolitika, valamint a biztonságpolitika is része lett a Közösség tevékenységének. Így foglalkozni kell többek között a politikai és gazdasági biztonsággal, a tagországok nyersanyag és energiaigényével és immár a védelempolitikával is. Ehhez pedig kapcsolatot kell tartani más szervezetekkel, mint például az ENSZ vagy az EBESZ (Organization for Security and Co-operation in Europe - Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet), és persze más államokkal is a szomszédoktól (volt szocialista államok, balkáni államok) egészen a távoli országokig (pl. Japán, Afrika, Közel-Kelet).

A Maastrichti Szerződés²⁹⁴ így fogalmaz:

„A közös kül- és biztonságpolitika magában foglalja az Unió biztonságát érintő valamennyi kérdést, beleértve egy közös védelmi politikának a második albekezdéssel összhangban történő fokozatos kialakítását, amely — ha az Európai Tanács így határoz —

---

²⁹³ Szerződés az Európai Unióról 2. cikk (4) bekezdés https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

²⁹⁴ Szerződés az Európai Unióról: i.m.

közös védelemhez vezethet. Ebben az esetben az Európai Tanács a tagállamoknak ajánlja egy ilyen határozatnak az alkotmányos követelményeiknek megfelelő elfogadását.

A Nyugat-európai Unió (NYEU), amely az Uniót — különösen a (2) bekezdéssel összefüggésben — műveleti képességekhez juttatja, az Unió fejlődésének szerves része. A NYEU támogatja az Uniót a közös kül- és biztonságpolitika e cikkben meghatározottak szerinti védelmi szempontjainak a kialakításában.”²⁹⁵

Az EU tehát a Nyugat-európai Unió felhatalmazását használva teremtette meg az alapot arra, hogy amennyiben a tagállamok elérkezettnek látják az időt, az Uniót védelmi célú szervezetként is használhassák. Fontos kiemelni, hogy az Unió nem törekedett a kizárólagosságra, és a saját védelmi kapacitásait a NATO kötelezettségek tiszteletben tartása mellett kívánta létrehozni, hiszen a NYEU-t mint a NATO európai pillérjét is meg kívánták erősíteni.

A szervezetek összekapcsolását úgy alakították ki, hogy a Maastrichti Szerződés mellé csatolt, NYEU által kiadott, petersbergi nyilatkozatban²⁹⁶ egyfelől meghívták az összes EU tagot, hogy csatlakozzanak a védelmi szervezethez, valamint társult tagságra hívták az EU tagsággal nem rendelkező NATO tagokat. Így a szervezés során a politikai döntés a NYEU-n belül, míg a katonai kivitelezés a NATO-n belül történt.

A petersbergi nyilatkozat szerint a tagok a NYEU rendelkezésére bocsátanak tetszés szerinti katonai egységeket, amely dönt azoknak bevetéséről attól függően, hogy az egyes esetekben a tagállamok szuverén döntésük alapján részt vesznek-e adott akcióban. A rendelkezésre álló katonai erőket elsősorban humanitárius és mentési feladatokra, békefenntartási feladatokra, illetve harcoló erőként válságkezelési feladatokra (akár béketeremtésre is) használják fel.

A pillér uniós jogba hozatalával megteremtődött egyfelől a lehetőség a Közösség számára, hogy ezentúl egységesen léphessenek fel, közös politikák, álláspontok vagy akciók létrehozásával, valamint kötelezettséget rótt a tagállamok számára a kül- és biztonságpolitikai kérdések tárgyalására vonatkozóan. A döntéshozatal szigorú egyhangúság elvén alapul. Kivételt ez alól a közös stratégiák alapján létrehozandó fellépések vagy álláspontok létrehozása,

---

²⁹⁵ Szerződés az Európai Unióról: i.m. 17. cikk (1) bekezdés

²⁹⁶ Petersbergi nyilatkozat: A Nyugat-európai Unió Miniszteri Tanácsának nyilatkozata a NYEU jövőjéről, a NATO-ban és az EU-ban betöltendő szerepéről. Vincze Hajnalka – Póti László – Tóth Péter: Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai, 2003. 40-45. o.

illetve az ezek megvalósítására vonatkozó határozatok elfogadása képez, amelyekben minősített többség is dönthet, de ennek a formulának az alkalmazását egyhangú döntéshez kötötték.

Az első nagy kihívás, amivel az Unió szembesült és amiben az új metódusokat alkalmazhatták volna, a délszláv háború lett. A konfliktus kezelésében azonban nem sikerült kollektívan fellépni, egységes álláspontra jutni. Az EU egyfelől nem a legfontosabb kihívásnak ítélte meg, hiszen a keleti blokk szétesése után új politikai és gazdasági tér nyílt számukra, így a Nyugat-Balkán nem az Unió figyelmének központja volt. Másfelől a tagországok teljesen máshogy tekintettek²⁹⁷ a kérdésre így nem volt egységes álláspont abban, hogy támogassák-e a Jugoszláv tagköztársaságok függetlenedését, vagy az egységes Jugoszlávia fenntartása legyen a céljuk. Nehéz egyértelműen megítélni az EU fellépésének eredményességét, mivel amellet, hogy a válságkezelő intézkedésekben együttműködött az ENSZ, valamint a NATO erőivel, politikai fellépésében és közvetítői tevékenységében nem volt képes jelentős eredményeket elérni. Önmagában az Unió tehát nem volt képes a helyzetet kezelni, és a válságot megszüntetni.

Az Európai Uniónak a közösség érdekei és az eltérő tagállami érdekek között kellett megtalálnia külpolitikai lehetőségeit. Jugoszlávia véres szétesése megmutatta, hogy az Unió abban a helyzetben nem volt képes együttes és aktív válságkezelő művelet végrehajtására. A volt keleti blokk integrációjának lehetősége új kapukat nyitott és átalakította a szomszédságpolitikát. Ezen új feladatok és tapasztalatok generálták a külpolitikai mechanizmusok felülvizsgálatát, kiterjesztését, melyek az Amszterdami, a Nizzai és a Lisszaboni Szerződésben is visszaköszöttek. A Maastrichti Szerződés jelentősége inkább a közös külpolitika jogalapjának megteremtése volt, mintsem egy hatékony és aktív külpolitikai szereplő létrehozását jelentette volna.

Az Amsterdami Szerződés²⁹⁸

Maastrichtban a tagállamok megállapodtak arról, hogy a felállított új szervezeti struktúra működését 1996-ban kiértékelik. A levont tanulságok és tapasztalatok alapján szükségessé vált változásokat pedig egy új szerződés keretében fogadták el. A délszláv háború tapasztalatai alapján általánosan elfogadott tény volt, hogy a kül- és biztonságpolitika területén

---

²⁹⁷ Gazdag (2008.): i.m. 99-102. o.

²⁹⁸ Amszterdami Szerződés eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/11997D/word/11997D.doc (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

át kell dolgozni a korábban elfogadott döntéshozatali és végrehajtási mechanizmusokat, így az Amsterdami Szerződés e területen is hozott változásokat a korábbiakhoz képest.

Az alapvető célok nem változtak, de több tekintetben is pontosításra került, hogy az Unió és a tagállamok milyen részt vállalnak a KKBP területén. Így az első és második célkitűzésből is eltűnt a tagállam szó, és helyette az új rendelkezésben „Az Unió közös kül- és biztonságpolitikát határoz meg és hajt végre, ...”, valamint „Az Unió biztonságának megerősítése”²⁹⁹ szerepel. E mellett újra hangsúlyozták, hogy a területen belül végrehajtott lépések az ENSZ Alapokmánnal összhangban kell, hogy történjenek, illetve a tagállamok közötti együttműködés megerősítését említi az új megállapodás.

Fontos változás az előző szerződéshez képest, hogy már nem úgy fogalmaznak benne a távlati célok tekintetében, hogy „amely idővel közös védelemhez vezethet”,³⁰⁰ hanem már a közös védelempolitika fokozatos kialakítását említi.³⁰¹ A tagállamok ugyanis egyetértettek abban, hogy az Unió lehetőségeit a védelempolitika területén építeni kell, oly módon, hogy a NYEU-val szorosabb szervezeti együttműködést kell kialakítani.

1999-ben az Amszterdami szerződés beemelte az Unió rendszerébe a Petersbergi feladatokat, ami révén saját maga járhat el humanitárius és mentési feladatokban, békefenntartó feladatokban, továbbá harcoló erőket vethet be válságkezelési célból. Ezek alapján az Unió feladatai közé tartozhat a kiterjesztett békefenntartás, mely magába foglalja a konfliktus megelőzéstől a béketeremtést, a béke kikényszerítést és a békeépítést is. Ezek során pedig nem csak katonai, de civil akciókat is kezdeményezhetnek a béke létrehozása érdekében.

Az Amszterdami Szerződés az előzőeken túl két nagyon fontos újítást hozott. Az egyik a döntéshozatali eljárásban valósult meg. Bevezették ugyanis a konstruktív tartózkodás intézményét, amely lehetővé tette az egyhangúságot előíró döntések esetében, hogy adott tagállam tartózkodása esetén is döntés születhessen, azzal együtt, hogy amennyiben a tartózkodó államok bizonyos szavazati hányad fölé kerülnek, akkor nem fogadhatják el a kezdeményezést. A tartózkodó államok az elfogadott határozatok végrehajtása alól mentesülhetnek, azonban az Unió egészét érintő kötelezettséget el kell fogadniuk.

A másik fontos újítás, hogy létrehozták a kül- és biztonságpolitikai főképviselő pozícióját és pontosították az Unió képviselőjének jogát. E szerint az Unió képviselőjét

---

²⁹⁹ Amszterdami Szerződés: i.m. J.1. cikk (1) bekezdés

³⁰⁰ Maastrichti Szerződés: i.m. J.4. cikk (1) bekezdés

³⁰¹ Amszterdami Szerződés: i.m. J.7. cikk

elsősorban a Tanács Elnöksége látja el, de segítségükre van a Tanács Főtitkára, aki ellátja a kül- és biztonságpolitikai főképviseelő szerepet. Így adott esetben a Tanáccsal közösen dolgozzák ki a kül- és biztonságpolitikát érintő álláspontokat és döntéseket, továbbá az Elnökség felhatalmazása alapján képviselheti az Uniót harmadik féllel történő tárgyalások során. A Főképviseelői pozíciót (High Representative) elsőként Javier Solana kapta meg, aki korábban a NATO főtitkára volt. A poszt megalkotásával az EU külképviselete egyfajta állandóságot kapott, ezzel is segítve az Elnökséget.

Az Amszterdami Szerződésről megállapítható, hogy bár számos problémát orvosolt a Maastrichti Szerződésben foglaltakhoz képest, mégsem tudott átütő újítást hozni az Unió egységes külpolitikájába, és a kormányközi döntéshozatal továbbra is meghatározta a területet, a szavazási mechanizmusba bevezetett könnyítésekkel együtt. Ki kell emelni a NYEU és az Unió közötti együttműködés szorosabbra fűzését, annak ellenére, hogy nem sikerült az Unióba beépíteni a védelmi szervezetet. A Főképviseelői pozíció létrehozása azonban rendkívül fontos mozzanata a közös védelmi potenciál későbbi megteremtésének.

*A Nizzai Szerződés*³⁰²

A Nizzai Szerződéshez vezető úton több fontos lépcsőfokot is meg kell említeni. Az első ilyen az 1998-as St. Malo-i³⁰³, közös francia-brit nyilatkozat. E nyilatkozat fontossága abban rejlik, hogy két, az integrációt teljesen másként elképzelő ország, teljesen eltérő indíttatásból, de közös nevezőre tudott jutni a védelempolitikát illetően. A közös pont az Unió műveleti képességeinek fejlesztése iránti igény volt. A britek, az USA-val a hátuk mögött, a közös védelmi képesség létrehozásában és fejlesztésében a NATO erősödésének lehetőségét látták. Franciaország ezzel ellentétben abban reménykedett, hogy ha sikerül bevonni a közösségi körbe a katonai integrációt, akkor az más területek mintájára önálló fejlődésnek indul majd, mely végül elvezet ahhoz, hogy az Unió teljes értékű nemzetközi szereplővé válhasson.

A St. Malo-i nyilatkozat alapozta meg az 1999-es német elnökséget záró kölni csúcsértekezlet döntését, amely szerint az Uniót el kell látni a petersbergi feladatok ellátásához szükséges kapacitásokkal. Ennek megvalósításához döntöttek arról, hogy a NYEU-t megszüntetik és az Európai Unió átveszi annak feladatait.

---

³⁰² Nizzai Szerződés http://www.euvonal.hu/kulugy/upload/M_26/rek5/6.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2013.05.01.)

³⁰³ St. Malo-i nyilatkozat: Franciaország és az Egyesült Királyság állam- és kormányfői közötti megállapodás, 1998. december 4. VINCZE– PÓTI– TÁLAS (2003): i.m. 72-73. o.

Az 1999 decemberében Helsinkiben tartott csúcsertekezleten fogalmazták meg azokat az elvárásokat, amelyeknek a felállítandó uniós védelmi erőnek meg kellett felelnie. Az először Kölnben elhangzott közös európai biztonság- és védelempolitika elnevezést a Helsinki értekezleten elfogadott dokumentum rendszeresítette (Helsinki Headline Goal).³⁰⁴ Az Unió nem arra törekedett, hogy a NATO-val szembeni rivális erőként lépjen fel, hanem hogy képes legyen bizonyos esetekben önállóan fellépni, akár akkor is, ha a NATO nem vesz részt adott akcióban.

A létrehozandó intézményi struktúra kialakításában hatalmas hasznát vették a korábban már említett Javier Solanának, aki volt NATO főtitkárként tökéletesen tisztában volt azzal, hogy milyen struktúra kialakítása szükséges a hatékony katonai stratégiai, tervezési és végrehajtási feladatok ellátására. Így a NATO szervezetének mintájára hozták létre a Politikai és Biztonságpolitikai Bizottságot, a Katonai Bizottságot és a Katonai Törzset.

A Nizzai Szerződés végeredményben ezeket az elképzeléseket emelte át a közösségi jogba. Így a Nyugat-európai Unióra való utalások kikerültek a Szerződésből, átemelve annak feladatait a Közösség hatálya alá. Az újonnan felállított intézményeket ellátták hatáskörökkel, továbbá döntöttek arról, hogy a Politikai és Biztonsági Bizottság döntéshozatali jogkörrel rendelkezessen a Tanács felhatalmazása alapján válsághelyzetben a műveletek politikai-stratégiai irányítása felett. Kiemelten fontos, hogy a tagállamok vezetői külön nyilatkozatban rögzítették, hogy a biztonság- és védelempolitika területén történő változtatásokat az Amszterdami Szerződés alapján, a Nizzai Szerződés ratifikációjától függetlenül, végrehajthatónak kell tekinteni. Így bizonyosságot tettek a területen való eredmények melletti támogatásukról, és nem kívánták az esetlegesen elbukó ratifikációs eljárásnak kitenni az elért eredményeket.

A Lisszaboni Szerződés

A Lisszaboni Szerződést követően már de jure a nemzetközi jog alanya lett az Unió. Ennek eredményeként az EU önállóan és a tagállamokkal közösen is köthet nemzetközi egyezményeket, és vehet részt nemzetközi tárgyalásokon. Az EU nemzetközi szerződéseket az EUMSZ³⁰⁵ által meghatározott esetekben köthet. Ez alapján vannak kizárólagos hatáskörbe tartozó területek, vannak a tagállamokkal közös területek, és vannak kizárólag tagállami

---

³⁰⁴ Európai Tanács, Elnökségi Következtetések II. A Közös Európai Biztonság- és Védelempolitika, 28. pont, Helsinki 1999. december 10-11, VINCZE–PÓTI–TÁLAS (2003): I.m. 89-98. o.

³⁰⁵ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3A4301854> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

témák.³⁰⁶ A legfontosabb, hogy bár a Közös Kül- és Biztonságpolitika (KKBP) területén intézményi és döntéshozatali szempontból is számos változás történt a Lisszaboni Szerződés elfogadásával, a konszenzusos döntéshozatal mégis megmaradt. Az újdonságok között fontos megemlíteni a szolidaritási klauzulát, a kölcsönös segítségnyújtási klauzulát, illetve az állandó strukturált együttműködést is. Ezek mellett nagy jelentőséggel bír, hogy a Tanács a tagállamok egy csoportját is megbízhatja misszió végrehajtásával (EUSZ 44. cikk), azzal együtt, hogy erre a gyakorlatban még nem került sor.³⁰⁷

A Lisszaboni Szerződés alapján a KKBP-re különös rendelkezések vonatkoznak, melyek alapján a közös kül- és biztonságpolitikát az Európai Tanács és a Tanács egyhangúlag határozza meg, azt az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője és a tagállamok hajtják végre. Jogalkotási aktusra e területen nincs lehetőség. Az Európai Parlament és a Bíróság a közös kül- és biztonságpolitika tekintetében csak korlátozott jogkörrel bír.³⁰⁸

A Lisszaboni Szerződés³⁰⁹ célja, hogy fenntartsa az Unió működőképességét, a mechanizmusokat egyszerűsítse, a hatásköröket egyértelművé tegye, továbbá, hogy egy olyan Unió épüljön, amelyet a polgárai elfogadnak. Szükséges volt ez többek között azért is, mivel az Unió eredeti struktúráját még 12 tagállammal alakították ki, mely Közösség 15, 25 majd 27 tagúvá bővült a Lisszaboni Szerződés elfogadásának idejére.

A Lisszaboni Szerződés számos újítást hozott a biztonság- és védelempolitika területén. Elsőként az elnevezését változtatta meg a területnek, így most már közös biztonság- és védelempolitikának (KBVP – Common Security and Defense Policy, CSDP) nevezik. Az intézmények szempontjából fontos újítás, hogy a külügyi képviselet összehangolása és stabilitása érdekében létrejött az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ), valamint az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselői pozíció. Az EKSZ feladata, hogy az Unió külügyi politikáját végrehajtsa, valamint, hogy segítse a főképviselőt feladatai ellátásában. A Főképviselő ellátja az Általános Ügyek és Külkapcsolatok Tanácsának elnöki feladatait, valamint az Európai Bizottság egyik alelnöki tisztségét. Önálló hatáskörrel a pozíció nem jár, de képviseleti joggal ruházta fel a tisztség betöltőjét, amely alapján így harmadik féllel szemben képviseli a

---

³⁰⁶ Molnár Anna: Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018., 64-67.o.

³⁰⁷ Molnár (2018): i.m. 201-203. o.

³⁰⁸ EUSZ: i.m. 24. cikk

³⁰⁹ Lisszaboni Szerződés <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:HU:HTML> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

tagállamok egyhangú határozatai alapján elfogadott álláspontokat. A Főképvisező az EKSZ segítségével összehangolja az Unió külpolitikáját, így a Bizottság és a Tanács munkáját is.

A külpolitikai döntéshozatal egyrészt egyszerűsödött azzal, hogy a pilléres szerkezet megszűnt így a külpolitika különböző területeire vonatkozó eljárások koordinációja egyszerűbbé vált. Másrészt a közös külpolitika megalkotásának kormányközisége továbbra is megmaradt, és bár nem volt egyértelmű célja az új szerződésnek a minősített többségi döntéshozatal kiterjesztése, annak jövőbeni lehetőségét megteremti. A Lisszaboni Szerződés tartalmaz egy különleges átvezető záradékot, amely új szerződés elfogadása és kormányközi konferencia összehívása nélkül lehetővé teszi, hogy az Európai Tanács egyhangú döntése alapján áttérjenek a minősített többségi döntéshozásra.

A Lisszaboni Szerződés magába foglalta továbbá a 2003-as Európai Biztonsági Stratégia³¹⁰ által korábban már nevesített kibővített petersbergi feladatokat. E szerint az Unió végrehajthat leszerelési feladatokat, felléphet a terrorizmus ellen és támogathat harmadik országokat a terrorizmus elleni harcban, létrehozhat konfliktus lezárás utáni stabilizációt célzó missziókat, valamint továbbra is végrehajthat konfliktusmegelőző, konfliktuskezelő, humanitárius és mentési feladatokat.

Az intézményi fejlődést közös stratégia megalkotása is követte. Az Európai Unió 2016-ban mutatta be új külpolitikai és biztonsági stratégiáját, ami a Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa címet kapta.³¹¹ Az alcímében globális stratégiaként aposztrofált dokumentum, amelyre földrajzi értelemben és a tevékenységi formákat illetően egyaránt igaz a globális megközelítés. A stratégiában kiemelésre került, hogy az Unió részéről mind az állampolgárai, mind pedig a nemzetközi partnerek azt várják, hogy felnőve gazdasági erejéhez és lehetőségeihez, a külpolitika területén is meghatározó szereplővé váljon. A dokumentum leszögezi, hogy Európa határain túl Közép-Ázsiáig és Közép-Afrikáig bezárólag szükséges az érdekeket érvényesíteni. A konfliktusok kezelését tekintve pedig olyan megoldásokat kíván alkalmazni, melyek regionális együttműködésekben alapulva, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva átfogó és integrált megközelítés révén jönnek létre.

---

³¹⁰ Európai Biztonsági Stratégia: „Biztonságosabb Európa egy jobb világban” címmel fogadta ez a Tanács 2003-ban. A Stratégiában elemezték az új kihívásokat, amelyeket a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek, a regionális kudarcok és az állam kudarca témakörökben jelöltek meg.

³¹¹ European Union: *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe* https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A közös külpolitika fejlődéséről

Az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikája a II. világháború lezárását követő útkereséstől a fent vázolt folyamat során jutott tehát el addig, hogy aktív szereplőként, közösen képes fellépni a világban felmerülő különböző válságok kezelése érdekében. Ez a képesség azonban továbbra is fejlesztésekre szorul, mely igényt mind az Európai Bizottság, mind pedig a tagállamok vezetői is pontosan látják. A konfliktusok hatékony kezelése érdekében a Bizottság 2013. július 24-én cselekvési tervet³¹² készített elő, amely egyfelől a védelmi kapacitások hatékony kialakítását, másfelől egy versenyképes európai védelmi ipar létrehozását javasolta.³¹³ A Bizottság javaslata alapján az Európai Tanács 2013. decemberi ülésén megállapodás³¹⁴ született többek között a Harccsoport koncepció hatékonyabbá tételéről és az Európai Tengeri Biztonsági Stratégia 2014-re történő kidolgozásáról. Az előirányzott közös fejlesztések tekintetében döntés született a 2020-2025 között megvalósuló saját pilóta nélküli repülőeszköz (tartós távirányítású légi rendszerek - Remotely Piloted Aircraft Systems – RPAS) kapacitás létrehozásáról, valamint az ehhez szükséges kutatás-fejlesztési eszközök bevonásáról, a légi utántöltés³¹⁵ képesség fejlesztéséről, továbbá az állami műholdas kommunikációs rendszerek³¹⁶ együttes fejlesztéséről. Előirányozták még a védelmi ipar erősítését, a kettős felhasználású polgári-katonai kutatások és fejlesztések előtérbe helyezését, valamint a szabványok és tanúsítványok rendszerének egyszerűsítését és egységesítését is.

A folyamatból látható, hogy az Európai Unió lépésről lépésre bővíti a külpolitikai mozgásterét, ezen belül is a biztonság- és védelempolitikai lehetőségeit. A tagállamok igyekeznek folyamatosan felülvizsgálni a már megtett lépések hatékonyságát és azonosítani azokat a területeket, melyek fejlesztése hozzájárulhat a globális térben történő fokozottabb szerepvállaláshoz. A kialakított intézményes kereteket, és a megalkotott stratégiákat azonban ki kell egészíteni aktív és elkötelezett cselekvéssel.

---

³¹² European Commission, In: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/defence/defence-industrial-policy/index_en.htm (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje:2014.02.23.)

³¹³ European Union, In: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-734_hu.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³¹⁴ Council of the European Union, http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/140258.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³¹⁵ European Defence Agency: Air-to-Air Refuelling, http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/2013-12-20-factsheet_air-to-air-refuelling_high0E1DB2704741 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³¹⁶ European Council, http://www.european-council.europa.eu/media/1299816/2013-11-18-factsheet_govsatcom_high.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2014.02.23.)

3. 4. 1. 2. Az uniós külpolitika legitimációja

Ahogy korábban említésre került, a Lisszaboni Szerződés jogalanyisággal ruházta fel az Európai Uniót, azonban a legitimáció megteremtése, a nemzetközi rendszerben való megjelenés és az érdekek érvényesítése ennél jóval bonyolultabb. Az Európai Unió egyedisége a nemzetközi jogrendszerben egyaránt jelenthet előnyt és hátrányt bizonyos esetekben.

Az Európai Unió korábbi külügyi és biztonságpolitikai főképviselője, Federica Mogherini (2014-2019) egy konferencián több, gyakorlati megközelítéssel, tapasztalattal alátámasztott szempontot is bemutatott az Unió külpolitika területével kapcsolatban. Ahogy fogalmazott, az Uniónak nem feladata, hogy egy hangként jelenjen meg. Sőt, az Uniónak sokszor ki kell használnia azt, hogy 27 tagállam hangján szólalhat meg. A tagállamok álláspontjait azonban össze kell hangolni, és ez a feladat sokszor a főképviselőre vár. A tagállamok azért hozták létre a külügyi és biztonságpolitikai főképviselő pozíciót, hogy az Uniónak legyen egy külpolitikai arca, egy „uniós külügyminisztere”, aki képviselni tudja a szervezet egészét. Annak érdekében, hogy főképviselő szerepe kellően releváns és legitim legyen, el kell fogadnia a tagállamoknak, hogy ha van közös álláspont, akkor az attól való külön cselekvés gyengíti az Uniót, az uniós álláspontot és a főképviselőt. Fontos tehát, hogy az ilyen eseteket kerüljék a tagállamok, mivel ezek azt sugallják, hogy nincs egységes uniós álláspont.

Ez mindazonáltal nem jelenti azt, hogy az Unió ne használhatná ki speciális helyzetét. Ahogy Mogherini bemutatta, a különböző tárgyalások során nehéz elhithető a tárgyaló felekkel, hogy 27 (az ő idejében 28) tagállamot képvisel valaki. Ahogy korábban említettem, a hatályos szabályozás szerint az Unió a tagokkal együtt is része lehet a nemzetközi megállapodásoknak, így ki lehet használni azt a helyzetet, hogy bár a főképviselő az összes tagállamot képviselheti, de mellette további tagállamok képviselői is részt vegyenek egy-egy tárgyaláson, alátámasztva az Unió álláspontját. Ez szintén hasznos lehet abban az esetben, ha a közös Uniós álláspont nem alakult ki, de a tagállamok képviselni tudják saját véleményüket.³¹⁷

Az európai érdekek

A külpolitikai legitimációjának egyik fő kérdése, hogy vajon milyen érdekek állnak mögötte? Szükséges tehát megvizsgálni, hogy beszélhetünk-e uniós érdekekről, vagy kizárólag a tagállamoknak vannak saját érdekeik, amelyeket az Unió intézményrendszerén keresztül

---

³¹⁷ FIIA Webinar - European foreign policy in turbulent times: Does differentiation make the EU a stronger actor? 2021.03.23. <https://www.youtube.com/watch?v=xX9g54gROY4> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

próbálnak érvényesíteni. A Római Szerződések óta az EU hatalmas utat tett meg, és bizonyította, hogy Jean Monnet víziója messze túlmutat egy egyszerű gazdasági együttműködésen. Azt is kijelenthetjük, hogy az integrációs folyamat mára sokszorosán túlnőtt azon, amit az alapítók vártak.

Az európai integráció fokozatos fejlődésének, a bővítési és mélyítési folyamatoknak eredménye, hogy mára az Uniónak, mint a nemzetközi rend szereplőjének, kialakultak az önálló érdekei. Számos olyan terület említhető példaként, amelyeknél egyértelműen felismerhetők az Unió saját érdekei, legyen az például kereskedelempolitikai, gazdasági, energiabiztonsági vagy éppen biztonságpolitikai kérdés. Ezeket az érdekeket az Unió sok esetben rögzíti is a különböző stratégiai dokumentumaiban. Fontos kiemelni, hogy az Unió érdekei nem feltétlenül egyeznek meg az összes tagállam érdekével, így egy-egy speciális területen előfordulhat, hogy egy vagy több tagállam és a szervezet érdekei ellentétesek egymással. A külpolitika és vele együtt a biztonság- és védelempolitika alakítása ennek klasszikus példája, hiszen az állami szuverenitásnak ez az egyik legfontosabb megnyilvánulása, a tagállamok ezt saját céljaik elérése érdekében alakítják.

A jelenlegi konszenzusos külpolitikai döntéshozatal eredménye, hogy az uniós külpolitika alárendelt szerepet tölt be a tagállamok önálló külpolitikája mellett. Az Unió csak akkor képes bármilyen cselekvést végrehajtani, ha minden tagállam egyetért.³¹⁸ Kivétel ez alól a konstruktív tartózkodás lehetősége, melyet az Amszterdami Szerződés emelt a közösségi jogba. Ez alapján lehetősége van a tagállamoknak, hogy azokban a kérdésekben, melyekben nem értenek egyet a többi tagállammal, vagy nem kívánnak részt venni bizonyos döntésekben, távolmaradásukkal lehetővé tegyék a döntések megszületését. Ilyen esetekben a döntés rájuk nem ró kötelezettségeket. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy tagállam ne tudna blokkolni közös külpolitikai cselekvéseket.

Fontos kiemelni, hogy az integráció előrehaladtával bármilyen messzire is jutottak az Európai Unió fejlesztésével, mélyítésével, a hatáskörök átruházása az Unióra továbbra is a tagállamok döntéséből ered és a legfőbb döntések meghozatala a mai napig sem az Európai Parlament, vagy a Bizottság kezében, hanem a tagállamok kezében van.

---

³¹⁸ Molnár (2018): i.m. 206-207. o.

Az Unió külpolitikai aktivitása tehát nagyban függ a tagállami akarattól, másként fogalmazva attól, hogy mely tagállam vagy tagállam csoport kíván beavatkozni adott témában, és képes-e meggyőzni a többi tagállamot ennek szükségességéről. A tagállami akaratot e téren pedig nagyban befolyásolják a politikai ciklusok, hiszen a külpolitikai cselekvések jelentős hatással bírnak a tagállami belpolitika folyamatokra. Az Európai Unió 27 tagállammal rendelkezik. Ha egy átlagos négyéves választási ciklussal számolunk, akkor nagyjából minden évben 7 országban várható választás és új kormányzati ciklus (az egyéb időközi kormányváltásokat nem számolva). Ez pedig jelentős hatást gyakorol a közös döntésekre, az olyan cselekvésre, ami rövid távon népszerűtlen lehet.

A tagállamok közötti ellentétekkel és vitákkal együtt is elmondható, hogy az Unió közös értékekkel, a jövőbe mutató közös stratégiával és így önálló érdekekkel is rendelkezik. Ezek az érdekek a tagállamok sajátjaiból épülnek fel és az EU integráltan képviselik azokat. Mindazonáltal egyes területek más-más szinten fontosak egyik és másik tagállamnak.

Az Unió kiváló adottságokkal rendelkezik ahhoz, hogy a nemzetközi rendszerben kulcsszereplővé válhasson. Néhány példa a tagállamok jelentőségét szemlélítve: a Brexitet követően az EU 4 országa (Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország) szerepel a 15 legmagasabb GDP-vel³¹⁹ rendelkező állam között, valamint hat ország (Írország, Németország, Svédország, Hollandia, Dánia, Finnország) a humán fejlettségi index listáján. Az Európai Uniónak összesen több mint 440 millió állampolgára van, ami a harmadik legtöbb Kína és India után. A potenciál tehát megvan az EU-ban, de miért nem tud ennek ellenére érvényesülni a nemzetközi politikában?

A Lisszaboni Szerződés, melyet 2007 decemberében írtak alá, jelentős szervezeti átalakulást hozott a külpolitika területén. Annak ellenére, hogy a reform egy hatékonyabb, állandóbb rendszert hozott létre, nem tudta feloldani az állami és uniós külpolitika párhuzamosságát.³²⁰ A külpolitikai döntésekben továbbra is szükséges az államok egyetértése, a legfőbb döntéshozója e területnek továbbra is az Európai Tanács.³²¹ Ennek eredménye, hogy bármely válsághelyzet során, míg a tagállamok rugalmasan tudnak reagálni, addig az EU-nak lassú és rugalmatlan döntéshozatali mechanizmusai vannak. A külpolitika területén pedig egyes

---

³¹⁹ Global PEO Services: Top 15 Countries by GDP in 2020 <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2020/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³²⁰ Stefan Lehne: Is There Hope for EU Foreign Policy? <https://carnegieeurope.eu/2017/12/05/is-there-hope-for-eu-foreign-policy-pub-74909> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³²¹ European Union: Foreign and Security Policy https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

tagállamok szorgalmazták a közös lépéseket, míg mások ellenzik azt. Fontos megjegyezni azt is, hogy a Brexit jelentősen megváltoztatta az Unió profilját. Az Egyesült Királyság kilépésével egy katonai, gazdasági, politikai értelemben is meghatározó állam hagyta el az integrációt, amely állam nem mellesleg az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja. A Brexit során nem csupán egy tag hagyta el az Uniót, de ezzel egy időben egy új, az EU-tól független hatalmi szereplő is megjelent, amely szereplő egyes területeken az Unió riválisaként fog részt venni a nemzetközi politikában.

Az Európai Unió külpolitikáját a tagállamok tehát jelentősen képesek befolyásolni akár önállóan, akár csoportosan. A különböző érdekcsoportok létrehozása azért is fontos, mert mára az Unió döntéshozatala egy rendkívül bonyolult mátrixszá növekedett, melyben tagállamok, szakpolitikák, tagállami szinten pártok, Európa szinten pártcsaládok alakultak. A biztonságpolitika területén úgy is értelmezhetjük, hogy egyes kérdésekben a tagállamok szűkebb belső biztonsági közösségekként viselkednek. A legnagyobb ilyen csoport a weimari háromszög (Németország, Franciaország, Lengyelország), lassan már harminc éves. De említhetjük a Visegrádi Együttműködést, melynek Magyarország is tagja, továbbá a Balti államok együttműködését, a Benelux államokat, a normandiai formátumot (az EU-ból Franciaország és Németország), vagy a Nordic-Baltic Eight (Dánia, Észtország, Finnország, Izland, Lettország, Litvánia, Svédország, Norvégia) csoportosulást. Ezek az országok nem csak politikai szinten, de a gyakorlatban is együttműködnek, ennek példái a létrehozott EU harccsoportok: a Weimar harccsoport³²² 2013-ban, a visegrádi harccsoport 2016-ban és 2019-ben. Eseti együttműködéseket is találhatunk, például a normandiai formátum az ukrajnai konfliktust próbálta megoldani. Tagjai (Németország, Franciaország, Oroszország és Ukrajna) hat alkalommal találkoztak 2020 októberéig.³²³

Az Európai Unió külpolitikája kapcsán megállapítható, hogy a döntési mechanizmus révén minden állam befolyással bír a közös külpolitikára, emellett a számukra fontos kérdéseket egyik vagy másik tagállam aktív szerepvállalása révén nagyobb hatékonysággal tudja befolyásolni. Ezzel együtt két országot emelnék ki, amelyek a többiekénél állandóbb és stabilabb hatással bírnak e területen.

---

³²² Marcel Dickow, Hilmar Linnenkamp, Jean-Pierre Maulny, Marcin Terlikowski: Weimar Defence Cooperation – Projects to Respond to the European Imperative, Warsaw, 2011, <https://www.files.ethz.ch/isn/144515/Weimar%20Defence%20Cooperation%20%E2%80%93%20Projects%20to%20Respond%20to%20the%20European%20Imperative.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³²³ Kateryna Reschuk, Sonya Lukashova: 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A tagállamok befolyása változó mértékű és intenzitású, sokszor nem arányos a tagállam méretével, gazdasági vagy katonai erejével. Ami látható, hogy minden tagállam számára megvannak azok a régiók, illetve kihívások, melyek valamiért számukra a külpolitika prioritását képezik, legyen az például az atlanti kapcsolatok erősítése, Észak-Afrika vagy a Közel-Kelet veszélyei, esetleg az orosz fenyegetés. A tagállamok közül két államot fogok kiemelni, Franciaországot, illetve Németországot, mely két állam együttműködését sokszor az Unió motorjaként szoktak emlegetni.

Franciaország

Franciaország az európai integráció egyik legaktívabb előmozdítója, az uniós eszme és az intézményrendszer megalkotásában is fontos szerepet játszott, folyamatosan támogatta a politikai kooperációt, az intézményrendszer mélyítését. Tette mindezt azért, mert a közös uniós külpolitika és maga az erős Európai Unió koncepciója évtizedek óta a francia hatalmi ambíciók egyik fontos sarokköve volt. Az európai integrációt már De Gaulle is a francia kontinentális hegemonia visszaállításának eszközeként látta.³²⁴ Az EU által a stratégiákban megjelölt beavatkozási területek nagyrészt megegyeznek a francia érdekszférával: Észak-Afrika, Nyugat-Balkán, Közel-Kelet, Ázsia és Közép-Afrika.³²⁵

Franciaország nemcsak a politikai irányok meghatározásában aktív, de az egyes válsághelyzetek megoldásakor is igyekszik szerepet vállalni. Néhány példát említve, 2008-ban a grúz-orosz háború alatt Franciaország töltötte be a soros elnökség szerepét, mely kiváló lehetőséget adott az akkori elnöknek, Nicolas Sarkozynek (2007-2012), hogy lökést adjon az uniós külpolitikai tevékenységnek és ezzel együtt erősítse Franciaország szerepét is. Szerepvállalása is közrejátszott, hogy a konfliktus kitörését követően néhány nap alatt sikerült tűzszünetet kötniük a feleknek.³²⁶ Meg kell jegyezni, hogy a Sarkozy féle erőltetett szerepvállalás nem tett jót a francia-német kapcsolatoknak és a francia mellett az EU-s külpolitikát is kissé hiteltelenítette a grúz-orosz háborúban tett beavatkozása, hiszen azt az uniós tagállamok jóváhagyása nélkül tette meg.³²⁷

---

³²⁴ Szűcs Anita: Az V. köztársaság Európa-politikája, in: Túrke András István: A Jelenkori Franciaország 2. kötet, L'Harmattan, Budapest, 2021., 138. o.

³²⁵ Lukáš Pachta: France: driving force of the EU Common Foreign and Security Policy? http://pdc.ceu.hu/archive/00002117/01/France_Lukas_Pachta.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³²⁶ Benes Károly: A 2008-as orosz-grúz háború hatása az európai biztonságra, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/benes_karoly.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³²⁷ Túrke András István: Az elszalasztott lehetőségek diplomáciája? A francia külpolitika strukturális és tartalmi változásai a 2007–2010-es időszakban és tevékenysége az európai szinten, Külügyi Szemle, 2011. 10. évf. 2. sz. 14-37. o.

A következő elnök, François Hollande más attitűddel rendelkezett, mint elődje és igyekezett is szakítani Sarkozy „túlmozgásos” stílusával. Hollande változtatott a külpolitikai prioritásokon és az uniós szerepvállalás csökkentése mellett egy jóval erősebb világpolitikai szerepet szánt Franciaországnak, melynek része volt egy új Afrika-politika, illetve a nagyhatalmakkal szembeni erőteljesebb kiállás.³²⁸

A jelenlegi elnök, Emmanuel Macron visszatért a proaktív külpolitikához. Ahogy említettem, részt vesznek a normandiai formátumban az ukrán háború lezárása érdekében. Macron igyekezett közvetíteni, amikor az USA megpróbálta ellehetetleníteni az Iránnal kötött nukleáris megállapodást.³²⁹ A 2020 augusztusában történt bejrúti robbanást követően Macron volt az első és legaktívabb vezető, aki segítséget ígért Libanonnak. És nem csak ajánlotta a segítséget, de politikai változásokat is sürgetett a támogatásokért cserébe, amelyek a mélyebb belső problémák kezelését szolgálnák.³³⁰

Franciaország részéről a leglátványosabb külpolitikai akció a 2013-as intervenció volt Maliban. Ezzel a lépésükkel egyértelművé tették, hogy rendelkeznek azzal a képességgel, ami szükséges az EU érdekszféráján belül eső konfliktusba való beavatkozáshoz, és szükség esetén hajlandóak is az intervencióra. A Maliban zajló polgárháború rámutatott, hogy nem elegendő az EU részéről egy jó külpolitikai szerkezet megalkotása. Az Uniónak szüksége van valós célokra, egyértelmű normákra és feltételekre a különböző válsághelyzeteket illetően, hogy egyértelmű legyen, hogy az Európai Unió mikor és hogyan fog beavatkozni.

Németország

Németország kéz a kézben jár Franciaországgal és az uniós integrációs folyamat másik motorja. Mégis, ha összehasonlítjuk a két országot, jelentős a különbség, hiszen a II. világháború után Németország számára sokkal inkább biztonságot és az újjáépítés eszközét jelentette az európai integráció. Igaz ez akkor is, ha pár évtizeden belül a német gazdaság ismét Európa élére tört. Németország azonban azzal együtt, hogy vezető ereje lett az Uniónak, külpolitikai szerepvállalásában továbbra is erőteljes önkorlátozást tart fenn.³³¹ Érdekes ellentét,

---

³²⁸ Túrke András István: A Francoise Hollande-korszak külpolitikája (2012-2017), in: Túrke András István: A Jelenkori Franciaország 1. kötet, L'Harmattan, Budapest, 2021

³²⁹ Julian Borger: G7 summit: Iran foreign minister makes surprise Biarritz appearance <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/25/emmanuel-macron-floats-plan-g7-defuse-iran-tensions> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³³⁰ Techet Péter: Libanonban már csak Macron tud rendet tenni https://azonnali.hu/cikk/20200901_mire-megerkezik-macron-bejrutba-mar-meg-is-van-az-uj-libanoni-miniszterelnok (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³³¹ Csiki Tamás: Németország – Európa vezető hatalma vagy kiszámíthatatlan partner? Nemzet és Biztonság 2013. 5–6. szám 63–79. o.

hogy míg Franciaország maga törekszik vezető szerepet betölteni az Unióban, addig Németországtól inkább elvárják a tagállamok, hogy vezesse az integrációt.³³²

Az elmúlt évtizedekben Németország gazdasági ereje (a világ 4. legnagyobb GDP-jével rendelkezik), valamint az a stabilitás, melyet a négy cikluson át kormányzó szerepet betöltő Angela Merkel kancellár (2005-2021) jelentett, megkerülhetetlen szereplővé tette az EU-n belül. Merkel kancellár számos uniós belső konfliktusban játszott közvetítő szerepet, de például a normadai formátum tárgyalásain, illetve az ukrajnai konfliktus kitörését követően az EU vezetői között is kulcsszereplő volt, számos vezetővel egyeztetett a témában. Ha összevetjük ezt a fajta tevékenységet, akkor hasonló képet kapunk, mint amit Mogherini a főképviselő feladataként leírt. Mégis, Németország inkább egy háttérbe vonuló szereplője az Unió külpolitikájának, mely hagyományosnak mondható szerep leosztás a két állam között. Az 1970-es években Valéry Giscard d'Estaing (Franciaország) és Helmut Schmidt (Németország) kormányzása idején például a kapcsolatuk jellemzésére a „d’apres vous Valéry” együttműködésnek hívtak, mely arra utal, hogy Németország a gazdasági erőt a háttérben biztosítva inkább előre engedi Franciaországot.³³³ Ezt a felállást változtatta meg egyfelől a Merkel által vállalt szerep, illetve Hollande elnök említett Európán belüli háttérbe vonulása.

A meghatározó pozíciója ellenére történelmi okokból Németország tartózkodik a kemény hatalmi megoldásoktól. A társadalom jelentős része ma is elutasítja a német haderő külföldi alkalmazását, vagy csak jelentős korlátozásokkal támogatja azt. A különböző missziókban az úgynevezett nemzeti fenntartások (national caveats) korlátozzák a Bundeswehr által ellátható feladatokat.³³⁴ Ez nem azt jelenti tehát, hogy egyáltalán nem vesz részt Németország a szövetségi műveletekben. Sőt nagyon aktív tagja a NATO misszióknak, azonban a nemzeti fenntartások betartása által a róla kialakult kép szerint Németország általában vonakodó a műveletekkel kapcsolatban.³³⁵ Németország tehát nem szorgalmazza úgy az uniós képességek fejlesztését, mint Franciaország teszi. A német külpolitika magas export arányával sokkal inkább gazdaságközpontú, mint katonai beavatkozás alapú. A német-francia tandem hatékonyságát és fontosságát jól mutatja az a német felmérés, melyben a válaszadók

---

³³² Kiss J. László: Németország mint mag-Európa magja: az új „németkérdés” és az euróválság, MKI-elemzések, E-2012/5, https://kki.hu/assets/upload/Elemzesek_2012_05_Neemetorszeg_mint_a_mag-Eu_.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³³³ Fábián Éva: Gazdag Ferenc: Franciaország története 1919–1995., Külügyi Szemle, 2011. 10. évf. 2. sz. 198–201. o.

³³⁴ Hettyey András: A vonakodó szövetség? – Németország külföldi katonai bevetései a viták és a számok tükrében https://kki.hu/assets/upload/05_Hettyey.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³³⁵ Csiki Tamás Miért marad továbbra is visszafogott a német védelempolitika? Nemzet és Biztonság 2014/5. szám, 97–110. o.

Németország legfontosabb külpolitikai partnereként négyszer többen jelölték meg Franciaországot, mint a másodikként végzett USA-t.³³⁶

2021-2022 változást hozhat az Unió belüli erőviszonyokban, hiszen Angela Merkel távozott a kancellári pozícióból, míg 2022-ben, az EU soros elnöki tisztség betöltésével egy időben választásokra is készülnek Franciaországban. Kérdés, hogy változik-e majd a német szerepfelfogás, hogyan alakul a tandem belüli kohézió³³⁷, esetleges győzelme esetén Macron milyen ambíciókkal vág neki újabb elnöki ciklusnak és ehhez milyen mértékű támogatást kap majd a jelenlegi német kancellártól, Olaf Scholtztól?

A többi tagállamnak nincs meg a kellő gazdasági és/vagy politikai ereje ahhoz, hogy stabilan a francia vagy a német szerephez hasonlót töltsön be akár az EU-n belüli, akár azon kívüli külpolitikai folyamatokban. Példaként említettem korábban Olaszországot, amely egyes kérdésekben markáns szerepet játszik (például a tömeges bevándorlás kezelése), mégsem képes stabil és erős regionális hatalmi pozíciót kiépíteni. Ezt támasztja alá, hogy az olasz külpolitika kiemelt pillérei az atlantizmus és az európanizmus.³³⁸

Előny vagy hátrány?

Felmerül a kérdés, hogy maga az Európai Unió egésze számára milyen hatása van annak, hogy érdekcsoportok, klikkek alakulnak az Unión belül? Hogyan tudja ez az egységes Európa képét szolgálni? Erősíti-e a differenciált integrációt az Unión belül és ha igen, az milyen hatással van a szervezetre?

Az elmúlt években bizonyos politikai változások az Uniót ismét kihívások elé állították. Egyrészt az Egyesült Államokkal való kapcsolat a Donald Trump elnökség (2017-2021) alatt megváltozott, a transzatlanti kapocs meggyengült. Nemcsak közvetlenül, de közvetve is hatott a Trump által képviselt politika, hiszen az USA NATO-ban betöltött szerepét tekintve, illetve a NATO tagokkal szemben támasztott elvárások az Európai Unió védelmi képességeit is érintették. Márpedig az európai béke és biztonság fenntartásában az Egyesült Államok az integrációs folyamat során végig fontos szerepet játszott.

---

³³⁶ Körber Stiftung: German Foreign Policy in Times of Covid-19 <https://online.flippingbook.com/view/322123/4/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³³⁷ Gazdag Ferenc: Milyen hatalom Franciaország a 21. század elején? in: Gazdag Ferenc: Franciaország a 21. század elején, Dialóg Campus, Budapest, 2019

³³⁸ Elena Maslova: *Italy's Foreign Policy: The Middle Power in Between the United States and Russia* <https://valdaiclub.com/a/highlights/italy-s-foreign-policy-the-medium-power/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A másik fontos esemény a Brexit volt, amely bizonyos értelemben sokkolta az Európai Uniót. Bár a Lisszaboni Szerződés óta a kilépés, mint lehetőség létezik, de az Egyesült Királyság kilépése az Unióból elsőként jelentette azt, hogy egy tag elhagyja az integrációt. A brit kilépés azzal együtt, hogy a szoros partneri kapcsolat megmarad mégiscsak egy új szereplőt emelt a régió hatalmi térképére, akivel szemben az Uniónak számos területen (pénzügyi, gazdasági, kereskedelmi stb.) versenyre kell kelnie. Azt is hozzá kell tenni, hogy védelmi szempontból is egy jelentős képességekkel rendelkező tagállam hagyta el a Közösséget, ezzel csökkentve annak akár védelmi, akár cselekvési képességeit.

A változó globális térben az Uniónak gyors és határozott lépéseket kell tennie. A módosult nemzetközi helyzetben szükséges az EU helyzetét újradefiniálni. Márpedig a korábban említett 27 tagú döntéshozatali mátrixban ez nem egyszerű feladat. Ilyen esetekben segíthet, ha az államok kisebb csoportokon belül már előzetesen egyeztetik álláspontjukat, így gyorsítva az uniós döntések meghozatalát.

A differenciált együttműködés vagy a köznyelvben ismertebb neveken a két- vagy többsebességes Európa, a többszintű integráció, az a la carte Európa, a mag-Európa stb. mind az integráció létező formái. Ezek a változatok különböző mélységű együttműködést írnak le. A differenciált együttműködésnek három típusa különböztethető meg: többsebességes, változó geometriájú és a la carte integráció.³³⁹ Bár a politikai szintéren sok vita volt a korábbiakban is ezzel kapcsolatban, azt látni kell, hogy a differenciált együttműködés már régóta létező eleme az Európai Uniónak és nem egy jövőbeli lehetséges újdonságot jelent. A legismertebb elemei, melyek ide sorolhatóak az eurozóna, vagy a Schengeni együttműködés, amelyek például nem járnak együtt az EU tagsággal automatikusan.

A kül- és biztonságpolitika területén a Szerződésekbe beépítve is találhatunk olyan elemeket, amik differenciált együttműködést tesznek lehetővé. Ezek a már említett konstruktív tartózkodás, az állandó strukturált együttműködés (röviden PESCO - Permanent Structured Cooperation),³⁴⁰ valamint a megerősített együttműködés.³⁴¹ Azt is fontos megjegyezni, hogy ezeket a szerződésben foglalt lehetőségeket rendkívül ritkán, vagy egyáltalán nem alkalmazták

---

³³⁹ Juhász Krisztina: A differenciált integráció fogalma, típusai és szerepe az Európai Unió fejlődésében http://acta.bibl.u-szeged.hu/61947/1/juridpol_forum_008_002_149-164.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴⁰ Eur-lex: Permanent Structured Cooperation https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/permanent_structured_cooperation.html (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴¹ Eur-lex: Megerősített Együttműködés https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/enhanced_cooperation.html?locale=hu (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

eddig. Ennél jelentősebbek azonban az informális mechanizmusok, amelyek többek között az általam is felsorolt csoportosulásokban, illetve együttműködési formákban öltenek testet.

A differenciált együttműködés a gyakorlatban vegyes eredményt mutat. A Nyugat-Balkán példáját tekintve látható, hogy a Visegrádi négyek csoportja például az EU bővítésének egyik fő támogatója volt. Elmondható, hogy a tagállamok jelentősen hozzájárultak a térség stabilizálásához közvetlenül (tevélegesen) vagy közvetve a konstruktív tartózkodás által. Ezzel szemben továbbra is vannak olyan tagállamok, amelyek nem ismerik el Koszovót államként, továbbá említhetnénk példaként Bosznia és Hercegovina megrekedő csatlakozási folyamatát is. E két utóbbit nehezen lehetne az EU közös sikereként említeni.³⁴²

Az Európai Unió a feladatokat szem előtt tartva és saját érdekeit figyelembe véve önmagát globális hatalomként igyekszik meghatározni, stratégiai dokumentumai alapján is egyértelműen erre a szerepre törekszik. Ahogy többször utaltam rá, ahhoz, hogy elérhesse ezt a célt és globális aktor válhasson belőle, szükség lenne egységes külpolitika folytatására. Bár jelentős fejlődés történt e téren az EU megalakulása óta, mégis azt láthatjuk, hogy a Közösség továbbra is csak lassan és erőtlenül képes egyes válsághelyzetekre reagálni. Ezt a problémát véleményem szerint a döntéshozatali mechanizmusok és az uniós szabályrendszer reformjával lehetne feloldani.

Az egységes külpolitikára alapozva az EU képes lenne aktívabb részvételre a válságkezelés teljes spektrumán és jóval hatékonyabban tudná építeni partnerségi kapcsolatait is. A partnerségben továbbra is kulcsszerepet fog játszani a NATO, azonban az Uniónak törekednie kell arra, hogy önállóan is képes legyen fellépni, bármilyen felmerülő krízis esetén. Ezzel együtt szem előtt kell tartani azonban, hogy felesleges párhuzamosságok ne alakuljanak ki a két szervezet között. Éppen ezért az együttműködésük alapja kell, hogy legyen annak pontos meghatározása, hogy melyik szervezet milyen szerepet kíván betölteni a jövőben.

3. 4. 2. Partnerség a déli fenyegetés csökkentéséért

A külpolitika egyik fontos feladata, hogy megtalálja azokat a partnereket, akik akár a válság sújtotta régióban, akár az EU és a válságzóna közötti térségben az Unió érdekeinek elérésében hasznosak lehetnek. Az Európai Unió számára a Száhel-övezet válsága komoly

---

³⁴² EU Integration and Differentiation for Effectiveness and Accountability: Differentiation and the European Union's Foreign and Security Policy, 2021, https://euidea.eu/wp-content/uploads/2021/06/euidea_rp_9.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

kihívásokat jelent. A menekültek növekvő száma, a szervezett bűnözés, az illegális kereskedelem révén Európába kerülő kábítószeres és fegyveres mind veszélyt jelentenek az Unióra. Emellett nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az instabil államok kiváló bázisai a különböző terrorista szervezeteknek, mely további kockázat az EU biztonságára nézve. Éppen ezért az Unió partneri kapcsolatai fejlesztésével, több pénzügyi támogatási program, különböző katonai és civil missziók, valamint számos civil kezdeményezés útján nyújt segítséget a régió országainak.

Az általam átmeneti területként megjelölt térség ütköző zónát és határt jelent az Unió és a Száhel-övezet között. Az EU-nak fel kell használnia ezt a régiót arra, hogy kiszűrje a veszélyeket, megállítsa, de legalábbis lassítsa a fenyegetések Európába jutását és csökkentse azok hatásait. Ebben a feladatban egyfelől elengedhetetlen az észak-afrikai országokkal való partnerségi kapcsolat, másfelől a Földközi-tenger ellenőrzése szempontjából a NATO-val való együttműködés.

Az európai biztonság szempontjából az átmeneti területnek alapvetően két komoly kihívása van. Az egyik a Földközi-tenger hatalmas, nehezen ellenőrizhető területe, ami bár természetes akadályt képez a két kontinens között, legalább ugyanannyira rést is jelent a védekezésben. Az EU önállóan nem képes ennek a területnek az ellenőrzésére: hosszú évek óta dolgozik közösen a NATO-val a tenger biztosítása, az ellenőrzés folytatása érdekében. A NATO 2001-től folyamatosan jelen van a régióban tengeri műveleteivel, 2016 óta az Operation Sea Guardian³⁴³ nevű misszió működik. Kérdéses, hogy ha a NATO nem segítene, akkor mit tudna tenni az EU ezen a téren.

A másik probléma, hogy Észak-Afrika államaiban is nyomon követhető a biztonsági szektor negatív tendenciája. A 2010 decemberében indult Arab tavasz néven elhíresült kormányellenes tüntetéshullám kisebb vagy nagyobb mértékben, de minden észak-afrikai országot érintett.³⁴⁴ A politikai változások azóta is folyamatosak a térségben. A legrosszabb helyzetben Líbia van, mivel az országban Moammer Kadhafi uralmának megdöntése óta hatalmi vákuum alakult ki. Líbia helyzete tökéletesen megmutatja, hogy mi a kockázata annak, hogy széthullik egy állam az EU közvetlen szomszédságában. Az ország működésképtelensége

---

³⁴³ NATO: Operation Sea Guardian, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴⁴ Az arab tavasz eseményeiről bővebben: N. Rózsa Erzsébet: Az arab tavasz - A Közel-Kelet átalakulása, Osiris Kiadó, 2016.

nem csak önmagában probléma, de éppen azt az ütköző szerepet nem képes betölteni, amire szükség lenne európai szemszögből, és amit korábban be tudott tölteni.

Ha az átmeneti övezetben nem sikerül biztosítani a rendet, akkor a különböző fenyegetések – illegális kereskedelem különböző formái, illegális bevándorlás, terrorizmus terjedése – könnyedén átjuthatnak Európába. Ennek veszélye pedig nem alaptalan, hiszen korábban is vezettek illegális útvonalak Észak-Afrikán át. Az Európai Unió feladata, hogy támogassa az államok stabilitásának fenntartását a térségben, kialakítsa az együttműködés megfelelő formáit, hogy megakadályozza a veszélyek tovább haladását Európa irányába, felderítse az illegális útvonalakat és megszüntesse azokat. Ki kell építeni azt a külső ellenőrző rendszert, ami alapja lehet az elhárító tevékenységnek és képes kiszűrni a gyanús elemeket.

A fentiek elérése érdekében a minél szélesebb körű partnerségi kapcsolatok kialakítása fontos eszköze az Unió külpolitikájának. Az Európai Unió számára saját biztonsága garantálása szempontjából az egyik legfontosabb partner a NATO, hiszen a két szervezet tagsága jelentős fedésben áll egymással, valamint azonos értékeket és célokat képviselnek. Nem meglepő tehát, hogy mind a NATO³⁴⁵, mind pedig az Európai Unió³⁴⁶ hasonlóképpen azonosítja az Európa felé ható legfőbb fenyegetéseket. A két szervezet véleménye megegyezik abban, hogy az elmúlt években két fő iránya van a fenyegetéseknek. Az egyik az Oroszország által jelentett keleti fenyegetés, a másik pedig a déli, amelyet a törékeny államok, az államok szétesésével kialakult hatalmi vákuumok és ennek hatásai jelentik a Közel-Kelet és Afrika területein.

Az elmúlt évtized tapasztalatai azt mutatják, hogy Európának – értem ez alatt az EU tagállamait és az európai NATO tagokat egyaránt – rendkívül sokat kell fejlődniük az új kihívások leküzdésében és az említett két fenyegetés hatékony kezelésében. A keleti fenyegetés során nem elegendő a klasszikus katonai veszélyekre koncentrálni, mert sok állam gazdasága és energiabiztonsága is függ Oroszországtól, valamint megoldást kell találni az oroszok által hatékonyan alkalmazott új típusú hadviselési elemek kezelésére is. Az orosz fél ugyanis rendkívül hatékonyan alkalmazza a kiber hadviselést (2007 – Észtország,³⁴⁷ 2008 – Grúzia,³⁴⁸

---

³⁴⁵ Eleonora Ardemagni: Threats and Partners: Framing NATO's Southern Challenges, <https://www.ispionline.it/it/publicazione/threats-and-partners-framing-natos-southern-challenges-20932>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴⁶ Európai Bizottság: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴⁷ Kertu Ruus: Cyber War I: Estonia Attacked from Russia, <http://www.europeaninstitute.org/index.php/component/content/article?id=67:cyber-war-i-estonia-attacked-from-russia> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁴⁸ Benes Károly: A 2008-as orosz-grúz háború hatása az európai biztonságra, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/benes_karoly.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

2014 - Ukrajna³⁴⁹), a hibrid hadviselést (Krím elfoglalása), valamint az információs hadviselést, a dezinformációt is.³⁵⁰

Ahogy a keleti oldalon, úgy a déli fenyegetés esetén sem lehet leegyszerűsíteni a kérdést a terrorizmus, vagy a tömeges bevándorlás témájára. Kétségtelenül fontos problémákról van szó, hiszen láthatjuk, mennyire megosztja a tagállamokat például a migráció kezelése. Ezzel együtt fontos kijelenteni, hogy a probléma nem maga a migráció, hanem kiváltó okainak rendkívül összetett mátrixa. Ha pedig az európai államok kezelni kívánják az említett problémákat, annak módja a kiváltó okok felkutatása és helyben történő orvoslása. Ennek egyik eszköze a partnerségi kapcsolatok kiépítése más államokkal, vagy szervezetekkel. 2017-ben Emmanuel Macron francia elnök a Sorbonne-on tartott beszédében a Földközi-tenger térségét civilizációnk szívének nevezte. Kiemelte, hogy a térség nehézségeinek nem fordíthatunk hátat a továbbiakban, aktívan részt kell venni a problémák megoldásában a mediterrán térségben és Afrikában egyaránt: segíteni kell az olyan válságok megoldását, melyek Líbiában vagy a Száhel-övezetben vannak.³⁵¹ A továbbiakban azokat az együttműködések mutatom be, melyek meghatározóak, vagy azok lehetnek e feladatokban.

A Földközi-tenger biztonsága

A Földközi-tenger medencéje Európa történelmének kiemelten fontos régiója évezredek óta.³⁵² A mai napig meghatározó szerepe van az európai gazdaságban, egyben a tenger a kontinens természetes déli határa is, melynek ellenőrzése azonban rendkívül nagy kihívást jelent. Az Európai Unió, a NATO és az EBESZ egyaránt nagy hangsúlyt fektet a mediterrán régió biztonságának fenntartására és mint természetes partnerek, szorosan együtt működnek egymással a térségben.

Az Európai Unió a Mediterrán Unió (Union for the Mediterranean) keresztül majdnem az összes Földközi-tenger menti országgal együttműködik (Líbia megfigyelőként vesz részt az

---

³⁴⁹ Kenneth Geers - Strategic Analysis: As Russia-Ukraine Conflict Continues, Malware Activity Rises, <https://www.fireeye.com/blog/threat-research/2014/05/strategic-analysis-as-russia-ukraine-conflict-continues-malware-activity-rises.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁰ Adam B. Ellick, Adam Westbrook and Jonah M. Kessel - The Seven Commandments of Fake News <https://www.nytimes.com/video/opinion/100000006188102/what-is-pizzagate.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵¹ Emmanuel Macron: Sorbonne speech of Emmanuel Macron, 2017.09.26, <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵² Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I. Nemzet és Biztonság, 5. sz. 4–30. 2017. valamint Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet II. Nemzet és Biztonság, 6. sz. 3–27. 2017.

együttműködésben, Szíria pedig 2011-ben felfüggesztette tagságát).³⁵³ Az Euro-Mediterrán együttműködés 1995-ben a barcelonai konferencián kezdődött,³⁵⁴ majd 2008-ban jött létre maga a Mediterrán Unió. A szervezet működése a 3P elvére épül (Policies, Platforms, Projects). Bár megalakulásától kezdve a tagok számos programot támogattak, mégis időszerűvé vált egy új cselekvési terv elfogadása 2017-ben,³⁵⁵ mely új impulzusokat ad az együttműködésnek, megerősíti a tagok elkötelezettségét és tovább pontosítja az együttműködés területeit.

A Mediterrán Unió egyik legfontosabb feladata, hogy közös asztalhoz ültesse a régió államait, megteremtve ezzel a párbeszéd lehetőségét. E párbeszéd révén meghatározhatóak a legfőbb stratégiai kérdések, melyek megoldásához regionális platformok hozhatók létre. A platformok tevékenységében pedig nem csak az államok vesznek részt, de bevonják a helyi hatóságokat, regionális és nemzetközi szervezeteket, különböző pénzügyi szervezeteket és donorokat, egyetemeket és kutatókat, civil szervezeteket, valamint a magán szektor képviselőit. Tehát az állami vezetők által kijelölt célok megvalósítására igyekeznek megkeresni az összes érintettet és lehetséges partnert. 2018-ig 51 különböző programban, több mint 5 milliárd EUR támogatást használtak fel. A programok a fenntartható fejlődés, a stabilitás, az integráció és a humán fejlettség támogatását célozzák.³⁵⁶

A Földközi-tenger térsége nem csak az EU, de a NATO számára is kiemelt fontosságú terület, így a NATO is rendelkezik a régióra irányuló együttműködéssel. A NATO Mediterrán Párbeszédet 1994-ben kezdeményezte az Észak-atlanti Tanács reakcióként a hidegháború utáni megváltozott biztonsági környezet kihívásaira. A Párbeszéd legfőbb célja, hogy hozzájáruljon a regionális biztonsághoz és stabilitáshoz, elősegítse a partnerek között a kölcsönös megértést, és eloszlassa a félreértéseket, tévhiteket a tagok között.

A NATO Mediterrán Párbeszéd egy kötetlen együttműködés abból a szempontból, hogy a partnerek saját igényeik alapján eltérő mértékben működnek együtt a NATO-val egyéni együttműködési programjaikon keresztül. A Párbeszédbe minden, a térségben található állam bekapcsolódhat, mely alapvetően kétoldalú együttműködést jelent (NATO+1 állam), azonban

---

³⁵³ Union for the Mediterranean: Member states, <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/member-states/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁴ Union for the Mediterranean: Barcelona declaration, <https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2015/10/Declaracion-de-Barcelona-1995.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁵ Union for the Mediterranean: Annual Report 2017, <https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2018/07/UfM-Annual-Report-2017.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁶ Union for the Mediterranean: What we do, <https://ufmsecretariat.org/what-we-do/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

rendszeresen találkoznak multilaterális szinten is a NATO melletti jelenlegi 7 taggal (Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia).

A Mediterrán Párbeszéd két pillérből épül fel. Az egyik a politikai rész, amely a résztvevők közötti folyamatos diskurzusra épít, mely önmagában is hozzájárul a béke és biztonság erősítéséhez, illeszkedve a NATO 2010-ben elfogadott Stratégiai koncepciójához.³⁵⁷ Ebben ugyanis a három kulcsterület egyike a kooperatív biztonság erősítése volt. A másik pillér a gyakorlati együttműködés, amelybe beletartoznak a közös szemináriumok, workshopok, képzések, közös gyakorlatok.³⁵⁸

A Mediterrán térség biztonsága már a Helsinki folyamat során is felmerült, az EBESZ mediterrán együttműködése tehát innen eredeztethető. AZ EBESZ-nek jelenleg hat mediterrán együttműködési partnere van: Marokkó, Algéria, Tunézia, Egyiptom, Izrael és Jordánia. A partnerségi kapcsolat megkezdése óta számos témakörben osztotta meg tapasztalatait a nemzetközi szervezet hat partnerével. Ezek a területek többek között a bizalomépítés; az EBESZ, mint a párbeszéd platformja; a 21. századi biztonsági kihívások; humán, gazdasági és környezeti kérdések; média és új technológiák; a biztonság átfogó értelmezése; valamint a migráció és integráció területei.

A mediterrán partnerek megfigyelőként részt vesznek az EBESZ különböző szerveiben, így például a Miniszteri Tanácsban, vagy a Parlamenti Közgyűlésen, de jelen vannak az Éves Biztonsági Felülvizsgálati Konferencián, a gazdasági fórumon és egyéb éves találkozókön.³⁵⁹

Az EBESZ mediterrán együttműködési partnerség elnöki tisztségét 2018-ban az a Szlovákia látta el, aki 2019-ben az EBESZ elnökségi posztját is betöltötte. Lukáš Parížek államtitkár, az EBESZ 2019-es szlovák elnökségének különleges képviselője a mediterrán együttműködésről azt mondta, hogy annak legfőbb szerepe, hogy a partnerek közötti folyamatos párbeszédet biztosítsa, olyan témákon keresztül, melyek valóban relevánsak a résztvevők számára. Ily módon eszköze lehet a párbeszéd fenntartásának a konfliktusok megelőzésének, és segíthet a kihívásokra adandó válaszok megtalálásában is. Ahogy kiemelte,

---

³⁵⁷ NATO: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁸ NATO: NATO Mediterranean Dialogue, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁵⁹ OSCE: Mediterranean Partners for Co-operation, <https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

az elmúlt években tapasztalt bevándorlási hullám is rávilágított arra, hogy mennyire egymásra vannak utalva a mediterrán régió államai.³⁶⁰

Afrika biztonsága

A világ népesedéséről szóló ENSZ kimutatásokban egyértelműen látszik, hogy míg Európa országainak népessége fogy, addig az afrikai országok populációja folyamatosan növekszik.³⁶¹ A 2016-os termékenységi ráta adatai alapján a 20 legnagyobb értékkel bíró ország közül mindössze egy nem afrikai állam található, ebből 15 országban ötnél nagyobb az egy nőre jutó születések száma.³⁶² Számolva azokkal a tényezőkkel, melyek különböző kihívásokat, illetve válságokat idéznek elő, ez a népességnövekedés hatalmas problémát jelent majd Afrika országainak – egyik valószínű hatása pedig az Európára nehezedő egyre jelentősebb migrációs teher lesz. Tekintettel a probléma összetettségére, a Száhel-régió válsága összefogásra készíti a nemzetközi közösséget. A nemzetközi szervezetek számos program révén igyekeznek segítséget nyújtani. Az ENSZ a WHO (World Health Organization - Egészségügyi Világszervezet), a Világélelmészeti program, a humanitárius segélyezés, valamint a szervezett bűnözés elleni tevékenysége révén is támogatja a térséget, továbbá Afrika szerte tart fenn békefenntartó missziókat.

Afrikával az említett kockázatok okán számos különböző szintű és témájú együttműködést tart fenn az Európai Unió. Így közös stratégiát követ az Afrikai Unióval (Közös Afrika-EU stratégia), regionális stratégiákon keresztül kezeli a kiemelten nehéz helyzetben lévő területeket (Száhel-övezet, Afrika szarva, Guineai-öböl), általános együttműködések keretét szabályozza a Cotonoui Megállapodás segítségével, valamint folyamatos párbeszédet tart fenn a felekkel (pl. EU–Afrika csúcstalálkozók).³⁶³

Afrikai Unió

Európa és Afrika együttműködésének egyik legfontosabb eleme az Európai Unió és az Afrikai Unió partnersége lehet a jövőben. Az Afrikai Unió 2002-ben jött létre az Afrika

---

³⁶⁰ OSCE: The Role of the OSCE Mediterranean Contact Group, <https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean/381775>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶¹ Portfolio: Látványos térkép a kiháló Európáról - Bevándorlók nélkül elkerülhetetlen a fogyás, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/latvanyos-terkep-a-kihalo-europarol-bevandorlok-nelkul-elkerulhetetlen-a-fogyas.290028.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶² The World Bank Data: Fertility rate, total (births per woman) https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?year_high_desc=true (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶³ Európai Tanács: EU–Afrika kapcsolatok, <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-africa/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Egységszervezet (Organisation of African Unity (OAU)) utódként, új célt fogalmazva meg a tagállamok számára. Míg az elődszervezet fő feladata a dekolonizáció, illetve az apartheid elleni harc voltak, addig az új Unió már egy magasabb szintű együttműködést és integrációt célzott meg, amely Afrika fejlődését és gazdasági növekedését eredményezheti. Az új szervezettel új lendületet kívántak adni a kontinens kollektív biztonsági szervezeti struktúrájának is.³⁶⁴ Az Afrikai Uniónak jelenleg 55 tagállama van, tagsági köre tehát a teljes kontinenst lefedi.³⁶⁵

A két szervezet vezetői AU-EU találkozó keretén belül először 2000-ben találkoztak a kairói csúcstalálkozón. Mindkét intézmény jelentős változás közepén volt ekkor, hiszen az Afrikai Unió ebben az időben még, mint Afrikai Egységszervezet létezett és az átalakulás küszöbén állt, hiszen ebben az évben fogadták el az Afrikai Unió alapító dokumentumát. Az Európai Unió pedig története legnagyobb bővítési folyamatát végezte (2004). A kapcsolatok fontos lépése volt a második csúcstalálkozó, 2007-ben Lisszabonban, ahol közös startágit fogadtak el a felek. Az új stratégia már egy valódi partnerségen alapuló együttműködést célzott meg.³⁶⁶ Ezt az munkát folytatták a 2010-es találkozóon, melyet Tripoliban és a 2014-es találkozóon, amit Brüsszelben rendeztek.

A 2017-es abidjani konferencián már a partnerség erősítésének megcélzására tettek ígéretet a felek, melyre válaszul az Európai Bizottság 2018-ban egy új együttműködést javasolt Afrika és Európa új szövetsége a fenntartható beruházásokért és munkahelyekért címmel. A javaslat nagy előrelépést jelentett a gazdasági együttműködések, a fejlesztések, az infrastrukturális bővítések, a tudomány és az oktatás területén.

Regionális partnerek

Az Európai Unió elkötelezett Afrika iránt, ezért az összes kulcsszereplővel párbeszédre törekszik a kontinensen.³⁶⁷ A partnerek között egyaránt megtalálhatóak állami szereplők, így például Nigéria vagy a Dél-Afrikai Köztársaság, a különböző regionális szervezetek, mint a Nyugat-afrikai Gazdasági Közösség és a Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (SADC - Southern

---

³⁶⁴ Amandine Gnanouénon: La sécurité collective en Afrique: une coopération à géométrie variable <https://theconversation.com/la-securite-collective-en-afrique-une-cooperation-a-geometrie-variable-128042> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶⁵ African Union: About the African Union, <https://au.int/en/overview> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶⁶ Remek Éva: Európa és Afrika. Az Európai Unió Afrika-politikájának néhány biztonságpolitikai aspektusa, Európai Tükör, XV. Évf. 2. szám, 2010. február. https://brexit.kormany.hu/download/9/12/50000/Europai_Tukor_2010_02.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁶⁷ EEAS: Africa and the EU https://eeas.europa.eu/regions/afrika/328/afrika-and-eu_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.11.)

African Development Community), illetve különböző régiók, így a Kelet-Afrika, Dél-Afrika és az Indiai-óceán régiója (EA-SA-IO - Eastern and Southern Africa and Indian Ocean region), továbbá Közép-Afrika térsége.

Ahogy az például az EA-SA-IO régió és az EU 2008-2015 közötti együttműködésének értékeléséből kiolvasható, önmagában nem elegendő, ha az EU folyamatos párbeszédet alakít ki a térség egyes szereplőivel. Az értékelésben szereplő ajánlások alapján a EU és partnerei közötti kooperációval kapcsolatosan néhány általános következtetés vonható le az EU és partnerei közötti együttműködések kapcsán.³⁶⁸

- az együttműködésbe be kell vonni minden olyan lehetséges partnert, aki hozzá tud járulni a gazdasági, kulturális, biztonsági együttműködésekhez,
- erősíteni kell a regionális szereplőket, segíteni kell őket a „láthatóságuk” növelésében,
- együtt kell működni a nem állami szereplőkkel, akik sokszor olyan forrásokkal, tudással és lehetőségekkel bírnak, amikkel az állami szereplők, vagy nemzetközi szervezetek nem rendelkeznek,
- folyamatos párbeszédet kell fenntartani, ami a felek közötti valós politikai igények és célok szerint jelöli ki a stratégiákat,
- a támogatási programok és projektek megvalósítása során az elérendő célokra kell koncentrálni, a rendelkezésre álló források minél hatékonyabb felhasználása mellett,
- az együttműködéseknek az EU jelentős szereplője, de törekedni kell rá, hogy az afrikai igények kerüljenek előtérbe, és lehetőség szerint az afrikai szervezeteket kell erősíteni, az ő vezetésükkel kell a térségben részt vennie az EU-nak.

Az Európai Unió nem csak a nemzetközi együttműködésekben keresi a megoldást, de saját működését is felkészíti azokra a feladatokra, amit a kulcsterületek válságai állítanak elé. Az EU átfogó stratégiát alkotott a három legkritikusabb térség – Száhel-övezet, Guineai-öböl és Afrika szarvának térsége – segítésére.

A továbbiakban Afrikát az európai biztonságra gyakorolt hatások alapján a tanulmányban három részre osztva vizsgálom. Az első az észak-afrikai arab országok térsége, a második a Szaharától délre fekvő, nagyjából az Egyenlítőig terjedő régió, a harmadik pedig az ettől délre eső része a kontinensnek.

---

³⁶⁸ Európai Bizottság: Evaluation of EU cooperation with the Eastern and Southern Africa and Indian ocean regions 2008-2015 https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/summary_en_1.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.11.)

Észak-Afrika

Észak-Afrika esetében a mediterrán térség bemutatásánál már láthattuk, hogy több szervezettel, több fórumon keresztül kapcsolatban állnak Európa államaival. Észak-Afrika rendkívül fontos Európa biztonsága számára több szempontból is. Egyfelől közvetlen kapcsolatban vannak a dél-európai államokkal, hiszen csak a Földközi-tenger választja el őket, vagy más szempontból épp ez köti össze ezeket az országokat. Így saját biztonsági kihívásaik egyből hatással lehetnek Európa biztonságára is, legyen az politikai, gazdasági vagy más aspektusa a biztonságának. Másfelől védőbástyája is Európának ez a térség, hiszen a tőle délre fekvő területekről érkező hatásokat befolyásolni tudják ezek az államok.

2010-2011-ben Tunéziából kiindulva a térség minden államában kormányellenes tüntetések törtek ki. Az „arab tavaszként” elnevezett folyamatban jelentős politikai változások történtek, hol pozitív (mint például Tunézia) hol pedig negatív (Líbia vagy Szíria) hatást kiváltva. Már a tüntetéssorozat maga magas kockázattal bírt Európa biztonságára, hiszen végkimenetele kiszámíthatatlan volt. Hosszú távú hatása pedig ma is érezhető rést jelent kontinensünk biztonságára nézve. Európának aktív szerepet kell játszania a térség stabilizálásában, ugyanis a bukott (failed) vagy törékeny (fragiled) államok közvetlen és azonnali fenyegetést jelentenek, elsősorban a migráció és a terrorizmus tekintetében.³⁶⁹ Líbia szétesése gyakran idézett példája ennek, hiszen az állam központi hatalmának megszűnésével megnyílt az út a bevándorlók tömege és az illegális kereskedelem (ember, fegyver, kábítószer) előtt. Líbia esete is mutatja, hogy a térség egy államának bukása esetén az állam önmaga is közvetlen negatív hatást gyakorol Európára, illetve a működőképes közhatalmi rendszer visszatartó erejének megszűnésével is veszélyt jelent.³⁷⁰

A korábban bemutatott partnerségi együttműködések túl további kezdeményezés az Európai Unió és az Arab Liga között formálódó együttműködés. A két szervezet közötti első csúcstalálkozó várhatóan 2019 februárjában lesz. Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság

---

³⁶⁹ A bukott (failed) vagy törékeny (fragiled) államok fogalmáról bővebben: Marsai Viktor: A 2014-es jubileumi Fragile (Failed) States Index és tanulságai, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2014/16, http://www.grotius.hu/doc/pub/USJRUI/2014-10-25_marsai_viktor_a-2014-es-jubileumi-fragile-failed-states-index-es-tanulsagai.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.28.)

³⁷⁰ GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa <https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa.defense.2725.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.12.)

elnöke szerint a közös munka nem feltétlenül a migrációról fog szólni, hanem széles körű, többek között szoros gazdasági együttműködésről.³⁷¹

A Szaharától az Egyenlítőig

Ez a terület a Száhel-övezetet és a vele szomszédos államokat foglalja magába. A Száhel-övezet (ide sorolandó Szenegál, Mauritánia, Mali, Burkina Faso, Niger, Csád és Szudán) az egyik legösszetettebb válságzóna ma a világban. A régióban a biztonság szinte minden dimenzióját tekintve súlyos problémák alakultak ki. A válság nem vezethető vissza egyetlen kiváltó okra. A társadalmi, környezeti, gazdasági és politikai tényezők egyaránt meghatározóak, az itt megtalálható kihívások egy része pedig önmagukban is elegendőek lennének ahhoz, hogy biztonsági kockázatot jelentsenek adott terület, ország vagy régió számára.³⁷² Egy regionális válság természetes velejárója, hogy a környező területekre is kihat, így negatív hatással van a szomszédos országok biztonságára is. A Száhel-övezet szomszédságában pedig olyan államokat találunk, akik önmaguk is kihívásokkal küzdenek, mint például Nigéria vagy Dél-Szudán.

Ahogy korábban említettem az EU külön stratégiát alkotott a térség három kulcs régiójára vonatkozóan. Az Unió 2011-ben széleskörű megközelítésben alkotta meg stratégiáját a Száhel-övezetre vonatkozóan (Strategy for Security and Development in the Sahel).³⁷³ Ez a Stratégia adja a térségben történő tevékenységének vázát. Az eredetileg Mali, Mauritánia és Niger területeit magba foglaló Stratégia 2014-ben kibővítésre került Burkina Fasora és Csádra is, illetve tágabb megközelítésben az egész Száhel-Szahara térségre alkalmazható. A Stratégia megvalósításának következő lépcsőfoka a 2015-2020 közötti időszakra vonatkozó cselekvési terv elfogadása volt (Sahel Regional Action Plan 2015-2020).³⁷⁴ A cselekvési tervben szerepel a radikalizáció megelőzése és visszaszorítása, a fiatalok jövőjének biztosítása, a migráció és mobilitás kérdése, illetve a határok biztosítása, az illegális kereskedelem visszaszorítása és a nemzetközi szervezett bűnözés elleni harc is.

---

³⁷¹ Euronews: Közelebb a megállapodáshoz, hosszabb lehet az átmeneti időszak - EU vezetők a csúcs után a brexitről, <https://hu.euronews.com/2018/10/18/kozelebb-a-megallapodashoz-hosszabb-lehet-az-atmeneti-idoszak-eu-vezetok-a-csucs-utan-a-br> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁷² Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, Hadtudomány, XXVI. évfolyam Elektronikus szám 2016. http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁷³ EEAS: Strategy for Security and Development in the Sahel, https://cdn1-eeas.fpfs.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/S52zF-NRdSE1nT_vJCMWe5uRfpDn025h4kP7iW9M-Fw/mtime:1466498265/sites/eeas/files/strategy_for_security_and_development_in_the_sahel_en_0.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje:2018.12.12.)

³⁷⁴ Európai Unió Tanácsa: Sahel Regional Action Plan 2015-2020, <https://www.consilium.europa.eu/media/21522/st07823-en15.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

A Guineai-öböl biztonsága sajátos kihívást jelent a partmenti országoknak Szenegáltól Angoláig, hatásaival pedig az Európai Uniónak is számolnia kell. 2013-ban az ECOWAS, az ECCAS (Economic Community of Central African States) és a GGC (Gulf of Guinea Commission) szervezetei elhatározták, hogy közös regionális megoldást keresnek az öböl biztonságának fenntartására. 2014-ben az EU ennek a kezdeményezésnek a támogatása mellett döntött és hozta létre a Guineai-öbölre vonatkozó stratégiáját (EU Strategy on the Gulf of Guinea).³⁷⁵ A térség lehetséges veszélyei között az EU felsorolta többek között az illegális halászatot, környezetszennyezést, a kalózkodást, fegyveres támadásokat és emberrablásokat, az illegális kereskedelem különféle változatait, valamint a csempészetet, az olajszállítók elleni támadásokat és a kikötői bűnözést. Az Unió számára rendkívül fontos, hogy biztosítsa a tengeri kereskedelmi útvonalakat, elősegítse a tengerek fenntartható használatát (például a halászat ellenőrzésével), továbbá, hogy támogassa gazdasági partnereit. Márpedig az EU egyre növekvő gazdasági kapcsolatban áll a régió országaival, nem csak a nyersanyag beszerzés lehetősége, de a jelentős export piac, valamint a növekvő gazdasági befektetések, és a folyamatos munkahelyteremtés miatt is.

Az Afrika szarvának nevezett tágabb régió, melybe beletartozik Szudán, Eritrea, Dél-Szudán, Etiópia, Uganda, Szomália, Kenya és Dzsibuti, az Európai Unió számára kiemelten fontos stratégiai terület. Ezen országok biztonsága közvetlenül befolyásolhatja az EU gazdaságát, mivel az egyik legfontosabb tengeri szállítási útvonal mellett helyezkednek el. Ez ma a világ egyik legsúlyosabb válságában lévő régiója, ahol megtalálhatóak a környezetváltozásból eredő problémák (extrém szárazság, árvizek), az élelmiszer és vízhiány, az államközi határviták, az államokon belüli belső problémák, etnikai konfliktusok. Jelen vannak továbbá a vallási extrémizmusok, különböző terrorszervezetek, és polgárháborús konfliktusok. Fenti okok miatt jelentős a rövid és a hosszú távú elvándorlás, mely egyaránt probléma a térség államainak, valamint a célországoknak, így az EU-nak is.³⁷⁶

---

³⁷⁵ EEAS: EU Strategy on the Gulf of Guinea, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_strategy_on_the_gulf_of_guinea_7.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁷⁶ Európai Parlament: EU strategy in the Horn of Africa, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA\(2016\)595840_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA(2016)595840_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az Unió államai 2011-ben fogadták el a régióra irányuló stratégiai dokumentumot (EU strategic framework for the Horn of Africa),³⁷⁷ 2015-ben pedig a Száhel-övezethez hasonlóan, egy akcióterv is elfogadásra került (Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015-2020).³⁷⁸ A két dokumentum öt kulcsterületet fogalmaz meg, amelyeken az EU-nak feladata van a térség biztonságának előmozdítása érdekében. Az öt terület a jó kormányzás és az emberi jogok kérdése; a békeépítés; a biztonságra ható külső hatások térségbe való begyűrűzésének megakadályozása; gazdasági növekedés és a szegénység csökkentése; határon átnyúló gazdasági és politikai együttműködések elősegítése.

Dél-Afrika

Az Európai Unió Afrika déli felével való együttműködését elsősorban a SADC (Southern African Development Community) szervezetével való együttműködés határozza meg. A szervezetnek jelenleg 16 tagja van a Kongói Demokratikus Köztársaságtól a Dél-Afrikai Köztársaságig. A SADC és az EU közötti együttműködés alapja a Cotonoui megállapodás. A két szervezet közötti együttműködés 1994-ben kezdődött. Célja a politikai párbeszéd megteremtése volt, ami hozzájárulhat a dél-afrikai régió békés, demokratikus és fenntartható fejlődéséhez.

A két szervezet közötti kapcsolat hatalmas jelentőséggel bír, hiszen a SADC legfőbb kereskedelmi partnere az Európai Unió. A köztük lévő kereskedelmi kapcsolat szintén a Cotonoui megállapodás alapján jött létre, majd gazdasági partnerségi megállapodások is létrejöttek. Ennek eredményeként az EU 2015-ben több mint 30 milliárd EUR értékben importált árukat (főként ásványkincseket) a SADC országaiból, és nagyjából azonos mértékben exportált oda különböző termékeket. Az EU ezen felül jelentős pénzügyi támogatást is nyújt a térség fejlesztése érdekében.³⁷⁹

Missziók

A biztonság fenntartása érdekében azonban nem elegendőek a felsorolt kooperációs formák. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy Európa rendkívül kitett a külső

---

³⁷⁷ Európai Unió Tanácsa: EU strategic framework for the Horn of Africa, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁷⁸ Európai Unió Tanácsa: Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015-2020, <https://www.consilium.europa.eu/media/24468/st13363-en15.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁷⁹ EEAS: Southern African Development Community, https://eeas.europa.eu/regions/africa/2318/southern-african-development-community-sadc_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.14.)

hatásoknak. A pár éve tapasztalt tömeges bevándorlási hullám például jelentős válságot okozott az EU számára, amely megosztotta a közösséget, és ma sem látható ennek kimenetele.³⁸⁰

Annak érdekében, hogy Afrika békéjét elősegítsék, továbbá, hogy Európa védelmét megerősítsék, az EU és a NATO számos polgári és katonai missziót hozott létre. A Földközi-tengeren a NATO (Operation Active Endeavour) és az EU (EUNAVFOR MED operation SOPHIA) egyaránt jelen van misszióival melyek kiegészítik egymást. A NATO továbbá támogatja az Afrikai Unió szomáliai misszióját (AU Mission in Somalia – AMISOM) és támogatja az Afrikai Unió készenléti erejének (African Standby Force – ASF) felállítását.³⁸¹

Az EU jelen van a Földközi-tenger mellett a szomáliai partok biztosításánál is (EU NAVFOR Somalia). Maliban egy regionális tanácsadó (EU RACC Mali), egy kiképző (EUTM Mali) és rendőri (EUCAP Sahel Mali) missziót is vezet, csak úgy, mint Szomáliában (EUTM Somalia, EUCAP Somalia). A Száhel-övezeten belül jelen van Nigerben is (EUCAP Sahel Niger) Emellett az EU támogatja a Közép-Afrikai Köztársaságot kiképző (EUTM RCA) és tanácsadói (EUAM RCA), valamint Mozambikot (EUTM Mozambique) egy kiképző misszióval és hozzájárul a líbiai határ őrzéséhez is (EUBAM Líbia).³⁸²

A partnerségről

Ha Európa (szűkebben az Európai Unió) és Afrika kapcsolatát vizsgáljuk, akkor egyértelműen látható, hogy a két kontinens szerves kapcsolatban áll egymással, természetes partnerei a másoknak. Ebből adódóan gazdasági és biztonsági szempontból egyaránt függenek egymástól, így a minél szorosabb együttműködés az érdekük. Ahogy látható ebben az együttműködésben eltérő mértékben, de valamilyen formában szinte minden afrikai és európai állam részt vesz.

Az egyes szervezetek szerepét tekintve az látható, hogy igyekeznek a saját mandátumuknak megfelelően hozzátenni Európa közvetlen, vagy közvetett biztonságának megteremtése érdekében. A NATO, amely fő funkcióját tekintve egy kollektív védelmi szervezet, katonai segítséget nyújt az Afrikai Uniónak, tengeri missziójával járul hozzá a

---

³⁸⁰ GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa <https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa.defense,2725.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.12.)

³⁸¹ NATO: Operations and missions: past and present, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁸² EEAS: EU in the World, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Földközi-tenger védelméhez, továbbá a Mediterrán Párbeszéd révén igyekszik megszólítani partnereit. Az EBESZ, mint regionális kooperatív védelmi szervezet, elsősorban diplomáciai eszközökkel törekszik a folyamatos párbeszédre, miközben közös platformra tereli a mediterrán térség érintett államait.

Míg a NATO és az EBESZ szervezete egyértelműen besorolható céljait tekintve,³⁸³ addig az Európai Unió esetén már nem olyan könnyű a helyzet. Az EU már rég túl nőtt eredeti célján és ma már sokkal több, mint egy gazdasági közösség. Amennyiben ma is „csak” gazdasági közösség lenne, akkor valószínűleg azt mondhatnánk, hogy teljesíti a tőle várható szerepet, mert szoros gazdasági együttműködést ápol Afrikával, pénzügyi fejlesztésekkel, támogatási programokkal segíti partnereit.

Az EU mára már politikai egységet is jelent, azonban külpolitikai területén gyakran nem tud egységes álláspontot kialakítani. Ilyenformán, bizonyos szituációkban nem fog tudni gyorsan reagálni amíg a tagállamok közös nevezőre jutnak, és a reakció sokszor elveszíti erejét mire a közös vélemény kialakul. Az egységes külpolitika hiányában az egységes védelempolitika sem fog tudni létrejönni, amely megnehezíti az EU számára a reagálást és jelentősen csökkenti az alkalmazható eszközök számát a külső veszélyekkel szemben. Ha az Uniónak olyan szerepet szánunk, amelyről vezető európai politikusok beszélnek, mint például Jean-Claude Juncker Európai Parlamentben tartott 2018. évi beszámolójában,³⁸⁴ a már említett Emmanuel Macron Sorbonneon tartott beszédében, vagy éppen Gerd Müller német miniszter Afrikával kapcsolatos teendőket illetően,³⁸⁵ akkor át kell gondolni az Európai Unió egyes mechanizmusait, meg kell fontolni, merre menjen tovább az EU. Ahhoz, hogy az EU területén kívül lehessen kiszűrni és megállítani a veszélyeztető elemeket, elengedhetetlen, hogy a tagállamok is szorosan együttműködjenek, bizalommal forduljanak egymáshoz és összehangolják felderítő és elhárító képességeiket. Az EU jövőjének egyik fontos kérdése, hogy mennyire hatékony a közösség szempontjából a tagállami titkosszolgálati intézmények fenntartása, vannak-e felesleges párhuzamosságok, mennyire megoldott az információ áramlása a társszervek között. Ugyanakkor az állami szuverenitás egyik fontos eleme a nemzeti titkosszolgálat fenntartása, melyről biztos, hogy nem fognak könnyedén lemondani a

---

³⁸³ további részletekért lásd: Szenes Zoltán - Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország 20 év tagság, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019, valamint Remek Éva: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020

³⁸⁴ Jean-Claude Juncker: Az Unió helyzete 2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_hu_0.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.14.)

³⁸⁵ Kovács-Angel Marianna - Gerd Müller: Afrika gondjait nem lehet az Európába irányuló bevándorlással megoldani, <https://24.hu/kulfold/2018/08/28/gerd-muller-afrika/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

tagállamok. Az EU jövőjét taglaló elképzeléseknek (Európai Egyesült Államok, nemzetek Európája) ez is egy érdekes szelete lehet. Talán itt van-e az ideje egy újabb mélyítési folyamat elindításának.

3. 4. 3. Az Európai Unió válságkezelési mechanizmusa

A hidegháború vége alapvető változásokat indukált a nemzetközi térben. Ebbe beletartozik a korábban már taglalt unipoláris, majd multipoláris világrend alakulása, a nemzetközi szervezetek újrapozicionálása, a partnerségi kapcsolatok megváltozása, de ide sorolható a válságkezelés és a békefenntartás területe is. Ahogyan azt a humánbiztonságról szóló részben érintettem, az ENSZ az 1990-es években többek között a ruandai, valamint a Balkánon végbement embertelenségek okán átfogalmazta saját kötelezettségeit, eszközeit, feladatait. A NATO szerepköre is gyökeresen változott meg a keleti blokk felbomlásával, a missziós feladatok kerültek előtérbe főként a 2000-es évektől kezdődően. Az Európai Unió pedig igazán ekkor kezdte csak kiépíteni a válságokra reagáló képességeit. A külpolitika történeti fejlődésének áttekintése során érintettem azokat a pontokat, melyek meghatározóak voltak az európai válságkezelési mechanizmus kialakításában, és elvezettek a ma is fennálló rendszerhez.

A nemzetközi térben ahhoz, hogy valóban erős szereplővé válhasson valaki, szükséges, hogy adott esetben fegyveres erővel is be tudjon avatkozni. A következetes politikának része kell, hogy legyen a megfelelő válságmegelőző rendszer is. Az EU-nak megvannak a képességei, hogy azonosítsa a különböző kríziseket és beavatkozzon, ha szükséges. Ahogy azt korábban bemutattam, a Száhel-övezet egy rendkívül összetett³⁸⁶ válságzóna, ahol minden biztonsági szektor esetében kihívásokkal kell szembenézni a térség országainak. Ez azonban nem egyszerű feladat, hiszen a régióban számos gyenge, törékeny államot találunk, csekély gazdasági erővel, gyenge kormányzati hatalommal. A problémák hozzájárulnak a radikalizáció terjedéséhez, a terrorszervezetek és a szervezett bűnözés térnyeréséhez. A sokszor kilátástalannak tűnő helyzet miatt már ma is folyamatos a térségen belüli vándorlás és az Európa irányába történő elvándorlás is.

Azzal együtt, hogy az Európai Unió jelenleg is szerepet vállal a Száhel-övezetben missziós szinten (EU RACC Mali, EUTM Mali, EUCAP Sahel Mali, EUCAP Sahel Niger), partneri kapcsolatot ápol a G5 Sahel-csoporttal, továbbá kifejezetten a térséget célzó

---

³⁸⁶ Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, Hadtudomány, XXVI. évfolyam Elektronikus szám 2016. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/vargamarton.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

stratégiával is rendelkezik, szerepvállalásának sikeressége kérdéses. Maliban 2012-ben kitört polgárháború példája már nem először hívta fel a figyelmet azokra a hiányosságokra, amiktől ez a terület szenved akár nemzetközi, akár az EU szintjén vizsgáljuk. Annak ellenére ugyanis, hogy az ENSZ, vagy éppen az EU felől közelítve, számos stratégiai célkitűzés került megfogalmazásra, továbbá különféle válságkezelő mechanizmusok születtek, a konkrét válsághelyzetek esetén a gyors és hatékony fellépés nem jött létre. Azáltal, hogy a nemzetközi szereplők elmulasztották időben megtenni a szükséges beavatkozásokat, a polgárháború már jelentős károkat okozott Maliban és a régió biztonságára tekintettel egyaránt, amikor Franciaország megkezdte katonai műveleteit.³⁸⁷ Az Unió csak ezt követően tett érdemi lépéseket a konfliktus kezelésében való részvételre, és ekkor sem műveleti célú missziókat indított, hanem kiképző, illetve civil akciókat.

A Szervál hadművelet megmutatta, hogy az uniós tagállamok rendelkeztek a szükséges képességekkel, hogy beavatkozzanak, akár konkrét harci feladatokat is ellátva a destabilizálódó Mali megsegítésére. Ezt azzal együtt is kijelenthetjük, hogy több EU-n kívüli állam (pl. USA, Kanada) is nyújtott segítséget a Szervál kivitelezése során, hiszen a művelet oroszánrészét Franciaország egymaga végezte. Sőt, ekkor még az Egyesült Királyság is az EU tagja volt, mely szintén képes lehetett volna akár önállóan is hasonló művelet végrehajtására. Mindezek ellenére a válság kezelésében nem az Európai Unió az a szereplő, akit visszatekintve a válság kezelésének kulcsszereplőjeként említünk, és a mai napig az Unió, mint szervezet kiegészítő szerepet játszik a Maliban zajló eseményekben. Teszi mindezt úgy, hogy egyes tagállamok komoly részt vállalnak a stabilizáció katonai feladataiban is.

Mali nemcsak az Unió számára bírt fontos tanulságokkal. Bizonyította, hogy bár vannak nemzetközi szervezetek Afrikában, akik rendelkeznek a katonai válságkezelés ambíciójával, gondolok itt jelen esetben főként az Afrikai Unióra és az ECOWAS-ra, a képességeik nem állnak készen arra, hogy egy ilyen fokú válságot kezeljenek. A másik tanulság, hogy sem az Európai Unió, sem a NATO nem volt képes egységesen szerepet vállalni, a polgárháború megállításában részt venni, azzal együtt, hogy a tagállamok nagy része Franciaország mellé állt, és később indultak uniós missziók is.

---

³⁸⁷ Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a Mali polgárháborúban, *Felderítő Szemle*, XVII. évfolyam 3. szám, 2018. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az Unió számára kulcsfontosságú, hogy megakadályozza a további, Malihoz hasonló polgárháborús helyzetek kialakulását. Európa biztonsága szempontjából rendkívül veszélyes lehet ugyanis, ha hozzá viszonylag közel növekedne a törékeny és a bukott államok száma, megerősödne a terrorszervezetek, tovább terjedne a radikalizmus.

Amennyiben mégis előfordulnak krízisek, akkor segíteni kell helyben kezelni, elhárítani azokat az okokat, amik a válságokat okozzák, és megfelelő környezetet kell kialakítani, melyek lehetővé teszik, hogy az otthonukat ideiglenesen elhagyó emberek hazatérhessenek. Ehhez szükséges a megfelelő biztonsági környezet létrehozása, a központi hatalom megerősítése, a társadalmi konfliktusok kezelése, a fenntartható, békés állapot elősegítése, amely végső soron kialakítja a lakosság bizalmát.

Szembe kell nézni azzal is, hogy a válságok kialakulása az Unió közvetlen szomszédságában sem elkerülhetőek, erre példa az ukrán-orosz konfliktus, Fehéroroszországban zajló belső politikai folyamatok, vagy éppen a növekvő feszültség Bosznia-Hercegovinában, amelyek szintén zavargásokhoz³⁸⁸ vezettek és hosszú távú kérdéseket vetnek fel.

Az EU-nak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie a szűkebb és tágabb környezetében tapasztalható problémákat, hiszen ezek az EU-n belüli problémákhoz vezethetnek, mint például menekülthullámok, gazdasági hatások, illegális kereskedelem fellendülése. Ezeknek a kríziseknek a kezelése egyre fontosabb szerepet kap az Unión belül, így az Európai Tanács ülésein többször megfogalmazták azokat a pontokat, amelyek erősítése szükséges a hatékonyabb együttműködés eléréséhez.

3. 4. 4. A pénzügyi támogatások

A külpolitikai szerepvállalásnak a partnerségi kapcsolatokon, illetve a válságkezelésen túl van egy további erőteljes eszköze, mely konfliktusok megoldására lehet alkalmas, ez pedig nem más, mint a támogatáspolitikai. Korábban azt írtam, hogy nem a migráció az Unió számára a legfőbb probléma, hanem annak kiváltó okai jelentik a fő kihívást. A különböző pénzügyi támogatások, fejlesztési programok éppen ezeket a kiváltó okokat tudják megcélolni. Amennyiben ezek jól működnek, a forrásokat megfelelő módon tudják elosztani és a valós helyi igényeket elégítik ki, akkor nagyban képesek hozzájárulni ahhoz, hogy a válságot előidéző

---

³⁸⁸ BBC: Bosnian protests: A Balkan Spring?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26093160> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

problémákat szüntessék meg. Azzal együtt, hogy a hosszú távú fejlődéshez, vagy éppen a fenntartható gazdaság kialakításához egyéb közvetett módon is hozzájárulhat az Unió például befektetések vagy gazdasági szerepvállalás ösztönzésével, illetve a magántőke befektetések is pozitív hatással bírhatnak, ebben a részben elsősorban a közvetlen támogatásokkal foglalkozom.

Ilyen közvetlen támogatási rendszer volt a 2007 és 2019 között működő infrastruktúra fejlesztést célzó alap (EU-Africa Infrastructure Trust Fund). Az alap a szubszaharai Afrikát célzó program volt, melynek keretén belül a 12 éves működése alatt jelentős mértékű beruházás valósult meg. A több mint 90 támogatott projekthez 763 millió EUR támogatással 11,4 milliárd EUR értékű fejlesztést tettek lehetővé, melyek a gazdaság fejlesztését és az életminőség javítását egyaránt célozták. A projektek többek között 693 500 háztartás biztonságos vízellátásához, 4 000 000 háztartás energiaellátásához, több mint 10 000 munkahely létesítéséhez, és majdnem 12 000 km internetkábel lefektetéséhez nyújtott segítséget.³⁸⁹ A fejlesztések ösztönzése nem ért véget, az Európai Fejlesztési Bank folytatja a befektetések ösztönzését az Africa Investment Platform keretein belül.³⁹⁰

A pénzügyi segítségnyújtás egy másik szereplője az Európai Fejlesztési Alap (European Development Fund), mely a Cotonoui Megállapodás alapján nyújt fejlesztési támogatást az afrikai, karibi és csendes-óceáni térség államainak. Az Alap egy egyedi támogatási eszköz, hiszen az Unió költségvetésén kívül működik, a tagállamok hozzájárulásaiból épül fel. A 2014-2020 időszakban a program 30,5 milliárd EUR költségvetéssel működött.³⁹¹

Nem konkrétan az afrikai, vagy a Száhel-övezet térsége számára fenntartott alap, de a harmadik országok felé történő különböző pénzügyi eszközöket fedeznek a külügyi akciók garancia alapja (Guarantee Fund for external actions). Az alap célja, hogy a harmadik országok számára nyújtott kölcsönöket fedezzék az Unió költségvetésén kívüli alapból, így csökkentve a kölcsönökből adódó kockázatokat. 2020 végére az alap eszközeinek összértéke elérte a 2 813 millió EUR értéket.³⁹²

---

³⁸⁹ European Union Africa Infrastructure Trust Fund: More than 12 years of EU-AITF involvement coming to an end, <https://www.eu-africa-infrastructure-tf.net/> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)

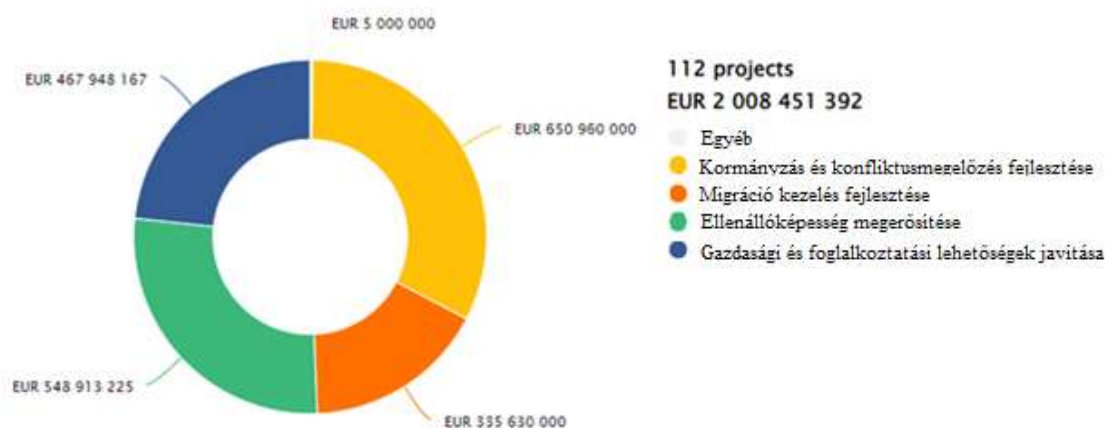
³⁹⁰ European Investment Bank: Africa Investment Platform, <https://www.eib.org/en/products/mandates-partnerships/aip/index.htm> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)

³⁹¹ Camões Instituto: European Development Fund (EDF) <https://www.instituto-camoes.pt/en/activity-camoes/partnerships/co-operation/european-development-fund-edf> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)

³⁹² Eur-Lex: Guarantee Fund for external actions <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A134006> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)

Ennél sokkal specifikusabb eszközökkel is rendelkezik az Unió, így több célzott alapot tart fenn mely a világ különböző pontjain fejtik ki hatásukat. Ilyen eszközök a Közép-afrikai Köztársaságot célzó alap (EU Trust Fund (röviden EUTF) BÉKOU), a Szíriát célzó alap (EUTF MADAD), a Kolumbiát célzó alap (EUTF COLOMBIA), valamint az Afrikát célzó Szükséghelyzeti Alap Afrikáért (EUTF AFRICA).

Utóbbi 2015-ben hozták létre melynek célja a stabilitás növelése továbbá az irreguláris migráció és az elvándorlás kiváltó okainak kezelése. Ide pedig számtalan különböző lépés sorolható, mint a társadalmi ellenállóképesség javítása, a kényszerű elvándorlás, gazdasági segítségnyújtás, társadalmi egyenlőség, a biztonság, az emberi jogok területe. Az EUTF AFRICA három speciális földrajzi egységet jelöl meg, mint tevékenységének célterülete: a Száhel-övezetet és a Csád-tó térségét, az Afrika szarva régiót, valamint Észak-Afrikát. Ez az alap szintén különböző donoroktól kapott felajánlásokkal gazdálkodik, és rövid, valamint középtávú projektek végrehajtását támogatja. 2020 végére az alap számára vállalt összes pénzeszköz értéke elérte az 5 milliárd EUR-t, melyből már több száz különféle projektet támogattak.³⁹³

26. ábra: A Száhel-övezet és a Csád-tó térségének fejlesztése³⁹⁴

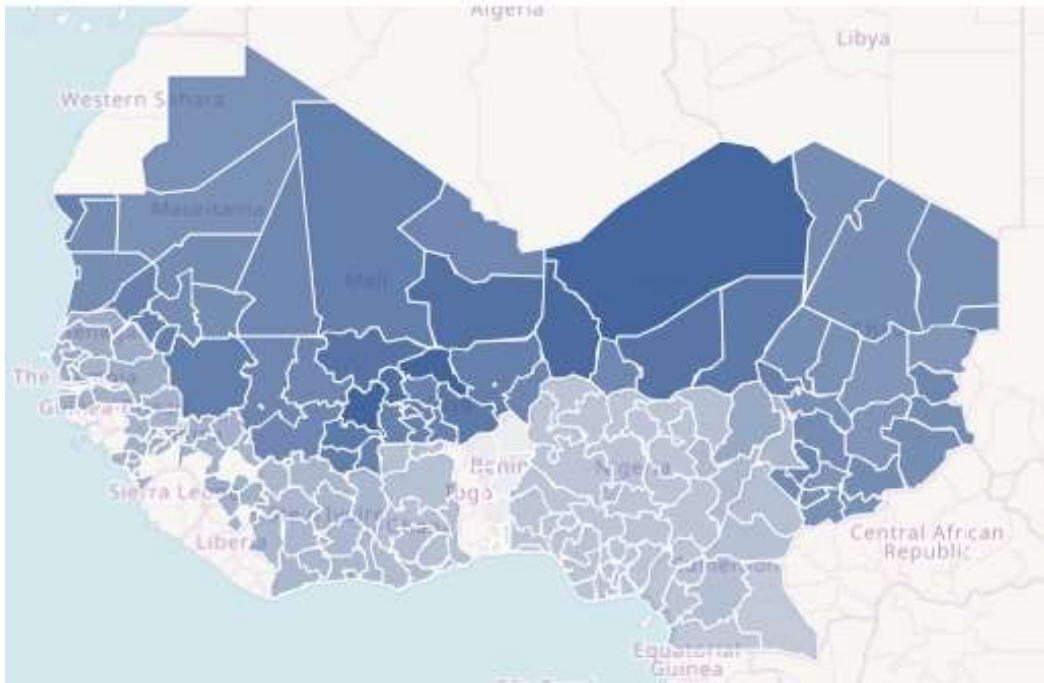
Kifejezetten a Száhel-övezet, valamint a Csád-tó térségében 112 projektet indítottak több mint 2 milliárd EUR támogatással. Ebből a kormányzás és a konfliktusok kezelésének területe 650 millió EUR, a migráció kezelés 335 millió EUR, az ellenállóképesség növelése 548 millió EUR, míg a gazdasági és foglalkoztatási projektek 467 millió EUR feletti összeget

³⁹³ European Commission: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the Court of Auditors - Annual accounts of the European Development Fund 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0379&from=EN> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

³⁹⁴ EU Emergency Trust Fund for Africa: Sahel & Lake Chad, https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/region/sahel-lake-chad_en (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

kaptak. (28. ábra) A források révén igyekeznek a lehető legtöbb régióban fejlesztéseket eszközölni. A 29. ábrán látható, hogy az egyes térségekben mennyire intenzíven vannak jelen a projektek.

27. ábra: A támogatott projektek eloszlása³⁹⁵

A támogatások révén 12 országban majdnem 30 ezer új munkahely jött létre, több mint 800 ezer fő vett részt a konfliktus megelőzési és béke építési tevékenységekben, és több mint 950 ezer ember részesült alapvető szociális szolgáltatásokból.

Az Európai Unió pénzügyi eszközeiből látható, hogy egyfelől hosszú távú elköteleződéssel rendelkezik Afrika iránt, hiszen egyes pénzügyi eszközök immár több évtizedes múlttal rendelkeznek. Másfelől látszik, hogy mind földrajzi értelemben, mind pedig a megcélzott szakterületeket illetően is széleskörű tevékenységet folytat, melyből rövid, közép és hosszútávon egyaránt lehet eredményeket elérni. A támogatások összehangolására és a fejlesztési irányok koordinálására hozták létre például a L'Alliance Sahel szervezetet, melynek tagjai között az Európai Unió, egyes tagállamok, állami fejlesztési ügynökségek, nemzetközi fejlesztési bankok és egyéb szervezetek is megtalálhatóak.³⁹⁶

³⁹⁵ EU Emergency Trust Fund for Africa: Sahel & Lake Chad, https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/region/sahel-lake-chad_en (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

³⁹⁶ Alliance Sahel: Les Membres, <https://www.alliance-sahel.org/lalliance-sahel/> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

A térség múltjából egyértelműen látszik, hogy külső segítség nélkül nem képesek kezelni a problémákat, és a korábbi idők támogatásai sem hoztak jelentős eredményeket.³⁹⁷ Átgondolt, következetes támogatáspolitikára van tehát szükség, amibe be kell vonni a helyi és regionális szereplőket egyaránt. Meg kell találni azokat a kitörési pontokat, amelyek kiemelkedve más fejlesztések közül jelentősen és a legszélesebb körben tudják növelni a térség biztonságát. Az egyik ilyen kitörési pont lehet a vízbiztonság, amit korábban már a Világbank jelentése alapján bemutattam. Ez a példa bemutatja, hogy az olyan fejlesztéseket kell előtérbe helyezni, amelyek széles társadalmi réteget szólítanak meg, közvetlenül növelik a biztonság érzetét, közvetve pedig akár határokon átnyúló hatással alkalmasak a regionális biztonság szintjének emelésére is.

3. 4. 5. Az Európai Unió belső politikái

A déli fenyegetés fázisai között harmadikként az Európai Unió területét jelöltem meg, hiszen az Unió polgárai számára saját biztonságuk tekintetében az a legfontosabb, hogy milyen folyamatok zajlanak az Unió saját területén. Míg a Száhel-övezetben és a két régió közötti átmeneti területen a megelőzés, a kiváltó okok megszüntetése, a hatások csillapítása a legfőbb cél, addig az Unión belül máshogy kell megközelíteni a kérdést.

Az Unió törekszik arra, hogy külkapcsolataiban egy egységes szereplőként jelenjen meg, önálló entitásként kíván globális szereplővé válni. Ezzel szemben a belső viszonyok változékonyak, melyet a különböző tagállami érdekek jelentősen befolyásolnak. Az elmúlt évek külső hatásai nyomán láthatjuk, hogy milyen repedéseket okoztak az európai közösségen belül. Az előrejelzésekből fakadó külső nyomás reális veszély, melynek valóságos hatásait még nem érzékelünk Európában. A hirtelen jelentkező és jelentős külső irányból érkező népességnövekedés rendkívüli terhet fog jelenteni a gazdaság, a társadalom és a politika számára egyaránt.

Fel kell készülni a társadalmi csoportok közötti ellentétek megoldására, a szociális rendszert fel kell készíteni arra, hogy el tudja látni a teljes lakosságot, biztosítani kell, hogy a beáramló iskolázatlan réteg megfelelő oktatást kaphasson, és képes legyen beilleszkedni, munkát vállalni és a befogadó állam hasznos tagjaként élni. Csökkenteni kell az ellenőrzés nélküli illegális migrációt, megfelelő bevándorláspolitikát kell kialakítani, alkalmas

---

³⁹⁷ EEAS: Strategy for Security and Development in the Sahel, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/strategy_for_security_and_development_in_the_sahel_en_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

szervezetrendszerrel, mely segíti a rászorulókat beáramlását, és a későbbi hazatelepülésüket is. Ehhez megfelelő háttér kell az EU-n belül, főként képzések révén, de a kibocsátó állam problémáit is segíteni kell kezelni, ahogy azt már a Száhel-régióban ellátandó feladatok között is említettem. A belső biztonság fenntartása és biztosítása érdekében az Uniót belül is folytatni kell a radikalizmus és a terrorizmus szűrését, a beszivárgó negatív elemek felderítését.

A jövő szempontjából elengedhetetlen feltétel, hogy az Unió képes legyen az egységes külpolitika folytatására. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy nem viszi előre a közös Európa eszméjét, ha a tagállami politikusok ellentétesen kommunikálnak egyes külpolitikai kérdésekben. Ez ugyanis mind a belső együttműködést nehezíti, mind pedig a külső partnerekkel történő együttműködést veszélyezteti. Amennyiben az EU ambíciója a globális szerepvállalás, akkor el kell érnie, hogy megbízható, kiszámítható partnerként lehessen számolni vele. A következetes és vállalható politika folytatása hosszú távon hozzá fog járulni a válságkezelési feladatok ellátásához, és az európai határok védelméhez is.

Migrációs nyomás, belső törések

Ha a szokatlan méretű migrációt a biztonság indikátoraként tekintjük, akkor azt látjuk, hogy jelenleg nem Afrika lenne az első számú veszélyforrás. Az elmúlt években a Közel-Keletről – Afganisztánból, Irakból és Szíriából – érkező bevándorló hullám sokkal jelentősebb terhet jelentett Európa számára.³⁹⁸ Azt is látnunk kell, hogy a válságterületekről kiinduló elvándorlás célja jelenleg nem elsősorban Európa. Rendkívül magas ugyanis az országokon belüli,³⁹⁹ illetve a régió belüli vándorlás. 2018-ban 28 millió fővel nőtt a belső menekültek száma a világban, amelyből több mint 17 millió fő valamilyen katasztrófa miatt kényszerült elhagyni otthonát, míg majdnem 11 millióan valamilyen konfliktus okán.⁴⁰⁰

Mindazonáltal a biztonsági környezetben tapasztalható negatív változások alapján, ahogy azt a NATO is kifejezte, mind Észak-Afrika, mind pedig a Száhel-régió biztonsága veszélyt jelent Európa számára. A Száhel-övezet jelenleg is egy rendkívül bonyolult és komplex válságzónát alkot, amelyet a régió belüli migrációs folyamatok csak súlyosbítanak. A demográfiai előrejelzések szerint a Száhel-övezetben robbanásszerű népességnövekedés

---

³⁹⁸ Lucify: The flow towards Europe, <https://www.lucify.com/the-flow-towards-europe/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

³⁹⁹ Abdur Rahman Alfa Shaban: Ethiopia is global leader for internally displaced persons – Report, <https://www.africanews.com/2019/05/13/ethiopia-is-global-leader-on-internally-displaced-persons-grid/#Echobox=1557676453> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴⁰⁰ International Displacement Monitoring Centre: Global Report on Internal Displacement 2019 <http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2019/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

várható, így az erről a területről érkező migrációs nyomás potenciálisan sokkal nagyobb veszélyt fog jelenteni a jövőben, mint Észak-Afrika, vagy a Közel-Kelet.

A déli fenyegetés egyik legfontosabb közvetlen hatása tehát az Európa irányába tartó migráció. Márpedig a szokatlan méretű migráció kezelésével és hatásaival kapcsolatosan az Uniónak viszonylag friss élményei vannak, hiszen a 2015-ös migrációs hullám több szempontból is próbára tette az Európai Uniót.

2015-ben ugrásszerűen megnövekedett az Európába irányuló migráció mértéke, mely krízis helyzetet idézett elő. A tömeges migrációs hullám következményeként a tagállamok az Unió egyik legfőbb vívmányának, a Schengeni egyezmény által kialakított határvédelmi rendszernek a működését is megkérdőjelezték a belső és a külső határvédelem működése szempontjából egyaránt. A krízis során számos állam a belső határellenőrzés ideiglenes visszaállítása mellett döntött. Kérdéssé vált az is, hogy a külső határok védelme és a külső határokat védő államok támogatása mennyire működik megfelelően.

Az Európai Unió többek között éppen a külső határvédelmi feladatok ellátásának támogatására hozta létre 2004-ben a Frontexet, az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökséget. A Frontex egyedülálló szervezet az Unióban, hiszen az EU első egyenruhás ügynöksége lett, melyben a határőrök nem saját országaikat, hanem az Unió egészét képviselve szolgálnak. Az Ügynökség fontos szerepet játszik az integrált határvédelmi feladatok megvalósításában. Feladatai közt szerepel a határok folyamatos monitorozása, a trendek értékelése, kockázatelemzése. Tevékenységét a tagállamokkal és a partnerországokkal szoros együttműködésben végzi. A tagállamok számára technikai és humánerőforrás támogatást is tud nyújtani.⁴⁰¹ Tevékenységébe tartozik a különböző bűncselekmények felderítése is, így részt vesz az illegális bevándorlás, az emberkereskedelem, a csempészés és a terrorizmus elleni küzdelemben egyaránt. A Frontex egyre nagyobb szerepet vállal a visszatérési műveletekben is, mely során azon személyeket juttatják vissza, akik nem jogosultak az Unió területén maradni.⁴⁰²

---

⁴⁰¹ Zámbo Péter: Az új határőrizeti rendszer, a FRONTEX és ami utána jön... In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid: Új népvándorlás Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Publikon, Pécs, 2011, 259-268 o.

⁴⁰² Frontex: Legfontosabb feladatai, <https://frontex.europa.eu/hu/amit-csinalunk/legfontosabb-feladatai/> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

Azzal együtt, hogy a Frontex szerepe növekszik, és például a tengeri ellenőrzésben és így a biztonság fenntartásában fontos szerepet játszik, az uniós határvédelmi rendszert számos kritika éri. A tagállamok egy része mindenképpen szorgalmazná a Schengeni egyezmény, illetve a Frontex reformját, az európai határvédelmi rendszer felülvizsgálatát és megújítását.

A határvédelem és a határigazgatás kérdései mellett azonban van egy másik fontos kérdés is, mégpedig a menekültügyi politika⁴⁰³ és a bevándorlási politika⁴⁰⁴, ami jelentős törést okozott a 2015-ös bevándorlási hullám óta. Az Európai Unión belül a menekültügyi politikát és a bevándorlási politikát tekintve azt láthatjuk, hogy az Uniónak nagyon kevés önálló hatásköre van e területen. Annak ellenére, hogy az Unió célokat fogalmaz meg ezen területeken, vagy éppen, hogy a Lisszaboni szerződés a menekültügyben közös rendszer létrehozását irányozta elő, nem történt jelentős előrelépés.

A tagállamok között számos kérdésben nincs egyetértés, mely abból is látható, hogy akár a Lisszaboni szerződés céljához képest, akár a 2015-ös hullámhoz képest hosszú idő elteltével sem sikerült reformokat elérni e területeken. Annak ellenére sem, hogy a bizottság 2020 szeptemberében új javaslatot tett. Ameddig nem születik konszenzus a témában, addig továbbra is marad a tagállamonként eltérő, közösségi szinten rendezetlen szabályozás a reguláris és az irreguláris migráció, az integráció és a menekültügyi eljárások tekintetében. Előrelépés nélkül az Unió továbbra sem fog tudni egységes képet mutatni, mely a hosszú távú megbízhatóságának egyik újabb problémáját képezheti. A döntéshozatal során mindenképpen szem előtt kell tartaniuk a tagállamoknak, hogy olyan reformok szülessenek, melyek a későbbiekben, más típusú, más méretű menekülthullám és bevándorlási igény esetén is alkalmazható legyenek.

Összegzés

A déli fenyegetés hatásai elleni eszközök rendszerének áttekintése révén láthatjuk, hogy az Európai Unió külpolitikai profilja a Maastrichti Szerződés óta látható fejlődésen ment át. A kialakított intézmények és eszközök révén az EU képes arra, hogy aktív szereplője legyen egy az érdekszféráján belüli konfliktus kezelésének. Sőt, az is látható, hogy a hatások csillapítása érdekében tud globálisan gondolkodni, széles spektrumú beavatkozást végrehajtani.

---

⁴⁰³ Európai Parlament: A menekültügyi politika: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/151/a-menekultugyi-politika> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

⁴⁰⁴ Európai Parlament: Bevándorlási politika, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/152/bevandorlasi-politika> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)

E fejezetnek az elején a déli fenyegetés Száhel-övezet által okozott hatásainak kezelését három „műveleti” területre osztom fel. Fentiek során bemutattam, hogy az EU mindhárom területen aktívan végzi a hatások csökkentése elleni harcot. A Száhel-övezetben a kialakult konfliktusban számos missziót tart fenn, melyek különböző mandátummal vesznek részt a kihívások kezelésében. Emellett átfogó stratégiával rendelkezik a válság kiváltó okainak megszüntetését illetően, melyek elérésében komoly pénzügyi támogatási rendszerrel segíti a partnereket. A válság kezelésében az Unió igyekszik minden lehetséges szereplővel kapcsolatot teremteni, aki a célok elérésében szerepet vállalhat.

Átmeneti területként jelöltem meg a Szaharát, Észak-Afrikát és a Földközi-tengert magába foglaló térséget. Az átmeneti terület kezelése elég bonyolult feladat, hiszen változatos földrajzi egységeket, és ebből adódóan eltérő kihívásokat fog össze. Ennek a területnek a kezelése azonban kulcsfontosságú a külső határvédelem szempontjából, hiszen a Száhel-övezet irányából ez az elsődleges tranzit útvonala a legtöbb illegális kereskedelmi tevékenységnek, embercsempészeknek, valamint a bevándorlóknak, menekülteknek is. Az Európai Unió legfontosabb partnere e területen véleményem szerint a NATO, amely jelentős segítséget nyújt a Földközi-tenger ellenőrzésében.

Harmadikként az Európai Unió területét jelöltem meg. Látható, hogy a déli fenyegetés közvetlen hatásai jelenleg még enyhének mondhatóak az előrejelzések alapján várható későbbi hatásokhoz képest. Mindazonáltal már a jelenlegi szinten is jelzik azokat a réseket, melyek a közösségen belül érezhetőek. Egyaránt gondolhatunk itt a szervezeti kérdésekre, jogi hiányosságokra, de a tagállamok közötti politikai ellentétekre is.

Fontos kiemelni azt is, hogy az Európai Unió önkényesen nem tud és nem is akar beavatkozni más államok területén. Látható volt ez a Maliban lefolytatott intervenció során is, amely során végül az ENSZ által kezdeményezett válságkezelő beavatkozás helyett a francia erők a mali kormány kérésére léptek be a krízis kezelésébe. Ugyanez igaz akár a különféle támogató missziókra, akár a pénzügyi eszközök rendelkezésre bocsátására, hogy a célország akarata, egyetértése, együttműködése nélkül ezek nem lesznek alkalmazhatóak. Az Európai Uniónak el kell érnie tehát, hogy a partnerek úgy tekintsenek rá, mint valós alternatívára más szereplőkkel szemben. Többször említettem már a kiszámíthatóságot az európai politikában, és itt is ez lenne az, amit fontosnak tartok. Az Európai Unió célul tűzte ki, hogy globális hatalmi szereplővé váljon és ezen a szinten fel kell vennie a versenyt nem csak a válságokat mélyítő

szereplőkkel (terrorista szervezetek), hanem más globális szinten szerepet vállaló államokkal, így például az Amerikai Egyesült Államokkal, Kínával, vagy éppen Oroszországgal szemben.

3. 4. 6. Nagyhatalmi játszma

Értekezésemben az Európai Unió szerepvállalását kívánom bemutatni, és nem célom más nagyhatalmak Száhel-övezetben történő tevékenységének részletes elemzése, értékelése. Mégis fontos megemlíteni azt a hatalmi versenyt, ami kialakult a Száhel-övezetben, illetve Afrika egészében, hiszen ez jelentősen befolyásolja az Unió jelenlétét is.

Ahogy az korábban a 23. ábrán bemutatásra került, kereskedelmi szempontból az Európai Unió Afrika legfőbb partnere, mögötte Kína, és az Egyesült Államok szerepel. Fontos még megemlíteni mellettük Oroszországot is, amely más eszközökkel ugyan, de szintén jelentős befolyást kíván elérni a térségben.

Az Amerikai Egyesült Államokban már a Clinton adminisztráció idején elindult a befektetések ösztönzése, és a következő ciklusokban is folyamatosan meghosszabbításra kerültek az intézkedések. Mégis az Egyesült Államok lemaradt Kína mögött a kereskedelmi kapcsolatok tekintetében, mely lemaradást a Biden kormányzat igyekszik leküzdeni. Nem csak gazdasági, de geopolitikai érdekek is mozgatják az USA-t, hiszen Afrikában számos olyan instabil állam található, melyek inkubátorként hathatnak a különböző radikális- és terrorszervezetek számára. Az Egyesült Államok igyekszik proaktívan részt venni az ezek elleni harcban gazdasági és katonai téren egyaránt.⁴⁰⁵ Az Egyesült Államok számos afrikai országban van jelen különböző katonai erővel.

Az USA-val szemben Kína már jóval korábban elkezdte növelni jelenlétét Afrikában. Kína növekvő nyersanyag igényét részben afrikai forrásokból fedezi. Az ezekért folytatott harcban előnye, hogy már az 1960-as évektől bővültek kapcsolatai a harmadik világ, így afrikai országaival, továbbá nem kellett szembenéznie azokkal a fenntartásokkal sem melyek az egykori gyarmatosítókkal szemben fennálltak.⁴⁰⁶ Kína tartja magát ahhoz az 1955-ben elfogadott Tíz Elvhez, amiben kimondták többek között a másik fél belügyeibe való be nem avatkozást. A nyugati országokkal szemben nem támaszt feltételeket a politikai rendszereket

---

⁴⁰⁵ Charles R. Stith: U.S.-Africa Relations: An opportunity lost or found, 2021, <https://www.fpri.org/article/2021/11/u-s-africa-relations-an-opportunity-lost-or-found/> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴⁰⁶ Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia - Neszmélyi György Iván: Gazdasági és kereskedelmi fejlődés a világban: Kína Afrika térképén, Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, (2018) XIII. évfolyam, 1-2. szám, 151-167. o. <https://core.ac.uk/download/pdf/229459034.pdf> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

illetően a különböző beruházások, kereskedelmi kapcsolatok során, mely – nyugati szemmel bizonyosan – magasabb kockázattal jár, viszont rendkívül magas nyersanyag szükséglete miatt vállalható Kína számára. Természetesen Kína sem „elvtelenül” köti megállapodásait, hiszen akár politikai (pl. Tajvannal kapcsolatos magatartás), akár gazdasági (kínai hitelhez kínai beruházó, kínai beruházáshoz kínai gépek) téren elvárásokat támaszt a partnerek felé, de az elvárások és a nyújtott támogatások aránya számos afrikai partner számára az ázsiai ország irányába billenti a mérleget a nyugattal szemben.⁴⁰⁷ Kína jelenléte természetesen nem önzetlen, és a támogatott beruházások első sorban saját céljait segítik elő, azonban az általuk finanszírozott jelentős infrastruktúra fejlesztési beruházások az Afrikán belüli kapcsolatok fejlődése számára is pozitívan hat. Kína ezen felül jelentős forrásokat fordít a katonai kapcsolatokra, katonai eszközök értékesítésére, békefenntartásra is Afrikában, valamint katonai bázisokat is létrehoz a kontinensen.⁴⁰⁸

Az afrikai verseny fontosabb szereplői még India és Japán is. Indiának, mint a Nemzetközösség tagjának történelmi kapcsolatai vannak Afrika bizonyos térségeivel, emellett Kelet-Afrika és India közelsége természetes kereskedelmi útvonalakat eredményezett. India is, Kínához hasonlóan jelentős infrastruktúra fejlesztési programokat hajt végre a további kereskedelmi kapcsolatok kiépítése érdekében, azonban kevésbé jelentős állami támogatást tud nyújtani az indiai vállalkozások számára. Kínával ellentétben viszont tud építeni arra a jelentős mértékű diaszpórára, amivel más ország nem igazán rendelkezik Afrikában.⁴⁰⁹

Japán nem csak Ázsiában, de Afrikában is igyekszik a hatalmi egyensúly fenntartására, így nem szeretne lemaradni Kína mellett ezen a kontinensen sem. Japánt egyfelől az a segélyező, békefenntartó és békeépítő szerepkör terelte Afrika irányába, melyet maga elé célul tűzött ki. Emellett megjelent a regionális hatalmi ambíció is, melyet a posztbipoláris világrendben szeretne elérni. Politikai és gazdasági céljaihoz pedig, mint a versenytársaknak, nélkülözhetetlenné vált az afrikai nyersanyag. Japán szerepvállalása két szempontból mutat más képet, mint a többi szereplő. Egyfelől a fejlesztéseik során jelentős részt vállalnak a befejezést követő fenntartási feladatokban, illetve monitoring tevékenységben, mely növeli a hosszú távú megbízhatóságot a partnerek számára. Másrészt háromszög-fejlesztésekben gondolkodik, tehát

---

⁴⁰⁷ Tarrósy István: Afro-Ázsiai dinamikák, Geologica Könyvek, Pécs, 2016. 76-82.

⁴⁰⁸ Michaël Tanchum: China's new military base in Africa: What it means for Europe and America, 2021, <https://ecfr.eu/article/chinas-new-military-base-in-africa-what-it-means-for-europe-and-america/> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴⁰⁹ Tarrósy István: Afro-Ázsiai dinamikák, Geologica Könyvek, Pécs, 2016. 53-72. o.

a célország mellett igyekszik más országokat is bevonni a fejlesztéseket, akár Kínát is, így bővítve az érdekeltek körét és biztosítva a beruházás jobb fenntarthatóságát.⁴¹⁰

Végül ki kell térni Oroszországra is, amely teljesen más úton jár a versenyképességének fenntartásában, mint azt a fent felsorolt államok teszik. Oroszország szerepvállalása minimális volt 1990 és 2015 között Afrikában, mely stratégia döntésből fakadt. Akár Kínához, akár az USA-hoz viszonyítva Oroszország jelenléte messze elmarad riválisaival szemben.⁴¹¹ Oroszország azonban a háttérben erősíti gazdasági és katonai kapcsolatait egyaránt. 2019-ben megtartották az első Oroszország-Afrika találkozót, melynek eredményeként több mint 30 országgal kötött szerződés különféle fegyverek továbbá katonai eszközök ellátásáról. Oroszország jelen van az ásványkincs kitermelésben (urán, alumínium alapanyagok, gyémánt), és 2015 óta megduplázta a kereskedelmét Afrika országaival. Az oroszok igyekeznek építeni a korábbi szovjet kapcsolatrendszerre és „politikai feltételek nélkül” keresik a gazdasági kapcsolatokat.⁴¹²

Oroszországot azért szükséges kiemelni, mert nem csupán gazdasági riválisa a térségben az Európai Uniónak, de szándéka, hogy az orosz birodalmi törekvések érdekében aláássa a nyugati világ és Afrika kapcsolatait.⁴¹³ Ezen ambíciójának egyik hatékony fegyvere a katonai jelenlét és a dezinformáció, illetve végső soron a nyugati riválisok hiteltelenítése és ellehetetlenítése a térségben. Maliban politikai változások történtek, melynek eredményeként 2021-ben szerepet kapott a Wagner Csoport, az Oroszországhoz köthető katonai magánvállalat. Az amúgy is romló kapcsolatok Mali és Franciaország között ezzel egy újabb szintre léptek, melynek eredménye végül az lett, hogy Franciaország bejelentette, kivonja csapatait Maliból és részben átcsoportosít a Száhel-régió más országaiba.⁴¹⁴ Az Európa több államának különleges erőiből összeállított Takuba misszió a tervek szerint 2022.06.30-án befejezte tevékenységét Maliban.⁴¹⁵ A francia csapatkivonások megkezdődtek, hatása Maliban és a

---

⁴¹⁰ Tarrósy István: Afro-Ázsiai dinamikák, Geologica Könyvek, Pécs, 2016. 139-164. o.

⁴¹¹ Adam R. Grissom, Samuel Charap, Joe Cheravitch, Russell Hanson, Dara Massicot, Christopher A. Mouton, Jordan R. Reimer: Russia's Growing Presence in Africa, 2022, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4399.html (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴¹² Carol Guensburg: Russia Steadily Rebuilding Presence in Africa, 2022, <https://www.voanews.com/a/russia-steadily-rebuilding-presence-in-africa/6452193.html> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴¹³ Emman El-Badawy, Sandun Munasinghe, Audu Bulama Bukarti, Beatrice Bianchi: Security, Soft Power and Regime Support: Spheres of Russian Influence in Africa, 2022, <https://institute.global/policy/security-soft-power-and-regime-support-spheres-russian-influence-africa> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴¹⁴ BBC: Why are French troops leaving Mali, and what will it mean for the region?, <https://www.bbc.com/news/world-60419799> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴¹⁵ euractiv.com: EU's Takuba anti-terror force quits junta-controlled Mali, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eus-takuba-anti-terror-force-quits-junta-controlled-mali/> (A letöltés ideje: 2022.07.01.)

régióban egyaránt kérdéses.⁴¹⁶ A kialakuló hatalmi vákuumot a Wagner Csoport feltételezhetően nem fogja tudni betölteni, és magával a csoport tevékenységével kapcsolatban is aggályok merülnek fel, hiszen korábban több esetben vádolták őket különféle bűncselekmények és emberi jogsértések elkövetésével.⁴¹⁷

3. 5. Az európai külpolitika kilátásai

Az elmúlt évtizedek során számos konfliktushelyzet kérdőjelezte meg az Európai Unió külpolitikájának sikerességét. Ezek a kérdések azok melyek az imént említett megbízhatóságot is kérdőjellel látják el. Áttekintve az ambíciókat, és a felhasznált eszközöket, fel kell tenni a kérdést, hogy az Európai Unió külpolitikai mechanizmusa összhangban van-e saját politikai céljaival, illetve hogyan válhat azzá a globális szereplővé, ami lenni szeretne?

A válaszok nem jönnek egyszerűen hiszen az Európai Unió külpolitikai profiljának kialakítása rendkívüli feladat, melyben az Unió egységét oly módon kell képviselni, hogy az a tagállamok számára is elfogadható legyen. Az Európai Unió azonban önmaga is egy hatalmas kihívás, mivel egy olyan szereplője a nemzetközi rendnek, melyre korábban még nem volt példa. Ennek köszönhető, hogy az uniós szervezetrendszer, a szervezet politikai eszköztára és céljai folyamatos változásban vannak, állandó fejlődésük tapasztalható.

Változó kihívás - változó megoldás

Az Unió szomszédságában folyó konfliktusok megmutatták, hogy az Európai Uniónak igenis vannak saját érdekei. A délszláv háború megmutatta az EU külpolitikai gyengeségeit. A tömeges bevándorlási hullám 2015-ben hosszú vitát indított a tagok között, melynek máig nincs lezárása. A líbiai válság az EU küszöbére hozta a Száhel-övezet krízisét. Ezek a tapasztalatok megmutatták, hogy a biztonsági komplexum határai változnak, jóval szélesebbek, mint Európa határai. Európa, a Mediterráneum, a MENA térség, vagy épp a Száhel-övezet konfliktusai mind közvetlen és közvetett hatással vannak az Unió biztonságára. Az EU megfelelően azonosította ezeket a területeket a globális stratégiában, mint célterületeket. Az EU globális ambíciójának komolysága látszik a Josep Borell főképviselő által megosztott tervben, ami a koordinált tengeri

---

⁴¹⁶ Shweta Desai: France begins military withdrawal from Mali, 2022, <https://www.aa.com.tr/en/africa/france-begins-military-withdrawal-from-mali/2613052> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

⁴¹⁷ Catrina Doxsee, Jared Thompson: The End of Operation Barkhane and the Future of Counterterrorism in Mali, 2022, <https://www.csis.org/analysis/end-operation-barkhane-and-future-counterterrorism-mali> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

jelenlét koncepcióját tartalmazza, és célul tűzi ki az EU jelenlétének erősítését a Guineai-öbölben.⁴¹⁸

Az EU külpolitikájának két fő problémája a túl bonyolult döntéshozatali folyamat, valamint a tagállamok közötti egyetértés hiánya. Az egyik kézenfekvő megoldás az integráció újabb mélyítése és a külpolitika legalább egy részének EU hatáskörbe való átadása lehetne. Kijelenthető, hogy az elmúlt években, illetve évtizedben a politikai környezet megváltozása miatt valószínűtlen, hogy a tagállamok mindegyike elfogadná a szuverenitása egy nem elhanyagolható részének átadását az Unió számára.

Az Európai Unió rengeteg kihívással áll szemben jelenleg is, így például a COVID-19 világjárvány koordinált válaszlépései, a migráció kezelésének régóta húzódo vitája, az Európai zöld megállapodás megvalósítása mind háttérbe szorítják a közös kül- és biztonságpolitika gyengeségeit. Úgy tűnik, hogy az európai külpolitika jelenlegi tevékenységei nem az Unió érdekeit képviselik, sokkal inkább őrlik a tagállami érdekek között. Ennek eredményeként tagállamok konszenzusa nélkül továbbra sem fog tudni gyorsan beavatkozni az EU a különböző válsághelyzetekben. Ha az Unió továbbra is elszalasztja ezeket a lehetőségeket, akkor nem marad más, mint a tagállamok önálló megoldásai, ahogy Franciaország tette Maliban. Így viszont az EU nem fogja tudni elérni a globális stratégiában megfogalmazott célját, és nem lesz képes globális hatalmi tényezővé válni. Kérdés, hogy mennyire komoly ez az ambíció, és ha valóban komoly, akkor mi az, ami lökést adhat ennek elérése irányába. Lesz-e kellő politikai elhatározás a tagállamok között egy újabb mélyítés végrehajtására a külpolitika területén? Jelenleg a tagállamok és az EU számára is ott a feladat, hogy mielőbb megválaszolják ezeket a kérdéseket.

A nemzetközi politikai helyzet számos konfliktust mutatott fel az elmúlt években, melyekben az Európai Unió valamilyen formában érintett, érdekelt volt. Ezekben más-más módon tudott szerepet vállalni, más-más módon tudta érdekeit érvényesíteni. Korábban már hivatkoztam rá, hogy Federica Mogherini korábbi külügyi és biztonságpolitikai főképviseelő bővebben beszélt a gyakorlati tapasztalatairól, melyek jól példázzák, hogy milyen változékony politikai környezetben kell az Unió külpolitikáját működtetni.⁴¹⁹

---

⁴¹⁸ EEAS: Why the EU needs to be a global maritime security provider https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92123/why-eu-needs-be-global-maritime-security-provider_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴¹⁹ FIIA Webinar - European foreign policy in turbulent times: Does differentiation make the EU a stronger actor? 2021.03.23. <https://www.youtube.com/watch?v=xX9g54gROY4> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Az ukrán-oroszi konfliktus felrázta az EU és a NATO-tagországait egyaránt, hiszen újra háború tört ki a két szervezet szomszédságában. Aktív külpolitikai szerepet mégsem az Európai Unió, mint a nemzetközi rendszer fontos szereplője vállalta fel, hanem két tagország, Franciaország és Németország a már említett normandiai formáció keretén belül. A normandiai négyek között még a konfliktusban érintett másik két állam, Ukrajna és Oroszország szerepel.

Bár a döntés, hogy az EU nem, hanem e két tagállam vegyen részt a vitarendezésben megosztó volt, mégis külpolitikai szempontból igazolható. Oroszország számára az Ukrajnával való viszonyának megromlásáért az egyik felelősként az Európai Uniót látta. Emiatt az Unió részvétele a tárgyalásokon visszás lett volna. Nem melleleg a francia és a német fél Ukrajna számára is megbízható partnerek voltak. A tagállamok között természetesen volt feszültség azzal kapcsolatban, hogy ki vegyen részt és ki nem, azonban a külpolitikában fontos pluszt jelenthetnek a személyes kapcsolatok. Ebben a tekintetben pedig a konfliktus megoldásában célravezetőbb volt Merkel és Putyin kapcsolatára építeni, mint például Donald Tuskéra és Putyinéra, aki a konfliktus kitörésekor még lengyel miniszterelnök volt (2007-2014), később az Európai Tanács elnöke lett (2014-2019). Meg kell jegyezni azt is, hogy a két EU tagállam nem az Unió nélkül igyekezett részt vállalni a konfliktus kezelésében, hiszen folyamatosan jelentettek a Tanácsnak és az EU-tól kaptak mandátumot a tárgyalások során.

A második példaként az iráni nukleáris megállapodást előkészítő tárgyalások említendőek. Az Európai Unió ebben fontos szerepet játszott, folyamatosan támogatva a megállapodást. E tárgyalásokban részt vett az ENSZ, a Biztonsági Tanács öt állandó tagja, valamint Németország (P5+1), Irán és az Európai Unió. Az EU külpolitikai megjelenése szempontjából ez egy fontos lépés volt, azzal együtt, hogy a közös fellépést segítette, hogy három tagállama is a tárgyaló felek között szerepelt.

A harmadik példa a líbiai válság esete. Az Európai Unió részéről közös álláspontra született a líbiai válság kezeléséről. A tagállamok azonban a közös álláspontra célként maguk előtt tartva folyamatosan versengtek egymással annak érdekében, hogy saját maguk számára minél előnyösebb pozíciót harcoljanak ki.

Látható tehát, hogy az Európai Unió külpolitikai profiljának megerősítése nem egy mindenek felett álló szereplőt hozott létre. Az Európai Unió egy eszköz a tagállamok számára, mely eszközt változatos módon tudják felhasználni.

Kérdés központú külpolitika?

A nemzetközi rend megváltozásának eredménye, hogy az államközi kapcsolatok dinamikája is megváltozik, új vagy visszatérő kapcsolati formák jelennek meg a külpolitikában. A bipoláris világrend megszűnésével az unipoláris állapot volt meghatározó, ám ezt mára egyes elméletek szerint a multipoláris, mások szerint a policentrikus világrend váltja le. Utóbbi szerint a hatalmi centrumok nem egymástól elzárkózó blokkokat alkotnak, hanem hálózatot képezve szoros kapcsolatot tartanak fenn egymással. Mindemellett az őket körülvevő területet saját hatalmi befolyásuk körébe tudják vonzani.⁴²⁰

Az elmélet az Európai Uniót is egy ilyen hatalmi központként említi. Az Európai Unió fent bemutatott külpolitikai sajátosságai alapján azonban látni kell, hogy az Európai Unió befolyási övezete és a tagállamok saját befolyási övezete nincs teljes fedésben. Például míg a Nyugat-Balkán, mint potenciális integrációs irány az Unió befolyási övezeteként említhető, addig például a Száhel-övezet egyik válságközpontja Mali sokkal inkább tartozik Franciaország befolyási övezetébe.

A policentrikus világrend, illetve az új globális politikai kapcsolatok hálózatos jellegét támasztják alá azok a kutatások, melyek a multilateralizmus újbóli erősödésére számítanak. E szerint a különböző nemzetközi szervezetek között hidakat tudnak létrehozni azok az államok, melyek több ilyen szervezet tagjai is. Az Európai Unió hasonlóan az ENSZ-hez vagy az EBESZ-hez támogatja a párbeszédet a nemzetközi szereplők között és erősíteni kívánja ezeket a kapcsolatokat.⁴²¹

A biztonsági tanulmányok területén vannak olyan elméletek, melyek szerint a korábbi szigorú regionális alapú biztonsági komplexumokat a kérdésközpontú biztonsági komplexumoknak kell felváltani a felmerülő kihívások, illetve a korábbi régiók közötti interdependens voltára tekintettel. Láthattuk, hogy az Európai Unió közös külpolitikája a jelenlegi döntéshozatali rendszerben lassú és rugalmatlan, így a változatos kihívásokra egységesen nem tud mindig megfelelő választ adni a Szerződések adta kereteken belül. A külpolitikai megoldásaiban sokkal inkább a kérdésközpontú megoldás felé hajlanak és olyan

---

⁴²⁰ Varga Gergely: A „Trump-faktor” és a liberális világrend válsága http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2017_06_07_varga_gergely_-_a_trump-faktor_es_a_liberalis_vilagrend_valsaga.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴²¹ Remek Éva: A multilateralizmus reneszánsza, A biztonsági környezet változásai - MH HTKH konferencia <https://www.youtube.com/watch?v=nhDqCWDfyT4&t=2935s> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

formában igyekeznek az Unió képviselétét ellátni, ami a szervezet egészének a legjobban hasznára válhat.

Ennek hátránya, hogy a gyakorlat révén a külpolitikai intézményrendszer hiteltelenedhet, a főképviseelő szerepköre veszít legitimitásából, így a nemzetközi térben erőtlenné válhat. Ennek példája lehet az EU és Oroszország kapcsolata. Ukrajna kapcsán láthattuk, hogy az EU nem saját maga, hanem két tagja révén közvetve vesz részt a konfliktus rendezésében. A közvetlen EU-orosz kapcsolatokban azonban ellenséges a hangulat, ami Borrell főképviseelő moszkvai látogatása (2021.02.05.) során is érezhető volt.⁴²² Az eseményen az orosz külügyminiszter, Szergej Lavrov kellemetlen helyzetbe hozta az Unió képviselőjét, mely jelentős feszültséget gerjesztett a tagállamokban is.⁴²³

Értékelés

Az Európai Unió külpolitikai szerepvállalásának van létjogosultsága, azonban azt is látni kell, hogy ez a szerep jelentős kihívásokkal küzd. Vannak olyan területek, amelyeken a jelenlegi intézményi struktúra kiválóan tud működni, azonban vannak olyanok, ahol a konszenzus hiánya, az eltérő érdekek megakadályozzák az EU beavatkozását.

Annak a valószínűsége rendkívül csekély, hogy a tagállamok saját szerepüket feladva hátralépnek, és magasabb jogokat adnak e téren az Uniónak. A külpolitikai szupranacionális szintre emelése és a tagállami szuverenitás ilyen mértékű csökkentése az integrációnak egy jóval magasabb fokát vonzaná magával. A politikai unió a külpolitika mellett ugyanis egyéb területeket is szükségszerűen kivenne a tagállami hatáskörből. Egy ilyen föderatív intézmény létrejötté, egy „Európai Egyesült Államok” létrejötté azonban irreális elképzelés jelenleg.⁴²⁴

A EU külügyi szerepvállalásának gyakorlati megvalósulása azonban jelenleg kevésbé tud a Szerződésekben foglalt célok szerint működni. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy mostani működése szerint az Európai Unió a tagállamok külpolitikájának egy eszköze, akkor megállapítható, hogy annak eredményes működése tagállami érdek is. Ezért egyfelől fontos lenne, hogy a már adott lehetőségeket (konstruktív tartózkodás, állandó strukturált együttműködés, megerősített együttműködés) a tagállamok kihasználják. Másrészt a bemutatott

---

⁴²² euobserver: Russia humiliates Borrell in Moscow, <https://euobserver.com/foreign/150844> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴²³ Európai Parlament: A képviselők bíralták az Unió külügyi vezetőjének moszkvai látogatását, <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20210204IPR97118/a-kepviselok-biraltak-az-unio-kulugyi-vezetojenek-moszkvai-latogatasat> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴²⁴ Balázs Péter: Hogyan tovább, Európa? Noran Libro, Budapest, 2017, 42. o.

példák alapján sokkal inkább a gyakorlatban alkalmazott mód lehet a sikeres Uniós külpolitika jövője. Ehhez azonban közös elhatározásra lenne szükség a terület intézményi átalakítása irányába, hogy a jelenlegi intézményrendszer legitimációs deficitje megfordítható legyen.

A tagállamok egy részében látható a hajlandóság egy más típusú biztonsági együttműködésre. A korábban leírtak alapján nem meglepő módon francia kezdeményezés⁴²⁵ alapján jött létre az Európai Intervenciós Kezdeményezés (European intervention initiative), melynek jelenleg 10 tagállam (Belgium, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország) továbbá Norvégia és az Egyesült Királyság a tagja.⁴²⁶ A kezdeményezés előremutató abból a szempontból, hogy erősíteni kívánja a közös európai cselekvési képességet, valamint a közös stratégiai kultúrát. A kezdeményezés kifejezetten a NATO-tól és az EU-tól függetlenül jött létre. Ez egy fontos jelzés is az Európai Unió számára, hiszen a kezdeményezés egy elég erős kritika az uniós külpolitika továbbfejlesztésével kapcsolatban. Ezt a kritikát az együttműködés kezdeményezésekor a Sorbonne-on elmondott beszédében Macron elnök nyíltan ki is mondta. Ahogy fogalmazott, az együttműködési képesség hiánya aláássa az európaiak megbízhatóságát. Éppen ez az, ami kulcsfontosságú lesz az Unió számára. A német-francia tandem felpörgetésével, a két ország soros elnöki tisztségének viszonylagos közelségével (Németország 2020. II. félévben, Franciaország 2022. I. félévben) az európai reform folyamat tematizálható lett volna. Ennek révén pedig az európai integráció fejlődése ismét francia kezdeményezésre alakulhattak volna, ahogy korábban már többször előfordult.⁴²⁷

Az Uniónak tehát cselekedni kell, különben azok az államok, melyeknek erős érdekük fűződik hozzá, másfelé fogják keresni a megoldásokat. Az átalakítás egyik lépése lehet, hogy meghatározzák azokat a feladatokat, amelyek közös uniós képviselést igényelnek. Ide sorolhatóak például az Unió Szerződésben foglalt alapelveinek képviselete, az iráni atommegállapodáshoz hasonló nemzetközi egyezményekben történő közvetítés, vagy éppen a bővítési folyamatok elősegítése, például a Nyugat-Balkán integrációs tárgyalásai.

---

⁴²⁵ Emmanuel Macron: Sorbonne speech of Emmanuel Macron, 2017.09.26, <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴²⁶ Ministère des Armées: L'Initiative européenne d'intervention, <https://www.defense.gouv.fr/english/dgris/international-action/l-iei/l-initiative-europeenne-d-intervention> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

⁴²⁷ Szűcs Anita: Magyar érdekek a macroni EU-rópa-képben, in: Gazdag Ferenc: Franciaország és Közép-Európa, Dialóg Campus, Budapest, 2019

Emellett a különböző válsághelyzetek kezelésében figyelembe kell venni azokat a kapcsolati hálókat, amelyek rendelkezésre állnak tagállami szinten, de Uniós szinten nem. Ez egyfelől alapozhat a befolyási övezetekre, másfelől a tagállamok önálló multilaterális kapcsolataira. Az uniós érdekek normandiai formátumon keresztül történő becsatornázása az orosz-ukrán konfliktusba kitűnő példa erre. De látható az is, hogy például az EU Maliban történő szerepvállalásában a francia hatás megkérdőjelezhetetlen. A főképviselő általános ügyekben való megbízatása mellett tehát meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogy a rendkívüli helyzetekben adott tagállamo(ka)t (illetve tagállami vezetőt) bízta meg az EU a szervezet képviselétével. Az ad hoc képviselő megfelelő szabályozás mellett kaphatna mandátumot az Uniótól, illetve beszámolna az eredményekről.

Amennyiben a tagállamok hajlandóak lennének ezekre a lépésekre, jelentősen növelhető lenne az Unió nemzetközi szerepe. A tagállamok egyetértése megnyitná azokat a vakfoltokat az Unió számára, amelyek a tagállamok számára jelenleg elérhetőek, de az Unió számára nem. Ez elősegítené az Unió globális hatalmi szereplővé válását, melyet célul tűzött ki maga elé a szervezet és ami hosszú távon a tagállamok számára is előnyökkel járna.

3. 6. Részösszegzés

A harmadik fejezetben elsőként az európai biztonsági komplexumot vizsgáltam meg, mely az egyetlen komplexum, amely jelentős területi és politikai változáson is átment az elmúlt harminc évben. Az átalakult európai komplexum számára pedig két fő fenyegetés került meghatározásra, az egyik a keleti, melynek főszereplője Oroszország, a másik pedig a déli fenyegetés, melynek kulcsa a Száhel-övezet válsága.

Mivel meghatározó tényező az Unió biztonságának jövőjét illetően, ezért feltártam több olyan aspektust, mely a déli fenyegetést meghatározza. Rávilágítottam, hogy az Európai Unió és a Száhel-övezet szoros kapcsolatban állnak egymással, akár politikai, akár történelmi, vagy éppen gazdasági aspektusok alapján. Több olyan problémát is megjelöltem, melyek kiváltó okai a Száhel-övezet válságának és meghatározzák a térség jövőjét.

Tekintettel arra, hogy a régiók között biztonsági kapocs van és közvetlen hatással bírnak egymásra, ezért megvizsgáltam, milyen legfőbb következményekkel kell szembenéznie az Uniónak, hosszú távon melyek lehetnek a legsúlyosabb problémák Európa életére tekintettel.

A fejezetben ezt követően részletesen bemutattam az Unió cselekvését a déli fenyegetéssel szemben. Ennek során történelmi áttekintést adtam az Unió külpolitikájának

fejlődéséről, valamint azokról az eszközökről, melyet külpolitikájának érvényesítése során alkalmaz.

A feltárt hiányosságok alapján megfogalmaztam azokat az ajánlásokat, melyek a kutatásom alapján megfelelő eszközei lehetnek a hatékonyabb, megbízhatóbb és kiszámíthatóbb európai külpolitikának.

„Európa csendes, újra csendes, Elzúgtak forradalmi... Szégyen reá! lecsendesült és Szabadságát nem vívta ki.” Ahogy a fentiekben láthattuk, az Európai Unió eddigi története beteljesítette az alapítók abbéli szándékát, hogy tartós békét hozzon létre a tagállamok között. Az Unió békéje azonban nem hozta el a kontinens békéjét, sőt az Unió előtt sorban tűnnek fel olyan veszélyek melyek biztonságát fenyegetik és amelyekben nem képes megfelelő gyorsasággal válaszokat adni. Az integráció folyamata és a belső fejlődés nem járt együtt a nagyhatalommá válással. Olyan mértékben semmiképpen sem, ahogyan azt az Unió saját maga elé kitűzött víziója megkívánná. Az Európai Unió fontos gazdasági szereplő, jelentős politikai befolyással bír, de a nemzetközi térben hatalma jelentősen korlátozott. Ilyen formán a környezetében zajló folyamatokat nem képes meghatározni az onnan érkező hatásokat nem tudja kellőképpen kezelni. *"Szabadságát nem vívta ki..."*

Mit is jelent ez? Összességében kijelenthető, hogy egyrészt az Európai Unió világosan azonosította azokat a lehetséges veszélyeket, melyeket a Száhel-övezet jelent a biztonsága számára. Ezeket változatos módon igyekszik kezelni az eszközök széles spektrumát felvonultatva. Törekszik a lehető legszélesebb körű együttműködést kialakítani a különféle partnerkapcsolatairól, melyek közvetlenül a Száhel-övezetben, vagy éppen a környező térségekben fejtik ki hatásukat.

Másrészről be kell látni, hogy alapvető hiányosságok mutatkoznak az Unió külpolitikai szerepvállalását illetően. Az egyik legfontosabb, hogy hiányzik a közös stratégiai kultúra, aminek eredményeként az külpolitikai döntéshozatal többnyire nehézkes és erőtlen. Meg kell jegyezni, hogy az Uniónak nem arra van szüksége, hogy egyetlen hangon szólaljon meg. Ahogy azt Federica Mogherini példáin keresztül is bemutattam, az Unió számára hasznos lehet, ha többféle formában is megjelennek az EU és a tagállamok. Azonban nagyon fontos lenne, hogy az üzenet azonos legyen!⁴²⁸

---

⁴²⁸ Simon Duke: European Foreign and Security Policy, XXIII. International Summer University – Europe in the Vortex of Change, <https://www.youtube.com/watch?v=0lWULWadJeQ> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Számos alkalommal említettem, hogy a szervezeti fejlődés egyik fontos szereplője az integráció kezdete óta Franciaország, így kérdéses lehet, hogy például a francia soros elnökség milyen prioritások mentén, milyen eredményekkel zárja elnökségi ciklusát 2022 első félévében. Ami biztosnak tűnik, hogy szükség lenne a tagállamok részéről valamilyen új megállapodás létrehozására. Ez a megállapodás kül- és belpolitikai szintéren egyaránt rendkívül erős üzenetet adna, mely jelentősen növelhetné az Unió presztízsét, megbízhatóságát, végső soron fontos lépcsőfok lehetne a globális politikai szereplővé váláshoz.

Az új megállapodás része lehetne egyfelől az alapvető értékek megfogalmazása, tisztázása egyben a korábban lefektetett alapvetések megerősítése. Ez alapozhatná meg az Európa jövőjéről szóló konszenzust, közös víziót állítva a tagállamok elé. Természetesen része lehetne a döntéshozatali rendszer megreformálása, beleértve a külpolitikai mechanizmusok felülvizsgálatát is. Az alkotmányozási mechanizmus a Lisszaboni Szerződést megelőzően elbukott. Európa azonban válaszút előtt áll, ahol állást kell foglalni, hogy merre kíván tovább haladni a szervezet, mert a kihívások a küszöbön állnak keleten és délen egyaránt. Az újabb mélyítés irányába történő konszenzus esélye azonban jelenleg csekély. Fontos volna belátni, hogy ez nem szolgálja közös érdekeinket, sem az Unió globális hatalmi törekvéseiben, sem pedig az Unió hosszú távú békéjének és biztonságának garantálása tekintetében.

ÖSSZEGZÉS ÉS EREDMÉNYEK

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az értekezés legelején tudományos probléma felvetése során azt fogalmaztam meg, hogy az Európai Unió egy olyan régióban, amely számára jól azonosítható és növekvő fenyegetést jelent, hogyan képes részt venni a térség problémáinak kezelésében? Mennyire hatékonyak azok az eszközök, melyek rendelkezésére állnak?

A kutatás során elsőként a regionális konfliktusok jellemzőivel foglalkoztam. Ehhez áttekintettem a Száhel-régió rendszerét, valamint az Európai Unió biztonsági komplexumát is, feltárva a kettő közötti kapcsolatot. A régiók vizsgálata rávilágított, hogy bár a regionális megközelítés jóval célravezetőbb a konfliktusok államközpontú vizsgálatánál, de a regionális komplexumok elméletében lefektetett elvek túl szigorú kötöttségeket fogalmaznak meg egy-egy régiót illetően. Maga az európai térség kiváló példája annak, hogy a politikai változások nagyjából egy évtized alatt képesek voltak gyökeresen megváltoztatni a komplexum szerkezetét és határait. Az is látható, hogy a világ átalakul és egyes kérdések, problémák, fenyegetések képesek arra, hogy térséget határozzanak meg, mely egyébként a regionális biztonsági komplexumok alapján nem alkotna egy egységet. Szükséges tehát, hogy rugalmasan kezeljük ezeket és a szigorú komplexumrendszer helyett egy új, kérdésspecifikus komplexumokat alkalmazzunk. A kérdés központú régió megfogalmazásával jóval specifikusabban lehet meghatározni a kapcsolódó szereplőket, konfliktusok résztvevőit, a kérdés leküzdésében hasznos partnereket stb.

Kutatásom célja volt többek között, hogy jobb rálátást kapjak az Európai Unió más régiókkal való viszonyára, azokra a kapcsolatokra, melyek befolyásolják az európai biztonság jövőjét. A Száhel-övezetre vonatkozó következtetések vezetnek el oda, hogy összekapcsolásra kerülhet az Európai Unió és a Száhel-régió térsége. A két terület között ugyanis közvetlen kapcsolat fedezhető fel számos aspektusból. A történelmi kötelékek, a jelenlegi gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok és az előrejelzésekben kimutatható egymásra utaltság mind alátámasztják ezeket a kapcsolatokat. Ezekből pedig jól láthatóak azok a jelenlegi, valamint a várható veszélyek, fenyegetések, melyek befolyással lesznek Európa biztonságára az előttünk álló évtizedekben, évszázadban. A hatások pedig már ma is tapasztalhatóan jelen vannak az

európai bel- és külpolitikában egyaránt, fontos kérdéseket indukálva az Unió intézményei, valamint a tagállamok számára.

Az értekezésben céлом volt, hogy részletesen, több szemszögből bemutassam a Száhel-övezet problémáit. Ennek érdekében a biztonság különböző szektorai alapján adtam képet arról, hogy miért tekintjük ezt a régiót ma a világ egyik legsúlyosabb válságzónájának. A leírást a jobb megérthetőség érdekében egy esettanulmány révén bővítettem, melyben Malit mutattam be. Mali kiváló példa ugyanis nem csak arra, hogy a Száhel-övezet, de más afrikai régiók országai is milyen problémákkal kell, hogy szembenézzenek. A kutatásomban egyaránt visszautalok történelmi előzményekre és kitekintést adok a jövőre vonatkozó előrejelzésekre is.

A kutatásom során további célként fogalmaztam meg, hogy megvizsgálom az Európai Unió válságkezelésének fejlődését és továbbfejlődési lehetőségeit. A történelmi áttekintést követően feltártam azokat a reakciókat, amelyeket az Európai Unió tett a Száhel-övezet válságának kezelése, az onnan érkező hatások csökkentése vagy megakadályozása ellen. Sikerült bemutatnom, hogy az európai biztonságfelfogásban a megfogalmazott fenyegetések egyik fő iránya a délről érkező fenyegetés, melynek szerves részét adja a Száhel-övezet válságából adódó fenyegetések összessége. Az Európai Unió ennek megfelelően aktívan foglalkozik a régió válságával, és igyekszik hozzájárulni a problémák kezeléséhez. Az elemzés során bemutattam, hogy stratégiák és konkrét akciók szintjén is megjelenik a Száhel-övezet az európai biztonság garantálásának térképén. A kutatásban bemutattam, hogy a partnerségi kapcsolatok, a különböző együttműködési formák mindegyike jelentős szerepet játszik az Európai Unió biztonság képében. Bár az Unió által kezdeményezett együttműködések elsősorban az Európai biztonsághoz járulnak hozzá, természetesen a környező régiók, és a többi érintett számára is növelik a biztonságot. Láthattuk, hogy az együttműködést az Unió nem csak saját maga és más államok között támogatta, de szerepet játszott például a G5 Sahel csoport kialakulásában is, mely csoport létrejött a problémák regionális megoldásának egyik fontos lépcsőfoka lehet. Összevettem továbbá az Unió stratégiáiban megfogalmazott globális hatalmi törekvéseit azokkal a gyakorlati tapasztalatokkal. Az értekezés során is világossá vált, az Európai Unió globális hatalmi szereplővé válásának fontos értékmérője lehet, hogy milyen eredményeket tud elérni az Unió a Száhel-övezetben, hogy képes lesz-e megújulni, átlendülni azokon a buktatókon, melyeket a tagállamok közötti véleménykülönbségek a szervezet elé emelnek. A kutatásom rámutatott, hogy a jelenleg alkalmazott belső mechanizmusok nem adnak megfelelő eszközöket az Európai Unió kezébe ahhoz, hogy gyors és következetes

politikát tudjon folytatni. Ilyen formán megállapítható, hogy vagy az eszközrendszert kell átalakítani, vagy az ambíciókat olyan szintre helyezni, ami reálisan elérhető.

Az értekezés a felvázolt célok mentén haladva átfogó képet adott a regionális válságok természetéről, két régió, az Európai Unió és a Száhel-övezet jellemzőiről, egymáshoz való kapcsolatáról, az Európai Unió témában releváns mechanizmusairól. A kutatásban elvégzett munka révén az elméleti megközelítést illetően, továbbá a gyakorlati téren is sikerült olyan következtetéseket levonni, mely újdonságot jelenthet és hasznosítható eredményeket jelentenek.

A kutatás várható eredményeként bizonyítani kívántam, hogy a Száhel-övezet a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerinti egységet képez. Ezt a felvetést részben bizonyítottam, hiszen a regionális biztonsági komplexumok elmélete alapján önálló komplexumként nem, de szubkomplexumként azonosíthatónak ítéltam. Ezzel együtt fontos megjegyezni, hogy a kérdés-specifikus biztonsági komplexum megközelítése irányából nézve azonban mindenképpen önálló egységként kezelhető a régió.

Az értekezésben bizonyításra került, hogy a Száhel-övezetnek regionális egységként saját belső mechanizmusai vannak, így a válságának okait is a régió együttműködésében kell keresni. A válság jellemzőinek leírása, a transznacionális hatások összessége, az afrikai társadalmak határokon átnyúló jellege miatt egyértelművé vált, hogy az államok önállóan cselekedve nem képesek felvenni a versenyt a válságot okozó problémákkal.

A Száhel-övezet és az Európai Unió viszonyrendszerének vizsgálata révén megerősítést nyert, hogy a Száhel-övezet mint régió, hatással van az Európai Unióra, és válságának hatásai az Európai Unió biztonságát fenyegetik. Ezek a hatások egyaránt kimutathatóak már napjainkban is, de hosszú távú előrejelzések alapján még erősebb befolyással lesznek Európa biztonságára a Száhel-övezet irányából érkező hatások.

A kutatás elején célként tűztem magam elé, hogy megoldási javaslatot készítsek, arra vonatkozóan, hogy az Európai Unió hogyan tud a Száhel-övezet államain segíteni a válság kezelésében, így előmozdítva saját biztonságát. Az elvégzett munkám során láthatóvá vált, hogy az Unió a válság kezelés eszközeinek széles skáláját használja a Száhel-övezet térségében. Meg kellett azonban állapítani, hogy a hatékony válságkezelésnek, a minél hatásosabb globális szerepvállalásnak az akadálya az Unió belső működéséből, a döntéshozatali mechanizmusból, az együttes politikai elhatározás hiányából eredeztethető. Ebből adódóan, ahhoz, hogy az

Európai Unió saját biztonsága érdekében más régiókban is fontos szerepet tudjon vállalni a válságok kezelésében, szüksége lesz saját belső működésének felülvizsgálatára, megreformálására. Így fogja tudni kialakítani azt a megbízható partneri képet, melyre a bajba került régiók, országok számítani tudnak majd.

A HIPOTÉZISEK TELJESÜLÉSE

Kutatásomat a kutatás céljaival összhangban négy hipotézisből kiindulva kezdtem meg. Az első szerint a Száhel-övezet regionális egységet alkot, válságát regionális konfliktusként kell értelmezni, és csak nemzetközi szinten lehet azt megoldani. A térség államai önállóan nem tudják a problémákat kezelni. A munkám során feltárt összefüggések alátámasztották ezt a feltételezésemet. A Száhel-övezet regionális jellegét elméleti és gyakorlati szempontok szerint is sikerült megerősíteni. A válság tendenciáit figyelve az is alátámasztást nyert, hogy önerőből nem fogják tudni megoldani az érintett államok ezt a krízist.

A második hipotézisem alapján a Száhel-övezet válságát kizárólag átfogó és összehangolt támogatásokkal lehet feloldani, tekintettel annak összetettségére és kiterjedésére. A kutatás során bizonyítást nyert, hogy a régió problémái behálózzák a térséget földrajzi értelemben, de átvitt értelemben a gazdasági, társadalmi, politikai, környezeti és egyéb szegmensekben egyaránt. Ilyen feltételek mellett az önálló akciók elveszítik hatásukat, ezért szükséges átfogó programokat találni és felkutatni azokat a szinergiákat, amik párhuzamosan képesek fejlődést előidézni.

Harmadik hipotézisem szerint a Száhel-övezet válsága közvetlenül veszélyezteti az Európai Unió biztonságát rövid és hosszú távon egyaránt. Ez a feltevés is megerősítést nyert, hiszen egyértelműen kimutathatóak azok a negatív hatások, amelyek már jelenleg is elérik az Unió területét, illetve a jövőben fokozottan lesznek befolyással az európai biztonságra. Ebben a körben egyaránt találhatunk politikai és gazdasági hatásokat, vagy éppen a társadalmi biztonságot érintő jellemzőket.

Negyedik hipotézisemben első felében azt állítottam, hogy az Európai Unió számára politikai és gazdasági céljai mellett biztonságának megőrzése miatt is kiemelten fontos, hogy elősegítse a Száhel-övezet válságának megoldását. Ezt a felvetésemet szó szerinti és átvitt értelemben is megerősítette a kutatás. Az Uniónak deklarált célja, hogy a globális biztonsági

térben meghatározó szereplő legyen, és képes legyen beavatkozni más térségek biztonsági folyamataiba. A Száhel-övezet válságának megoldásában való részvétel egyrészt közvetlen pozitív hatással bírna az Európai Unió biztonságára. Másrészt egy olyan válsághelyzet megoldásában való részvétel, mely ennyire összetett és szerteágazó, illetve nem is az Unió közvetlen szomszédságában helyezkedik el, jelentősen növelhetné az Európai Unió elismertségét a globális hatalmi szereplők között. A negyedik hipotézis második felében pedig azt fogalmaztam meg, hogy az Európai Unió jelenlegi keretein belül nem képes a hatékony fellépésre, szükséges további lépéseket tenni az intézményi és integrációs fejlődés során. Az Európai Unió válságokban betöltött szerepét, illetve a válságkezelésének fejlődését áttekintve látható, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel nem volt képes fellépni a különféle konfliktusok megelőzése érdekében. Ezt támasztja alá, hogy az integrációs fejlődés újabb és újabb lépcsőfoka következett a felmerülő válsághelyzetek hatására. A stratégia célok és a jelenleg alkalmazott intézményi keretek azonban továbbra sem felelnek meg egymásnak, ezért bizonyítottnak tekintem, hogy további lépések szükségesek az integráció mélyítése irányába.

ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatásom során elért tudományos eredményként az alábbiakat fogalmaztam meg:

1. Új fogalom bevezetését tartom szükségesnek a Száhel-övezet térségére, miután elemeztem Európa és Afrika regionális biztonsági komplexumait, s ennek kapcsán a Száhel-övezet térségét. A buzani elmélet korábbi statikus biztonsági komplexumaihoz képest a biztonsági komplexumok gyorsan képesek változni. Ebből arra a következtetésre jutottam, s bizonyítottam, hogy a Száhel-övezet térsége már nem egy ütközőállamokból álló, protokomplexumok határán található zóna, hanem a Nyugat-afrikai komplexumon belüli jól elkülöníthető szubkomplexum.
2. Bizonyítottam, hogy a két térség a fenntartható biztonság tekintetében szoros függésben van egymástól. Továbbá a kérdésspecifikus megközelítés szerint egy közös komplexumot alkotnak.
3. A buzani szektorelmélet öt dimenziója alapján bizonyítottam, hogy ezek közül nincs egy olyan biztonsági dimenzió, amely a térség válságának egészéért felelős lenne és a megoldás kulcsát képezné. Viszont azonosíthatóak olyan kitörési pontok, melyek

nemzetközi támogatással történő fejlesztése révén, fejlődési spirálok jöhetnek létre, melyek egyszerre több dimenzióban is képesek a biztonság növelésére.

4. Igazoltam, hogy az Európai Unió a régi válságkezelési módszereivel továbbra sem képes válságokat megelőzni. Szükséges az európai biztonságpolitika hiányosságainak pótlása és a létező partnerségi megállapodásainak felülvizsgálata.

A KUTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA, AJÁNLÁSOK

A kutatás során átfogó képet adtam a déli fenyegetés különböző aspektusairól. Ennek révén jobban megérthetőek azok a problémák, amelyek a Száhel-övezet válságát okozzák, illetve azok a hatások, melyek az Európai Unió biztonságát érintik. Az Európai Unió kiemelten kezeli a Száhel-övezet válságát, önálló stratégiát alkotott a régió problémáinak kezelésére, jelentős forrásokat fordít a térség biztonságának növelésére. A déli fenyegetés problémaköre, illetve a Száhel-övezet válsága mégis egy kevésbé ismert eleme a világpolitikának, a mindennapi politikának.

További kutatás témája lehet, hogy szükséges-e jobban a mindennapokba emelni a kérdést. Vajon milyen eredménye lenne biztonságiasítani a déli fenyegetés problémakörét? Ha többet foglalkoznánk a válságok bemutatásával, akkor az milyen hatást váltana ki az európai lakosság körében? A biztonságiasítás folyamata végső soron inkább a válsággal szembeni elzárkózást eredményezné, vagy éppen határozottabb fellépést, egységesebb cselekvést követelne meg a politikai vezetőktől? Az általam javaslatként megfogalmazott lépések mindenképpen igénylik majd a probléma szélesebb körű megismertetését, így a fenti kérdésekkel muszáj lesz foglalkozni. Bízom benne, hogy a kutatásom hasznos lépcsőfok lehet ebben a munkában, akár a publikált tanulmányok révén, akár az által, hogy további kutatásokat indukálhat. Emellett elősegítheti az Európai Unió déli fenyegetettségének jobb megismerését. Ezáltal Magyarország hatékonyabban tud részt venni az ebből az irányból érkező kihívások kezelésében. A Magyar Honvédség többféle misszióban és több országban jelen van Afrikában. A Száhel-övezet válságának megismerése hozzájárulhat a további szerepvállalásokról szóló döntések meghozatalához. A kutatás eredményei felhasználhatók az oktatásban, elsősorban biztonság- és védelempolitika továbbá nemzetközi tanulmányok szakokon, illetve a doktori képzésben.

Az értekezésem nem csak a kutatók számára lehet hasznos, de segítséget nyújthat a politikai döntéshozóknak is, hiszen számos olyan kérdés merült fel, melyek akár a hazai, akár az uniós szintű biztonságpolitikai alakításában fontosak. Az értekezésben nem csak a problémát vettem fel, de egy esetleges megoldási javaslattal is éltem, mely az EU által indított az EU jövőjéről szóló diskurzushoz is hozzájárulhat. A kutatásban leírt külpolitikai és a vele összhangban lévő biztonságpolitikai mechanizmusokat látva mindenképpen indokolt lesz e terület tovább gondolása, esetleges reformja.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Könyvek, könyvfejezetek, folyóirat cikkek, szakpolitikai elemzések

- Arany A.-N. Rózsa E.- Szalai M.: Az Iszlám Állam Kalifátusa – Az átalakuló Közel-Kelet, Osiris Kiadó, 2016, 122-138 o.
- Balázs Péter: Hogyan tovább, Európa? Noran Libro, Budapest, 2017
- Bálint Tamás –Zsifkó Mariann: A 2012-es Mali konfliktus és előzményei, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2013. 6. évfolyam 3. szám, http://epa.oszk.hu/02400/02463/00016/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_3_080-091.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND), In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek, Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016., 310-330. o.
- Barry Buzan: People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books, 1983.
- Barry Buzan, Ole Waever: Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, 2003.
- Barry Buzan, Ole Waever, Jaap De Wilde: Security - A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.
- Emman El-Badawy, Sandun Munasinghe, Audu Bulama Bukarti, Beatrice Bianchi: Security, Soft Power and Regime Support: Spheres of Russian Influence in Africa, 2022, <https://institute.global/policy/security-soft-power-and-regime-support-spheres-russian-influence-africa> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Virginie Baudais: The impact of the Malian crisis on the Group of Five Sahel countries: Balancing security and development priorities, Sipri, 2020, <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2020/impact-malian-crisis-group-five-sahel-countries-balancing-security-and-development-priorities> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Besenyő János - Marsai Viktor: Országismertető: Líbia. MH Összhaderőnemi Parancsnokság, 2012.
- Besenyő János - Miletics Péter: Országismertető Mali. Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat. 2013. 153-158. o.

- Besenyő J.-Patrner Z.-Speidl B.-Vogel D.: Az Iszlám Állam Terrorizmus 2.0, Kossuth Kiadó, 2016.
- Búr Gábor (2017): Afrika államai a 21. században. In Marsai Viktor – Vogel Dávid szerk.: Közel Afrikához. A válságkezelés és a stabilizáció lehetőségei és kihívásai a fekete kontinensen. Budapest, Dialóg Campus, 2017.
- Búr Gábor: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete. Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek, szerk. Dr. Kiss Álmos Péter, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015. 154.-172. o.
- Búr Gábor – Tarrósy István: Az afrikai vándorlás háttéréről és jellemzőiről, In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid: Új népvándorlás Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Publikon, Pécs, 2011.
- Caroline Delgado, Vongai Murugani, Kristina Tschunkert: Food systems in conflict and peacebuilding settings, Sipri, 2021, https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-06/2106_food_systems.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Bruno Charbonneau: De Servalá Barkhane: Les problèmes de la guerre contre le terrorisme au Sahel Les Temps Modernes 2017/2 (n° 693-694), p. 322-340.
- Bruno Charbonneau: Intervention in Mali: building peace between peacekeeping and counterterrorism. Journal of Contemporary African Studies. 2017. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02589001.2017.1363383> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Jean-Marie Clament: Les régionalisations des réponses aux crises africaines, Revue Défense Nationale, 2016/7 (N° 792), 23-28. o., <https://www.cairn.info/revue-defense-nationale-2016-7-page-23.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Csiki Tamás Miért marad továbbra is visszafogott a német védelempolitika? Nemzet és Biztonság 2014/5. szám, 97–110. o.
- Csiki Tamás: Németország – Európa vezető hatalma vagy kiszámíthatatlan partner? Nemzet és Biztonság 2013. 5–6. szám 63–79. o.
- Department of Economic and Social Affairs: World Population Prospects The 2015 Revision.
- Marcel Dickow, Hilmar Linnenkamp, Jean-Pierre Maulny, Marcin Terlikowski: Weimar Defence Cooperation – Projects to Respond to the European Imperative, Warsaw, 2011, <https://www.files.ethz.ch/isn/144515/Weimar%20Defence%20Cooperation%20%E2%80%A2%20Projects%20to%20Respond%20to%20the%20European%20Imperative.pdf>

[80%93%20Projects%20to%20Respond%20to%20the%20European%20Imperative.pdf](#)

(A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Michael W. Doyle: Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3., 1983.
- Simon Duke: European Foreign and Security Policy, XXIII. International Summer University – Europe in the Vortex of Change, <https://www.youtube.com/watch?v=0IWULWadJeQ> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Egeresi, Zoltán: *Törökország Szíria-politikájának változása: a főbb dinamikák*, KKI elemzések, E-2020/8., https://kki.hu/wp-content/uploads/2020/01/08_KKI-elemzes_TUR-SYR_Egeresi_20200121.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia - Neszmélyi György Iván: Gazdasági és kereskedelmi fejlődés a világban: Kína Afrika térképén, *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, (2018) XIII. évfolyam, 1-2. szám, 151-167. o. <https://core.ac.uk/download/pdf/229459034.pdf> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Fábrián Éva: Gazdag Ferenc: Franciaország története 1919–1995., *Külügyi Szemle*, 2011. 10. évf. 2. sz. 198–201. o.
- Gazdag Ferenc: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Nemzeti Közszerződési Egyetem. Budapest. 2013.
- Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről, *Forrás*: http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Gazdag Ferenc: *Biztonsági Tanulmányok – Biztonságpolitika*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2011.
- Gazdag Ferenc: Milyen hatalom Franciaország a 21. század elején? in: Gazdag Ferenc: *Franciaország a 21. század elején*, Dialóg Campus, Budapest, 2019
- Adam R. Grissom, Samuel Charap, Joe Cheravitch, Russell Hanson, Dara Massicot, Christopher A. Mouton, Jordan R. Reimer: *Russia's Growing Presence in Africa*, 2022, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4399.html (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Stig Jarle Hansen: *Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad*, Hurst & Company, London, 2019
- Háda Béla – Tóth Péter szerk.: *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem Nemzetközi Intézet, 2014.

- Farah Hegazi, Florian Krampe, Elizabeth Seymour Smith: Climate-related security risks and peacebuilding in Mali, Sipri, 2021. <https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-04/sipripp60.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Rainer Hermann: Az iszlám állam, Akadémiai Kiadó, 2015, 199-200. o.
- Hettyey András: A vonakodó szövetséges? – Németország külföldi katonai bevetései a viták és a számok tükrében https://kki.hu/assets/upload/05_Hettyey.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Samuel P. Huntington A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2015.
- Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi, Gondolat Kiadó, 2015.
- Juhász Krisztina: A differenciált integráció fogalma, típusai és szerepe az Európai Unió fejlődésében http://acta.bibl.u-szeged.hu/61947/1/juridpol_forum_008_002_149-164.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kalifa Keita- Colonel Dan Henk: Conflict and conflict resolution in the Sahel: The Tuareg insurgency in Mali, https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1998/ssi_keita.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kis-Benedek József: A migráció demográfiai, társadalmi, gazdasági és kulturális kihívásai, Felderítő Szemle, 2018/3.
- Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.
- Kiss Álmos Péter: Az AQIM, az Iszlám Maghreb al-Kaida szervezete In: Szerk.: Kiss Álmos Péter: Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek -, HM Zrínyi Nonprofit Kft., Budapest, 2015.
- KISS Álmos Péter: Szomália – a világ legveszélyesebb helye In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.
- Kiss J. László: Németország mint mag-Európa magja: az új „németkérdés” és az euróválság, MKI-elemzések, E-2012/5, https://kki.hu/assets/upload/Elemzesek_2012_05_Neemetorszeg_mint_a_mag-Eu_.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Martin Klein: Slavery and Colonial Rule in French West Africa, Cambridge University Press, 1998
- Julia Kloos, Niklas Gebert, Therese Rosenfeld, Fabrice Renaud: Climate Change, Water Conflicts and Human Security: Regional Assessment and Policy Guidelines for the Mediterranean, Middle East and Sahel <http://collections.unu.edu/eserv/UNU:1848/pdf11351.pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Krajnc Zoltán (szerk): Hadtudományi lexikon, Új kötet, Dialóg Campus, Budapest, 2019
- Kovács Péter: Nemzetközi közjog, Osiris kiadó, Budapest, 2011.
- Luk van Langenhove: Regionalising Human Security in Africa, United Nations University, 2004 <http://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/O-2004-8.pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Baz Lecocq et al.: One Hippopotamus and Eight Blind Analysts: A multivocal analysis of the 2012 political crisis in the divided Republic of Mali Extended Editors Cut. Universiteit Leiden. 2013. <http://media.leidenuniv.nl/legacy/lecocq-mann-et-al---one-hippo-8-blind-analysts-editors-cut.pdf> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.04.23.)
- Hamidou Magassa: Sécurité d'État et insécurité nationale au Mali: les logiques illogiques des régimes sécuritaires, Afrique et développement, Volume XLII, No. 3, 2017, 219-230. o. https://codesria.org/IMG/pdf/9-ad_42_3_2017_namai_wa-le_djihadisme_au_sahel_-_enjeux_et_perspectives.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Marsai Viktor: A 2014-es jubileumi Fragile (Failed) States Index és tanulságai, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2014/16, http://www.grotius.hu/doc/pub/USJRUIJ/2014-10-25_marsai_viktor_a-2014-es-jubileumi-fragile-failed-states-index-es-tanulsagai.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.28.)
- Marsai Viktor: A szomáliai kalózkodás és az EU Atalanta-missziója, Nemzet és biztonság, 2011/4. szám, 66-76. o.
- Marsai Viktor: Fragile states and the issue of foreign interventions in the Sahel, EuroMeSCo policy brief, 2018. február, <https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2018/02/EuroMeSCO-Brief79.-Fragile-states-and-the-issue-of-foreign-interventions.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Marsai, Viktor: Külföldi katonai beavatkozás Maliban – az Opération Serval háttérre és eredményre, Nemzet és Biztonság. 2013/1-2. 99–119. o.

- Marton Péter: Biztonsági komplexumok - A biztonság empirikus elemzésének alapjai, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, 2019.
- Marton Péter – Balogh István – Rada Péter: Biztonsági tanulmányok, Új fogalmi keretek, és tanulságok a Visegrádi országok számára, Antall József Tudásközpont, 2015.
- Málnássy András: Törökország líbiai beavatkozásának motivációja és háttere. Geopolitikai érdekérvényesítés Észak-Afrikában és a Földközi-tenger keleti medencéjében https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Malnassy.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- N. Rózsa Erzsébet: Az arab tavasz - A Közel-Kelet átalakulása, Osiris Kiadó, 2016.
- Nagy Sándor: Az etnikai alapú fegyveres konfliktusok dinamikai és hatása Kelet-Kongóban, Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2021, <https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/nagy-sandor-ertekezes.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.05.)
- Boubé Namaïwa: Le djihadisme au Sahel: enjeux et perspectives, Afrique et développement, Volume XLII, No. 3, 2017, 197-217. o. https://codesria.org/IMG/pdf/9-ad_42_3_2017_namai_wa-le_djihadisme_au_sahel_-_enjeux_et_perspectives.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Pál Gábor szerk. - Politológia – Betekintés a politika világába. Budapest, Dialóg Campus. 2018.
- Péczeli Anna: A humánbiztonság elmélete és gyakorlata, Kanada és Japán példáján http://www.grotius.hu/doc/pub/ESLRKT/2011_243_peczeli_anna_a_human-biztonsag_elmelete_es-gyakorlata.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Pénzváltó Nikolett: A török Sz-400-as beszerzés háttere és problémái, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet ELEMZÉSEK 2019/13, [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_13_A%20t%C3%B6r%C3%B6k%20Sz-400-as%20beszerz%C3%A9sek%20h%C3%A1tter%C3%A9r%C5%911_\(Penzvalto_N.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemz%C3%A9sek_2019_13_A%20t%C3%B6r%C3%B6k%20Sz-400-as%20beszerz%C3%A9sek%20h%C3%A1tter%C3%A9r%C5%911_(Penzvalto_N.).pdf) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Rác, András: *Oroszország biztonságpolitikai törekvései a posztszovjet térségben* https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/VT_2020_3_Racz_Andras_Oroszország_biztons%C3%A1gpolitikai%20t%C3%B6rekv%C3%A9sei%20a%20posztszovjet%20t%C3%A9rs%C3%A9gbe

[n_full.pdf?fbclid=IwAR3KgLDms466eF1G9cYydMV00--](#)

[2OFLd9br1NNoQu4wU5xJ0UykKbneH4U4](#) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Remek Éva: Ansar Dine - egy iszlamista szervezet, In: Szerk.: Kiss Álmos Péter Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016. pp. 233-255.
- Remek Éva: Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020
- Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet I. Nemzet és Biztonság, 5. sz. 4–30. 2017.
- Remek Éva: Az Európai Unió és a Közel-Kelet II. Nemzet és Biztonság, 6. sz. 3–27. 2017.
- Remek Éva: A multilateralizmus reneszánsza, A biztonsági környezet változásai - MH HTKH konferencia <https://www.youtube.com/watch?v=nhDqCWDfyT4&t=2935s> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Remek Éva: Európa és Afrika. Az Európai Unió Afrika-politikájának néhány biztonságpolitikai aspektusa, Európai Tükör, XV. Évf. 2. szám, 2010. február. https://brexit.kormany.hu/download/9/12/50000/Europai_Tukor_2010_02.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Remek Éva: The European Union and the „Arab Spring” – What has changed one year after? Tradecraft Review 2012/2. 27-37. o. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2012_2_spec.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.01.)
- Remek Éva: The European Union and the Sahel region – focus on the crisis in Mali and the EUTM Mali. 146. o. http://www.kodolanyi.hu/jol-let/images/tartalom/File/publikaciok/angol_jav_2.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Resperger István: Biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések és ezek hatása Magyarországra 2030-ig, *Felderítő Szemle*, XII. évfolyam 3. szám, 2013. december, <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Resperger István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. *Hadtudomány*, 2016 évi elektronikus lapszám. 37-50. o. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Resperger István– Kis Álmos Péter– Somkúti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest. 2013. 25. o.
- Szalai Máté (2013): Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején, Magyar Külügyi Intézet, Budapest https://kki.hu/assets/upload/Archevum_MKI_2013_Tanulmanyok_2013_10_Az_ebel_menti_politikai_r.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Szász Márton: A Magyar Honvédség részvétele az Európai Unió által vezetett kiképzőmisszióban Maliban, Honvédségi Szemle, 2019/6., http://real.mtak.hu/125515/1/HSZ_2019_147_6_Szasz_Marton.pdf (A letöltés ideje: 2022.06.25.)
- Szenes Zoltán - Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország 20 év tagság, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019
- Szűcs Anita: Az V. köztársaság Európa-politikája, in: Túrke András István: A Jelenkori Franciaország 2. kötet, L'Harmattan, Budapest, 2021.
- Szűcs Anita: Magyar érdekek a macroni EU-rópa-képben, in: Gazdag Ferenc: Franciaország és Közép-Európa, Dialóg Campus, Budapest, 2019
- Tarrósy István: Afro-Ázsiai dinamikák, Geologica Könyvek, Pécs, 2016.
- Tálás Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről, Nemzet és Biztonság 2016/6. szám, 86–115. o. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_6_06_talas_europai_migracios_val_sag.pdf (A letöltés ideje: 2022.02.22.)
- Túrke András István: A Francois Hollande-korszak külpolitikája (2012-2017), in: Túrke András István: A Jelenkori Franciaország 1. kötet, L'Harmattan, Budapest, 2021
- Túrke András István: Az elszalasztott lehetőségek diplomáciája? A francia külpolitika strukturális és tartalmi változásai a 2007–2010-es időszakban és tevékenysége az európai szintén, Külügyi Szemle, 2011. 10. évf. 2. sz. 14-37. o.
- Varga Gergely: A „Trump-faktor” és a liberális világrend válsága http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/neb_2017_06_07_varga_gergely_-_a_trump-faktor_es_a_liberalis_vilagrend_valsaga.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Varga Márton: A Száhel-övezet válsága, Hadtudomány, XXVI. évfolyam, 2016. évi elektronikus lapszám, 70-82. o.

- Varga Márton: Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban, Felderítő szemle, XVII. évfolyam 3. szám, 2018, 185-194. o. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-3.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Varga Márton: Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában, HADTUDOMÁNY, 2017/ 1-2
- Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány, 17. évf. 1. sz. 30–40. 2007.
- Vincze Hajnalka – Póti László – Tálás Péter: Az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai dokumentumai, 2003.
- Zámbó Péter: Az új határőrizeti rendszer, a FRONTEX és ami utána jön... In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid: Új népvándorlás Migráció a 21. században Afrika és Európa között, Publikon, Pécs, 2011, 259-268 o.

Stratégiák, kormányzati dokumentumok, nemzetközi szervezetek dokumentumai, jogszabályok, beszédek

- 1214/2020. (V. 13.) Korm. határozat az Európai Unió Mali Kiképző Misszióban („EUTM Mali”) történő további magyar katonai szerepvállalásról <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2020/7.pdf> (A letöltés ideje: 2022.06.25.)
- 30/2021. (XI. 9.) OGY határozat a TAKUBA alkalmi harci kötelékben történő magyar katonai szerepvállalásról
- Accord pour la Paix et la reconciliation au Mali Issu du processus d’Alger. 2015. <http://maliactu.net/wp-content/uploads/2015/02/ACCORD-POUR-LA-PAIX-ET-DE-RECONCILIATION-AU-MALI-1.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- African Development Bank Group: African Economic Outlook 2019, https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/2019AEO/AEO_2019-EN.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- African Union: About the African Union, <https://au.int/en/overview> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- African Union: Appointment of former president Pierre Buyoya as the Special Representative of the Chairperson of the Commission, Head of the African-led International support mission in Mali, <http://www.peaceau.org/en/article/appointment->

- [of-former-president-pierre-buyoya-as-the-special-representative-of-the-chairperson-of-the-commission-head-of-the-african-led-international-support-mission-in-mali](#), (A letöltés ideje: 2022.06.25.)
- Alliance Sahel: Les Membres, <https://www.alliance-sahel.org/lalliance-sahel/> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
  - Kofi Annan: 'We the peoples' – The role of the United States in the 21st century, 2000.
  - Amszterdami Szerződés <eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/11997D/word/11997D.doc> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Az Európai Unió működéséről szóló szerződés, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3A4301854> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Ban Ki Mun: Remarks to the Security Council on the Impact of Climate Change on International Peace and Security, 2011.07.20. Forrás: http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/search_full.asp?statID=1250 (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.15.)
  - Boutros Boutros-Ghali: Békeprogram - Preventív diplomácia, béketeremtés és békefenntartás (An Agenda for Peace), 1992 <http://www.un-documents.net/a47-277.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Bundesministerium: Europäische und internationale Angelegenheiten: Priorities of the Austrian Chairmanship <https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/security-policy/the-austrian-chairmanship-in-2017/priorities-of-the-austrian-chairmanship/>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.02.03.)
  - Camões Instituto: European Development Fund (EDF) <https://www.instituto-camoes.pt/en/activity-camoes/partnerships/co-operation/european-development-fund-edf> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)
  - Commission de la défense nationale et des forces armées. Compterendu n° 74. 22 May 2013. http://www.assemblee-nationale.fr/14/cr-cdef/12-13/c1213074.asp#P7_246 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Council of the European Union, http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/HU/ec/140258.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Council of The European Union: COUNCIL DECISION on the European Union CSDP mission in Mali (EUCAP Sahel Mali). 19 March

- 2014.<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7465-2014-INIT/en/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- EEAS: Africa and the EU https://eeas.europa.eu/regions/africa/328/africa-and-eu_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.11.)
  - EEAS: EU in the World, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/area/geo_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - EEAS: EU Strategy on the Gulf of Guinea, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_strategy_on_the_gulf_of_guinea_7.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - EEAS: Southern African Development Community, https://eeas.europa.eu/regions/africa/2318/southern-african-development-community-sadc_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.14.)
  - EEAS: Strategy for Security and Development in the Sahel, https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/S52zF-NRdSE1nT_vJCMWe5uRfpDn025h4kP7iW9M-Fw/mtime:1466498265/sites/eeas/files/strategy_for_security_and_development_in_the_sahel_en_0.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.12.)
  - EEAS: Why the EU needs to be a global maritime security provider https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/92123/why-eu-needs-be-global-maritime-security-provider_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - EU Emergency Trust Fund for Africa: Sahel & Lake Chad, https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/region/sahel-lake-chad_en (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
  - Európai Bizottság: A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
  - Európai Bizottság: Evaluation of EU cooperation with the Eastern and Southern Africa and Indian ocean regions 2008-2015 https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/summary_en_1.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.11.)
  - Európai Bizottság: Funding for humanitarian aid, https://ec.europa.eu/echo/funding-evaluations/funding-humanitarian-aid_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Európai Bizottság: Towards a comprehensive Strategy with Africa
https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/communication-eu-africa-strategy-join-2020-4-final_en.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Bizottság – Külügyi és biztonságpolitikai főképviselője: Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak - A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz, 2016.04.06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Parlament: Bevándorlási politika,
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/152/bevandorlasi-politika> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
- Európai Parlament: A képviselők bíralták az Unió külügyi vezetőjének moszkvai látogatását,
<https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20210204IPR97118/a-kepviselok-biraltak-az-unio-kulugyi-vezetojenek-moszkvai-latogatasat> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Parlament: A menekültügyi politika:
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/151/a-menekultugyi-politika> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
- Európai Parlament: EU strategy in the Horn of Africa,
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA\(2016\)595840_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595840/EPRS_ATA(2016)595840_EN.pdf) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Tanács: EU–Afrika kapcsolatok,
<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/eu-africa/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió: Európai Biztonsági Stratégia – Biztonságos Európa egy jobb világban, 2003.12.12. <https://docplayer.hu/3203078-Europai-biztonsagi-strategia-brusszel-2003-december-12.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió: Jelentés az Európai Biztonsági Stratégia végrehajtásáról – A biztonság megteremtése a változó világban, 2009.
<https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió: Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa - Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan, 2016,
https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Európai Unió Tanácsa: A Tanács és a tagállamok kormányainak a Tanács keretében ülésező képviselői által elfogadott következtetések a polgári KBVP területére vonatkozó paktum létrehozásáról, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14305-2018-INIT/hu/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió Tanácsa: Cotonoui Megállapodás <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/cotonou-agreement/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió Tanácsa: EU strategic framework for the Horn of Africa, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió Tanácsa – Külügyek Tanácsa: A Tanács következtetései a KBVP-ről, 2015. május 18., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8971-2015-INIT/hu/pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió Tanácsa: Regional Action Plan for the Horn of Africa 2015-2020, <https://www.consilium.europa.eu/media/24468/st13363-en15.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Európai Unió Tanácsa: Sahel Regional Action Plan 2015-2020, <https://www.consilium.europa.eu/media/21522/st07823-en15.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- European Commission: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the Court of Auditors - Annual accounts of the European Development Fund 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0379&from=EN> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
- European Council: Council conclusions on the Sahel Regional Action Plan 2015-2020, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-sahel-regional-plan/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- European Council, http://www.european-council.europa.eu/media/1299816/2013-11-18-factsheet_govsatcom_high.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2014.02.23.)
- European Defence Agency: Air-to-Air Refuelling, http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/2013-12-20-factsheet_air-to-air-refuelling_high0E1DB2704741 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- European Investment Bank: Africa Investment Platform, <https://www.eib.org/en/products/mandates-partnerships/aip/index.htm> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)
- European Union Africa Infrastructure Trust Fund: More than 12 years of EU-AITF involvement coming to an end, <https://www.eu-africa-infrastructure-tf.net/> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)
- European Union External Action Service: Strategy for Security and Development in the Sahel http://eeas.europa.eu/archives/docs/africa/docs/sahel_strategy_en.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- European Union: Foreign and Security Policy https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_en (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- European Union, In: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-734_hu.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Eur-Lex: Guarantee Fund for external actions <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A134006> (A letöltés ideje: 2022.01.21.)
- Eur-lex: Permanent Structured Cooperation https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/permanent_structured_cooperation.html (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Eur-lex: Megerősített Együttműködés https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/enhanced_cooperation.html?locale=hu (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- EUTM Mali: About Us. <http://eutmmali.eu/en/about-us/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- EUTM Mali: Fact Sheet https://eutmmali.eu/wp-content/uploads/2022/01/20220113_Fact-Sheet-EUTM-sans-elections-22FEB_ENG.pdf (A letöltés ideje: 2022.06.25.)
- Frontex: Legfontosabb feladatai, <https://frontex.europa.eu/hu/amit-csinalunk/legfontosabb-feladatai/> (A letöltés ideje: 2022.01.22.)
- International Development Research Centre: The Responsibility To Protect, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)
- Jean-Claude Juncker: Az Unió helyzete 2018, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/soteu2018-brochure_hu_0.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.14.)

- Jean-Claude Juncker: Juncker elnök beszéde az Unió helyzetéről – bizottsági kezdeményezések számos területen, 2018.09.12.
https://ec.europa.eu/hungary/news/20180912_SOTEU2018_Az_Unio_helyzete_hu
(Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.05.16.)
- Le G5 Sahel. Secreteriat Permanent de G5 Sahel. 2015.
<http://www.g5sahel.org/index.php/qui-sommes-nous/le-g5-sahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Lisszaboni Szerződés <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:HU:HTML> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Emmanuel Macron: Sorbonne speech of Emmanuel Macron, 2017.09.26,
<http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Magyar ENSZ Társaság: Az ENSZ Millenniumi Nyilatkozata,
<http://www.menszt.hu/index.php/layout/set/print/content/view/full/116>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)
- Ministère des Armées: L'Initiative européenne d'intervention,
<https://www.defense.gouv.fr/english/dgris/international-action/l-ie/l-initiative-europeenne-d-intervention> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Ministère des Armées: Opération Barkhane. 2017.
<https://www.defense.gouv.fr/re/operations/afrique/bande-sahelo-saharienne/operation-barkhane/dossier-de-reference/operation-barkhane> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)
- Ministry of Foreign Affairs: Strategy for Norway's efforts in the Sahel region 2018-2020, 2018, https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/sahel_strategy/id2610507/ (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Molnár Anna: Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Jean Monnet: *the unifying force behind the birth of the European Union*
https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/jean_monnet_en.pdf
(Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2020.09.30.)
- NATO: NATO Mediterranean Dialogue,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- NATO: Operation Sea Guardian, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- NATO: Operations and missions: past and present, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52060.htm (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- NATO: Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- NATO Strategic Direction South Hub: NSD-S HUB MISSION, <https://www.thesouthernhub.org/about-us/mission.aspx> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- NATO Strategic Direction South Hub: Webinar “Perception on NATO in North Africa and Sahel”, 2019.04.15. <https://www.thesouthernhub.org/publications-2/made-in-nsds-hub/new-nsds-hub-publications/nsds-hub-webinar-perceptions-of-nato-in-north-africa-and-sahel.aspx> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.05.16.)
- Nizzai Szerződés http://www.euvonal.hu/kulugy/upload/M_26/rek5/6.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2013.05.01.)
- Opération Serval (dossier actualisé). Ministère des Armées. 2013. <https://www.defense.gouv.fr/air/dossiers/operation-serval/operation-serval-dossier-actualise/presentation> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)
- OSCE: Mediterranean Partners for Co-operation, <https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- OSCE: The Role of the OSCE Mediterranean Contact Group, <https://www.osce.org/partners-for-cooperation/mediterranean/381775>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Secreteriat Permanent du G5 Sahel, <https://www.g5sahel.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Szerződés az Európai Unióról 2. cikk (4) bekezdés https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The World Bank: Fertility rate, total (births per woman) – Mali, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=ML> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- The World Bank Data: Fertility rate, total (births per woman) https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?year_high_desc=true (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- UNDP, Sahel - A region of opportunities, <https://feature.undp.org/sahel/> , (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Union for the Mediterranean: Annual Report 2017, <https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2018/07/UfM-Annual-Report-2017.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Union for the Mediterranean – Barcelona declaration, <https://ufmsecretariat.org/wp-content/uploads/2015/10/Declaracion-de-Barcelona-1995.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Union for the Mediterranean – Member states, <https://ufmsecretariat.org/who-we-are/member-states/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Union for the Mediterranean: What we do, <https://ufmsecretariat.org/what-we-do/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations: Burkina Faso crisis and COVID-19 concerns highlight pressure on Sahel food security <https://news.un.org/en/story/2020/04/1060942> (A letöltés ideje: 2022.02.05.)
- United Nations: Human Development Report, 1994, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations: Human Development Report 2016, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations: Responsibility to protect, <http://www.un.org/en/genocideprevention/about-responsibility-to-protect.html>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)
- United Nations: United Nations integrated strategy for the Sahel, 2013 https://oses.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_integrated_strategy_for_the_sahel_s-2013-354.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations: UN Support Plan for the Sahel, United Nations, 2018, https://www.un.org/africarenewal/sites/www.un.org.africarenewal/files/English%20Summary%20Report_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: [World Population Prospects 2019](#), 2019, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division: Population by SDG region: estimates, 1950-2020, and medium-variant projection with 95 percent prediction intervals, 2020-2100 World Population Prospects 2019, 2019, https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Economic Commission for Africa: Conflict in the Sahel region and the developmental consequences, 2016, elérhető: <https://repository.uneca.org/bitstream/handle/10855/23474/b11580410.pdf?sequence=3>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Environment Program: Livelihood Security, Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel, 2011, Forrás: http://postconflict.unep.ch/publications/UNEP_Sahel_EN.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015, https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Human Security Unit: Human Security in Theory and Practice, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)
- United Nations Information Service <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/topics/2013/mdg.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations integrated strategy for the Sahel. United Nations. 2013. https://oses.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_integrated_strategy_for_the_sahel_s-2013-354.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, <http://minusma.unmissions.org/en/security-council-press-statement-mali-4> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs: *About the Sahel*, Forrás: <http://www.unocha.org/sahel/about-sahel> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.02.28.)
- United Nations Peacekeeping: Fatalities <https://peacekeeping.un.org/en/fatalities> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Peacekeeping: MINUSMA Fact Sheet. 2013. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusma> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Security Council: Resolution 2056 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2056(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Security Council: Resolution 2071 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2071(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Security Council: Resolution 2085 (2012), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085\(2012\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2085(2012)), (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Security Council. Resolution 2100. 25 April 2013. https://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusma/documents/mali%202100_E.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.10.)
- United Nations Security Council. Security Council Establishes Peacekeeping Force for Mali Effective 1 July, Unanimously Adopting Resolution 2100 (2013). 2013. <https://www.un.org/press/en/2013/sc10987.doc.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations Security Council: Report of the Secretary-General on the situation in the Sahel region, 2013, United Nations https://unowas.unmissions.org/sites/default/files/s_2013_354_sahel_strategy_en_0.pdf (A letöltés ideje: 2022.02.10.)
- United States Government Accountability Office (2014). COMBATING TERRORISM U.S. Efforts in Northwest Africa Would Be Strengthened by Enhanced Program Management <https://www.gao.gov/assets/670/664337.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Ursula Von der Leyen: *State of the Union* 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ov/SPEECH_20_1655 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme for Water Supply, Sanitation and Hygiene <https://washdata.org/monitoring/sanitation> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- World Bank: Strengthening Regional Water Security for Greater Resilience in the G5 Sahel, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35994/Strengthening-Regional-Water-Security-for-Greater-Resilience-in-the-G5-Sahel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

Egyéb források

- A Száhel-övezet: A kép forrása: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/69/Map_of_the_Sahel.png/550px-Map_of_the_Sahel.png (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Eleonora Ardemagni: Threats and Partners: Framing NATO's Southern Challenges, <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/threats-and-partners-framing-natos-southern-challenges-20932>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Background. Office of the Special Envoy for the Sahel. <https://oses.unmissions.org/background> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Background. United Nations Office for West Africa and the Sahel. <https://unowas.unmissions.org/background> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- BBC: Belmokhtar's militants 'merge' with Mali's Mujao, 2013, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23796920> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- BBC: Bosnian protests: A Balkan Spring?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26093160> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- BBC: Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- BBC: Putin says he could send police to Belarus if necessary <https://www.bbc.com/news/world-europe-53930796> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- BBC: Why are French troops leaving Mali, and what will it mean for the region?, <https://www.bbc.com/news/world-60419799> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)

- Zack Beauchamp: The crisis in Nigeria, in 11 maps and chart, Forrás: <http://www.vox.com/2014/5/13/5710484/boko-haram-maps-charts-nigeria> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Penelope Bender - Abou Diarra - Koffi Edoh - Marc Ziegler: Evaluation of the World Bank Assistance to Primary Education in Mali, A Country Case Study <http://documents.worldbank.org/curated/en/557031468280149614/pdf/391530MLI1education1PUBLIC1.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Benes Károly: A 2008-as orosz-grúz háború hatása az európai biztonságra, https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/benes_karoly.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Vincent Boqueho: La revanche amère des Touaregs, Hérodote, https://www.herodote.net/6_avril_2012-evenement-20120406.php (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Julian Borger: G7 summit: Iran foreign minister makes surprise Biarritz appearance <https://www.theguardian.com/world/2019/aug/25/emmanuel-macron-floats-plan-g7-defuse-iran-tensions> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Anouar Boukhars: Corridors of Militancy: the Sahel-Sahara Border Regions http://fride.org/download/PB206_Corridors_of_Militancy.pdf, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2017.12.09.)
- britannica.com: Muammar al-Qaddafi, <https://www.britannica.com/biography/Muammar-al-Qaddafi> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Center of Strategic & International Studies: Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM), 2018, <https://www.csis.org/programs/transnational-threats-project/terrorism-backgrounders/jamaat-nasr-al-islam-wal-muslimin>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Alexandre Chatenay: La sécurité au Sahel, Forrás: <http://www.geolinks.fr/geopolitique/la-securite-au-sahel/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Charity Water <https://www.charitywater.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Central Intelligence Agency. The World Factbook. CIA. 2018. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.03.24.)

- CIA: The World Factbook. Mali. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ml.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.05.22.)
- Clico: Climate change Hydro-conflicts and Human security, <http://www.clico.org/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Countries and Their Cultures - Tuareg, <http://www.everyculture.com/wc/Mauritania-to-Nigeria/Tuareg.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Csurgó D.: Dzsihadisták végeztek 40 civillel Maliban. Index.hu. 2018. https://index.hu/kulfold/2018/04/29/dzsihadistak_tamadas_mali/ (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Shweta Desai: France begins military withdrawal from Mali, 2022, <https://www.aa.com.tr/en/africa/france-begins-military-withdrawal-from-mali/2613052> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Alban Dignat: La Centrafrique, de l'indépendance au chaos, Hérodote, https://www.herodote.net/13_aout_1960-evenement-19600813.php (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Gérard-François Dumont: La géopolitique des populations du Sahel, 2010.04.07., Forrás: <http://www.diploweb.com/La-geopolitique-des-populations-du.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Election Guide. <http://www.electionguide.org/countries/id/133/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Adam B. Ellick, Adam Westbrook and Jonah M. Kessel - The Seven Commandments of Fake News <https://www.nytimes.com/video/opinion/100000006188102/what-is-pizzagate.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Encyclopædia Britannica: Tuareg, <https://www.britannica.com/topic/Tuareg>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Encyclopædia Britannica: Sahel, Forrás: <http://www.britannica.com/place/Sahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- EU Integration and Differentiation for Effectiveness and Accountability: Differentiation and the European Union's Foreign and Security Policy, 2021, https://euidea.eu/wp-content/uploads/2021/06/euidea_rp_9.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- euobserver: Russia humiliates Borrell in Moscow, <https://euobserver.com/foreign/150844> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- euractiv.com: EU's Takuba anti-terror force quits junta-controlled Mali, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eus-takuba-anti-terror-force-quits-junta-controlled-mali/> (A letöltés ideje: 2022.07.01.)
- Euronews: Bevándorlók a Bundestagban, <https://hu.euronews.com/2021/09/22/bevandorlok-a-bundestagban> (A letöltés ideje: 2022.01.11.)
- Euronews: Közelebb a megállapodáshoz, hosszabb lehet az átmeneti időszak - EU vezetők a csúcs után a brexitről, <https://hu.euronews.com/2018/10/18/kozelebb-a-megallapodashoz-hosszabb-lehet-az-atmeneti-idoszak-eu-vezetok-a-csucs-utan-a-br> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Euronews: Miért fontos a Krím félsziget?, <https://www.youtube.com/watch?v=uw8yctOKeJU> (A letöltés ideje: 2022.02.21.)
- Euronews: New study forecasts the EU's population will plummet by millions more than expected <https://www.euronews.com/2020/07/31/new-study-forecasts-the-eu-s-population-will-plummet-by-millions-more-than-expected> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations - Hunger: the other Sahel pandemic https://ec.europa.eu/echo/blog/hunger-other-sahel-pandemic_en (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2021.09.05.)
- FIIA Webinar - European foreign policy in turbulent times: Does differentiation make the EU a stronger actor? 2021.03.23. <https://www.youtube.com/watch?v=xX9g54gROY4> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Focus Economics: The World's Fastest Growing Economies, 2020, <https://www.focus-economics.com/blog/fastest-growing-economies-in-the-world> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Fragile State Index - <https://fragilestatesindex.org/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- France 24: La rébellion touareg du Mali signe l'accord de paix à Alger, <http://www.france24.com/fr/20150514-mali-rebellion-touareg-approuve-accord-paix-mnla-azawad-kidal-bamako-rebellion-separatistes-alger>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kenneth Geers - Strategic Analysis: As Russia-Ukraine Conflict Continues, Malware Activity Rises, <https://www.fireeye.com/blog/threat-research/2014/05/strategic-analysis-as-russia-ukraine-conflict-continues-malware-activity-rises.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- GIS Dossier: Europe as a global player: The Maghreb and sub-Saharan Africa <https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-europe-as-a-global-player-the-maghreb-and-sub-saharan-africa.defense.2725.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2018.12.12.)
- Catrina Doxsee, Jared Thompson: The End of Operation Barkhane and the Future of Counterterrorism in Mali, 2022, <https://www.csis.org/analysis/end-operation-barkhane-and-future-counterterrorism-mali> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Global Finance: The World's Richest and Poorest Countries. Global Finance. 2017. <https://www.gfmag.com/global-data/economic-data/worlds-richest-and-poorest-countries> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Global Firepower: Countries Ranked by Military Strength (2016), <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Global PEO Services: Top 15 Countries by GDP in 2020 <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2020/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Amandine Gnanguênon: La sécurité collective en Afrique: une coopération à géométrie variable <https://theconversation.com/la-securite-collective-en-afrique-une-cooperation-a-geometrie-variable-128042> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Modibo Goita: West Africa's Growing Terrorist Threat: Confronting AQIM's Sahelian Strategy, 2011. február, Forrás: http://africacenter.org/wp-content/uploads/2011/03/AfricaBriefFinal_11.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Juan Miguel del Cid Gómez: A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates, Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/113/html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.21.)
- Great Green Wall: Growing a World Wonder, <https://www.greatgreenwall.org/about-great-green-wall> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Carol Guensburg: Russia Steadily Rebuilding Presence in Africa, 2022, <https://www.voanews.com/a/russia-steadily-rebuilding-presence-in-africa/6452193.html> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Afua Hirsch, Kim Willsher: Mali conflict: France has opened gates of hell, say rebels <https://www.theguardian.com/world/2013/jan/14/mali-conflict-france-gates-hell>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- ICC: Live Piracy Map, <https://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/live-piracy-map>, (A letöltés ideje: 2016.11.22.)
- Illés Gergő: Jöhet-e török-görög háború a Földközi-tengeren? https://azonnali.hu/cikk/20200814_johet-e-torok-gorog-haboru-a-foldkozi-tengeren (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Institute For Economics & Peace: Global Terrorism Index 2018, Sidney, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2020.02.10.)
- Institute for Security studies: Islamic State's determined expansion into Lake Chad Basin <https://issafrica.org/iss-today/islamic-states-determined-expansion-into-lake-chad-basin> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Intergovernmental panel on climate change: Climate Change 2014 Synthesis Report, 2015, Forrás: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/> (A letöltés ideje: 2022.03.31)
- International Centre for Migration Policy Development: Trafficking along Migration Routes to Europe, 2018, https://www.icmpd.org/file/download/48387/file/Trafficking0along0Migration0Routes0to0Europe_0Bridging0the0Gap0between0MigrationC0Asylum0and0Anti-Trafficking06full0study60EN.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- International Displacement Monitoring Centre: Global Report on Internal Displacement 2019 <http://www.internal-displacement.org/global-report/grid2019/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- International organisations in Africa https://en.wikipedia.org/wiki/International_organisations_in_Africa#/media/File:Supra-national_African_Bodies-en.svg, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kitekintő: A franciaországi terrorizmus egy generációs lázadás, 2015.11.24., Forrás: http://kitekinto.hu/europa/2015/11/24/a_franciaorszagi_terrorizmus_egy_generacios_lazadas/#.VuvjzNLhCUk (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.17.)
- Kofi Annan Foundation: Biography <http://www.kofiannanfoundation.org/kofi-annan/biography/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kovács-Angel Marianna - Gerd Müller: Afrika gondjait nem lehet az Európába irányuló bevándorlással megoldani, <https://24.hu/kulfold/2018/08/28/gerd-muller-afrika/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Körber Stiftung: German Foreign Policy in Times of Covid-19 <https://online.flippingbook.com/view/322123/4/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- La documentation Française: *Questions à Patrice Gourdin*, 2013.05.07. Forrás: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/d000540-le-sahel-un-enjeu-international/questions-a-patrice-gourdin> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.17.)
- Le dictionnaire de l'Histoire - Sahel, Hérodote, <https://www.herodote.net/Sahel-mot-566.php> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Le Monde: La paix signée par tous les belligérants au Mali, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/06/20/mali-la-rebellion-touareg-signee-finalement-l-accord-de-paix_4658631_3212.html, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Stefan Lehne: Is There Hope for EU Foreign Policy? <https://carnegieeurope.eu/2017/12/05/is-there-hope-for-eu-foreign-policy-pub-74909> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Les Touaregs Histoire d'un peuple, <http://passionsetpartage.clicforum.fr/t1084-Les-Touaregs-Histoire-d-un-peuple.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Lindsey, D. Germany 'Will Not Be Able to Ignore EU's Call' to Mali. Spiegel Online. 2012. <http://www.spiegel.de/international/world/german-press-review-on-calls-for-eu-intervention-in-mali-a-863136.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Lucify: The flow towards Europe, <https://www.lucify.com/the-flow-towards-europe/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Patrick Markey: Mali government, rebels urge progress on implementing peace deal, <http://www.reuters.com/article/us-mali-talks-idUSKCN0UW1ZI> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Marsai Viktor: Kitört a polgárháború Etiópiában, Mandiner, 2020, https://mandiner.hu/cikk/20201109_kitort_a_polgarhaboru_etiopiaban (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Maps of Mali <http://www.worldembassyinformation.com/world-maps/maps-of-mali.html>, (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.04.11.)
- Elena Maslova: *Italy's Foreign Policy: The Middle Power in Between the United States and Russia* <https://valdaiclub.com/a/highlights/italy-s-foreign-policy-the-medium-power/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Andrew McGregor: GATIA: A Profile of Northern Mali's Pro-Government Tuareg and Arab Militia, <https://jamestown.org/program/gatia-a-profile-of-northern-malis-pro-government-tuareg-and-arab-militia/>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Mező Ferenc: Ellenállási területek a társadalomban. <http://www.szociologia.hu/dynamic/0004mezo.htm> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Daniel Mumbere: Tracking Africa's Race to Space, https://www.africanews.com/2019/03/12/tracking-africa-s-race-to-space/?utm_term=Autofeed&utm_medium=AfricanewsEN&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR3Ogneko_UFBgq6n3mfMCout9glPucQUJblurqV79kv5S9Aj5P1APCEbhQ#Echobox=1552400386 (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Murdock ethnic map, <https://pslanson2.files.wordpress.com/2011/01/murdockmapbound.png> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- NATIONAL PACT CONCLUDED BETWEEN THE GOVERNMENT OF MALI AND THE UNIFIED MOVEMENTS AND FRONTS OF AZAWAD GIVING EXPRESSION TO THE SPECIAL STATUS OF NORTHERN MALI, https://peaceaccords.nd.edu/sites/default/files/accords/Mali_Peace_Accord-proof.pdf (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2019.04.11.)
- Lukáš Pachta: France: driving force of the EU Common Foreign and Security Policy? http://pdc.ceu.hu/archive/00002117/01/France_Lukas_Pachta.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- PEW Research Center In three migration scenarios, population decline for Europe's non-Muslims, population growth for Muslims https://www.pewforum.org/wp-content/uploads/sites/7/2017/11/PF_11.29.17_muslims-update-02.png (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Population Reference Bureau: *2015 World Population Data Sheet*, 2015, Forrás: http://www.prb.org/pdf15/2015-world-population-data-sheet_eng.pdf (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Portfolio: Látványos térkép a kihaló Európáról - Bevándorlók nélkül elkerülhetetlen a fogyás, <https://www.portfolio.hu/gazdasag/latvanyos-terkep-a-kihalo-europarol-bevandorlok-nelkul-elkerulhetetlen-a-fogyas.290028.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Pham, J.P. Mali: 'The Challenges of Mali'. allAfrica. 2012. <http://allafrica.com/stories/201212041631.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Philippe Rekacewicz: Sahara-Sahel: movements and routes, 2012. március, Forrás: <http://mondediplo.com/maps/saharasahel> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kateryna Reschuk, Sonya Lukashova: 5 нормандських зустрічей до Зеленського. Як кожна з них змінила хід війни на Донбасі, <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/12/9/7234195/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kertu Ruus: Cyber War I: Estonia Attacked from Russia, <http://www.europeaninstitute.org/index.php/component/content/article?id=67:cyber-war-i-estonia-attacked-from-russia> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Haodong Qi, Nahikari Irastorza, Henrik Emilsson, Pieter Bevelander: Does Integration Policy Integrate? The Employment Effects of Sweden's 2010 Reform of the Introduction Program, <https://docs.iza.org/dp12594.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Sarkadi Zsolt: Malmö nagy részében 10 éven belül kisebbségbe fognak kerülni a született svédok, de ez itt így normális, <https://444.hu/2018/09/12/malmo-nagy-reszeben-10-even-belul-kisebbsegbe-fognak-kerulni-a-szuletett-svedek-de-ez-itt-igy-normalis> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Seprődi-Kiss Árpád: Csád: egy környezettudatos átokföld http://hvg.hu/vilag/20130413_a_vilag_legrosszabb_helyei_Csad, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Abdur Rahman Alfa Shaban: Ethiopia is global leader for internally displaced persons – Report, <https://www.africanews.com/2019/05/13/ethiopia-is-global-leader-on-internally-displaced-persons-grid/#Echobox=1557676453> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Kevin Sieff: The world's most dangerous U.N. mission, http://www.washingtonpost.com/sf/world/2017/02/17/the-worlds-deadliest-u-n-peacekeeping-mission/?utm_term=.550c6640edec, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Sipri: Armed conflicts in 2020 <https://www.facebook.com/sipri.org/photos/a.10150217617911934/10159781307806934/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Statista: *Number of military personnel in NATO countries in 2019* <https://www.statista.com/statistics/584286/number-of-military-personnel-in-nato-countries/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- Charles R. Stith: U.S.-Africa Relations: An opportunity lost or found, 2021, <https://www.fpri.org/article/2021/11/u-s-africa-relations-an-opportunity-lost-or-found/> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Michaël Tanchum: China's new military base in Africa: What it means for Europe and America, 2021, <https://ecfr.eu/article/chinas-new-military-base-in-africa-what-it-means-for-europe-and-america/> (A letöltés ideje: 2022.06.22.)
- Taylor Owen: Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.6821&rep=rep1&type=pdf>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Techet Péter: Libanonban már csak Macron tud rendet tenni https://azonnali.hu/cikk/20200901_mire-megerkezik-macron-bejrutba-mar-meg-is-van-az-uj-libanoni-miniszterelnok (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Terrorism Research & Analysis Consortium: Movement for the Unity and Jihad in West Africa (MUJAO), <https://www.trackingterrorism.org/group/movement-unity-and-jihad-west-africa-mujao> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Africa report: EU wants to keep its status as one of Africa's largest trading partners <https://www.theafricareport.com/34293/eu-is-one-of-africas-largest-trading-partners/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The African Union in Mali and the Sahel (WP1417), <https://www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Carter Center: Observing the 2002 Mali Presidential Elections Final Report. The Carter Center. 2002. <https://www.cartercenter.org/documents/1107.pdf> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Economist: Survival in the Sahel It's getting harder all the time, Forrás: <http://www.economist.com/node/17628093> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Fund for Peace. *Fragile State Index*. [Country Dashboard | Fragile States Index](#) (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Islamic Legion, <http://www.soldiers-of-misfortune.com/history/islamic-legion.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

- The Sudan-Chad Proxy War, Forrás: <http://www.smallarmssurveysudan.org/facts-figures/sudan/darfur/sudan-chad-proxy-war-historical.html> (Az oldal már nem elérhető. Az eredeti letöltés ideje: 2016.03.21.)
- The Telegraph: Mali asks for help from France as Islamist rebels push forward. 2013. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/mali/9794871/Mali-asks-for-help-from-France-as-Islamist-rebels-push-forward.html> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- The Tuareg of the African Sahara - <http://www.bradshawfoundation.com/tuareg/index.php>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Tuareg - Mali - 1962-1964, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/tuareg-mali-1962.htm>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- United Nations: Boutros Boutros-Ghali, <https://www.un.org/sg/en/content/boutros-boutros-ghali> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- UN News: Revamped UN strategy aims to address root causes of Sahel crisis. 2018. <https://news.un.org/en/story/2018/03/1006191> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- VOA News: Tuareg Rebels Join Mali Army in Operation Against Extremists, <https://www.voanews.com/a/tuareg-rebels-join-mali-army-operation-against-extremists/3744100.html>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Why do ethnicities clash?, 2013.01.17. Forrás: <http://www.feedyourbrains.com/blog/why-do-ethnicities-clash> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Xiaoling Zhang: How ready is China for a China-style world order? China's state media discourse under construction, <http://blogs.nottingham.ac.uk/chinesestudies/2013/06/22/is-china-ready-for-a-china-style-world-order/> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)
- Zsíros Sándor: Miért képtelen az EU komolyan lépni Törökország ellen? <https://hu.euronews.com/2020/12/15/miert-keptelen-az-eu-komolyan-lepni-torokorszag-ellen> (A letöltés ideje: 2022.03.31.)

SAJÁT, A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓK

- Varga Márton - Az Európai Unió biztonsági környezete napjainkban
A Hadtudomány és a 21. század '21, Konferenciakötet, pp. 127-145, 19 p. (2021)
- Varga Márton - A Száhel-övezet mint biztonsági komplexum?
In: Pohl, Árpád (szerk.) Biztonság és honvédelem
Budapest, Magyarország: Ludovika Egyetemi Kiadó (2020) 2 114 p. pp. 1149-1166.,
18 p.
- Varga Márton - The Place of the Sahel Region in the Theory of Regional
Security Complex
ACADEMIC AND APPLIED RESEARCH IN MILITARY AND PUBLIC
MANAGEMENT SCIENCE 19: 2 pp. 49-63., 15 p. (2020)
- Varga Márton - Partnerség a déli fenyegetés csökkentéséért
FELDERÍTŐ SZEMLE 18: 1 pp. 35-46., 12 p. (2019)
- Varga Márton - Az aszimmetrikus háború megjelenése a mali polgárháborúban
FELDERÍTŐ SZEMLE 17: 3 pp. 185-194., 10 p. (2018)
- Varga Márton - Humán biztonság és a Száhel-övezet
FELDERÍTŐ SZEMLE 17 pp. 31-42., 12 p. (2018)
- Varga Márton - A Száhel-övezet válsága
HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
26: E-szám pp. 70-82., 13 p. (2016)
- Varga Márton - Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában
HADTUDOMÁNY: A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA
27: 1-2 pp. 127-137., 11 p. (2017)
- Varga Márton - A tuaregek – lázadástól a polgárháborúig
HADTUDOMÁNYI SZEMLE 12: 2 pp. 63-78., 16 p. (2019)

- Varga Márton - Mali: rebuilding a country from Civil War
DEFENCE REVIEW: THE CENTRAL JOURNAL OF THE HUNGARIAN
DEFENCE FORCES 2018/2 pp. 62-72.
- Varga Márton - A Mali konfliktus és az Európai Unió beavatkozása
BIZTONSÁGPOLITIKA: BIZTONSÁGPOLITIKAI SZAKPORTÁL 2014.05.30 pp.
1-15., 15 p. (2014)
- Varga Márton - Az európai uniós válságkezelés
BIZTONSÁGPOLITIKA: BIZTONSÁGPOLITIKAI SZAKPORTÁL: 2014.05.28 pp.
1-15., 15 p. (2014)

FÜGGELÉK

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A regionális biztonsági komplexumok rendszere	18
2. ábra A biztonsági komplexumok típusa (Saját szerkesztés)	23
3. ábra: A Száhel-övezet	31
4. ábra: Afrika a regionális biztonsági komplexumok elmélete szerint	36
5. ábra: A Száhel-övezet az ENSZ támogatási terve szerint (United Nations, 2018)	37
6. ábra: A G5 Sahel országai (Forrás: Saját szerkesztés)	38
7. ábra: Az AQIM tevékenységi zónája	41
8. ábra: A Száhel-komplexum (saját szerkesztés)	44
9. ábra: Afrika törzsi és államhatárai	52
10. ábra: Útvonalak a Száhel-övezetben	55
11. ábra: Fegyveres konfliktusok 2020-ban	57
12. ábra: Nemzetközi szervezetek Afrikában	67
13. ábra: Afrika törzsi térképe	73
14. ábra: Tuareg területek (a térképen a csíkos terület)	75
15. ábra: Mali és a lázadás kitörésének helyszíne, Ménaka	76
16. ábra: Kalóztámadások 2016-ban Afrika, valamint az Indiai-óceán térségében	91
17. ábra: A Boko Haram kapcsolatai	96
18. ábra: Az AQIM befolyási területe	97
19. ábra: Európa a hidegháború alatt	121
20. ábra: Az európai komplexum és Oroszország a posztszovjet időszakban	122
21. ábra: A népesség változásának előrejelzése régióként 2020-2100 között	129
22. ábra: Afrika legnagyobb kereskedelmi partnerei	134
23. ábra: Az EU humanitárius segélyei 2020-ban	135
24. ábra: Migrációs útvonalak	140
25. ábra: A déli fenyegetés fázisai	144
26. ábra: A Száhel-övezet és a Csád- tó térségének fejlesztése	183
27. ábra: A támogatott projektek eloszlása	184

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

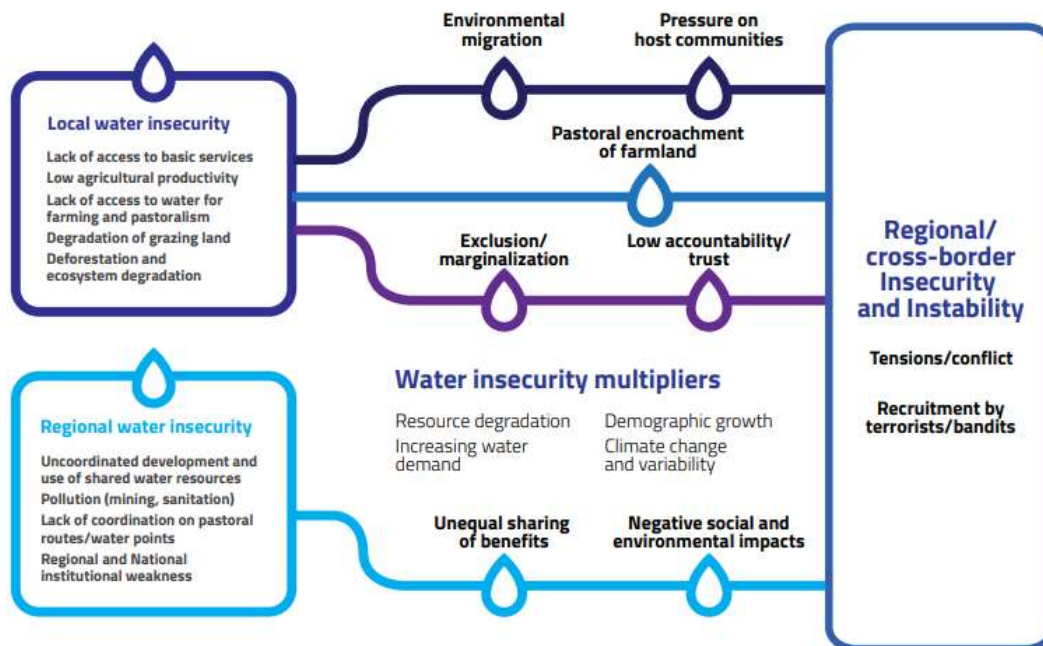
Rövidítés	Idegennyelvű megnevezés	Magyar nyelvű megnevezés
AfDB	African Development Bank	Afrikai Fejlesztési Bank
AFISMA	African-led International Support Mission in Mali	Afrikai vezetésű nemzetközi támogató misszió Maliban
AMISOM	AU Mission in Somalia	az Afrikai Unió szomáliai missziója
AQIM	Al-Qaeda in the Islamic Maghreb	Al-Kaida az iszlám Maghrebben
ASF	African Standby Force	Afrikai Unió készenléti ereje
AU	African Union	Afrikai Unió
CHS	Comission of Human Security	Humánbiztonság Bizottság
CMA	La Coordination des mouvements de l’Azawad	-
CNRDRE	Comité national pour le redressement de la démocratie et la restauration de l’État	-
CSDP	Common Security and Defense Policy	közös biztonság- és védelempolitikának
EA-SA-IO	Eastern and Southern Africa and Indian Ocean region	Kelet-Afrika, Dél-Afrika és az Indiai-óceán régiója
EBESZ	-	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
ECCAS	Economic Community of Central African States	Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége
ECOWAS	Economic Community of West African States	Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége
EKSZ	-	Európai Külügyi Szolgálat
ENSZ	-	Egyesült Nemzetek Szervezete
ENSZ BT	-	Az ENSZ Biztonsági Tanácsa
EU	European Union	Európai Unió
EUCAP	European Union Capacity Building Mission	-
EUTF	European Union Trust Fund	-

EUTM	European Union Training Mission	-
GDP	Gross domestic product	bruttó hazai termék
GGC	Gulf of Guinea Commission	Guineai-öböl Bizottsága
GNI	gross national income	bruttó nemzeti jövedelem
GSIM	Group for the Support of Islam and Muslims (Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin (JNIM))	-
HDI	Human Development Index	humán fejlettségi mutató
HDR	Human Development Report	Emberi Fejlődési Jelentés
ISIL/ISIS	Islamic State of Iraq and the Levant / Islamic State of Iraq and Syria	Iraki és Levantei Iszlám Állam / Iraki és Szíriai Iszlám Állam
KBVP	-	közös biztonság- és védelempolitikának
KKBP	-	Közös Kül- és Biztonságpolitika
MENA	Middle East and North Africa	Észak-Afrika és a Közel-Kelet
MEND	The Movement for the Emancipation of the Niger Delta	Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali	Többdimenziós Integrált Stabilizációs Misszió Maliban
MNLA	National Movement for the Liberation of Azawad	Nemzeti Mozgalom Azawad Felszabadításáért
MUJAO	Movement for Unity and Jihad in West Africa	Nyugat-afrikai Dzsihád és Egység Mozgalom
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Észak-atlanti Szerződés Szervezete
NGO	non-governmental organization	nem kormányzati szervezet
NSD-S	NATO Strategic Direction South	NATO Déli Stratégiai Irány
OAU	Organisation of African Unity	Afrika Egységsszervezet
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development	Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet
PESCO	Permanent Structured Cooperation	állandó strukturált együttműködés
RPAS	Remotely Piloted Aircraft Systems	tartós távirányítású légi rendszerek
RSC	regional security complex	regionális biztonsági komplexum

RSCT	regional security complex theory	regionális biztonsági komplexum elmélete
R2P	Responsibility to protect	védelvezés felelőssége
SADC	Southern African Development Community	Dél-afrikai Fejlesztési Közösség
UNDP	United Nations Development Program	Egyesült Nemzetek Fejlesztési Program
USA	United States of America	Amerikai Egyesült Államok
WHO	World Health Organization	Egészségügyi Világszervezet

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet: A vízbiztonság kapcsolata a Száhel-régió instabilitásával⁴²⁹

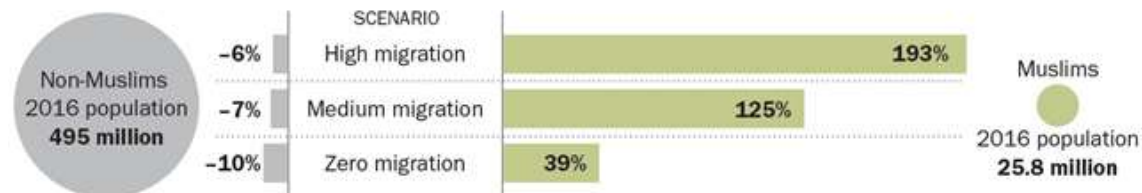

⁴²⁹ World Bank: Strengthening Regional Water Security for Greater Resilience in the G5 Sahel, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35994/Strengthening-Regional-Water-Security-for-Greater-Resilience-in-the-G5-Sahel.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (A letöltés ideje: 2022.03.31.) 13.o.

2. számú melléklet: Az európai muszlim lakosság népességváltozásának előrejelzése⁴³⁰

In three migration scenarios, population decline for Europe's non-Muslims, population growth for Muslims

Projected percentage change in Europe's Muslim and non-Muslim population size, 2016-2050

Count estimates and projections

IN MILLIONS	2010	2016	2050 zero migration	2050 medium migration	2050 high migration
Muslims	19.5M	25.8M	35.8M	57.9M	75.6M
Non-Muslims	495.3M	495.1M	445.9M	459.1M	463.0M
Total	514.8M	520.8M	481.7M	516.9M	538.6M

Note: In high migration scenario, 2014 to mid-2016 refugee inflow patterns continue in addition to regular migration. In medium migration scenario, regular migration continues and refugee flows cease. In zero migration scenario, no migration of any kind takes place to or from Europe. Europe defined here as the 28 member nations of the European Union in 2016 plus Norway and Switzerland. Estimates do not include those asylum seekers who are not expected to gain legal status to remain in Europe.

Source: Pew Research Center estimates and projections. See Methodology for details. "Europe's Growing Muslim Population"

PEW RESEARCH CENTER

⁴³⁰ Három migrációs szcenárió, az európai nem muszlim lakosság számának csökkenéséről, a muszlim lakosság növekedéséről. A lakosság száma 2010 és 2016 bázis értékekhez viszonyítva nulla, közepes és magas migrációval számolva. Az előrejelzés alapján magas migrációval számolva majdnem 200%-kal növekszik a muszlimok aránya, de nulla migrációs érték mellett is 39%-os a várható növekedés.

PEW Research Center In three migration scenarios, population decline for Europe's non-Muslims, population growth for Muslims https://www.pewforum.org/wp-content/uploads/sites/7/2017/11/PF_11.29.17_muslims-update-02.png (A letöltés ideje: 2022.03.31.)